

NADERE TOELICHTING EN ONDERBOUWING BEROEPGRONDEN W.J. DE JONG INZAKE ZAAKNUMMER ARN19 / 2184 WABOA

Deze nadere toelichting en onderbouwing maakt een onlosmakelijk onderdeel uit van het betreffende beroepschrift.

Illustraties omslag:

Boven: Bewegwijzering witte zone in Italië. (http://www.next-up.org/pdf/EHS_Refuge_Zone_Parc_Carne_Brisighella_Italy_20_08_2010.pdf)

Linksonder: Omslagfoto NWO-rapport *'Democratie en risico. Gezondheidsrisico's, beleid en protesten tegen mobiele telefoniezendmasten'*. Bröer e.a. (2010). Onderzoek binnen het NWO programma Omstreden Democratie. https://pure.uva.nl/ws/files/4483418/75699_320094.pdf

Rechtsonder: Schilderij Ida Roelkevisch, Haarlo.

Inhoudsopgave

Inleiding 5

I. FALENDE GEZONDHEIDSRAAD

1. Kritische kanttekeningen over adviesrapporten Gezondheidsraad door onafhankelijke evaluatiecommissie 8
2. Commissie EMV Gezondheidsraad geeft vertekend beeld stand wetenschap (schending artikel 22 Gezw) 9
3. Commissie EMV Gezondheidsraad schendt Nederlandse gedragscode wetenschappelijke integriteit 17
4. Commissie EMV maakt gebruik van onwetenschappelijke symmetrische weging onderzoeksresultaten 23
5. Buitenwetenschappelijke (normatieve) afweging bepaalt koers Commissie EMV Gezondheidsraad 28
6. Onterechte gelijkstelling kunstmatige en natuurlijke EMV door Commissie EMV Gezondheidsraad 40
7. 'Wetenschappelijke misdaad' door de Commissie EMV Gezondheidsraad 45
8. Nocebo als verklaringsmodel gezondheidsklachten ondeugdelijk 49
9. (Schijn van) Belangenverstrengeling binnen Commissie EMV Gezondheidsraad 57

II. ONTOEREIKENDE VASTE JURISPRUDENTIE

10. Ontkrachting artikel 8 lid 1 EVRM in algemeen belang ondeugdelijk gemotiveerd (ECLI:RVS:2011:BR:5664) 65
11. 'Gevolgen van enige betekenis' uitsluitend gebaseerd op korte termijn effecten (ECLI:NL:RVS:2017:2271) 69
12. Afstandscriterium ontbeert deugdelijke grond (ECLI:NL:RBNNE:2015:2428; ECLI:NL:2018:RBZWB:1856; RvS-uitspraak rond attentiemast met lichtreclame; ECLI:NL:RVS:2018:616; ECLI:NL:RBZUT:2010:BM7185) 74
13. Onafhankelijkheid en deskundigheid ICNIRP en WHO EMV-Project controversieel (en waarom weten we niets over het Russisch onderzoek?) (ECLI:NL:RBZUT:2010:BM7185) 91
14. Deskundigenbericht StAB eenzijdig en verouderd (ECLI:NL:RVS:2011:BR5664; ECLI:NL:RVS:2016:2522) 113
15. 'Gelijkwaardig resultaat' glijdende schaal in fysieke veiligheid (ECLI:NL:RVS:2017:2800) 117
16. BioInitiative Report ondeugdelijk beoordeeld (ECLI:NL:RVS:2018:2853) 122
17. Voorzorgbeginsel VWEU ten onrechte afgewezen (ECLI:NL:RVS:2016:2518; VWEU:ECLI:EU:C:2015:140) 141

III. ONRECHTMATIG NATIONAAL ANTENNEBELEID

18. 'Besluit bouwvergunningsvrije en licht-bouwvergunningplichtige bouwwerken' in strijd met kabinetsnota Nationaal Antennebeleid 150
19. Uitroldiscours en landelijke dekking schenden burgerrechten op grond van Grondwet, EVRM en Handvest grondrechten EU 176
20. Ongefundeerde veiligheidsclaims UMTS-netwerk door VROM werken nog steeds door 183
21. Twijfelachtige besteding onderzoeksgelden door ZonMw en onterechte veiligheidsclaims kabinet 195
22. Advies Wetenschappelijke Raad voor Regeringsbeleid over fysieke veiligheid onverenigbaar met uitroldiscours 199
23. Ook Antenneconvenant strijdig met waarborg lokale preventieve en repressieve toetsing, alsook met functionele en juridische onafhankelijkheid conform EU-Kaderrichtlijn 2002/21/EG 207
24. Gronden voor weigering staatssecretaris borging aansprakelijkheidsrisico's houden geen stand 218
25. Risico-index leert: Tenminste sprake van een belangrijk risico 220
26. Staatssecretaris EZK Mona Keijzer en minister VWS Bruno Bruins schenden artikel 68 Grondwet 223
27. 'Wetsvoorstel Implementatie Telecomcode' koerts voort op onrechtmatige daad – wereldwijd verzet tegen 5G 227

Nawoord 237

Inleiding

Om recht te kunnen spreken, dient u als rechter over de juiste informatie te beschikken. In het antennebeleid is dat, zoals u uit het primaire beroepschrift al hebt kunnen opmaken, zeker niet vanzelfsprekend. In de voor u liggende 'Nadere toelichting en onderbouwing', die een onlosmakelijk onderdeel vormt van mijn beroepschrift (zaaknummer ARN 19 / 2184 WABOA), laat ik zien dat het voor het bepalen van mijn belang (en het belang van andere burgers die met gezondheidsargumenten bij u aankloppen) noodzakelijk is om gangbare opvattingen over de fysieke veiligheid van draadloze technologie los te laten en de veiligheidsclaims die ons worden voorgehouden in twijfel te trekken.

In drie delen ga ik dieper in op de beroepsgronden uit mijn (primaire) beroepschrift en laat ik zien dat zowel de Gezondheidsraad, als de vaste jurisprudentie, als de besluitvorming waarop het Nationale Antennebeleid is gebaseerd, niet (zonder meer) als valide kan worden aanvaard.

In deel I ga ik nader in op de rol van de Gezondheidsraad als het gaat om een deugdelijke wetenschappelijke infrastructuur op het gebied van EMV. Een deugdelijke wetenschappelijke infrastructuur is een belangrijke voorwaarde voor een goed functionerende democratie en rechtspraak.

Met betrekking tot elektromagnetische velden is er binnen de Gezondheidsraad een Commissie EMV ingesteld, die op grond van artikel 22 van de Gezondheidswet¹ de taak heeft de beide kamers der Staten-Generaal voor te lichten over de stand van de wetenschap ten aanzien van elektromagnetische velden in relatie tot de volksgezondheid en het gezondheids(zorg)onderzoek. Juist ook aan deze wettelijke verplichting ontleent de Gezondheidsraad haar autoriteit en als het gaat om de fysieke veiligheid van draadloze technologie wordt door overheden grote waarden gehecht aan het standpunt van de Gezondheidsraad. Echter, om haar wettelijke verplichting na te komen, dient de Commissie EMV van de Gezondheidsraad onafhankelijk en ter zake deskundig te zijn. Door overheden wordt aangenomen dat zij dit ook daadwerkelijk is. Maar is dat wel zo?

In hoofdstuk 1 t/m 9 van deze 'Nadere toelichting en onderbouwing' laat ik zien dat dit niet het geval is. Sterker nog, de Commissie EMV van de Gezondheidsraad ondermijnt de wetenschappelijke infrastructuur rond EMV, waarmee zij haaks op haar wettelijke verantwoordelijkheid handelt en de volksgezondheid (mogelijk) ernstige schade toebrengt.

Een slechte wetenschappelijke infrastructuur, waarin kennis niet wordt gedeeld, schendt de democratie en de rechten van de mens. Dit omdat gezondheidsrisico's en -schade niet worden (h)erkend. Als een deugdelijke wetenschappelijke infrastructuur ontbreekt kan de rechter ook geen recht spreken.

In deel II van deze 'Nadere toelichting en onderbouwing' licht ik toe waarom de vaste jurisprudentie rond het nationale en lokale antennebeleid ontoereikend is om tot een rechtvaardige en evenwichtige rechtspraak te komen, daar waar burgers of andere

¹ Artikel 22 Gezw. De Gezondheidsraad heeft tot taak Onze Minister en de beide kamers der Staten-Generaal voor te lichten over de stand der wetenschap ten aanzien van vraagstukken op het gebied van de volksgezondheid en het gezondheids(zorg)onderzoek door middel van het uitbrengen van rapporten.

belanghebbenden zich op basis van gezondheidsargumenten tegen het huidige antennebeleid verzetten. Informatie waarop de rechtspraak is gebaseerd blijkt onvolledig, verouderd, ongefundeerd, onzorgvuldig en onjuist beoordeeld of geïnterpreteerd. In hoofdstuk 10 t/m 17 laat ik zien dat de jurisprudentie opnieuw getoetst dient te worden om fouten te herstellen en actuele en versluierde wetenschappelijke kennis mee te wegen.

Ook de nationale overheid speelt een rol in het ondermijnen van de democratie en de rechtspraak. Vanaf de eerste initiatieven om tot een Nationaal Antennebeleid te komen bestaat er een spanningsveld tussen de garantie van een snelle en soepele uitrol van draadloze netwerken en de waarborg van fysieke veiligheid. Om mijn belang en het belang van andere burgers die net als ik met gezondheidsargumenten komen te verhelderen, dient te worden verduidelijkt hoe de landelijke overheid met dit spanningsveld omgaat en of ze daarbij haar Grondwettelijke opdracht tot gezondheidsbevordering (artikel 22 lid 1 Grondwet²) waarmaakt. In deel III (hoofdstuk 18 t/m 27) laat ik zien dat zij hierin ernstig faalt en in haar handelen dwars tegen de primaire voorwaarden uit haar eigen Nota Nationaal Antennebeleid³ ingaat. Daarmee schendt zij niet alleen de democratie, maar ook mensenrechten (waaronder dat van ondergetekende).

Voor een juiste beeldvorming verzoek ik u de hier aangedragen informatie, die een noodzakelijke, misschien wel levensreddende kritiek vormt op o.a. de Gezondheidsraad, de vaste jurisprudentie en het Nationale Antennebeleid, zorgvuldig mee te wegen in uw rechtspraak.

² Artikel 22 lid 1 Gw. De overheid treft maatregelen ter bevordering van de volksgezondheid.

³ <https://www.antennebureau.nl/documenten/beleidsnotas/2018/januari/26/nationaal-antennebeleid-2000>

I. FALENDE GEZONDHEIDSRaad

1. Kritische kanttekeningen over adviesrapporten Gezondheidsraad door onafhankelijke evaluatiecommissie

In 2017 werd de Gezondheidsraad conform de Kaderwet Adviescolleges geëvalueerd, een evaluatie die elke vier jaar plaatsvindt. Bestond de voorgaande evaluatie (voor 2008 – 2012) uit een zelfevaluatie – wat uiteraard een lastig ding is als het gaat om objectiviteit – ditmaal werd een onafhankelijke commissie samengesteld onder leiding van prof. Dr. Wim Derksen. Hoewel er bij overheden (opdrachtgevers) een groot vertrouwen is in de kwaliteit van de rapporten van de Gezondheidsraad, maakt de evaluatiecommissie een aantal kritische kanttekeningen:

“Ter beoordeling van de kwaliteit van het werk van de Gezondheidsraad heeft de commissie tien adviezen (...) wat diepgravender geanalyseerd. Daarbij heeft de commissie enerzijds gekeken naar de transparantie van de gevolgde werkwijze en anderzijds naar de transparantie voor wat betreft het normatieve karakter van een advies.

Ten eerste viel op dat er naast de “technische” rapporten (90% stand van de wetenschap, 10% overweging en advies) soms heel andere rapporten worden uitgebracht, waarbij de hoeveelheid “evidence” wel heel beperkt is. Dat is opvallend omdat de Gezondheidsraad juist gezegd heeft vanwege die rapporten die vooral de stand van de wetenschap weergeven.

Ten tweede viel het op dat de methodische verantwoording in de rapporten vaak beperkt is. De commissie begrijpt dat er voor de leesbaarheid van een rapport keuzes gemaakt worden voor wat betreft de uitgebreidheid van de methode-verantwoording. Maar ook op de website is er vaak geen achtergronddocument te vinden, dat aangeeft hoe het bewijs verzameld en beoordeeld is. Het zou de kwaliteit van de rapporten ten goede komen als aan de methodische verantwoording meer aandacht wordt besteed. De wetenschappelijke voorwaarden van herhaalbaarheid en toetsbaarheid zijn vaak niet toepasbaar op de rapporten van de Gezondheidsraad in de vorm zoals ze uiteindelijk gepubliceerd worden. Verder lijkt het zo te zijn dat iedere commissie de methodeverantwoording op zijn eigen manier doet. Er lijken geen Raad-brede standaarden te zijn voor de rapportage van de werkwijze.

Ten derde viel op dat in de meeste rapporten de scheidslijn tussen het ‘Sein’ en ‘Sollen’ onvoldoende gemarkeerd wordt. Het zou de rapporten van de Gezondheidsraad sterker maken als nadrukkelijker wordt aangegeven waar de kennis (Sein) ophoudt en waar de (normatieve) afweging (Sollen) begint en welk normatief kader in dat laatste geval is gehanteerd.’⁴

De kritiek van de evaluatiecommissie op de rapporten van de Gezondheidsraad komt er dus in het kort op neer dat

- a. deze niet altijd een weergave geven van de stand van de wetenschap;
- b. een heldere methode-verantwoording vaak ontbreekt;
- c. (wat betekent dat, ad b) de herhaalbaarheid en toetsbaarheid, voorwaarde voor wetenschappelijke rapporten, vaak niet van toepassing is;
- d. onderscheid tussen kennis (Sein) en normatieve afweging (Sollen) vaak ontbreekt.

Er valt dus wel wat op de vermeende deskundigheid van de Gezondheidsraadadviezen af te dingen.

⁴ Derksen e.a. (2017). *Evaluatie van de Gezondheidsraad. Periode 2013 – 2016. Rapport van de externe evaluatiecommissie.* Pagina 15.

2. Commissie EMV Gezondheidsraad geeft vertekend beeld van stand wetenschap (schending artikel 22 Gezw)

In 2011 classificeerde de WHO / IARC – het aan de WHO gelieerde International Agency on Research on Cancer – radiofrequente EMV zoals gebruikt bij draadloze technologie als ‘mogelijk kankerverwekkend voor mensen’ (groep 2B).⁵ Dr. David Gee, sinds 1995 werkzaam bij het Europees Milieuagentschap (EEA) in Kopenhagen als senior-adviseur voor wetenschap, beleid en ‘emerging issues’ en projectleider van twee ‘Late Lessons’- rapporten, zegt hierover in een recent interview:

“Zou IARC de huidige wetenschappelijke bevindingen beoordelen, dan zou het EMV-straling classificeren als “waarschijnlijk kankerverwekkend” of zelfs onomwonden “kankerverwekkend”.”⁶

Daarmee verwijst Gee naar de verschillende categorieën waarin de IARC de op carcinogeniteit (kankerverwekkendheid) onderzochte agentia⁷ in haar Monografieën evalueert en classificeert (zie kader op pagina 13: ‘IARC – Evaluatie en motivering carcinogeniteit voor mensen’⁸). Volgens Gee is er inmiddels dus voldoende wetenschappelijk bewijs om radiofrequente EMV in Groep 2A (waarschijnlijk kankerverwekkend) of in Groep 1 (kankerverwekkend) onder te brengen.

De Commissie EMV van de Nederlandse Gezondheidsraad denkt daar anders over. In Nederland lijkt de IARC-classificatie ‘mogelijk kankerverwekkend voor mensen’ definitief uit beeld te zijn verdwenen. Een grote rol hierin speelt het adviesrapport ‘Mobile phones and cancer’ (part 3) van de Gezondheidsraad uit 2016⁹, waarin de Commissie EMV, afgaande op de subtitel, een ‘update en algemene conclusies van epidemiologische en dierstudies’ geeft.

In de samenvatting¹⁰ van dit rapport leidt de Gezondheidsraad de vraag ‘Waarom dit advies?’¹¹ in met een verwijzing naar de IARC-classificatie, die in 2013 gevolgd werd door de IARC- Monografie ‘Non-Ionizing radiation, part 2: Radiofrequency electromagnetic fields’.¹² Over de classificatie ‘mogelijk kankerverwekkend voor mensen’ (groep 2B) schrijft de Gezondheidsraad:

‘Die classificatie is voornamelijk gebaseerd op gegevens uit epidemiologisch onderzoek, aangevuld met gegevens uit experimenten met proefdieren.

⁵ International Agency on Research on Cancer (2011). *IARC classifies radiofrequency electromagnetic fields as possibly carcinogenic to humans* (Group 2B), Lyon, 31 mei 2011. http://www.iarc.fr/en/media-centre/pr/2011/pdfs/pr208_E.pdf.

⁶ De Groene Amsterdammer. *Bellen schaad cellen. Onderzoek 5G-technologie*. 16 januari 2019. Pagina 5.

⁷ Agentia (meervoud van ‘agens’): Leenwoord uit het Latijn, in de betekenis van ‘werkende kracht’.

⁸ IARC (2013). *Non-ionizing radiation, part 2: Radiofrequency electromagnetic fields*. Pagina 29-31. (Vertaling: WdJ) <https://monographs.iarc.fr/wp-content/uploads/2018/06/mono102.pdf>.

⁹ Alsook de wijze waarop binnen het WHO EMV-Project ‘de mening werd gepromoot dat er geen vertrouwen is in dit IARC-besluit. Natuurlijk worden de meeste negatieve meningen over dit onderwerp gevormd onder invloed van de industrie en financiële belangen.’ Yury G. Grigoriev (2019). *Radiobiological Arguments for Assessing the Electromagnetic Hazard to Public Health for the Beginning of the Twenty-First Century. (The Opinion of the Russian Scientist)*. In: Marko Markov (ed)(2019). *Mobile Communications and Public Health*. Taylor & Francis Group, LLC. Pagina 232. Vertaling citaat: WdJ.

Zie deze ‘Nadere toelichting en onderbouwing’, hoofdstuk 13. *Onafhankelijkheid en deskundigheid ICNIRP en WHO EMV-Project controversieel (een waarom weten wij niets over het Russisch onderzoek?)*.

¹⁰ Health Council of the Netherlands (2016). *Mobile phones and cancer. Part 3. Update and overall conclusions from epidemiological and animal studies*. The Hague: Health Council of the Netherlands, publication no. 2016/06.

¹¹ In het wetenschappelijk onderzoek maakt de waarom-vraag (relevantie) deel uit van de onderzoeksvraag. Joy de Jong (2010). *Handboek academisch schrijven*. Pagina 45.

¹² IARC (2013). *Non-ionizing radiation, part 2: Radiofrequency electromagnetic fields*.

De commissie Elektromagnetische velden van de Gezondheidsraad heeft zowel de epidemiologische als de dierexperimentele gegevens systematisch geanalyseerd aan de hand van vooraf opgestelde protocollen en heeft daarbij ook de kwaliteit van de onderzoeken in aanmerking genomen.¹³

In haar 'Overall conclusion on carcinogenicity'¹⁴ concludeert de Gezondheidsraad:

'Over het algemeen leveren de gegevens van verschillende epidemiologische onderzoeken enige aanwijzingen op voor een verband tussen langdurig en / of intensief gebruik van een mobiele telefoon en een verhoogde incidentie van tumoren in de hersenen en het hoofd- en nekgebied, maar het bewijs is zwak en inconsistent. De incidentiegegevens in Nederland en in andere landen over de hele wereld bieden geen enkele ondersteuning¹⁵ voor een dergelijke associatie. Het is mogelijk dat de blootstelling aan RF-EMF als gevolg van het gebruik van mobiele telefoons een rol speelt in een associatie, mocht deze bestaan, maar de commissie acht het onwaarschijnlijk dat een dergelijke blootstelling daadwerkelijk tumoren veroorzaakt. Diergegevens leveren geen bewijs voor inductie van tumoren, maar slechts een zwakke indicatie voor een mogelijk bevorderend effect.¹⁶

Vervolgens koppelt de Gezondheidsraad haar 'Overall conclusion on carcinogenicity' terug naar de classificatie en de monografie van de IARC:

'Deze conclusies verschillen van die van het IARC. Over de epidemiologische gegevens concludeert de IARC: "Er is beperkt bewijs bij de mens voor de carcinogeniteit van radiofrequente straling. Positieve associaties zijn waargenomen tussen blootstelling aan radiofrequente straling van draadloze telefoons en glioom en akoestisch neuroom." Volgens de definitie van "beperkt bewijs" door het IARC betekent dit dat "er een positieve associatie is waargenomen tussen blootstelling aan de agens en kanker waarvoor een causale interpretatie als geloofwaardig wordt beschouwd, maar toeval, bias¹⁷ of confounding¹⁸ kan niet met de nodige zekerheid worden uitgesloten". De conclusie van het IARC met betrekking tot de diergegevens is: "Er is beperkt bewijs in proefdieren voor de carcinogeniteit van radiofrequente straling." Rekening houdend met de epidemiologische en experimentele gegevens, acht de commissie een causale interpretatie onwaarschijnlijk en is ze van mening dat de combinatie van bias, confounding en toeval een verklaring kunnen zijn voor de observaties."¹⁹

Doordat de Nederlandse overheid uitgaat van de deskundigheid en onafhankelijkheid van de Gezondheidsraad in het geven van een juiste weergave van de stand van wetenschap, wordt de IARC-classificatie 'mogelijk kankerverwekkend voor mensen' niet (langer) meegewogen in het antennebeleid. Het rapport van de Gezondheidsraad heeft dus een grote invloed op de risicoperceptie van overheden als het gaat om draadloze technologie en de noodzaak van eventuele beschermende maatregelen. De vraag is echter in hoeverre het gerechtvaardigd is dat

¹³ Health Council of the Netherlands (2016). *Mobile phones and cancer. Part 3. Update and overall conclusions from epidemiological and animal studies*. The Hague: Health Council of the Netherlands, publication no. 2016/06, pagina 11 (Nederlandse samenvatting).

¹⁴ Heading paragraaf 4.4. pagina 53: 'Overall conclusions on carcinogenicity' (Algemene conclusies over carcinogeniteit / kankerverwekkendheid).

¹⁵ Deze uitspraak is in tegenspraak met een recent grootschalig onderzoek: Zie kader 'GBD-studie toont wereldwijde toename incidentie hersentumoren. Nederland in Europese top 3 grootste incidentiestrijging 1990 – 2016'.

¹⁶ Health Council of the Netherlands (2016). *Mobile phones and cancer. Part 3. Update and overall conclusions from epidemiological and animal studies*. The Hague: Health Council of the Netherlands, publication no. 2016/06. Pagina 53. Vertaling citaat: WdJ.

¹⁷ Bias: Er is sprake van bias in een onderzoek als externe factoren de uitkomsten van het onderzoek negatief beïnvloeden.

¹⁸ Een confounder is een factor die gerelateerd is aan de te onderzoeken risicofactor of blootstelling en ook aan de uitkomst. Een confounder kan een verband tussen blootstelling en uitkomst verzwakken of versterken.

¹⁹ Health Council of the Netherlands (2016). *Mobile phones and cancer. Part 3. Update and overall conclusions from epidemiological and animal studies*. The Hague: Health Council of the Netherlands, publication no. 2016/06. Pagina 53. (Vertaling citaat: WdJ.)

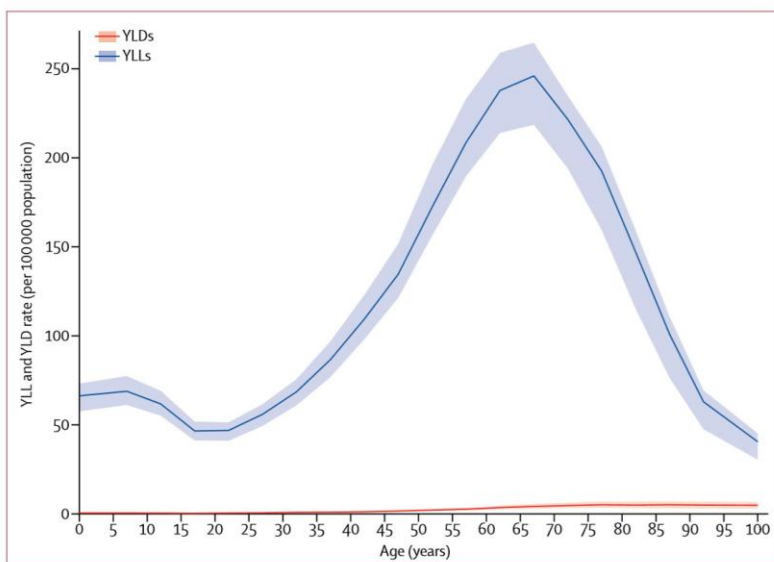
GBD-studie toont wereldwijde toename incidentie hersentumoren Nederland in top 3 grootste incidentiestijging West-Europa 1990 - 2016

De uitspraak van de Gezondheidsraad dat de incidentie-gegevens in Nederland en over de hele wereld, geen enkele ondersteuning bieden voor een toename aan hersentumoren is onjuist, zoals blijkt uit een internationale GBD-studie (GBD: Global Burden of Diseases, Injuries en Risk Factors), gepubliceerd in The Lancet van april 2019. In deze studie concluderen de onderzoekers dat tussen 1990 en 2016 het aantal incidentiegevallen van CZS-kanker (kanker aan het centrale zenuwstelsel waarvan 90 % bestaat uit hersentumoren, met glioom als de meest voorkomende en meest kwaadaardige vorm), wereldwijd toegenomen is in *alle* geografische gebieden en SDI-kwintielen*. Het leeftijdgestandaardiseerde stijgingspercentage tussen 1990 en 2016 komt op een wereldwijd gemiddelde van 17,3 %, met regionaal een sterk variërende incidentie op de SDI (Socio-demografische index). In Nederland ligt dit leeftijdgestandaardiseerde stijgingspercentage op maar liefst 56,9 %. Uit een in de studie opgenomen tabel, kunnen we afleiden dat Nederland daarmee behoort tot de top 3 van West-Europese landen met de grootste procentuele stijging van aantallen CZS-kanker tussen 1990 en 2016.

De leeftijdgestandaardiseerde incidentiecijfers waren het hoogst in West-Europa, Oost-Azië en Midden-Europa en het laagst in Oceanië en Centraal- en Oost-Afrika ten zuiden van de Sahara. Op de wereldranglijst van 175 in het onderzoek genoemde landen, kwam Nederland op de 18^e plaats wat betreft incidentietoename.

Niet alleen brengt de studie het aantal incidenten en het aantal sterfgevallen in beeld, maar ook de zogenaamde DALYs, de Disability adjusted life years (voor invaliditeit gecorrigeerde levensjaren), de YLDs, de Years lived with disability (de jaren dat men met invaliditeit leeft) en de YLLs, de Years of life lost (het verlies aan levensjaren).

'Het effect dat CZS-kanker heeft op het gezondheidszorgsysteem is buiten proportie in verhouding tot de incidentie vanwege het grote aantal sterfgevallen en de inherente invaliderende effecten die het heeft en die patiënten vaak verhinderen onafhankelijk te functioneren. De tekens en symptomen geassocieerd met CSZ-kanker zijn heterogeen, afhankelijk van de histopathologie en aangetaste anatomische gebieden, en omvatten hoofdpijnen, gezichtsverlies, beroerte, spraakproblemen en verlamming.' (Pagina 376, vertaling citaat: WdJ.)

Wereldwijde leeftijdsspecifieke levensjaren met invaliditeit (YLDs) en jaren levensverlies (YLLs) per 100.000 inwoners als gevolg van CZS-kanker, 2016.
(Gearceerde gebieden tot 95 % onzekerheidsintervallen.)

(* SDI: Socio-demografische index. Een kwintiel is een groep van 20 %.)

Bron: GBD 2016 Brain and Other CNS Cancer Collaborators (2019). *Global, regional, and national burden of brain and other CNS cancer, 1990 – 2016: a systematic analysis for the Global Burden of Disease Study 2016.* Lancet Neurol 2019, 18:376-93.

de IARC-Monografie²⁰, geschreven door een groep internationale experts die gerenommeerd zijn op het gebied van volksgezondheid en kanker en waaraan eveneens strenge eisen wordt gesteld wat betreft de afwezigheid van zowel echte of schijnbare belangenverstrengeling^{21 22}, terzijde geschoven wordt voor het adviesrapport van de Commissie EMV van de Gezondheidsraad. Met andere woorden, kan het rapport van de Commissie EMV van de Gezondheidsraad de vergelijking wel doorstaan? En is er überhaupt een vergelijking mogelijk?

Niet alleen wordt aan de wetenschappers en onderzoekers die een IARC-Monografie voorbereiden hoge eisen gesteld, ook staat de WHO / IARC ten aanzien van haar monografieën garant voor deskundige bronnen en data. In een toelichting op IARC Monografieën, getiteld 'IARC Monographs on the Evaluation of Carcinogenic Risks to Humans', lezen we:

'Ongeveer een jaar voor een Monografie-bijeenkomst, verzamelt de IARC relevante biologische en epidemiologische gegevens van erkende informatiebronnen, waaronder systemen voor gegevensopslag en gegevensverzameling, zoals PubMed. Deelnemers aan de vergadering die worden gevraagd om voorbereidende werkdocumenten voor specifieke secties voor te bereiden, zullen naar verwachting de IARC-literatuuronderzoeken aanvullen met hun eigen zoekopdrachten. Vóór de vergadering worden deze werkdocumenten die zijn voorbereid door deelnemers aan de vergadering gedistribueerd naar werkgroepleden en uitgenodigde specialisten voor beoordeling. Alle in aanmerking komende studies die zijn gepubliceerd of geaccepteerd voor publicatie in de wetenschappelijke literatuur vóór de vergadering, worden in aanmerking genomen.'²³

Hoewel de Commissie EMV van de Gezondheidsraad voor haar adviesrapport haar eigen data heeft verzameld, spreekt ze ook, verwijzend naar de IARC, over 'de epidemiologische en experimentele gegevens'. Doordat de Gezondheidsraad hier geen onderscheid maakt tussen de door de IARC en de door de Gezondheidsraad onderzochte gegevens, wordt de indruk gewekt dat het gaat over (min of meer) overeenkomstige wetenschappelijke data en dat de conclusies van het adviesrapport van de Gezondheidsraad ten aanzien 'carcinogeniteit' derhalve vergeleken kunnen worden met die in de IARC-Monografie.

Wil men een wetenschappelijk valide vergelijking maken tussen studies, dan dienen de overeenkomsten en verschillen echter te worden verhelderd. Daarbij dienen de kenmerken van beide studies te worden beschreven, alsook de overeenkomsten en de verschillen. Pas daarna kan de vergelijking worden gemaakt en kunnen er aan de vergelijking eventuele conclusies worden verbonden.²⁴

Omdat de Gezondheidsraad de (wettelijke) opdracht heeft een weergave te geven van de stand van de wetenschap en ze bovendien een vergelijking maakt met de IARC-Monografie, ligt het voor

²⁰ IARC (2013). *Non-Ionizing radiation, part 2: Radiofrequency electromagnetic fields*.

²¹ 'Leden van werkgroep hebben over het algemeen significant onderzoek gedaan op het gebied gerelateerd aan de carcinogeniteit van de agentia die worden beoordeeld en de IARC gebruikt literatuuronderzoek om de meeste experts te identificeren. Leden van de werkgroep worden geselecteerd op basis van (a) kennis en ervaring en (b) afwezigheid van echte of schijnbare belangenverstrengeling. Overweging wordt ook gegeven aan demografische diversiteit en balans van wetenschappelijke bevindingen en visies.' Uit: Preambule in: IARC (2013). *Non-Ionizing radiation, part 2: Radiofrequency electromagnetic fields*. Pagina 12. (Vertaling citaat: Wd.)

²² Zie ook hoofdstuk 9 (*Schijn van*) *belangenverstrengeling binnen Commissie EMV*, van deze 'Nadere toelichting en onderbouwing'.

²³ Toelichting op IARC Monografieën: *IARC Monographs on the Evaluation of Carcinogenic Risks to Humans*. Pagina 2. Vertaling citaat: WdJ.

²⁴ Dr. Joy de Jong (2011). *Handboek academisch schrijven*. Bussum: Uitgeverij Coutinho. Pagina 74.

de hand dat de studies die besproken zijn door de IARC en waar de IARC haar bewijsvoering op baseert, ook door de Gezondheidsraad in haar adviesrapport worden meegenomen en dat het adviesrapport bovendien enig inzicht geeft in de inhoud van de IARC-Monografie. De beschrijving die de Gezondheidsraad maakt van de Monografie beperkt zich echter tot een beknopte verwijzing in de samenvatting²⁵ en in de inleiding²⁶ van haar adviesrapport en tot een korte beschrijving van de conclusies in de IARC-Monografie aan het eind van haar adviesrapport, zoals hiervoor geciteerd. In deze beschrijving geeft de Gezondheidsraad een onvolledig en daarmee onjuist beeld van de status van groep 2B ('Mogelijk kankerverwekkend voor mensen') wat betreft de soliditeit van het aangetroffen bewijs. In de Preambule van de IARC-Monografie lezen we namelijk (zie ook kader):

'Een agens kan alleen in deze categorie worden geclassificeerd op basis van sterk bewijs uit mechanistische en andere relevante gegevens.'²⁷

IARC - Evaluatie en motivering carcinogeniteit voor mensen

Uit: Preambule IARC Monografieën. International Agency on Research on Cancer (2011). *IARC classifies radiofrequency electromagnetic fields as possibly carcinogenic to humans* (Group 2B), pagina 29 – 31. (Vertaling: WdJ.)

Groep 1: De agens is kankerverwekkend voor mensen

Deze categorie wordt gebruikt als er *voldoende bewijs is van carcinogeniteit* bij de mens. Bij wijze van uitzondering kan een agens in deze categorie worden geplaatst wanneer het bewijs van carcinogeniteit bij mensen minder dan *voldoende is*, maar er *voldoende bewijs is van carcinogeniteit* bij proefdieren en sterk bewijs bij blootgestelde mensen dat de agens werkt door een relevant mechanisme van carcinogeniteit.

Groep 2:

Deze categorie omvat agentia waarvoor, aan de ene kant, de mate van bewijs van carcinogeniteit bij de mens bijna *voldoende is*, en waarvoor, aan de andere kant, geen gegevens over de mens beschikbaar zijn, maar waarvoor aanwijzingen voor carcinogeniteit bij proefdieren bestaan. Agentia worden toegewezen aan groep 2A (*waarschijnlijk kankerverwekkend voor mensen*) of groep 2B (*mogelijk kankerverwekkend voor mensen*) op basis van epidemiologisch en experimenteel bewijs van carcinogeniteit en mechanistische en andere relevante gegevens. (...).

Groep 2A: De agens is waarschijnlijk kankerverwekkend voor mensen

Deze categorie wordt gebruikt als er *beperkt bewijs is voor carcinogeniteit* bij de mens en *voldoende bewijs voor carcinogeniteit* bij proefdieren. In sommige gevallen kan een agens in deze categorie worden ingedeeld als er *onvoldoende bewijs is voor carcinogeniteit* bij de mens en *voldoende bewijs van carcinogeniteit* bij proefdieren en sterk bewijs dat de carcinogenese wordt gemedieerd door een mechanisme dat ook bij mensen werkzaam is. Bij wijze van uitzondering kan een middel in deze categorie uitsluitend op basis van *beperkt bewijs van carcinogeniteit* bij de mens worden ingedeeld. Een agens kan aan deze categorie worden toegewezen als deze duidelijk, op basis van mechanistische overwegingen, behoort tot een klasse van agentia waarvoor een of meer leden zijn

²⁵ Pagina 11 (Nederlandstalige samenvatting), pagina 15 (Engelstalige samenvatting).

²⁶ Pagina 19 (1.1.)

²⁷ Preambule IARC Monografieën. International Agency on Research on Cancer (2011). *IARC classifies radiofrequency electromagnetic fields as possibly carcinogenic to humans* (Group 2B), pagina 30. (Vertaling citaat: WdJ.)

ingedeeld in Groep 1 of Groep 2A.

Groep 2B: De agens is mogelijk kankerverwekkend voor mensen

Deze categorie wordt gebruikt voor agentia waarvoor er *beperkt bewijs is van carcinogeniteit* bij de mens en *minder dan voldoende bewijs van carcinogeniteit* bij proefdieren. Het kan ook worden gebruikt wanneer er onvoldoende bewijs is voor carcinogeniteit bij de mens, maar voldoende bewijs van carcinogeniteit bij proefdieren. In sommige gevallen kan een agens waarvoor *ontoereikend bewijs aanwezig is voor carcinogeniteit* bij de mens en *onvoldoende bewijs voor carcinogeniteit* bij proefdieren, samen met ondersteunend bewijs uit mechanistische en andere relevante gegevens, in deze groep worden geplaatst. Een agens kan alleen in deze categorie worden geclassificeerd op basis van sterk bewijs uit mechanistische en andere relevante gegevens.

Groep 3: De agens is niet classificeerbaar wat betreft de kankerverwekkendheid voor mensen

Deze categorie wordt het meest gebruikt voor agentia waarvan het bewijs van carcinogeniteit *ontoereikend* is bij de mens en *ontoereikend* of *beperkt* bij proefdieren. Bij wijze van uitzondering mogen middelen waarvan het bewijs van carcinogeniteit *ontoereikend* is bij de mens, maar *voldoende* bij proefdieren, in deze categorie worden geplaatst wanneer er sterk bewijs is dat het mechanisme van carcinogeniteit bij proefdieren niet bij de mens werkzaam is. Agentia die niet in een andere groep vallen, worden ook in deze categorie geplaatst. Een evaluatie in Groep 3 is geen bepaling van niet-carcinogeniteit of algemene veiligheid. Het betekent vaak dat verder onderzoek nodig is, vooral wanneer blootstellingen wijdverspreid zijn of de kankergegevens consistent zijn met verschillende interpretaties.

Groep 4: Het middel is waarschijnlijk niet kankerverwekkend voor de mens

Deze categorie wordt gebruikt voor agentia waarvoor *bewijs is voor een gebrek aan carcinogeniteit* bij mensen en bij proefdieren. In sommige gevallen kunnen agentia waarvoor *ontoereikend bewijs voor carcinogeniteit* bij de mens is, maar *bewijsmateriaal dat wijst op een gebrek aan carcinogeniteit* bij proefdieren, consistent en krachtig ondersteund door een breed scala aan mechanistische en andere relevante gegevens, in deze groep worden ingedeeld.

In het adviesrapport van de Gezondheidsraad vinden we geen enkel aanknopingspunt voor het maken van een vergelijking tussen de twee rapporten op basis waarvan een afwijzing van de IARC-classificatie gerechtvaardigd is. Uit niets blijkt dat een vergelijking überhaupt gerechtvaardigd is. Sterker nog, wie de referenties van het adviesrapport van de Gezondheidsraad vergelijkt met de referenties in de IARC-Monografie komt tot de verbijsterende ontdekking dat van de 457 studies die door de IARC zijn onderzocht en beoordeeld, de Gezondheidsraad er slechts 3 heeft overgenomen om haar vergelijking op te baseren. Bovendien blijken deze 3 studies een negatief resultaat (geen effect) te laten zien. Waarmee duidelijk wordt dat de Commissie EMV van de Gezondheidsraad, terwijl ze geacht wordt een weergave te geven van de stand van de wetenschap, niets van het in de IARC-Monografie gevonden bewijs heeft besproken of getoetst om tot haar 'overall conclusions on carcinogenicity'²⁸ te komen.

²⁸ Health Council of the Netherlands (2016). *Mobile phones and cancer. Part 3. Update and overall conclusions from epidemiological and animal studies*. The Hague: Health Council of the Netherlands, publication no. 2016/06. Nederlandse samenvatting, pagina 53.

Het rapport van de Gezondheidsraad telt 130 referenties. Trekken we daar de verwijzingen naar haar eigen rapporten, naar een notitie van het Kennisplatform EMV en naar de IARC-Monografie, de 3 met de IARC-referenties overeenkomende studies vanaf, dan blijven er 120 over die om de een of andere reden nergens in de IARC-Monografie terug te vinden zijn. Uiteraard is het rapport van de Gezondheidsraad van een recentere datum. Maar ook in de veronderstelling dat het hier dan misschien voornamelijk studies betreft die actueler zijn, vinden we het antwoord niet op de vraag, waarom in het adviesrapport van de Gezondheidsraad slechts 3 van de 457 referenties uit de IARC-Monografie worden teruggevonden. 101 van de overblijvende 120 studies is namelijk van voor 2009, de meest recente publicatie die in de IARC-Monografie is beoordeeld.

Het is absurd (want onmogelijk) een verband te leggen, of zelfs maar te denken, tussen het adviesrapport van de Gezondheidsraad en de IARC-Monografie. Suggesteren dat er sprake is van een vergelijkbaar onderzoek, vervolgens de vergelijking *niet* maken, maar in de conclusies suggereren dat dit *wel* het geval is, is een ernstige schending van de wetenschappelijke integriteit.²⁹

In haar conclusies wekt de Commissie EMV van de Gezondheidsraad, terwijl ze het bewijs dat door de IARC in haar Monografie is verzameld onbesproken laat, niettemin de indruk dat ze een (inclusieve) weergave geeft van de stand van de wetenschap, zoals zij op grond van de Gezondheidswet³⁰ wettelijk verplicht is.

'De commissie heeft voor haar conclusies de epidemiologische en dierexperimentele bevindingen in samenhang beoordeeld. Naar haar oordeel kan niet worden gesteld dat er een bewezen verband is tussen langdurig en frequent gebruik van een mobiele telefoon en een verhoogd risico op tumoren in de hersenen of het hoofd-halsgebied. Op basis van de zeggingskracht van de beschikbare gegevens kan volgens de commissie slechts worden geconcludeerd dat zo'n verband niet valt uit te sluiten.'³¹

Het is onduidelijk waarom de Gezondheidsraad de studies uit de IARC-Monografie niet heeft meegenomen. Het

Hoewel de Gezondheidsraad pretendeert tot 'overall conclusions on carcinogenicity' te kunnen komen en daarbij een vergelijking maakt met de IARC-Monografie, laat ze alle data die tot de IARC-classificatie 'mogelijk kankerverwekkend' hebben geleid buiten beschouwing, wat de vergelijking en de pretentie van 'overall conclusions' oneigenlijk en misleidend maakt.

²⁹ Zie ook 2.9. *Schending gedragscode wetenschappelijke integriteit*.

³⁰ Artikel 22 Gezw. De Gezondheidsraad heeft tot taak Onze Minister en de beide kamers der Staten-Generaal voor te lichten over de stand der wetenschap ten aanzien van vraagstukken op het gebied van de volksgezondheid en het gezondheids(zorg)onderzoek door middel van het uitbrengen van rapporten.

³¹ Health Council of the Netherlands (2016). *Mobile phones and cancer. Part 3. Update and overall conclusions from epidemiological and animal studies*. The Hague: Health Council of the Netherlands, publication no. 2016/06. Nederlandse samenvatting, pagina 12.

kan onmogelijk zo zijn dat van de 457 door de IARC onderzochte studies slechts 3 (nota bene negatieve³²) studies voldeden aan de door de Gezondheidsraad opgestelde kwaliteitseisen. Als het gaat om het geven van 'Overall conclusions on carcinogenicity', kan een belangrijke studie als van de IARC niet buiten beschouwing worden gelaten. Kanker in de hersenen is uitgebreid in de IARC-Monografie onderzocht. Bovendien dient een studie die (wettelijk) verplicht is een weergave te geven van de stand van de wetenschap ('on carcinogenicity' gerelateerd aan RF-EMV) dat ook daadwerkelijk te doen.

Uiteraard staat het iedere onderzoeksgroep vrij zijn eigen data te kiezen, maar een vergelijking maken met een andere studie is alleen mogelijk als er iets te vergelijken valt en dat is hier niet het geval. Feitelijk gaat het over twee totaal verschillende studies en kan op grond van het adviesrapport van de Gezondheidsraad niets over de IARC-classificatie worden gezegd. Het is onjuist dat de Gezondheidsraad dat, zonder expliciete of deugdelijke rechtvaardiging, wel doet en daarmee de suggestie wekt dat haar studie een inclusief onderzoek is, wat geenszins het geval is.

Dit falen schrijnt des te meer, omdat een van de argumenten die de Commissie EMV van de Gezondheidsraad regelmatig gebruikt om wetenschappelijke reviews van derden af te wijzen (zoals bijvoorbeeld het BioInitiative Report, zie hoofdstuk 16. *BioInitiative Report ondeugdelijk beoordeeld*), is dat selectief wetenschappelijke informatie gekozen is om tot een conclusie te komen, wat, aldus de Gezondheidsraad, een eenzijdige benadering is van wetenschappelijke informatie en wat daarmee beschouwd moet worden als een onevenwichtige beoordeling van de beschikbare wetenschappelijke kennis. Het ziet ernaar uit dat de Gezondheidsraad haar eigen onderzoekscriteria niet waarmaakt. Er is geen enkele rechtvaardiging voor het ontbreken van de honderden door de IARC onderzochte studies in een adviesrapport van de Gezondheidsraad dat geacht wordt een weergave te geven van de stand van de wetenschap en dat in Nederland de aanleiding vormt om de IARC-classificatie 'mogelijk kankerverwekkend voor mensen' af te wijzen.

³² Zie ook hoofdstuk 4. *Commissie EMV maakt gebruik van onwetenschappelijke symmetrische weging onderzoeksresultaten.*

3. Commissie EMV Gezondheidsraad schendt Nederlandse gedragscode wetenschappelijke integriteit

In een brief aan de voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal van 16 april 2019 over 5G en gezondheid³³ van de staatssecretaris voor Economische Zaken en Klimaat (EZK) Mona Keijzer en de Minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) Bruno Bruins lezen we, naar aanleiding van een brief van de Stichting EHS aan de Vaste Commissie van VWS over de gezondheidsrisico's van straling:

'Allereerst is het van groot belang te onderstrepen dat alle Nederlandse wetenschappers moeten voldoen aan de Nederlandse gedragscode voor wetenschappelijke integriteit. De principes eerlijkheid, zorgvuldigheid, transparantie, onafhankelijkheid en verantwoordelijkheid zijn daarbij leidend. (...) De Gezondheidsraad hanteert daarnaast ook de 'Code ter voorkoming van oneigenlijke beïnvloeding door belangenverstremgeling', die zij zelf mede heeft opgesteld. Er wordt dan ook te alle tijde van uitgegaan dat wetenschappelijke onderzoeken en adviezen zorgvuldig en onafhankelijk tot stand zijn gekomen.'³⁴

Hoofdstuk 1 van de Gedragscode wetenschappelijke integriteit betreft de reikwijdte van de gedragscode.

'Deze code gaat over wetenschappelijk onderzoek in den brede, zoals dat wordt uitgevoerd aan de instellingen die deze code onderschrijven. Dit omvat zowel publiek als privaat gefinancierd en zowel fundamenteel als toegepast en praktijkgericht onderzoek. (...)

"Onderzoek" omvat alle activiteiten die aan de onderzoekspraktijk verbonden zijn: het opstellen van aanvragen, opzet en uitvoering van onderzoek, beoordeling en *peer review*, het optreden als inhoudelijke deskundige, verslaglegging, verantwoording en publiciteit. (...)

Deze gedragscode is bindend uit hoofde van zelfregulering en dus bindend voor de instellingen die hem onderschrijven.'³⁵

De gedragscode geldt niet alleen voor individuele onderzoekers (ook promovendi), gastonderzoekers, deeltijdonderzoekers, externe professionals voor zover zij in het onderzoek van de instelling participeren dan wel hun onderzoek onder de naam van de instelling naar buiten brengen, maar ook voor begeleiders, projectleiders, onderzoeksdirecteuren en leidinggevendenden voor zover zij de opzet en uitvoering van het onderzoek mede bepalen, alsook voor andere bij het onderzoek betrokkenen, zoals ondersteunend personeel (zie ook hoofdstuk 9 (*Schijn van belangenverstremgeling binnen Commissie EMV*, over de dubbelrol van wetenschappelijk secretaris dr. Eric van Rongen).

De vijf principes eerlijkheid, zorgvuldigheid, transparantie, onafhankelijkheid en verantwoordelijkheid, zoals door de staatssecretaris en minister aangehaald, vormen 'de grondslag voor de praktijk van integer onderzoek en zijn in de gedragscode uitgewerkt naar meer

³³ <https://www.irseco.com/wp-content/uploads/kamerbrief-over-5g-en-gezondheid.pdf>

³⁴ Ibidem.

³⁵ Onder de titel 'Nederlandse Gedragscode Wetenschapsbeoefening' verscheen de eerste gedragscode in 2004 (VSNU). In 2018 werd de gedragscode uitgebreid en voorzien van normen en een meer duidelijke interne systematiek, die aansloot bij internationale ontwikkelingen en die bruikbaar zijn voor zowel fundamenteel als toegepast en praktijkgericht onderzoek. *Nederlandse gedragscode wetenschappelijke integriteit 2018*, pagina 10.
<http://www.vsnunl/files/documenten/Nederlandse%20gedragscode%20wetenschappelijke%20integriteit%202018.pdf>.

concrete normen voor een goede onderzoekspraktijk³⁶. De in de gedragscode opgenomen normen kunnen per discipline of instelling worden gespecificeerd, maar *niet afgezwakt*.³⁷

De mate waarin de Gezondheidsraad met haar rapport 'Mobile phones and cancer. Part 3. Update and overall conclusions from epidemiological and animal studies', zoals besproken in het vorige hoofdstuk, de wetenschappelijke integriteit heeft geschonden, kan vastgesteld worden aan de hand van deze 'Normen voor een goede onderzoekspraktijk'. Ik geef u een overzicht van de geschonden normen:

1. Houd bij de bepaling van onderwerp en inrichting van het onderzoek rekening met de belangen van wetenschap en/of samenleving.

Het is in het belang van wetenschap en samenleving dat de IARC-classificatie van RF-EMV 'mogelijk kankerverwekkend' (2B) deugdelijk wordt besproken. Van een adviesrapport dat in het 'Waarom dit advies?' een verband legt met de IARC-classificatie en –Monografie, mag verwacht worden dat het onderzoek zodanig is ingericht dat de IARC-Monografie daadwerkelijk wordt meegenomen zodat dit verband ook daadwerkelijk kan worden gelegd. Dit is niet het geval, waarmee de IARC-Monografie zonder grond door de Nederlandse overheid wordt verworpen. Daarmee worden de belangen van wetenschap en samenleving geschonden en verzaakt de Gezondheidsraad bovendien haar wettelijke plicht op grond van artikel 22 van de Gezondheidswet³⁸.

2. Houd rekening met de laatste wetenschappelijke inzichten.

Met het buiten beschouwing laten van 454 van de 457 studies uit de IARC-Monografie (de 3 wel besproken studies zijn negatief / vonden geen effect) en het negeren van het bewijsmateriaal dat door de IARC is aangevoerd, verzaakt de Gezondheidsraad wetenschappelijk relevante en actuele inzichten mee te wegen, waardoor haar adviesrapport geen juiste weergave geeft van de stand van de wetenschap en de wetenschappelijke infrastructuur zelfs ondermijnt. Dit is niet alleen in strijd met de 'Nederlandse gedragscode wetenschappelijke integriteit', maar ook een schending van artikel 22 Gezw, met mogelijk ernstige gevolgen voor de volksgezondheid.

3. Zorg voor een onderzoeksopzet waarmee de onderzoeksvraag beantwoord kan worden.

De waarom-vraag (relevantie), in dit geval de door de Gezondheidsraad gestelde vraag 'Waarom dit advies?', maakt deel uit van de onderzoeksvraag. Als het antwoord op deze vraag verwijst naar de uitkomsten van de IARC-Monografie en daarmee naar de IARC-classificatie, dan dient de Gezondheidsraad deze monografie in de onderzoeksopzet van haar adviesrapport mee te nemen. Dat is niet gebeurd. Hoewel anders wordt gesuggereerd, bestaat er geen enkele relatie tussen het onderzoek van de Gezondheidsraad en dat van de IARC. Een 'Overall conclusion on carcinogenicity' is, door het ontbreken van de data en het bewijs uit de IARC-Monografie, dan

³⁶ Ibidem, pagina 15 – 18.

³⁷ Ibidem, pagina 16.

³⁸ Artikel 22 Gezw. De Gezondheidsraad heeft tot taak Onze Minister en de beide kamers der Staten-Generaal voor te lichten over de stand der wetenschap ten aanzien van vraagstukken op het gebied van de volksgezondheid en het gezondheids(zorg)onderzoek door middel van het uitbrengen van rapporten.

ook niet mogelijk.

4. Beschrijf eerlijk, zorgvuldig en zo transparant mogelijk de data die verzameld zijn voor en / of gebruikt zijn in het onderzoek.

Door een vergelijking te suggereren die niet is gemaakt en het daarbij achterwege laten van een duidelijk onderscheid tussen de door de IARC en de door de Gezondheidsraad gebruikte data van epidemiologische en dierexperimentele gegevens, wordt de verwachting gewekt dat het hier gaat om vergelijkbare (inclusieve) data op basis waarvan een vergelijking en een beoordeling van de IARC-classificatie mogelijk / gerechtvaardigd is. Het een noch het ander is het geval.

5. Presenteer op zorgvuldige wijze bronnen, data en argumenten.

Zie onder punt 4.

6. Wees transparant over de gevolgde methode en werkwijze (...). De wetenschappelijke argumentatie moet helder zijn en de stappen in het onderzoeksproces moeten controleerbaar zijn. Doorgaans zal dit betekenen dat het onderzoek voldoende gedetailleerd moet zijn beschreven om de dataverzameling te kunnen repliceren en de data-analyse te kunnen herhalen.

Transparantie en argumentatie ontbreekt over hoe de Commissie EMV van de Gezondheidsraad de IARC-classificatie (niet) heeft beoordeeld. Een deugdelijke beschrijving van het IARC-onderzoek en een daarbij behorende data-analyse ontbreekt volledig.

7. Wees expliciet over relevante niet-gerapporteerde data die conform de onderzoeksopzet wel verzameld zijn maar tot andere conclusies dan de wel gerapporteerde zouden kunnen leiden.

De door de IARC verzamelde data en de daarop gebaseerde bewijsvoering, die niet alleen op grond van de door de Gezondheidsraad gestelde waarom-vraag, maar ook vanwege haar wettelijke taak om een (inclusieve) weergave te geven van de stand van de wetenschap in het Gezondheidsraadadvies hadden moeten worden meegenomen, zijn op geen enkele wijze expliciet en deugdelijk door de Gezondheidsraad gerapporteerd. Uiteraard zou het expliciet maken van het ontbreken van deze data direct duidelijk maken dat in het Gezondheidsraadadvies elke grond ontbreekt om een uitspraak te doen over de IARC-classificatie of om te spreken over 'overall conclusions on carcinogenicity'. Het ligt voor de hand dat een daadwerkelijke beoordeling van de IARC-Monografie en de door de IARC gebruikte data, tot een ander onderzoeksresultaat en daarmee wellicht tot andere conclusies zou hebben geleid.

8. Wees helder over de resultaten en conclusies en over de reikwijdte ervan.

In een rapport over de stand van de wetenschap dat claimt een 'Overall conclusion on carcinogenicity' te kunnen trekken aangaande mobiele telefonie, kan een classificatie als van de IARC / WHO – 'mogelijk kankerverwekkend' – niet buiten beschouwing worden gelaten. Door te suggereren dat een afwijzing van de IARC-classificatie en -Monografie op basis van het Gezondheidsraandonderzoek gerechtvaardigd is, verbindt de Gezondheidsraad aan haar

conclusies een reikwijdte die volkomen ongegrond en daarmee ondeugdelijk is. Er is geen enkel verband tussen onderzoeksopzet, data en resultaten van het Gezondheidsraadadvies en de onderzoeksgegevens en bevinding van de IARC-Monografie. Er kunnen geen 'overall' conclusies getrokken worden over radiofrequentie EMV zoals gebruikt bij mobiele telefonie op grond van 'de epidemiologische en dierexperimentele gegevens', omdat al het wetenschappelijk bewijs uit de IARC-Monografie in het Gezondheidsraadadvies buiten beschouwing is gelaten, waaruit volgt dat er ook geen sprake is en kan zijn van een juiste weergave van de stand van de wetenschap.

9. Wees expliciet over onzekerheden en contra-indicaties en trek geen ongefundeerde conclusies.

De Gezondheidsraad laat na expliciet te maken dat zij het IARC-onderzoek en de daarop gebaseerde IARC-classificatie 'mogelijk kankerverwekkend' op geen enkele wijze heeft getoetst. Waarmee ze eveneens nalaat expliciet te zijn over de contra-indicaties die uit de IARC-Monografie kunnen worden afgeleid, alsook over de onzekerheden en beperkingen van haar eigen onderzoek. De uitspraak 'De commissie heeft voor haar conclusies de epidemiologische en dierexperimentele bevindingen in samenhang beoordeeld', suggereert een inclusiviteit die geen enkele grond heeft en als misleidend dient te worden afgewezen.

10. Wees expliciet over serieuze alternatieve inzichten die relevant kunnen zijn voor de interpretatie van de data en de onderzoeksresultaten.

De bevindingen van de IARC vormen een 'serieus alternatief inzicht' dat relevant is voor een 'overall conclusion on carcinogenicity' op basis van epidemiologische en dierexperimenteel onderzoek en daarmee voor een studie die, zoals dat van de Gezondheidsraad, een weergave dient te geven van de stand van de wetenschap. Zonder expliciete of deugdelijke rechtvaardiging heeft de Gezondheidsraad echter nagelaten de bewijsvoering van de IARC en de daarmee verbonden data mee te nemen in haar onderzoek. De bewijsvoering van de IARC, die heeft geleid tot de conclusie dat RF-EMV zoals gebruikt bij mobiele telefonie 'mogelijk kankerverwekkend' zijn, is op geen enkele wijze door de Gezondheidsraad besproken of weerlegd. Door het niet meenemen van deze 'serieuze alternatieve inzichten' is de claim van de Gezondheidsraad dat haar rapport spreekt over 'Overall conclusion on carcinogenicity' ongerechtvaardigd en vals.

**Juist omdat de
Gezondheidsraad haar
autoriteit ontleent aan
haar wettelijke opdracht
(artikel 22 Gezw) tot het
geven van een juiste
weergave van de stand
van wetenschap, dient
schending van de
Gedragcode
wetenschappelijke
integriteit haar zwaar te
worden aangerekend.**

11. Wees als peer reviewer of beoordelaar eerlijk en zorgvuldig en motiveer de beoordeling.

Een beoordeling / vergelijking suggereren die in wezen niet bestaat, ontbeert eerlijkheid en zorgvuldigheid. Noodzakelijkerwijs moet een expliciete en deugdelijke beoordeling van / vergelijking met de IARC-Monografie dan ook ontbreken.

12. Wees eerlijk in publieke communicatie en helder over de beperkingen van het onderzoek en van de eigen expertise. Communiceer pas over onderzoeksresultaten aan het algemene publiek als er voldoende zekerheid over de resultaten bestaat.

Het persbericht van de Gezondheidsraad over het hier betreffende adviesrapport 'Mobile phones and cancer' (part 3,) kopt met de tekst: 'Het is niet bewezen dat vaak en lang mobiel bellen leidt tot tumoren in het hoofd.'³⁹ ⁴⁰ De IARC-classificatie 'mogelijk kankerverwekkend' wordt in dit persbericht nergens door de Gezondheidsraad vermeld. Ten onrechte claimt de Gezondheidsraad dat zij 'zowel de epidemiologische als de dierexperimentele gegevens op systematische wijze heeft geanalyseerd en (...) daarbij ook nadrukkelijk de kwaliteit van de onderzoeken in aanmerking genomen' heeft. Zij kan deze claim alleen gestand doen, als 454 van de 457 studies die aan de basis liggen van de IARC-classificatie, niet aan de door de Gezondheidsraad gestelde kwaliteitseisen zouden voldoen en dat is nergens beargumenteerd en kan, vanwege de grote deskundigheid van de IARC-onderzoekers op het gebied van volksgezondheid en kanker, ernstig worden betwijfeld. De communicatie naar het publiek over de beperkingen van eigen onderzoek en expertise wordt door de Gezondheidsraad ernstig geschonden. Wat het laatste betreft is het de vraag of de Commissie EMV van de Gezondheidsraad, gezien de ondeskundige wijze waarop ze de IARC-classificatie terzijde heeft geschoven, wel in staat is / zou zijn geweest om de bevindingen van de IARC op een adequate wijze⁴¹ te weerleggen.

13. Zorg als begeleider, projectleider, onderzoeksdirecteur of leidinggevende in alle onderzoeksfases voor een open en inclusieve cultuur.

In een open en inclusieve onderzoekscultuur zou de IARC-classificatie, als deel van de vraagstelling, op integrale en wetenschappelijk verantwoorde wijze door de Gezondheidsraad zijn beoordeeld en op basis van deze beoordeling op een deugdelijke wijze zijn gevalideerd of weerlegd. In een inclusieve onderzoekscultuur worden alle wetenschappelijke bevindingen expliciet en deugdelijk meegewogen. Dat dit in het adviesrapport van de Gezondheidsraad met betrekking tot de IARC-classificatie en –Monografie niet is gebeurd maar wel is gesuggereerd, maakt het adviesrapport des te ondoorzichtiger. Wat de Commissie EMV van de Gezondheidsraad des te meer kan worden aangerekend.

14. Vertraag of belemmer het werk van andere onderzoekers niet op onbehoorlijke wijze.

De IARC-classificatie, bedoeld als een waarschuwing 'op basis van sterk bewijs uit

³⁹ Persbericht Gezondheidsraad 1 juni 2016.

⁴⁰ Zie ook hoofddruk 7. 'Wetenschappelijke misdaad door de Gezondheidsraad' in deze 'Nadere toelichting en onderbouwing'.

⁴¹ Dat wil zeggen, op een wijze die voldoet aan de 'Gedragscode wetenschappelijke integriteit'.

mechanistische relevante gegevens' (classificatie 2B), dient haar weg te vinden naar overheden, zorginstellingen en publiek, om tot een juiste risicoperceptie te kunnen komen en (voor)zorg te bieden. Door de suggestie te wekken dat zij de bevindingen van de IARC met haar eigen onderzoek heeft weerlegd, is de IARC-classificatie in Nederland uit beeld is verdwenen en heeft de Gezondheidsraad het werk van de IARC op onbehoorlijke wijze belemmerd. Daarmee faalt ze niet alleen in haar wettelijke opdracht op grond van artikel 22 van de Gezondheidswet⁴², maar ondermijnt ze ook de wetenschappelijke infrastructuur in Nederland rond EMV. Kennis over de risico's van radiofrequente EMV wordt weggedrukt, waardoor de democratie en belangen van burgers (zoals ik) ernstig worden geschaad.

De Gezondheidsraad is op grond van artikel 22 Gezw verplicht 'Onze Minister en de beide kamers der Staten-generaal voor te lichten over de stand der wetenschap ten aanzien van vraagstukken op het gebied van het volksgezondheids(zorg)onderzoek door middel van het uitbrengen van rapporten'. De gevolgen van het niet naleven van de hiervoor beschreven 'Normen voor een goede onderzoekspraktijk' raken individu, samenleving en milieu en schenden bovendien het vertrouwen in de wetenschap en tussen wetenschappers. Juist omdat de Gezondheidsraad haar autoriteit ontleent aan het geven van een juiste weergave van de stand van de wetenschap, kan deze schending haar zwaar worden aangerekend. Volkomen in strijd met haar wettelijke taak op grond van artikel 22 Gezw, vormt haar handelen juist een ondermijning van de wetenschappelijke infrastructuur die grote gevolgen kan hebben of heeft voor de volksgezondheid en het gezondheids(zorg)onderzoek in Nederland.

⁴² Artikel 22 Gezw. De Gezondheidsraad heeft tot taak Onze Minister en de beide kamers der Staten-Generaal voor te lichten over de stand der wetenschap ten aanzien van vraagstukken op het gebied van de volksgezondheid en het gezondheids(zorg)onderzoek door middel van het uitbrengen van rapporten.

4. Commissie EMV maakt gebruik van onwetenschappelijke symmetrische weging onderzoeksresultaten

Een andere reden waarom de Commissie EMV van de Gezondheidsraad faalt in het geven van een objectief beeld van de stand van de wetenschap, is dat zij gebruik maakt van een onwetenschappelijke symmetrische weging. Bij een symmetrische weging krijgen negatieve onderzoeksresultaten (onderzoeken die ‘geen effect’ laten zien) een gelijkwaardig gewicht toegekend als positieve resultaten (onderzoeken die wèl effect laten zien).⁴³ Daarmee wordt de illusie gewekt dat negatieve resultaten bewijs geven dat er geen positief effect is (zie ook hoofdstuk 7. ‘Wetenschappelijke misdaad’ door Commissie EMV Gezondheidsraad). Dit is echter onjuist. Negatieve resultaten kunnen niet bewijzen dat er geen positief effect is (we kunnen niet bewijzen dat iets er *niet* is). En volgens dr. Martin Blank⁴⁴ is een dergelijke weging van het EMV-onderzoek volkomen ten onrechte en schadelijk.

‘Negatieve studies spelen een belangrijke rol in de wetenschap, en er is goede reden om ze te publiceren wanneer ze falen om eerdere positieve resultaten te repliceren. Dit kan vaak leiden tot belangrijke verduidelijkingen van het effect, de techniek, enz. Negatieve studies worden echter op een andere manier gebruikt. Hoewel ze niet kunnen bewijzen dat er geen positief effect is, hebben ze wel een invloed op de onwetenschappelijke “weight of evidence-benadering”. (...) De lijst heeft simpelweg het effect van een telling en de algehele score vervangt een evaluatie. In ieder geval kan men schrijven dat het bewijsmateriaal “niet consistent”, “niet overtuigend” is of dat claims “niet-onderbouwd” zijn en dus “onbewezen”. Hetzelfde geldt voor experimentele studies. Fondsen zijn over het algemeen niet beschikbaar voor een onafhankelijke studie om de oorzaken van de verschillen in resultaten op te sporen, dus de tegenstrijdige resultaten worden naast elkaar geplaatst en er wordt een gelijkspel geïmpliceerd. Dit is een relatief goedkope, maar effectieve manier om een positieve studie te neutraliseren of teniet te doen.’⁴⁵

Hoewel negatieve studies niet kunnen bewijzen dat er geen positieve effecten zijn, krijgen ze door de Gezondheidsraad ten onrechte hetzelfde gewicht toegekend als studies die wel effecten laten zien. Dat is onwetenschappelijk en misleidend.

Een symmetrische beoordeling om gewicht te geven aan de bewijsvoering zit een reëel beeld van de stand van de wetenschap in de weg. In de woorden van Blank:

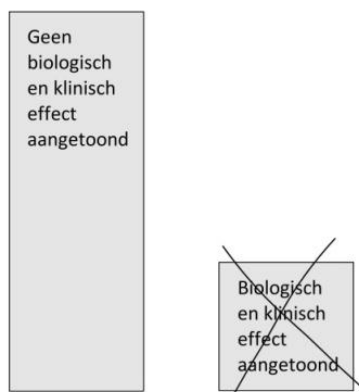
‘We moeten eraan herinnerd worden dat “wetenschappelijk bewijs” niet symmetrisch is (Popper, 1959⁴⁶). Men kan niet bewijzen dat EMV onschadelijk zijn ongeacht hoeveel negatieve resultaten er beschikbaar zijn. Eén enkel reproduceerbaar (significant) schadelijk effect zou alle negatieve resultaten teniet doen.’⁴⁷

⁴³ Zie bijvoorbeeld figuur 4 (pagina 46) in het Gezondheidsraadadvies ‘Mobile Phones and cancer. Part 3’ uit 2016.

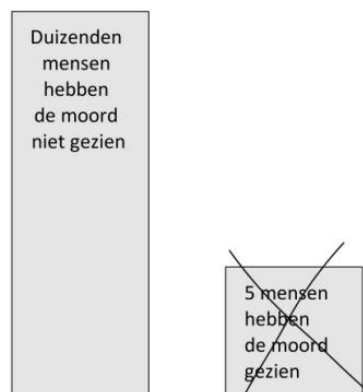
⁴⁴ <http://www.physiology.columbia.edu/MartinBlank.html>.

⁴⁵ Prof. Martin Blank, PhD. (2012). *The Cellular Stress Response: EMF-DNA Interactions*. Department of Physiology and Cellular Biophysics. College of Physicians and Surgeons, Columbia University, New York, p. 14 – 15. (Vertaling citaat: WdJ.)

Figuur 1 en 3 geven een denkbeeldige review weer van denkbeeldige wetenschappelijke studies op het gebied van RFRam. Figuur 1 toont ons wat er met onze beeldvorming gebeurt als we onderzoeken die wel en onderzoeken die geen effecten laten zien een gelijk gewicht toekennen. Onze neiging is om het geringere aantal onderzoeken dat wèl een effect laat zien weg te denken ten gunste van de meer 'geruststellende' onderzoeken die geen effecten hebben aangetoond. Dit is echter een onwetenschappelijke benadering die ik in figuur 2 aan de hand van een absurd voorbeeld parodieer, om te laten zien dat we de afwezigheid van iets niet kunnen bewijzen door daar te kijken waar het niet is.

Figuur 1. Onwetenschappelijke symmetrische weging onderzoeksresultaten

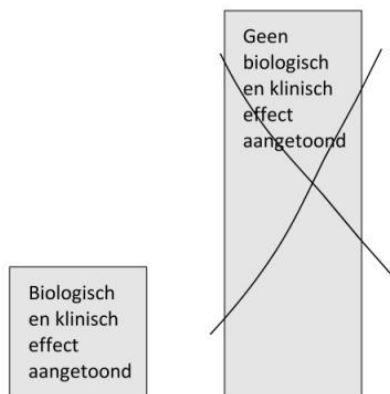
Figuur 2. Parodie op symmetrische weging

Wat we ons dus moeten realiseren, en wat ik in figuur 3 heb willen uitdrukken, is dat een wetenschappelijke beoordeling van onderzoeksresultaten er vanuit gaat dat slechts één bewijsbaar en replicerbaar (significant) schadelijk effect nodig is, om *alle* onderzoeksresultaten die *geen* effect laten zien als niet relevant teniet te doen. Hoe lang de lijst van 'geen effecten aangetoond' ook is.⁴⁸

⁴⁶ K. Popper (1959), *The Logic of Scientific Discovery*. New York, Basic Books. Karl Raimund Popper (1902 – 1994) was een Oostenrijks-Britse filosoof die algemeen wordt beschouwd als een van de grootste wetenschapsfilosofen van de 20e eeuw. Publicatie te downloaden via: <http://strangebeautiful.com/other-texts/popper-logic-scientific-discovery.pdf>.

⁴⁷ Prof. Martin Blank, PhD. (2012). *The Cellular Stress Response: EMF-DNA Interactions*. Department of Physiology and Cellular Biophysics. College of Physicians and Surgeons, Columbia University, New York, p. 14. (Vertaling citaat: WdJ.)

⁴⁸ Het is overigens niet mijn bedoeling om met deze voorbeelden te suggereren dat er meer wetenschappelijk onderzoek beschikbaar is met negatief dan met positief resultaat. Ik beschik niet over de kennis en informatie om dat te kunnen beoordelen. Figuur 1 tot en met 3 zijn uitsluitend bedoeld om te laten zien hoe een symmetrische beoordeling onze beeldvorming onjuist kan beïnvloeden en vormt geen weergave van reële onderzoeks aantallen op welke manier dan ook.

Figuur 3. Wetenschappelijke beoordeling van significant (repliceerbaar) onderzoek

Het door symmetrische beoordeling neutraliseren of teniet doen van onderzoeken die een positief effect laten zien, kan ertoe leiden dat cruciaal onderzoek uit beeld verdwijnt. Zo ook een onderzoek uit 1993 naar de relatie tussen borstkanker en zwakke EMV van 60 Hz dat tot zesmaal toe onder dezelfde voorwaarden is gerepliceerd en dus als significant (wetenschappelijk bewezen) moet worden beschouwd.

'Een experiment met EMV-stimulatie van celgroei dat bijna uit de EMV-literatuur is verdwenen, is het werk van Robert Liburdy (Liburdy et al, 1993⁴⁹). Hij rapporteerde dat zwakke velden van 60 Hz kunnen interfereren met het vermogen om groei in MCF7-borstkankercellen te remmen. Deze bevinding is zes keer gerepliceerd, maar het oorspronkelijke experiment en de replicaties ervan zijn genegeerd door veel op gezondheid gerichte wetenschappers (Liburdy 2003⁵⁰), waaronder de recente WHO-review (BEMS supplement 7, 2005). Zelfs borstkankeronderzoekers (bijvoorbeeld Lopberg et al, 1999) die direct betrokken zijn geweest bij het EMV-debat, lijken zich totaal niet bewust van de resultaten die het vermogen van zwakke 60 Hz-velden laten zien om de groei van kankercellen te beïnvloeden. Het is schokkend wanneer een EMV-onderzoeksreview, door een verondersteld wetenschappelijk neutrale WHO, faalt een van de papers te noemen die inzicht biedt in het mechanisme van een verwoestende ziekte die zo veel voorkomt onder de bevolking (Blank and Goodman, 2006⁵¹). Laten we de asymmetrie in wetenschappelijk bewijs niet vergeten (Popper, 1959), waar een enkel reproduceerbaar schadelijk effect alle negatieve resultaten teniet doet. De vele replicaties van het Liburdy-experiment hebben ons een cruciaal resultaat gegeven ten aanzien van de vraag naar EMV-risico en ze kunnen niet worden genegeerd.⁵²

Symmetrische weging van onderzoeksresultaten maakt het voor de industrie of andere belanghebbenden relatief eenvoudig om invloed uit te oefenen op de beoordeling van de stand van de wetenschap. Door onderzoek te financieren dat zo wordt ingericht dat geen effecten (kunnen) worden gevonden (bijvoorbeeld door celweefsel te kiezen dat niet gevoelig is voor RFRam. Of door bijvoorbeeld amplitude-modulatie buiten beschouwing te laten (RF-EMV zonder

⁴⁹ Liburdy, R.P., Sloma T.R., Sokolic R, Yaswen P. (1993). *ELF magnetic fields, breast cancer, and melatonin: 60Hz fields block melatonin's oncostatic action on ER+ breast cancer cell proliferation*. J Pineal Res 14:89-97.

⁵⁰ Liburdy R. (2003). *Electromagnetic Fields and Control of Cell Growth. Drugs, Hormones, and Human Tumor Cells: A Summary of Replication Studies at Five Laboratories*. In: McLean M.J., Engstrom Ss, Holcomb R.R. (eds.). *Magnetotherapy: Potential Therapeutic Benefits and Adverse Effects*. New York, TGF Press. Pagina 57 - 88.

⁵¹ Blank M, Goodman R. 2006. *BEMS, WHO, and the Precautionary Principle*. Bioelectromagnetics, DOI 10.1002/bem.20261. https://www.alerte.ch/images/stories/documents/etudes/precautionary_principle.pdf.

⁵² Prof. Martin Blank, PhD. (2012). *The Cellular Stress Response: EMF-DNA Interactions*. Department of Physiology and Cellular Biophysics. College of Physicians and Surgeons, Columbia University, New York, p. 18. (Vertaling citaat: WdJ).

'am' geeft geen effect, zie hoofdstuk 16. *BioInitiative Report ondeugelijk beoordeeld*. Door zelf onderzoek te initiëren of onderzoek te financieren, oefent de industrie niet alleen invloed uit op de onderzoeksresultaten van specifiek onderzoek, maar ook op het selectief bespreken van wetenschappelijk onderzoek in reviews van bijvoorbeeld industriefriendelijke organisaties als de ICNIRP^{53 54 55 56}, de SCENIHR^{57 58} en het WHO EMV-Projekt^{59 60 61 62 63 64 65 66}.

Uit de diagram van de ORSAA (figuur 4) blijkt hoe groot de invloed van de financier is op de resultaten van EMV-studies is en de al dan niet gevonden effecten.

Raadplegen we de 'Nederlandse gedragscode wetenschappelijke integriteit', dan kunnen we constateren dat ook hier door de Commissie EMV van de Gezondheidsraad de 'Normen voor een goede onderzoekspraktijk' worden geschonden, omdat symmetrische weging:

1. geen wetenschappelijke methode is;
2. geen rekening houdt met de belangen van wetenschap en samenleving;
3. geen recht doet aan verkregen onderzoeksresultaten en wetenschappelijk werk van anderen;
4. het onderzoek van anderen belemmert en vertraagt;
5. geen eerlijke en zorgvuldige beoordeling vormt;
6. resultaten geeft waarvan de reikwijdte onjuist wordt beoordeeld;

⁵³ <https://betweenrockandhardplace.wordpress.com/2016/04/04/icnirp-did-it-again/>;
<https://betweenrockandhardplace.wordpress.com/2016/04/05/mike-repacholi-responds-to-icnirp-did-it-again/>;
<https://betweenrockandhardplace.wordpress.com/2016/04/08/is-icnirp-reliable-enough-to-dictate-meaning-of-science-to-the-governmental-risk-regulators/>

⁵⁴ http://www.avaate.org/IMG/pdf/escrito_web_icnirp_ingles_final.pdf. 'There appears to be a conflict of interest between the World Health Organization and the International Commission Non-Ionizing Radiation: The World Health Organization trusts a private entity with no independent experts to set EMF exposure guidelines for the purpose of protecting the health of the population.' Prepared by the Vallisoleitana Association of People Affected by Mobile Phone Antennas (AVAATE). July 10, 2015.

⁵⁵ De Groene Amsterdammer. *Bellen schaadt cellen. Onderzoek 5G-technologie* (16 januari 2019)..

<https://www.groene.nl/artikel/bellen-schaadt-cellen>.

⁵⁶ Lennart Hardell (2017). *World Health Organization, radiofrequency radiation and health - a hard nut to crack (Review)*. International Journal of oncology 51: 405-413, 2017. Pagina 406 – 407. Vertaling citaat: WdJ.

⁵⁷ Cindy Sage e.a. (2015). *Comments on SCENIHR: Opinion on potential health effects of exposure to electromagnetic fields*, Bioelectromagnetics 36:480-484 (2015).

https://www.researchgate.net/publication/287791372_Comments_on_SCENIHR_Opinion_on_potential_health_effects_of_exposure_to_electromagnetic_fields_Bioelectromagnetics_36480-484_2015

⁵⁸ SCENIHR: Scientific Committee on Emerging and Newly Identified Health Risks. Adviesorgaan van de Europese Commissie. https://ec.europa.eu/health/scientific_committees/emerging_nl. Zie ook kritiek van dr. Mona Nilsson van de Swedish Radiation Protection Foundation op de SCENIHR. 'The EU-report SCENIHR is a scientific fraud paving the way for business as usual'.

<https://betweenrockandhardplace.wordpress.com/2015/04/01/guest-blog-from-mona-nilsson-on-recent-scenih-r-report/>.

⁵⁹ Documentaire 'Hoe machtig is de telefoonlobby?' Uitzending 29 september 2016 van VTM Nieuws.

www.youtube.com/watch?v=pKUGjsjOeGY&feature=youtu.be

⁶⁰ Zie o.a. de genegeerde 98 reviews in hoofdstuk 1 van het primaire beroepschrift, zoals aangehaald door prof. dr. Martin Pall. Dr. Martin L. Pall (2018). *5G: Great risk for EU, U.S. and International Health! Compelling Evidence for Eight Distinct Types of Great Harm Caused by Electromagnetic Field (EMF) Exposures and Mechanism that Causes Them*.

<https://einarflydal.files.wordpress.com/2018/04/pall-to-eu-on-5g-harm-march-2018.pdf>

⁶¹ <https://microwavenews.com/news/time-stop-who-charade>.

⁶² https://www.bcuc.com/Documents/Proceedings/2007/DOC_15524_C1-30_KAROW_Evidence-25_Don-Maisch.pdf

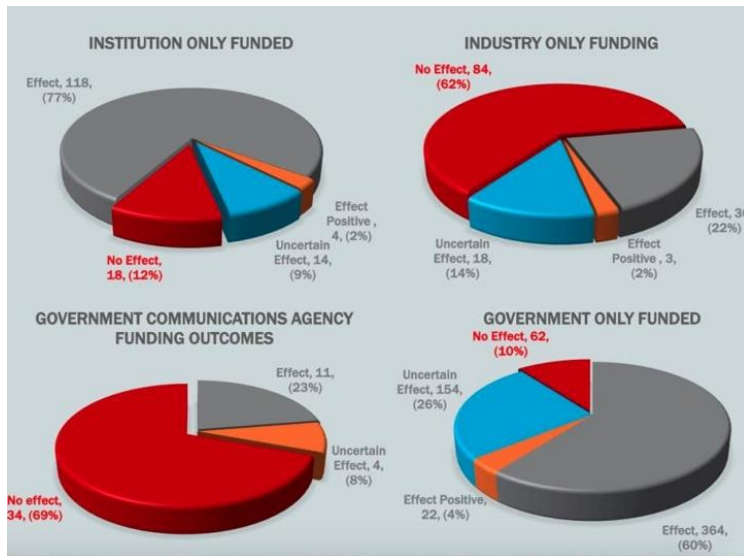
⁶³ <https://www.uv.es/gadopas/2013.Not.Enteringly.Reliable.pdf>.

⁶⁴ <https://microwavenews.com/news-center/who-and-electric-utilities-partnership-emfs>

⁶⁵ Sarah J. Starkey (2016). *Inaccurate official assessment of radiofrequency safety by the Advisory Group on Non-ionising Radiation*. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/27902455>. PDF: https://www.irseco.com/wp-content/uploads/Starkey_2016_ICNIRP.pdf

⁶⁶ Lennart Hardell (2017). *World Health Organization, radiofrequency radiation and health - a hard nut to crack (Review)*. International Journal of oncology 51: 405-413, 2017. Pagina 406 – 407. Vertaling citaat: WdJ.

7. een onzorgvuldige (want onwetenschappelijke) wijze is van bronnen, data en argumenten presenteren.⁶⁷

Figuur 4. Invloed financieringsbron op uitkomsten EMV-onderzoek.

Bron: ORSAA (Oceania Radiofrequency Scientific Advisory Association).⁶⁸

Om tot een reële risicoperceptie te komen en verantwoordelijkheid te kunnen aanvaarden voor gezondheidsklachten die door burgers worden gemeld, is het van belang dat de Gezondheidsraad de hoogste ethische standaards hanteert bij de beoordeling van wetenschappelijk onderzoek. Een symmetrische weging, waarbij significant wetenschappelijk onderzoek wordt weggedrukt en de wetenschappelijke infrastructuur wordt ondermijnt, voldoet niet aan die standaard.

⁶⁷ Nederlandse gedragscode wetenschappelijke integriteit (2018). Normen voor een goede onderzoekspraktijk.
<http://www.vsnu.nl/files/documenten/Nederlandse%20gedragscode%20wetenschappelijke%20integriteit%202018.pdf>.

⁶⁸ http://www.orsaa.org/uploads/6/7/7/9/67791943/bio-effect_findings_full_version.pdf.

5. Buitenwetenschappelijke (normatieve) afweging bepaalt koers Commissie EMV Gezondheidsraad

Eerder hebben we gezien dat een onafhankelijke evaluatiecommissie heeft vastgesteld dat in de meeste rapporten van de Gezondheidsraad onduidelijk is waar de kennis (Sein) ophoudt en waar de normatieve afweging (Sollen) begint.

'Onderzoek geeft met al zijn beperkingen aan hoe de werkelijkheid eruit ziet, maar niet hoe de werkelijkheid eruit zou moeten zien. Om op die laatste vraag een antwoord te kunnen geven, zijn er allerlei normen buiten de wetenschap nodig. Een goed advies is gebaseerd op twee elementen: de stand van de wetenschap (de bestaande kennis) en ethische, politieke en maatschappelijke normen, waarbij transparant hoort te zijn hoe groot het gewicht van beide is in het uiteindelijke advies.'⁶⁹

Daar waar de normatieve afweging begint (de afweging over 'hoe de werkelijkheid zou moeten zijn') is een expliciet en deugdelijk normatief (ethisch, politiek of maatschappelijk) kader noodzakelijk om het gewicht van deze afweging te kunnen bepalen en het 'Sein' en het 'Sollen' van elkaar te kunnen onderscheiden. Hoewel het standpunt van de Gezondheidsraad gericht is op 'evidence' als het gaat over de gezondheidsrisico's van straling, is de wijze waarop ze met 'evidence' omgaat en de manier waarop ze dit standpunt onderbouwt allerm minst wetenschappelijk.

5.1. Vermindering welbevinden geen criterium voor Gezondheidsraad

Als het gaat om het onderscheid tussen 'Sein' en 'Sollen' wil ik een voorbeeld aanhalen van een buitenwetenschappelijke afweging die de Gezondheidsraad in 2003 maakte, waarvoor niet alleen een wetenschappelijk, maar ook een helder normatief (ethisch, politiek en maatschappelijk) kader ontbrak, maar die niettemin een grote stempel heeft gedrukt op de wijze waarop overheden ten aanzien van de gezondheidsrisico's van draadloze technologie (geen) beschermende maatregelen nemen. Dit terwijl er vanwege de al decennialang bestaande wetenschappelijke controverse rond EMV gesproken moet worden over ambigue risico's⁷⁰, met andere woorden er is sprake van onzekerheid en ambiguïteit als het gaat over de fysieke veiligheid en het welbevinden van de bevolking. Het standpunt dat de Gezondheidsraad in 2003 innam houdt hier geen rekening mee, maar bepaalt nog altijd haar koers en dat van de regering.

Ik kom hiermee bij het adviesrapport dat de Gezondheidsraad uitbracht naar aanleiding van het TNO (of CoFAM⁷¹)- onderzoek uit 2003.⁷²

Het TNO-onderzoek betreft een provocatie-onderzoek, waarbij 36 vrijwilligers⁷³ dubbelblind⁷⁴

⁶⁹ Derksen e.a. (2017). *Evaluatie van de Gezondheidsraad. Periode 2013 – 2016. Rapport van de externe evaluatiecommissie*. Pagina 5.

⁷⁰ 'Ambigue risico's dienen zich aan waar wetenschappelijke of maatschappelijke controverses over risico's ontstaan.' Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2008). *Onzekere veiligheid. Verantwoordelijkheden rond fysieke veiligheid*, pagina 121.

⁷¹ CoFAM: Cognitive Functions and Mobiles.

⁷² Zie ook Deel III. Hoofdstuk 20. *Ongefundeerde veiligheidsclaims UMTS-netwerk door VROM werken nog steeds door*.

⁷³ De ene groep vrijwilligers (groep A) was gerekruteerd uit honderden mensen die zich in de jaren voorafgaande aan het onderzoek hadden gemeld bij de Stichting Meldpuntennetwerk Gezondheid en Milieu (MNGM) met klachten ten gevolgen van

werden blootgesteld aan UMTS-achtige EMV met een veldsterkte van 1 V/m – de geschatte veldsterkte op mijn perceel die door de gemeente op grond van de ICNIRP-limieten als verwaarloosbaar klein wordt beschouwd – afgewisseld met een placebo-blootstelling. De onderzoekers gingen uit van de hypothese dat er geen causale relatie gevonden zou worden tussen de aanwezigheid van radiofrequente velden en de gemeten parameters (die zowel het welbevinden als de cognitieve functie van de deelnemers in beeld brachten). Maar deze hypothese moest, tot grote verbazing van de onderzoekers zelf, worden afgewezen. In de conclusies en aanbevelingen lezen we:

'We hebben een statistisch significante relatie gevonden tussen UMTS-achtige velden met een veldsterkte van 1 V/m en het ervaren welzijn. Zowel groep A als groep B toonden vergelijkbare effecten in de resultaten van welbevinden. Opgemerkt wordt dat de World Health Organization (WHO) gezondheid definieert als "een staat van compleet fysiek, mentaal en sociaal welbevinden en niet uitsluitend de afwezigheid van ziekte of gebrek". *Binnen deze WHO-definitie is het ervaren welbevinden deel van de gezondheid. (...) Van de 30 cognitieve functietests, stelden we vast dat acht cognitieve functietests statistisch significant waren. (...) In onze studie is aangetoond dat de thermische effecten verwaarloosbaar zijn en daarom lijkt een verklaring op basis van thermische effecten hogelijk onwaarschijnlijk als het gaat om de effecten op de cognitieve parameters.*⁷⁵

Dit onderzoek zette dus de zekerheid van de ICNIRP-limieten onder druk. Professor Zwamborn die het onderzoek leidde, was zeer verrast over de uitkomst van het onderzoek. Opwarming van het weefsel kon geen verklaring zijn voor de gevonden verbanden.

'Bij 1 volt per meter is dat uitgesloten. Als de uitkomsten van ons onderzoek niet berusten op statistische ruis dan is er iets aan de hand dat we nog niet begrijpen.'⁷⁶

Ten tijde van het TNO-onderzoek – 16 jaar geleden – was een blootstelling van 1 V/m² relatief hoog. De Commissie EMV van de Gezondheidsraad schrijft hierover in haar advies:

'De commissie merkt op dat de waargenomen vermindering van het welbevinden in het TNO-onderzoek is gevonden na een blootstelling aan UMTS-achtige elektromagnetische velden gedurende slechts ongeveer een half uur, en bij een veldsterkte die voor de normale leefsituatie relatief hoog is. In de praktijk zal blootstelling in de omgeving van operationele UMTS-antennes permanent plaatsvinden, maar aan lagere veldsterkten en aan een enigszins andere signaalvorm dan die welke in het TNO-onderzoek is toegepast. Er kan op grond van de gegevens van het TNO-onderzoek geen inschatting worden gemaakt of, en zo ja in welke mate, ook in de normale leefsituatie een effect op het welbevinden kan optreden.'⁷⁷

elektromagnetische velden in hun leefomgeving. De andere groep (groep B) bestond uit mensen die tot dan toe geen problemen ondervonden hadden van elektromagnetische velden. Een van de deelnemers aan groep B was dr. Eric van Rongen: *'Ik zat in de groep met vrijwilligers die niet eerder klachten hadden over elektromagnetische velden. Eerlijk gezegd voelde ik tijdens de tweede sessie van een halfuur lichte duizelingen in mijn hoofd. Maar ik weet niet of toen de apparatuur was ingeschakeld. Ik ben er wel benieuwd naar en wil die gegevens nog eens inzien.'*

www.stopumts.nl/doc.php/Artikelen/9568/%7Bde_CoFAM_onderzoeken_tno_in_2003_zwitsers-nederlands_in_2006%7D.

⁷⁴ Dubbelblind betekent in dit geval dat noch de deelnemers noch de onderzoekers, op het moment van de blootstelling, weten of er sprake is van een werkelijke of van een placebo-blootstelling.

⁷⁵ Prof. Dr. Ir. A.P.M. Zwamborn e.a. (2003). *Effects of Global Communication system radio-frequency fields on Well Being and Cognitive Function of human subjects with and without subjective complaints*. TNO Physics and Electronics Laboratory. Pag. 61 (vertaling citaat en cursief: WdJ).

⁷⁶ www.stopumts.nl/doc.php/Artikelen/9568/%7Bde_CoFAM_onderzoeken_tno_in_2003_zwitsers-nederlands_in_2006%7D.

⁷⁷ Gezondheidsraad (2004). *TNO-onderzoek naar effecten van GSM- en UMTS-signalen op welbevinden en cognitie*. Beoordeling en aanbevelingen voor nader onderzoek. Pagina 21.

Merk op dat de Gezondheidsraad hier op basis van het TNO-onderzoek gezondheidsschade niet uitsluit. In ECLI:NL:RBZUT:2010:BM7185 (zie ook hoofdstuk 12) wordt de volgende uitspraak uit het advies van de Gezondheidsraad echter als uitgangspunt genomen om eiser (wonende op een afstand van 550 meter van de geplande UMTS-mast) als belanghebbende af te wijzen.

'De commissie is van mening dat er op grond van de resultaten uit het TNO-onderzoek niet kan worden vastgesteld of er een oorzakelijk verband bestaat tussen blootstelling aan elektromagnetische velden enerzijds en vermindering van welbevinden of schade voor de gezondheid anderzijds.'⁷⁸

Van belang is deze uitspraak van de Gezondheidsraad juist te interpreteren. De Commissie EMV schrijft dat niet kan worden vastgesteld *of* er een oorzakelijk verband bestaat. Hoewel de Gezondheidsraad kritisch is naar de bij het onderzoek gebruikte vragenlijsten en de interpretatie van de behaalde resultaten, schrijft ze ook:

'Het onderzoek is van goede kwaliteit en de verkregen gegevens worden door de commissie niet betwist.'⁷⁹

Omdat de Gezondheidsraad op basis van het TNO-onderzoek gezondheidseffecten niet kan uitsluiten, dringt ze aan op meer onderzoek⁸⁰ 'waarin blootstelling in de leefomgeving wordt gesimuleerd':

'Hier ligt een belangrijk onderzoeksterrein braak. Mede omdat het TNO-onderzoek er op duidt dat UMTS-blootstelling wellicht tot gezondheidseffecten leidt, acht de commissie het van belang dat nader onderzoek wordt verricht naar mogelijke UMTS-effecten. Replicatie van het TNO-onderzoek zou daarin een eerste stap moeten zijn.'⁸¹

De Gezondheidsraad erkent dus dat het TNO-onderzoek erop kan duiden dat UMTS-blootstelling tot gezondheidseffecten leidt, waarmee er bij een verdere uitrol van het UMTS-netwerk dus sprake is van een gezondheidsrisico voor de gehele bevolking. Naast meer onderzoek, zou een gedegen risicobeoordeling op zijn plaats zijn geweest om het 'Sein' (de waargenomen werkelijkheid) te spiegelen aan het 'Sollen' (de normatieve of gewenste werkelijkheid). Vooral ook omdat minister Hogervorst van VWS (Volksgezondheid Welzijn en Sport), mede namens andere ministeries, in haar adviesaanvraag aan de Gezondheidsraad expliciet vraagt of maatregelen noodzakelijk zijn. Om die vraag goed te kunnen beantwoorden is een risicobeoordeling en articulatie van onzekerheden op grond van de uitkomsten van het TNO-onderzoek onmisbaar. Je zou verwachten dat de Gezondheidsraad daartoe zou overgaan, maar niets is minder waar. In plaats van een risicobeoordeling besluit ze de definitie van de WHO van gezondheid, zoals door de TNO aangehaald, te verlaten.

'De Wereldgezondheidsorganisatie omschrijft gezondheid als "een toestand van volledig lichamelijk, geestelijk en sociaal welzijn, en niet louter het afwezig zijn van ziekte of gebrek"⁸². Op grond van deze definitie zou elke vermindering van welbevinden beschouwd moeten worden als een negatief effect op de gezondheid. Maar het is de vraag of een geringe mate van vermindering van welbevinden, bijvoorbeeld een zekere mate van hinder die

⁷⁸ Ibidem, pagina 32 – 33.

⁷⁹ Ibidem, pagina 19.

⁸⁰ Zie ook hoofdstuk 8. *Nocebo als verklaringmodel gezondheidsklachten ondeugdelijk*, voor Zwitsers 'replicatie-onderzoek' (Regel e.a.).

⁸¹ Gezondheidsraad (2004). *TNO-onderzoek naar effecten van GSM- en UMTS-signalen op welbevinden en cognitie*. Beoordeling en aanbevelingen voor nader onderzoek. Pagina 27.

⁸² 'Health is a state of complete physical, mental and social well-being, and not merely the absence of disease or infirmity.'

niet tot psychische of lichamelijke effecten leidt, als negatief voor de gezondheid beschouwd moet worden. De commissie stelt zich op het standpunt dat slechts wanneer sprake is van objectief-aantoonbare opwekking of vergroting van lichamelijke of psychische klachten, sprake is van een gezondheidseffect dat om maatregelen vraagt.⁸³

Hier wordt duidelijk een norm gesteld. Eerst het 'harde bewijs', dan pas maatregelen. Opvallend is echter ook dat een helder normatief (ethisch, politiek of maatschappelijk) kader (Sollen) of wetenschappelijk kader (Sein) ontbreekt. Als de normatieve afweging, het 'Sollen' laat zien 'hoe de werkelijkheid eruit zou moeten zien', impliceert dit voor de hier door de Gezondheidsraad gemaakte normatieve afweging, dat in de 'ideale of gewenste' werkelijkheid 'een geringe mate van vermindering van welbevinden, bijvoorbeeld een zekere mate van hinder' verwaarloosd wordt, ook al is onduidelijk of deze 'geringe mate van vermindering van welbevinden, bijvoorbeeld een zekere mate van hinder' kan leiden 'tot psychische of lichamelijke effecten'. Dit is een uiterst twijfelachtig standpunt, dat zich niet leent voor een deugdelijke norm, omdat zij aspecten van de werkelijkheid ontkent (van ongemakken en hinder tot problemen van meer ernstige aard) en strijdig is met algemeen aanvaarde maatschappelijke normen rond gezondheid en welzijn. De vraag 'hoe de werkelijkheid eruit zou moeten zien' wordt niet beantwoord door haar te ontkennen, maar door haar als uitgangspunt te nemen en haar, daar waar ongewenste effecten optreden, tegemoet te treden. Alleen zo kan een brug geslagen worden tussen het 'Sollen' en het 'Sein'.

In plaats van de werkelijkheid van een mogelijke vermindering van het welbevinden tegemoet te treden, schrapt de Gezondheidsraad zonder een expliciete en deugdelijke rechtvaardiging echter het 'ervaren welbevinden' uit de WHO-definitie van gezondheid en legt het daarmee in de waagschaal. Immers, hoewel 'een geringe mate van vermindering van welbevinden, bijvoorbeeld een zekere mate van hinder' tamelijk onbeduidend klinkt, kan niet worden uitgesloten dat deze 'vermindering van welbevinden' en 'zekere mate van hinder' bij een blootstelling 24/7 'tot psychische of lichamelijke effecten leidt'. Het is heel goed mogelijk dat het 'ervaren welbevinden' hierdoor op een hellend vlak terechtkomt en geleidelijk aan vermindert, zonder dat de overheid op grond van het advies van de Gezondheidsraad tot maatregelen hoeft over te gaan. Onzekerheden verbonden aan draadloze technologie worden niet langer meegewogen, evenmin als de signaalfunctie die een verminderd welbevinden in het gezondheids(zorg)onderzoek altijd heeft gehad. Een 'geringe mate van vermindering van welbevinden' en een 'zekere mate van hinder' dient op grond van de normstelling van de Gezondheidsraad als aanvaardbaar te worden beschouwd, zonder dat duidelijk is welke mate van vermindering van welbevinden of hinder hier wordt bedoeld.

De 'Nederlandse Gedragscode wetenschappelijke integriteit' stelt als norm: *'Vermijd dat de weging van mogelijke verklaringen worden bepaald door buitenwetenschappelijke belangen, argumenten of voorkeuren (bijvoorbeeld commerciële of politieke).'*⁸⁴ Een normatieve afweging (Sollen) door de Gezondheidsraad dient in relatie te staan tot de beschikbare kennis (Sein). Wat het normatieve

⁸³ Gezondheidsraad (2004). *TNO-onderzoek naar effecten van GSM- en UMTS-signalen op welbevinden en cognitie*. Beoordeling en aanbevelingen voor nader onderzoek. Pagina 12.

⁸⁴ *Nederlandse gedragscode wetenschappelijke integriteit* (2018). Normen voor een goede onderzoekspraktijk. 3.3. Uitvoering. Pagina 17.

**Buiten-
wetenschappelijke
normstelling van de
Gezondheidsraad
plaatst het
welbevinden van
burgers in de
waagschaal.**

(politieke of maatschappelijke, of misschien inderdaad wel commerciële, dat wil zeggen economische) kader is voor de door de Gezondheidsraad gemaakt afweging is onduidelijk. De normstelling ontbeert een expliciete en deugdelijke onderbouwing (zowel wetenschappelijk als normatief), waardoor ze niet blind kan worden gevolgd. Om te kunnen spreken over een onderbouwde normstelling, zou allereerst de vraag die de Gezondheidsraad over het welbevinden stelt, daadwerkelijk onderzocht moeten worden. We kunnen deze vraag als volgt formuleren:

1. *Dient een geringe mate van vermindering van welbevinden, bijvoorbeeld een zekere mate van hinder die niet tot psychische of lichamelijke effecten leidt, als negatief voor de gezondheid te worden beschouwd?*

Deze vraag, die door de Gezondheidsraad blijkbaar uitsluitend retorisch is bedoeld, roept direct andere vragen op, zoals:

2. *Wat wordt hier verstaan onder 'een geringe mate van vermindering van welbevinden, bijvoorbeeld een zekere mate van hinder'?*
3. *Hoe wordt voorkomen dat deze 'geringe mate van vermindering van welbevinden, bijvoorbeeld een zekere mate van hinder' bij een blootstelling 24/7 leidt 'tot psychische of lichamelijke effecten'?*
4. *Wie bepaalt de te tolereren mate van hinder? Degene die daadwerkelijk een vermindering van welbevinden ervaart? Of een instantie als de Gezondheidsraad, voor wie een 'zekere mate van hinder' slechts een abstract (wetenschappelijk niet geduid) probleem vormt, dat niet als een gezondheidsprobleem hoeft te worden beschouwd?*

En tot slot, misschien wel de belangrijkste vraag gezien de steeds grimmiger wordende wetenschappelijke controverse:

5. *Is het rechtmatig vast te houden aan het standpunt dat de genoemde 'vermindering van welbevinden' niet tot 'psychische of lichamelijke effecten leidt', als de biologische effecten van RFRam volop zijn aangetoond en duizenden peer reviewed studies laten zien dat er sprake is van (mogelijk ernstige) gezondheidsschade?*

Omdat de Gezondheidsraad advies uitbrengt over het TNO-onderzoek, ligt het voor de hand om aan te nemen dat haar afweging betreffende 'een geringe mate van vermindering van welbevinden, bijvoorbeeld een zekere mate van hinder' refereert aan de gevonden effecten in het TNO-onderzoek, die er, in de eigen woorden van de Gezondheidsraad, op kunnen duiden 'dat

UMTS-blootstelling wellicht tot gezondheidseffecten leidt⁸⁵.

Het is daarom illustratief om te kijken naar wat er precies door TNO is onderzocht als het gaat om het effect van UMTS-achtige EMV. Het betreft hier scores van welbevinden en cognitieve functies. De scores van welbevinden, betroffen symptomen van angst, somatische (lichamelijk) symptomen en (toegenomen) gevoelens van ontoereikendheid, depressie en vijandigheid. De onderzoekers vonden in zowel groep A als B een statistisch significante relatie tussen UMTS-achtige velden met een veldsterkte van 1V/m en het welbevinden. Bij de cognitieve functies ging het over reactietijd, geheugen, visuele selectieve aandacht en dubbele taakprestatie (algemene reactietijd en filteren van irrelevante informatie). Van de 30 cognitieve functietests werden 8 cognitieve functietests statistisch significant bevonden.⁸⁶ Zeker als we er vanuit gaan dat geen effecten werden verwacht, kan gesproken worden van een hoge score.

De vraag *'Dient een geringe mate van vermindering van welbevinden, bijvoorbeeld een zekere mate van hinder die niet tot psychische of lichamelijke effecten leidt, als negatief voor de gezondheid te worden beschouwd?'* die uit het standpunt van de Gezondheidsraad kan worden afgeleid, dient in de eerste plaats getoetst te worden aan de stand van de wetenschap. Kennis begint altijd met het stellen van de juiste vraag. Aangezien biologische (dat wil zeggen lichamelijke) effecten volop zijn aangetoond, is de vraag (en daarmee het standpunt van de Gezondheidsraad) onjuist en achterhaald. Al in 1998 erkende de ICNIRP dat amplitude-gemoduleerde RF-EMV (RFRam) biologisch 'meer' actief zijn⁸⁷, wat impliceert dat er sowieso toen al sprake was van aangetoonde biologische effecten.

Daar komt bij dat de vraag bij uitstek ook een ethische vraag is die, nog afgezien van het wetenschappelijk bewijs van lichamelijke (biologische) effecten, vanuit de plicht- en zorgethiek dient te worden beantwoord. Een dergelijke vraag als retorische vraag stellen is al in strijd met de ethiek.⁸⁸ Hoewel een deugdelijk normatief kader voor de normstelling ontbreekt, kunnen we uit de retorische vraag afleiden dat de Gezondheidsraad instemming van haar opdrachtgever (de regering) verwacht. Een gerechtvaardigde verwachting, gezien het politieke probleem dat de uitkomsten van het TNO-onderzoek destijds vormde voor de uitrol van het UMTS-netwerk dat koste wat kost door moest gaan (zie deel III. Onrechtmatig Nationaal Antennebeleid, hoofdstuk 20).

Met haar buitenwetenschappelijke afweging loste de Gezondheidsraad dus een acuut politiek probleem op, maar aanvaarde zij ook gezondheidsrisico's voor de complete Nederlandse bevolking. Eerst het 'harde bewijs', dan pas maatregelen. Dit gaat dwars in tegen elke vorm van (voor)zorg zoals in de nationale en internationale wetgeving vastgelegd als het gaat om milieu- en gezondheidsvraagstukken. Met name ook omdat er vanwege de wetenschappelijke controversen die al decennialang gaande is, gesproken dient te worden over ambigue risico's die om voorzorg

⁸⁵ Gezondheidsraad (2004). *TNO-onderzoek naar effecten van GSM- en UMTS-signalen op welbevinden en cognitie*. Beoordeling en aanbevelingen voor nader onderzoek. Pagina 27.

⁸⁶ Prof. Dr. Ir. A.P.M. Zwamborn e.a. (2003). *Effects of Global Communication system radio-frequency fields on Well Being and Cognitive Function of human subjects with and without subjective complaints*. TNO Physics and Electronics Laboratory. Pagina 61.

⁸⁷ *'Compared to continuous-wave radiation, pulsed microwave-frequency fields with the same average rate of energy deposition in tissue are generally more active in producing a biological response, ...'*. ICNIRP Guidelines 1998, <http://www.icnirp.org/cms/upload/publications/ICNIRPemfgdl.pdf>. Pagina 506.

⁸⁸ https://nl.wikipedia.org/wiki/Retorische_vraag

vragen. Bovendien is het de vraag hoe dit 'harde bewijs' eruit moet zien, aangezien biologische (lichamelijke) effecten (ook toen al) volop zijn aangetoond.

Daar waar op basis van de plichtethiek het adagium 'niet schaden en respect' als een morele wet in de gezondheidszorgpraktijk is ingebakken⁸⁹, verlaat de Gezondheidsraad, zonder expliciete of deugdelijke rechtvaardiging, de WHO-definitie van gezondheid, waardoor het ervaren welbevinden in het EMV-gezondheidsvraagstuk geen criterium meer vormt en overheden pas hoeven in te grijpen als er sprake is van 'objectief-aantoonbare opwekking of vergroting van lichamelijke of psychische klachten'. Met andere woorden, burgers die voelen dat ze ziek worden van straling, moeten eerst *bewijzen* dat ze ziek worden, voordat ze serieus genomen worden. En dat is ook precies wat burgers sindsdien proberen te doen. Tegen de heersende ideeën over straling in, die juist het gevolg zijn van de manier waarop de Gezondheidsraad de regering adviseert.

Als het gaat om het geven van een weergave van de stand van de wetenschap en het daarop baseren van adviezen, zij overigens opgemerkt dat het in de wetenschap niet uitsluitend gaat over wetenschappelijk bewijs (to know, know why), maar ook over hypothese- en theorievorming (zoals bijvoorbeeld de hypothese van dr. Martin Pall⁹⁰ en de theorie van prof. Dominique Belpomme⁹¹) en over praktische kennis en praktische ethiek (know how), waartoe ook de ervaringskennis van zorgverleners en patiënten behoort. Dit is relevant, omdat wetenschappers als Pall en Belpomme misschien nog geen harde bewijzen van causaliteit hebben geleverd, maar wel op basis van *aangevoelde* biologische en klinische effecten met heldere hypothesen komen, die evengoed van betekenis zijn in het krijgen van een genuanceerd beeld van de stand van de wetenschap.

5.2. Tegengeluiden andere adviesorganen regering

De koers die de Gezondheidsraad met haar normatieve afweging voor zichzelf en overheden heeft bepaald, sluit het hele gebied van hypothese- en theorievorming en praktische kennis en ethiek uit. Daarmee worden belangrijke bronnen van kennis, zoals de ervaringskennis van burgers die hun gezondheidsklachten in verband brengen met draadloze technologie, buiten beeld gehouden. Het standpunt van de Gezondheidsraad wordt dan ook niet door alle overheidsadviseurs gedeeld. Zowel de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) als de Raad voor Volksgezondheid en Samenleving (RVS) zijn tot aanbevelingen gekomen die, hoewel niet specifiek gericht op de gezondheidsrisico's van EMV, toch een heel ander beeld laten zien van hoe met een dergelijke problematiek om te gaan.

De WRR 'is een onafhankelijk adviesorgaan dat de regering informeert en adviseert over

⁸⁹ Raad voor Volksgezondheid en Samenleving (2017). *Zonder context geen bewijs. Over de illusie van evidence-based practice in de zorg.*

⁹⁰ Zie het primaire beroepschrift 1. *Uitsluitend gebaseerd op een korte termijn thermisch effect.*

⁹¹ Dominique Belpomme et al. *Reliable disease biomarkers characterizing and identifying electrohypersensitivity and multiple chemical sensitivity as two etiopathogenic aspects of a unique pathological disorder.* Rev Environ Health 2015; 30 (4); DOI 10.1515/revh-2015-0027. http://www.ehs-mcs.org/fichiers/1454070991_Reliable_biomarkers.pdf

sectoroverstijgende vraagstukken die grote impact hebben op de samenleving. De adviezen zijn gebaseerd op wetenschappelijk onderzoek en gericht op een lange termijn perspectief.⁹² Juist ook met betrekking tot de gezondheidsrisico's van nieuwe draadloze technologie en de daarbij gebruikte RFRam⁹³ is vanwege de continue blootstelling een lange termijn perspectief onontbeerlijk.

In haar adviesrapport *'Onzekere veiligheid. Verantwoordelijkheden rond fysieke veiligheid'* stelt de WRR dat, gezien de grote onzekerheden die de moderne technologie met zich meebrengt, een paradigmaverschuiving nodig is als het gaat om toepassing van het voorzorgbeginsel.⁹⁴ De WRR is van mening dat 'de kwetsbaarheid van mensen, samenleving en natuurlijke omgeving een proactieve omgang met onzekerheden vereist'.⁹⁵ ⁹⁶ Dit standpunt staat lijnrecht tegenover dat van de Commissie EMV van de Gezondheidsraad, die uitsluitend op zoek is naar 'harde bewijzen'. De nieuwe risicobenadering die de WRR voor ogen heeft, erkent de noodzaak om potentiële risico's te identificeren en actief op zoek te gaan naar onzekerheden. (In hoofdstuk 22. *Advies wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid over fysieke veiligheid onverenigbaar met uitroldiscours* kom ik hier uitgebreid op terug.)

Ook het advies van de Raad voor Volksgezondheid en Samenleving (RVS) staat diametraal tegenover dat van de Gezondheidsraad. De RVS⁹⁷ is een onafhankelijk adviesorgaan voor de regering en de beide kamers der Staten-Generaal. Alle aspecten die van invloed zijn op de gezondheid en het functioneren van burgers in de samenleving worden bij de adviezen betrokken'.⁹⁸ In een rapport uit 2017 met de veelzeggende titel *'Zonder context geen bewijs. Over de illusie van evidence-based practice in de zorg'* komen misvattingen en

Aristoteles maakte onderscheid tussen verschillende bronnen van kennis: Epistèmè, technè en phronèsis.

'Epistèmè is de theoretische, universele kennis die leert hoe de wereld in elkaar zit, en die gericht is op verklaren ("to know", "know why"). Deze kennis is contextonafhankelijk en gemakkelijk overdraagbaar. Technè is de technische of instrumentele kennis die hoort bij vakmanschap en specifieke vaardigheden ("know how"). Deze kennis is gericht op het realiseren van een product. De derde vorm van kennis is phronèsis, en betreft de praktische kennis en praktische ethiek. Deze kennis is gericht op het praktisch handelen, is contextafhankelijk, en omvat het vermogen om afwegingen te maken en kritisch te reflecteren op de gevolgen. Deze kennis is gericht op begrijpen en is betekenisvol. Zij is niet makkelijk overdraagbaar maar moet in de praktijk geleerd worden.'

(Raad voor Volksgezondheid en Samenleving (2017). *Zonder context geen bewijs. Over de illusie van evidence-based practice in de zorg*. Pagina 41 – 42.)

⁹² <https://www.wrr.nl/>

⁹³ Amplitude-gemoduleerde RF-EMV.

⁹⁴ Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2008). *Onzekere veiligheid. Verantwoordelijkheden rond fysieke veiligheid*. Pagina 18. Voor PDF: <https://www.wrr.nl/onderwerpen/onzekere-veiligheid>.

⁹⁵ Ibidem.

⁹⁶ Ik kom hier in Deel III, hoofdstuk 22. *Advies Wetenschappelijke Raad voor Regeringsbeleid over fysieke veiligheid onverenigbaar met uitroldiscours* uitgebreid op terug.

⁹⁷ Niet te verwarren met de Raad van State die ik in dit beroepschrift zal afkorten naar RvS (met uitzondering van de verwijzingen naar de ECLI-nummers).

⁹⁸ <https://www.raadrvs.nl/over-de-rvs>

tekortkomingen van de 'evidence-based practice' (EBP) aan de orde. Daarbij uit de RVS scherpe kritiek op het 'verabsoluteren van bewijs'.⁹⁹

'Als de dagelijkse realiteit van zorg en welzijn vele gezichten kent, is zoeken naar eenduidig bewijs een illusie en een onterechte simplificatie van wat goede zorg is. Hiermee is niet gezegd dat de queeste naar bewijs achterwege gelaten moet worden, integendeel. Wat we nodig hebben is bewijs in meervoud en dat lukt alleen als wetenschappers en zorgprofessionals de handen ineen slaan. Voor professionals betekent dit het omarmen van de onzekerheid in de bewijsvoering en het centraal stellen van de context van hun patiënten. Voor wetenschappers betekent dit de erkenning dat wetenschappelijk bewijs altijd onaf is en steeds onderwerp moet blijven van nieuwe inzichten en ervaringen. Voor zorgverzekeraars, overheid en toezichthouders betekent dit dat de kaders die zij stellen ruimte bieden aan een experimentele benadering van de zorgpraktijk, en dat zij het vermogen van zorgprofessionals en zorgorganisaties om hiervan te leren en te verbeteren voorop stellen.'¹⁰⁰

De Commissie EMV van de Gezondheidsraad en daarmee ook de regering gaat bij stralingsbelasting uitsluitend uit van 'evidence'. Onzekerheden die verbonden zijn aan een mogelijke 'vermindering van welbevinden' worden terzijde geschoven in plaats van gearticuleerd. Zorgprofessionals en zorgorganisaties hebben te maken met patiënten / burgers die hun gezondheidsklachten toeschrijven aan stralingsbelasting. Dit terwijl de Gezondheidsraad wacht op het 'harde bewijs' en in de tussentijd gezondheidsklachten van burgers toeschrijft aan het zogenaamde 'nocebo-effect'.¹⁰¹

De evidence-based practice roept fundamentele spanningen op, omdat, aldus de RVS, EBP gebaseerd is op 'een reductie van de werkelijkheid'. Er zijn verschillende cognitieve en normatieve perspectieven op de werkelijkheid mogelijk, die met elkaar kunnen conflicteren.

'Dit pluriforme perspectief betekent ook dat de concepten die in empirisch onderzoek worden gehanteerd niet neutraal zijn. Wetenschappelijk onderzoek is niet alleen gericht op het onthullen of ontdekken van een vooraf gegeven werkelijkheid, maar geeft deze ook vorm. (...) Dit betekent in abstracto dat feiten niet los bestaan van interpretaties en betekenissen. (...) Het belang van dit inzicht is groot. Diagnosen zijn niet neutraal, er gaan waarden en opvattingen achter schuil die ons perspectief op de feiten bepalen (Ralston et al., 2015). Ze zijn fluïde en dynamisch, kunnen veranderen onder invloed van wetenschappelijke en culturele ontwikkelingen. (...) Omdat EBP gebaseerd is op statistisch bewijs tellen alleen meetbare, kwantificeerbare factoren. Ziekte en zorg gaan over existentiële zaken, en raken vaak de essentie van het leven en hoe we daarover denken. Niet alles van waarde is meetbaar. Dit geldt bijvoorbeeld voor niet-meetbare aspecten van kwaliteit, voor ethische keuzes, voor professionele expertise, of voor gedrag en emoties van patiënten.

Tenslotte is het vanwege de complexiteit van de werkelijkheid, maar ook omdat financiële middelen en proefpersonen schaars zijn, een illusie te denken dat alle ziektemechanismen en interventies ooit volgens de principes van EBP kunnen worden onderzocht. Er zal dus altijd sprake zijn van onzekerheid, en er zullen altijd patiënten zijn die niet "passen" in de richtlijn. Dit geldt specifiek voor het toenemend aantal patiënten met co- of multimorbiditeit.¹⁰²

⁹⁹ Raad voor Volksgezondheid en Samenleving (2017). *Zonder context geen bewijs. Over de illusie van evidence-based practice in de zorg*. Voorwoord Pauline Meurs, voorzitter RVS, pagina 5. Voor PDF:

<https://www.raadrvs.nl/documenten/publicaties/2017/06/19/zonder-context-geen-bewijs>.

¹⁰⁰ Ibidem, pagina 5.

¹⁰¹ Nocebo (tegenovergesteld aan placebo): De betrokkene verwacht ziek te worden en wordt ziek door inbeelding. In de volksmond: 'Het zit tussen de oren.'

¹⁰² Raad voor Volksgezondheid en Samenleving (2017). *Zonder context geen bewijs. Over de illusie van evidence-based practice in de zorg*. Pagina 40 – 41.

De RVS benadrukt dat contextuele factoren ertoe doen. EBP gaat er vanuit dat wetenschappelijk bewijs universeel is en generiek van aard. Daarmee wekt het de suggestie dat de geldigheid onafhankelijk is van de context. Dat is echter niet het geval.

'Mensen zijn intrinsiek niet los te zien van hun context: hun sociaal netwerk, hun waarden en normen, en hun economisch en cultureel kapitaal zijn mede van invloed op hun gezondheid, de betekenis die ze hieraan geven en de wijze waarop ze hiermee omgaan. Deze context kan hierdoor mede bepalend zijn voor het behandelplan. De nadruk die in de geneeskunde-opleiding ligt op de natuurwetenschappelijke, empirische kennis wringt met dit inzicht. Het leidt tot een schizofrene situatie: het gaat om een menswetenschap, die we benaderen zonder de menswetenschappen (*humaniora*).'¹⁰³

Omdat de EBP gebaseerd is op een reductie van de werkelijkheid is er sprake van een 'intrinsieke kloof' tussen de kennis en beslisregels van de EBP en de werkelijkheid van de zorgpraktijk. Ook individualisering van deze beslisregels lost deze kloof niet op, aldus de RVS. De RVS concludeert dat de EBP fundamenteel ter discussie staat en dat er op zijn hoogst sprake is van *'een dunne basis waaraan ook andere kennisbronnen moeten worden toegevoegd, en op zijn minst wekt het spreken over evidence als basis voor het professioneel handelen of voor beleid valse verwachtingen of de suggestie van schijnzekerheid.'*¹⁰⁴

In de normatieve afweging die de Gezondheidsraad heeft gemaakt, wordt de contextafhankelijke kennis en praktische ethiek buiten beschouwing gelaten. Daarmee sluit zij haar ogen voor de praktische werkelijkheid en staan de conclusies die zij presenteert en de adviezen die zij geeft in feite los van de werkelijkheid zoals die is.

5.3. *Werkelijkheid zorgpraktijk vraagt meer dan 'evidence'*

Zorgverleners hebben hoe dan ook te maken met het ervaren welbevinden van hun patiënten. In de zorgpraktijk en –ethiek kan het ervaren welbevinden van patiënten niet domweg worden genegeerd. Volgens de RVS zet de EBP niet alleen de professionele expertise onder druk, maar ook de inbreng van patiënten en de afstemming van zorg op hun eigen situatie.¹⁰⁵ De EBP-beweging stelt dat de externe wetenschappelijke kennis in de praktijk moet worden geïntegreerd met de eigen klinische expertise en patiëntvoorkeuren. Hoe dat moet gebeuren is onduidelijk. Als het gaat om een verminderd welbevinden of ziekte die door burgers toegeschreven worden aan stralingsbelasting, staan zorgverleners met lege handen. Op grond van het Gezondheidsraadadvies is een 'vermindering van welbevinden' geen criterium en kan alleen teruggevallen worden op 'harde bewijzen' en op een 'evidence-based practice'.

Maar de EBP biedt, zeker ook hier, slechts schijnzekerheid en biedt geen houvast in de zorgethiek en –praktijk van alledag. Bovendien gaat de Gezondheidsraad volledig voorbij aan het feit dat er sprake is van een wetenschappelijke controverse en er om die reden gesproken moet worden over ambigue risico's en tegenstrijdige ideeën van wetenschappers over fysieke veiligheid en wetenschappelijk bewijs.

¹⁰³ Ibidem, pagina 41.

¹⁰⁴ Ibidem, pagina 42 – 43.

¹⁰⁵ Ibidem, pagina 50.

Zorgverleners hebben te maken met burgers die claimen ziek te worden van straling. Beiden staan echter met lege handen zolang een 'vermindering van het ervaren welbevinden' geen criterium is dat serieus genomen kan worden als het gaat om stralingsbelasting. De impact van de uitsluitend normatieve afweging van de Gezondheidsraad, die een expliciete en deugdelijke rechtvaardiging ontbeert, is dus buitengewoon groot.

De EBP zet, aldus de RVS, de professionele expertise en de inbreng van patiënten onder druk. De zorgpraktijk, die te maken heeft met burgers die hun gezondheidsklachten aan stralingsbelasting toeschrijven, kan de hulpvraag van patiënten niet botweg negeren, omdat de Gezondheidsraad het 'ervaren welbevinden' uit de WHO-definitie van gezondheid heeft geschrapt. Zorgverleners

'staan primair voor de opgave om voor en met hun patiënten oplossingen te vinden, afwegingen te maken en compromissen te sluiten (van Baalen et al., 2014). Hiertoe maken zij uit alles wat zij van de patiënt weten, en met alle expliciete en impliciete kennisbronnen waarover zij beschikken, een beeld van de patiënt dat als hulpmiddel kan dienen om klinisch te redeneren. Dit ontwerp hoeft niet de waarheid te presenteren, het gaat erom dat het werkt in de praktijk (van Baalen et al, 2014). Dit is dus een pragmatische opvatting van bewijs.¹⁰⁶

De RVS pleit ervoor om de evidence-based practice te vervangen door een context-based practice, waarbij bewijs een rol speelt als bron van informatie, maar dat doet *naast* andere informatiebronnen, zoals de pragmatische kennis van de hulpverlener en de ervaringskennis van de patiënt. Hoe deze kennisbronnen worden gebruikt en met elkaar verbonden wordt bepaald door de concrete context. In een context-based benadering van zorg, kan het ervaren welbevinden van de patiënt niet worden genegeerd, maar vormt ze een belangrijke indicatie en graadmeter voor de zorg die nodig is. In de context-based practice vindt een gezamenlijke besluitvorming plaats over de nodige zorg, waarbij het belang van een partnerschap tussen zorgverlener en patiënt steeds meer wordt erkend.¹⁰⁷

In een context-based benadering van zorg, kan het 'ervaren welbevinden' van de patiënt niet worden genegeerd, maar vormt ze een belangrijke indicatie en graadmeter voor de zorg die nodig is.

'Het stelt patiënten in staat hun wensen en voorkeuren kenbaar te maken, inzicht te geven in hun persoonlijke context, en samen met de zorgverlener een keuze te maken die bij hen past.'¹⁰⁸

Het Gezondheidsraadadvies dat naar aanleiding van het TNO-onderzoek het 'ervaren welbevinden' uit de WHO-definitie van gezondheid schrapt, koppelt met deze daad dus niet alleen niet terug naar de uitkomsten van het TNO-onderzoek, ook scheidt het advies een gapende kloof tussen dat wat zij als norm oplegt (Sollen) en de realiteit van de zorgpraktijk en -ethiek (Sein) waar zorgverleners in het leven van alledag mee te maken hebben. Ook hier kunnen we dus vaststellen dat de Gezondheidsraad, door haar eigen beperkte scope, faalt in het geven van een ter

¹⁰⁶ Ibidem, pagina 66.

¹⁰⁷ Ibidem, pagina 58.

¹⁰⁸ Ibidem, pagina 58.

zake deskundig en onafhankelijk advies.

Samenvattend dient te worden vastgesteld dat de Gezondheidsraad bij de totstandkoming van dit advies – conform de Gedragscode wetenschappelijke integriteit – geen wetenschappelijke methode heeft gehanteerd. Het advies is gebaseerd op slecht onderbouwde, buitenwetenschappelijke argumenten en voorkeuren. Het doet geen recht aan de onderzoeksresultaten van het TNO-onderzoek en daar waar voorzorg gerechtvaardigd zou zijn, wordt de Grondwettelijke plicht van de overheid tot gezondheidsbevordering (artikel 22 lid 1 Gw¹⁰⁹) ondermijnd door het ‘ervaren welbevinden’ uit de WHO-definitie van gezondheidsbevordering te schrappen. Daarbij laat de Gezondheidsraad na expliciet te zijn over onzekerheden en contra-indicaties, met mogelijke gevolgen voor individuen, de samenleving en de omgeving.¹¹⁰ Derhalve kan ook dit Gezondheidsraadsadvies niet dienen om mij als belanghebbende af te wijzen.

¹⁰⁹ Artikel 22 lid 1 Gw. De overheid treft maatregelen ter bevordering van de volksgezondheid.

¹¹⁰ Nederlandse gedragscode wetenschappelijke integriteit 2018, pagina 17.

<https://www.vsnu.nl/files/documenten/Nederlandse%20gedragscode%20wetenschappelijke%20integriteit%202018.pdf>

6. Onterechte gelijkstelling kunstmatige en natuurlijke EMV door Commissie EMV Gezondheidsraad

Als het gaat om het beoordelen van de effecten van RF-EMV zoals gebruikt bij draadloze technologie (beter gezegd, RFRam ofwel amplitude-gemoduleerde RF-EMV) benadrukt de Gezondheidsraad dat het van belang is onderscheid te maken tussen biologische en gezondheidseffecten. Dit omdat biologische effecten niet automatisch ook tot gezondheidseffecten leiden, aldus de Commissie EMV.

Deze geruststellende gedachte vormde een van de argumenten om het BioInitiative rapport¹¹¹, een bundel kritische wetenschappelijke artikelen van de BioInitiative Group¹¹² die oproept tot drastische verlaging van de blootstellingslimieten, af te wijzen. In het 'Jaarbericht 2008: Elektromagnetische velden' van de Gezondheidsraad lezen we:

'Het BioInitiative rapport pleit voor het voorkomen van elk effect van elektromagnetische velden op biologische systemen. De commissie deelt deze benadering niet, omdat het optreden van een biologisch effect niet per definitie betekent dat er ook gezondheidsschade optreedt.'¹¹³

In een eerder rapport van de Gezondheidsraad, getiteld 'Mobiele telefoons. Een gezondheidkundige analyse' werd het verschil tussen biologische en gezondheidseffecten, zoals dat door de Gezondheidsraad wordt aangenomen, aan de hand van een voorbeeld toegelicht.

'Een voorbeeld van een biologisch effect dat niet beschouwd kan worden als een voor de gezondheid nadelig effect, is de verandering die zichtbaar licht – ook een vorm van elektromagnetische velden – in de staafjes en kegeltjes in de cellen van het netvlies teweeg brengt. Die veranderingen leiden tot elektrische signalen die via de oogzenuw doorgegeven worden naar de hersenen, waar ze geïnterpreteerd worden en leiden tot het zien van de omgeving. Eén van de belangrijkste zintuiglijke waarnemingen van de mens komt dus tot stand dankzij het feit dat elektromagnetische velden biologische effecten in het lichaam veroorzaken.'¹¹⁴

Dit voorbeeld is bedoeld om te illustreren waarom we, als het gaat om de effecten van elektromagnetische velden, er niet zonder meer vanuit moeten gaan dat biologische effecten ook gezondheidseffecten veroorzaken.

'Het menselijk lichaam heeft namelijk een groot vermogen om allerlei invloeden die er van buitenaf op inwerken adequaat te verwerken en, indien nodig, zich daartegen effectief te verdedigen (met behulp van het immuumsysteem), daarvoor te compenseren (homeostase) of zich er succesvol fysiologisch bij aan te passen (adaptatie, met name door het zenuwstelsel en het hormoonstelsel).'¹¹⁵

¹¹¹ 1^e Rapport van de BioInitiative Group uit 2007. www.bioinitiative.org.

¹¹² De BioInitiative Group is een internationale werkgroep van wetenschappers, onderzoekers en beleidsmedewerkers op het gebied van de volksgezondheid en RFRam. In deel II, hoofdstuk 16, ga ik uitgebreid in op de (ondeugdelijke) beoordeling door de Gezondheidsraad van het BioInitiative rapport.

¹¹³ Gezondheidsraad. *Elektromagnetische velden: Jaarbericht 2008*. Den Haag: Gezondheidsraad, 2009; publicatienr. 2009/02. Pagina 18.

¹¹⁴ Gezondheidsraad: *Mobiele telefoons; een gezondheidkundige analyse*. Den Haag: Gezondheidsraad, 2002; publicatie nr 2002/01., p. 44.

¹¹⁵ Ibidem.

Hoewel dit juist is, is het voorbeeld van de Gezondheidsraad ook erg ongelukkig gekozen, omdat de discussie gaat over effecten veroorzaakt door *kunstmatige EMV die vreemd zijn aan het natuurlijke elektromagnetische spectrum van de aarde* en derhalve ook vreemd aan de natuurlijke elektrochemie en elektromagnetische interactie in ons lichaam en aan de interactie die ons lichaam aangaat met het natuurlijke elektromagnetische milieu om ons heen. Het voorbeeld van de Gezondheidsraad wekt de indruk een analogie te zijn, maar is in feite een *quasi-analogie*, die de onjuiste indruk wekt dat ons lichaam op eenzelfde wijze op kunstmatige (abnormale) EMV reageert als op natuurlijke EMV. Dat is echter niet het geval. Alle kunstmatige EMV (*k-EMV*) – zoals bijvoorbeeld de wisselstroom in ons elektriciteitsnet en de sinusvervormende gepulste (gemoduleerde) technieken zoals gebruikt bij draadloze technologie (RFRam)

– hebben, omdat ze een anomalie zijn, d.w.z. een afwijking vormen in het natuurlijke elektromagnetische milieu, de potentie ons lichaam te schaden. We kunnen biologische effecten van zonlicht (natuurlijke EMV, hier afgekort in *n-EMV*) op de kegeltjes en staafjes in onze ogen niet vergelijken met ‘veranderingen in het zenuwstelsel en in de hersenfuncties, effecten op de genen (DNA), effecten op stressseiwitten, gentoxische effecten (DNA-, chromatine-schade¹¹⁶), pathologische lekkage van de bloed-hersenbarrière (BBB), veranderingen in het immuunsysteem met inbegrip van verhoogde allergische en ontstekingsreacties, miskramen, cardiovasculaire effecten¹¹⁷, etcetera door blootstelling aan *k-EMV*.

Hier begeeft de Gezondheidsraad zich dus op hetzelfde hellende vlak als ten aanzien van het ‘ervaren welbevinden’. Biologische effecten waarvoor ‘geen overtuigend bewijs’ bestaat dat deze ook gezondheidseffecten geven, kunnen op grond van het door de Gezondheidsraad gemaakte onderscheid worden gebagatelliseerd, genegeerd en weggehouden bij het publiek.

Elektromagnetische velden, zoals die in de natuur voorkomen, hebben een functie in processen van celdeling, van groei en regeneratie en sturen bovendien de levensprocessen aan van ons hart, onze hersenen, onze bewegingen, onze zintuigen etcetera. Kunstmatige voor industriële doeleinden vervaardigde EMV (zoals gebruikt bij ons elektriciteitsnet of bij draadloze technologie), zijn *niet* op deze lichaamsprocessen afgestemd. De (draadloze) technologie houdt geen rekening met het feit dat ons lichaam, zijnde een elektrochemisch instrument, ‘ontworpen is

Betekenis effecten volgens dr. Eric van Rongen

De enige informatie die dr. Eric van Rongen op 1 juli 2019 tijdens een informatie-bijeenkomst van de gemeenteraad Utrecht gaf* over de ‘Betekenis van effecten’ was:

‘Niet elk biologisch effect is schadelijk voor de gezondheid! • voorbeeld: lichtstraling op netvlies leidt via biologische effecten tot zien.’

Wat Van Rongen niet vermeldt is dat het bij het gezondheidsonderzoek naar EMV gaat om *heel anderssoortige effecten van kunstmatige (abnormale) EMV* die leiden tot veranderingen in het zenuwstelsel en de hersenfuncties, effecten op stressseiwitten, gentoxische effecten (DNA-, chromatine-schade), pathologische lekkage van de bloed-hersenbarrière, cardiovasculaire effecten etc.

* Afgaande op de sheets. Zie:

[https://denhaag.raadsinformatie.nl/document/7791937/1/5G Eric van Rongen](https://denhaag.raadsinformatie.nl/document/7791937/1/5G%20Eric%20van%20Rongen)

¹¹⁶ Chromatine: de DNA-kluwen in de celkern die alle erfelijke eigenschappen bevat.

¹¹⁷ Voorbeelden afkomstig uit het BioInitiative Rapport 2012 (www.bioinitiative.org). Rapport gratis te downloaden via: <http://bioinitiative.info/bioinitiativeReport2012.pdf>.

om gevoelig te zijn voor het normale elektromagnetische milieu van de aarde¹¹⁸, terwijl we – afgaande op de quasi-analogie van de Gezondheidsraad – worden aangemoedigd te denken dat ons lichaam in staat is om kunstmatige EMV (inclusief de amplitude-modulatie), die ons lichaam binnendringen, effectief af te weren of te verwerken *alsof het zou gaan over natuurlijke velden*.

De wetenschappelijk aangetoonde productie van stresseiwitten in onze cellen laat echter zien dat dit niet alleen een onjuiste maar ook een gevaarlijke veronderstelling is.¹¹⁹ Er bestaan ten aanzien van EMV (massaloos) geen membranen, de 'biologische agenten' die ons lichaam wel kent om schadelijke stoffen met massa (chemicaliën) buiten de celkern houden.

'EMV's penetreren cellen zonder afzwakking en kunnen daardoor direct inwerken op het DNA in de celkern, als ook op de andere celbestanddelen.'¹²⁰

De aanmaak van stresseiwitten vormt het enige verweer dat onze cellen hebben tegen het binnendringen van kunstmatige EMV in de celkern (waarin het kwetsbare DNA zich bevindt). Deze stresseiwitten tonen aan dat het lichaam kunstmatige EMV (zowel ELF¹²¹ als RF¹²²) als bedreigend ervaart en is een beschermende reactie van individuele cellen naar potentieel schadelijke prikkels uit de omgeving.

'Stresseiwitten zijn essentieel voor de bescherming van de cel. Zij helpen de cellen zich te verdedigen tegen beschadigende krachten die levensbedreigend kunnen zijn, zoals toenemende temperatuur en afname in zuurstoftoevoer. Op dezelfde manier genereert het lichaam stresseiwitten om de celweerstand tegen de effecten van EM straling te vergroten.'¹²³

Helaas biedt het stresseiwit alleen bescherming op korte termijn en onvoldoende bescherming bij een continue blootstelling aan *k*-EMV (zoals het geval is bij de blootstelling aan draadloze technologie 24/7). Het vermogen van de cel om stresseiwitten aan te maken neemt af naarmate de blootstelling voortduurt.

'(...) stresseiwitsynthese is echt alleen een noodmaatregel die ontworpen is om effectief te zijn op korte termijn. De respons op zich herhalende stimuli vermindert bij herhaaldelijke blootstelling en dit kan gevaarlijk zijn (...),

¹¹⁸ Dr. Robert O. Becker (1990). *Cross Currents. The perils of electropollution, the promise of electromedicine*. Penguin Group Inc. New York, p. 247. (Vertaling: WdJ.)

¹¹⁹ Zie ook het in hoofdstuk 1 van mijn beroepschrift aangehaalde onderzoek van dr. Martin Pall, alsmede de ORSAA-databank (<https://www.orsaa.org/orsaa-database.html>) en het artikel in The Lancet: Dr. Priyanka Bandara en Dr. David O. Carpenter (2018). *Planetary electromagnetic pollution, it is time to assess its impact*. The Lancet, volume 2, issue 12, 512-514. [https://www.thelancet.com/journals/lanplh/article/PIIS2542-5196\(18\)30221-3/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lanplh/article/PIIS2542-5196(18)30221-3/fulltext).

¹²⁰ Prof. Martin Blank, PhD. (2012). *The Cellular Stress Response: EMF-DNA Interactions*. Department of Physiology and Cellular Biophysics. College of Physicians and Surgeons, Columbia University, New York, p. 7. (Vertaling citaat: WdJ.)

¹²¹ ELF: Extreem Lage Frequenties, dat wil zeggen frequenties in het radiospectrum tussen 3 en 30 Hz. Volgens Dr. Andrew Goldsworthy liggen de ELF-frequenties die schadelijke biologische effecten veroorzaken, zoals bijvoorbeeld gemeten bij calciumvrijlating uit hersendelen, tussen 6 en 600 Hz. (Meer exact: Dit omvat niet alleen het ELF-spectrum, maar ook de Super Lage Frequenties (SLF: 30 – 300 Hz) en een deel van het spectrum van de Ultra Lage Frequenties (ULF, 300 – 3.000 Hz). Goldsworthy: 'Het is jammer dat vrijwel alle digitale mobiele telecommunicatiesystemen gebruik maken van pulsen in dit gebied. De industrie heeft duidelijk haar huiswerk niet goed gedaan, voordat deze technologieën werden losgelaten op het grote publiek en dit verzuim kan al vele levens hebben gekost.' Dr. Andrew Goldsworthy (2012). *De biologische effecten van zwakke elektromagnetische velden. Problemen en oplossingen*. Vertaling Peter van Vleuten. Pagina 4.

¹²² RF: Radio Frequenties, dat wil zeggen frequenties in het spectrum tussen 20 kHz tot 300 GHz, zoals gebruikt bij draadloze technologie.

¹²³ Prof. Martin Blank, PhD. (2012). *The Cellular Stress Response: EMF-DNA Interactions*. Department of Physiology and Cellular Biophysics. College of Physicians and Surgeons, Columbia University, New York, p. 11. (Vertaling citaat: WdJ.)

omdat herhaling van EMV-prikkels resulteert in een lagere productie van stresshormonen. Dit kan heel makkelijk een mechanisme zijn waardoor herhaaldelijke blootstelling aan EMV's kan leiden tot minder bescherming en meer schade aan moleculen zoals DNA. De afnemende neiging tot bescherming stelt individuen bloot aan een toenemend risico van mutatie en kanker.¹²⁴

In tegenstelling tot wat de quasi-analogie van de Gezondheidsraad ons wil doen geloven, kunnen we *biologische effecten veroorzaakt door natuurlijke EMV dus niet gelijkstellen met biologische effecten veroorzaakt door kunstmatige EMV*. Hoewel hier dus sprake is van een ondeskundig en onwetenschappelijk gehanteerd onderscheid, maken ook het Kennisplatform EMV (KPEMV) en het Nederlandse Antennebureau in hun voorlichting naar respectievelijk hulpverleners en professionals en naar burgers gebruik van de quasi-analogie van de Gezondheidsraad, zij het dat zowel Kennisplatform als Antennebureau nog verder zijn afgedwaald door het herstelvermogen van het lichaam ten opzichte van de invloeden (biologische effecten) van *k*-EMV te vergelijken met 'zweeten bij hardlopen'¹²⁵ en biologische processen bij sporten in het algemeen^{126 127}.

Deze analogieën, die, zoals eerder vastgesteld, geen werkelijke analogieën zijn, zijn eerder versluitend dan informatief. De geruststelling die er vanuit gaat, is niet alleen misleidend, maar ronduit gevaarlijk. Bij *k*-EMV zoals RFRam gaat het immers niet over natuurlijke maar over onnatuurlijke, dat wil zeggen over *abnormale* invloeden en gepulste EMV, waarvan niet kan en niet mag worden aangenomen dat ons lichaam zich er effectief aan kan aanpassen. Duizenden studies laten zien dat dit (m.n. bij het voortduren van de blootstelling) niet het geval is.

En zoals het dwaas en bovendien levensgevaarlijk zou zijn als we het milieu ongelimiteerd en zonder voorafgaande zekerheid over de gezondheidsrisico's met door de mens gemaakte chemicaliën zouden overspoelen, vanuit het volslagen onverantwoorde idee dat ons lichaam, omdat het een 'chemische fabriek' is, deze chemicaliën wel zal kunnen verwerken, zo is de suggestie dat ons lichaam vanwege de elektrochemische processen die erin plaatsvinden, wel weet om te gaan met kunstmatige, voor industriële doeleinden vervaardigde EMV, volkomen ongerechtvaardigd. Daarbij moeten we in gedachten houden dat de toegestane veldsterkte op grond van de INCIRP-limieten in vergelijking tot de natuurlijke *niet-gepuleerde* stralingsbronnen (*n*-EMV) extreem hoog zijn.

'De genoemde (niet-gepuleerde) straling van de zon of de achtergrondstraling van de kosmos kan (...) niet worden vergeleken met straling van mobiele telefoons. (...) afgezien van de hoofdstraling (licht en warmte), bereikt de enige relevante microgolfstraling van de zon 0,06 V/m en is deze alleen overdag aanwezig, en de natuurlijke niet-ioniserende achtergrondstraling van de kosmos is 0,000014 V/m.'¹²⁸

¹²⁴ Ibidem, p 11 – 12.

¹²⁵ Kennisbericht Kennisplatform EMV's, 2008-001 – 2).

¹²⁶ <https://www.antennebureau.nl/onderwerpen/gezondheid-veiligheid/verschil-tussen-biologische-en-gezondheidseffecten>.

¹²⁷ In de sportwereld wordt in het adaptatieproces de homeostase van het lichaam tijdelijk verstoord in een streven naar grotere prestatievermogens. Maar zodra er sprake is van een 'excessive load' (excessieve belasting) of een 'useless load' (niet specifieke belasting) kan er een massaal afbraakproces optreden (rhabdomyolyse). Daarom is ook in de sportwereld een effectieve toepassing van herstelbevorderende maatregelen noodzakelijk. Als we dan toch perse de vergelijking willen maken met sporten, dan moeten we ons realiseren dat de blootstelling aan *k*-EMV continue is en er geen herstelbevorderende maatregelen worden genomen. (Hanno van der Loo. *Herstellen of adapteren? Over twee zijden van dezelfde medaille*. Sportgericht nr. 1/2011 – jrg. 65.)

¹²⁸ Mr. Bernd Irmfried Budzinski en prof.dr.ing. Wilfried Kühling (2015). *White zones, free from mobile phone coverage – unrealistic or required by law?* https://kompetenzinitiative.com/wp-content/uploads/2019/08/White-Zones_Budzinski_Kuehling_Nov_2015.pdf. Pagina 9. Vertaling citaat: WdJ.

Kijken we naar de normen in de 'Nederlandse Gedragscode wetenschappelijke integriteit', dan zien we dat hier de volgende 'Normen voor een goede onderzoekspraktijk' worden geschonden:

1. Het onderscheid tussen biologische en gezondheidseffecten wordt door de Gezondheidsraad gebruikt om biologische effecten die als gezondheidseffecten kunnen worden beschouwd, te bagatelliseren en uit beeld te houden. Daarmee houdt ze geen rekening met de belangen van wetenschap en / of samenleving.
2. Argumenten worden niet zorgvuldig onderbouwd.
3. Ongefundeerde conclusies worden getrokken.
4. Wetenschappelijk werk van anderen wordt geen recht gedaan.
5. De beoordeling van bijvoorbeeld het BioInitiative Rapport uit 2007 (zie hoofdstuk 16. *BioInitiative Report ondeugdelijk beoordeeld*) ontbeert eerlijkheid en zorgvuldigheid en een deugdelijke motivatie.
6. Er is geen sprake van openheid en inclusiviteit.
7. Het werk van andere onderzoekers wordt op een onbehoorlijke wijze vertraagd en belemmerd.

Zolang we het onderscheid tussen *k*-EMV en *n*-EMV niet maken, kunnen we onszelf de illusie voorhouden dat dit onderscheid niet bestaat. Omdat de voorbeelden van de Gezondheidsraad, het Kennisplatform EMV en het Antennebureau deze illusie versterken, hebben zij een negatieve invloed op het ontwikkelen van een reële risicoperceptie ten aanzien van kunstmatige EMV zoals RFRam en zitten zij beschermende maatregelen in de weg. Een waarborg voor fysieke veiligheid ontbreekt. Derhalve kunnen deze adviezen niet als uitgangspunt worden genomen voor het beoordelen of afwijzen van wetenschappelijk onderzoek, noch voor het toetsen van mijn belang of dat van andere burgers die met gezondheidsargumenten komen.

7. 'Wetenschappelijke misdaad' door de Gezondheidsraad

Dr. David Gee, sinds 1995 werkzaam bij het Europees Milieuagentschap (EEA) in Kopenhagen als senior-adviseur voor wetenschap, beleid en 'emerging issues' en projectmanager van twee 'Late Lessons'- rapporten¹²⁹, zegt in een interview met het NRC-Handelsblad¹³⁰ dat er één bedreiging is die in Nederland standaard wordt gebagatelliseerd, namelijk het gezondheidsrisico van de straling van mobiele telefonie.

'Jullie hebben echt een probleem met jullie Gezondheidsraad. (...) De Nederlandse Gezondheidsraad heeft hierover steeds een heel conservatief standpunt ingenomen. In 2002 kwam de raad in zijn eerste rapport tot de conclusie: er is geen bewijs voor schade voor tumoren in het hoofd, bij kinderen noch volwassenen. In datzelfde jaar concludeerde de Britse National Radiological Protection Board over hetzelfde onderwerp: er is héél weinig bewijs voor veiligheid, er is géén uitvoerig onderzoek gedaan voor een voldoende lange periode om te concluderen dat het veilig is. Dus de Nederlanders begingen een wetenschappelijke misdaad door te stellen: "No evidence of harm equals evidence of no harm." (Geen bewijs voor schade betekent bewijs voor geen schade.)'¹³¹

Voor een juiste risicoperceptie en daarmee voor het bepalen van mijn belang, is het noodzakelijk om niet in de door Gee genoemde valkuil te stappen. Ter illustratie haal ik een citaat aan uit het adviesrapport dat de Gezondheidsraad schreef naar aanleiding van het TNO-provocatie-onderzoek¹³². (Zie ook hoofdstuk 5 en hoofdstuk 20 van deze 'Nadere toelichting en onderbouwing'), een citaat dat we ook in ECLI:NL:RBZUT:2010:BM7185 aantreffen (hoofdstuk 12).

'De commissie is van mening dat er op grond van de resultaten uit het TNO-onderzoek niet kan worden vastgesteld *of* er een oorzakelijk verband bestaat tussen blootstelling aan elektromagnetische velden enerzijds en vermindering van welbevinden of schade voor de gezondheid anderzijds.'¹³³

Door het woordje 'of' cursief te plaatsen en daarmee uit te lichten, wordt duidelijk dat een uitspraak 'dat niet kan worden vastgesteld *of* een oorzakelijk verband bestaat' niet hetzelfde is als de vaststelling *dat een oorzakelijk verband kan worden uitgesloten*. Een conclusie die ten

**De Gezondheidsraad
begaat een
wetenschappelijke
misdad door te stellen
dat 'geen bewijs voor
schade betekent bewijs
voor geen schade'.**

**Dr. David Gee (Europees
Milieuagentschap EEA)**

¹²⁹ Poul Harremoës (chairman). European Environment Agency (EEA) (2001). 'Late lessons from early warnings: the precautionary principle 1896 – 2000', te downloaden via:

<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.418.1171&rep=rep1&type=pdf>.

¹³⁰ NRC-Handelsblad. *Omgaan met onbewezen gevaren*, 13 april 2013. <https://www.nrc.nl/nieuws/2013/04/13/omgaan-met-onbewezen-gevaren-12642982-a1184652>. David Gee is onbezoldigd econoom en adviseur voor wetenschap, beleid en 'emerging issues' bij het Europees milieuagentschap (European Environment Agency, EEA) in Kopenhagen. Hij was projectleider van twee 'Late lessons'-publicaties van het EEA, waaronder de publicatie 'Late lessons from early warnings: the precautionary principle 1896 – 2000', te downloaden via: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.418.1171&rep=rep1&type=pdf>.

¹³¹ NRC-Handelsblad. *Omgaan met onbewezen gevaren*, 13 april 2013.

¹³² Prof. Dr. Ir. A.P.M. Zwamborn e.a. (2003). *Effects of Global Communication system radio-frequency fields on Well Being and Cognitive Function of human subjects with and without subjective complaints*. TNO Physics and Electronics Laboratory.

¹³³ Gezondheidsraad (2004). *TNO-onderzoek naar effecten van GSM- en UMTS-signalen op welbevinden en cognitie*. Beoordeling en aanbevelingen voor nader onderzoek. Pagina 32 – 33. Cursief: WdJ.

onrechte door de rechter (ECLI:NL:RBZUT:2010:BM7185) wordt getrokken. Het is zelfs zo dat provocatie-onderzoek als gedaan door het TNO (alsook het daarop gevolgde 'Zwitserse' replicatie-onderzoek, zie hoofdstuk 8 en 20) niet geschikt is om causaliteit vast te stellen dan wel af te wijzen (zie RIVM/LSO-briefrapport¹³⁴). Een vertaling van het hier aangehaalde citaat in 'er is geen oorzakelijk verband tussen blootstelling aan elektromagnetische velden enerzijds en vermindering van welbevinden of schade anderzijds' of zelfs maar de *suggestie* dat op basis van het TNO-onderzoek kan worden vastgesteld dat een oorzakelijk verband *onwaarschijnlijk* is dient dus – in de woorden van Gee – als een 'wetenschappelijke misdaad' te worden afgewezen. Een dergelijke vertaling schendt niet alleen mijn belang, maar ook het belang van een deugdelijke wetenschappelijke infrastructuur nodig om de volksgezondheid en democratie te waarborgen. Voor een juiste beoordeling van mijn belang en het belang van andere burgers die met gezondheidsargumenten bij overheden (en rechter) aankloppen is het noodzakelijk om dit soort mechanismen als onwetenschappelijk te herkennen en af te wijzen.

Dit is des te moeilijker omdat we door de Gezondheidsraad voortdurend verleid worden om te geloven dat stralingsbelasting van draadloze technologie onder de huidige limieten geen gezondheidsrisico's met zich meebrengt, terwijl wetenschappelijk is aangetoond dat dit wel degelijk het geval is. Dr. Eric van Rongen, woordvoerder van de Commissie EMV van de Gezondheidsraad (zie ook hoofdstuk 9. *(Schijn van) Belangenverstremgeling binnen Commissie EMV Gezondheidsraad*) is van mening dat er 'geen enkel overtuigend bewijs is dat elektromagnetische straling van mobiele communicatie een gevaar voor de volksgezondheid oplevert'.¹³⁵

Ik vraag u, zijnde de rechterlijke macht, in overweging te nemen, dat er in 2004 door de Gezondheidsraad nog werd gesproken over 'geen aanwijzingen'¹³⁶, waaruit mag worden afgeleid dat Van Rongen zich ervan bewust is dat die aanwijzingen er nu wel degelijk zijn. Dit blijkt ook uit het eerdergenoemde rapport 'Mobile Phones and cancer (Part 3)' uit 2016, waarin de Gezondheidsraad (ondanks het buitensluiten van het complete IARC-onderzoek, zie hoofdstuk 2) constateert dat de data van de verschillende epidemiologische studies 'een zekere associatie laten zien tussen lange termijn en intensief gebruik van een mobiele telefoon (...) en een toenemende incidentie van tumoren in de hersenen en het hoofd en in het gebied van de nek'¹³⁷. Hoewel zij het bewijs zwak en inconsistent noemt, schrijft ze ook:

'Niettemin, alles gezamenlijk, de Tillman e.a. (2010) en Lerchl e.a. (2015) studies geven een indicatie van een (kanker)bevorderend effect van RF-velden.'¹³⁸

¹³⁴ M.J.M. Pruppers e.a. (2006). RIVM/LSO-briefrapport. *Blootstelling aan elektromagnetische velden van UMTS basisstations: welbevinden en cognitieve functies. Beoordeling van het 'Zwitserse onderzoek'*. Pagina 8.

¹³⁵ <https://www.volkskrant.nl/economie/vijf-vragen-over-5g-is-de-straling-wel-of-niet-gevaarlijk~be17aa7c/>

¹³⁶ <http://arbo.blog.nl/diverse-instanties/2007/03/06/gezondheidsraad-geen-aanwijzingen-gezondheidsproblemen-umts-en-dect>

¹³⁷ Health Council of the Netherlands. *Mobile phones and cancer. Part 3. Update and overall conclusions from epidemiological and animal studies*. The Hague: Health Council of the Netherlands, 2016; publication no. 2016/06, pagina 53. (Vertaling citaat: WdJ.)

¹³⁸ Ibidem, pag. 47.

Deze ‘indicatie van een kankerbevorderend effect’ wordt echter niet naar de media en naar het publiek gecommuniceerd. In haar persbericht naar aanleiding van dit rapport kopt de Gezondheidsraad daarentegen met: *‘Het is niet bewezen dat vaak en lang mobiel bellen leidt tot tumoren in het hoofd.’*¹³⁹

Door de beschikbaarheid van informatie via internet wordt het voor burgers mogelijk om zelf inzicht te verwerven in de stand van de wetenschap. De meeste burgers zullen echter afgaan op de officiële informatiebronnen van de overheid. Daarbij vormt de publieke media toch de meest toegankelijke en voor de hand liggende informatiebron, waarbij een krantekop, indien letterlijk overgenomen uit het persbericht van de Gezondheidsraad, vanwege de grote attentiewaarde die krantekoppen nu eenmaal hebben, bij de meeste mensen een snelle imprint zal maken. Wie zonder enige voorkennis de kop – ‘Het is niet bewezen dat vaak en lang mobiel bellen leidt tot tumoren in het hoofd’ – leest, is geneigd deze te vertalen naar: ‘Het is veilig om vaak en lang mobiel te bellen’ en precies die vergissing te maken, waar Gee de Nederlandse Gezondheidsraad van beschuldigt. Dit wordt niet in de laatste plaats in de hand gewerkt door de wijze waarop de Gezondheidsraad de kop heeft geformuleerd. Wie het persbericht aandachtiger leest, ontdekt dat de Gezondheidsraad een slag om de arm houdt, waarbij ik u als rechter vraag in ogeschouw te houden dat het bewijs uit de IARC-Monografie met ruim 4,5 honderd studies over dit onderwerp buiten beschouwing is gelaten.

‘In het advies dat vandaag uitkomt constateert de raad: er is geen verband bewezen tussen langdurig en frequent gebruik van een mobiele telefoon en een verhoogd risico op tumoren in de hersenen of het hoofd-hals gebied. Helemaal uitsluiten kan men zo’n verband echter ook niet. De raad beveelt daarom aan de blootstelling zo laag als redelijkerwijs mogelijk is te houden en de effecten te blijven onderzoeken.’

Over *hoe* dit ALARA-principe (As Low As Reasonably Achievable) – door de industrie doorgaans vertaald naar ‘As Large As Regulators Allow’ – toe te passen nu nieuwe internetgeneraties een steeds dichter netwerk vragen met een evenredige toename aan stralingsdichtheid, doet de Gezondheidsraad geen uitspraken. De conclusie dat er sprake is van een ‘indicatie van een (kanker)bevorderend effect’ – hoe zwak en inconsistent ook – is nergens terug te vinden in de voorlichting aan het publiek. Burgers zijn dus niet op de hoogte van deze conclusie van de Gezondheidsraad.

Als we ons afvragen waarom Van Rongen spreekt over het ontbreken van ‘overtuigend bewijs’, valt het woordje ‘overtuigend’ op. Of iets overtuigt of niet, is op zich geen wetenschappelijk criterium, maar heeft te maken met een subjectieve kijk op de dingen, in dit geval op wetenschappelijke informatie. Welke toetsingscriteria we gebruiken, bepaalt of we een studie (of delen ervan) valide of niet-valide verklaren. Ook deze toetsingscriteria kunnen weer blootstaan aan kritiek, waarmee we kunnen concluderen dat enkel de uitspraak dat er ‘geen overtuigend bewijs’ is, subjectief gekleurd is en een toelichting nodig heeft om begrepen of getoetst te kunnen worden.

In plaats daarvan zou de vraag moeten zijn: ‘Is er wetenschappelijk bewijs dat mobiele telefonie kanker *kan* veroorzaken *of veroorzaakt?*’ Burgers hebben, omdat ze 24/7 worden blootgesteld aan

¹³⁹ Persbericht Gezondheidsraad 1 juni 2016.

een cumulatie van kunstmatige stralingsbronnen, recht op een eerlijk antwoord op deze vraag. Dat de Gezondheidsraad zich niet laat overtuigen, zegt niets over de aanwezige wetenschappelijke literatuur die hier een positief antwoord op geeft. Eerst zou duidelijk moeten zijn *waarom* de Commissie EMV van de Gezondheidsraad niet overtuigd is of zich niet laat overtuigen en dat blijft – mede doordat een complete wetenschappelijke stroming (zoals o.a. door Pall¹⁴⁰ aangehaald, zoals te vinden in de ORSAA-databank¹⁴¹ en zoals blijkt uit het Russische onderzoek ¹⁴²) niet wordt besproken – in het ongewisse.

Het idee dat 'vrees voor gezondheidsrisico's' geen reëel risico inhoudt (zie hoofdstuk 8 hierna) en geen reden is om uit voorzorg een zendmast te weigeren, is mede gebaseerd op wat Gee een 'wetenschappelijke misdaad' noemt. Het ontbreken van 'overtuigend bewijs' van schade is *niet hetzelfde is als bewijs voor geen schade*. Om die reden kan gezondheidsschade niet worden uitgesloten en kan mijn belang niet worden genegeerd.

Ook hier faalt de Gezondheidsraad in het geven van een juiste weergave van de stand van de wetenschap. Ook faalt zij in een eerlijke en heldere communicatie naar het publiek, een van de normen voor een goede onderzoekspraktijk, zoals in de 'Nederlandse Gedragscode wetenschappelijke integriteit' vastgesteld.¹⁴³

¹⁴⁰ Zie primair beroepschrift 1. *Uitsluitend gebaseerd op een korte termijn thermisch effect*.

¹⁴¹ <https://www.orsaa.org/orsaa-database.html>. Zie primair beroepschrift 6. *Gevaarlijke veronachtzaming en defactualisatie wetenschappelijke kennis en risico's*.

¹⁴² Zie hoofdstuk 13 van deze 'Nadere toelichting en onderbouwing'.

¹⁴³ Nederlandse gedragscode wetenschappelijke integriteit 2018, pagina 18.

<https://www.vsnu.nl/files/documenten/Nederlandse%20gedragscode%20wetenschappelijke%20integriteit%202018.pdf>

8. Nocebo als verklaringsmodel gezondheidsklachten ondeugdelijk

Dat veel mensen – waaronder ikzelf voordat ik ziek werd – niet kunnen of maar met moeite kunnen geloven dat iets wat we zintuiglijk niet kunnen waarnemen schade kan veroorzaken, zegt niet zoveel over de (mogelijke) realiteit ervan.

‘Omdat veel gezonde mensen EMV niet in hun omgeving kunnen waarnemen, kan het tegen de intuïtie ingaan om te accepteren dat er personen zijn die wel hinderlijke en negatieve fysieke symptomen ervaren als gevolg van blootstelling. Als gevolg daarvan willen veel wetenschappers en artsen niet de mogelijkheid overwegen dat een dergelijke gevoeligheid zou kunnen bestaan en wordt daarmee de ziekte als vanzelfsprekend en automatisch in de psychische hoek geplaatst. Het is instructief om in ogeschouw te nemen dat net als bij bepaalde gevoelige personen met een pinda allergie een levensbedreigende anafylactische shock¹⁴⁴ kan ontstaan door blootstelling aan minuscule hoeveelheden alledaagse pinda’s, mensen met EHS ziek kunnen worden van alledaagse niveaus van EMV.’¹⁴⁵

Zolang we vasthouden aan het idee dat de ‘vrees voor gezondheidsrisico’s ten gevolge van elektromagnetische straling’¹⁴⁶ iets is dat vooral bij mensen ‘tussen de oren’ zit, kunnen we onszelf voorhouden dat de risico’s van stralingsbelasting voor ‘normale mensen’ niet reëel zijn. Mensen verwachten ziek te worden en worden daarom ziek. Als we ons nu maar verre houden van het idee dat we ziek worden van straling, blijven we vanzelf wel gezond.

Wie ziek wordt, omdat hij *verwacht* ziek te worden, lijdt onder het zogenaamde ‘nocebo-effect’, het tegenovergestelde van placebo (je wordt beter, omdat je *verwacht* beter te worden). Volgens overheden worden mensen ziek van kunstmatige stralingsbronnen, omdat ze *verwachten* ziek te worden. Om die reden, zo wordt gedacht, zijn beschermende maatregelen onzinnig. Er is volgens hen namelijk in werkelijkheid helemaal geen causale relatie aangetoond tussen de stralingsbronnen en de gezondheidsklachten.

8.1. Gebaseerd op slechts 3 provocatie-onderzoeken

Hoewel het nocebo-effect, als verklaringsmodel voor gezondheidsklachten toegeschreven aan kunstmatige stralingsbronnen, slecht is onderbouwd, heeft dit idee diep wortel geschoten in de beeldvorming van overheden, media en publiek. Dit heeft mede te maken met een conclusie uit het rapport ‘Elektromagnetische Velden: Jaarbericht 2008’ van de Gezondheidsraad, waarin de Gezondheidsraad vaststelt dat uit geen enkel door haar geraadpleegd provocatie-onderzoek blijkt dat er mensen zijn die deze velden kunnen waarnemen bij niveaus van blootstelling zoals die in ons dagelijks leven kunnen voorkomen. Vervolgens concludeert ze:

¹⁴⁴ Anafylactische Shock: Een anafylactische shock is een acute en in principe levensbedreigende allergische reactie op een lichaamsvreemde stof. Hierdoor wordt een hevige immuunreactie van het lichaam op gang gebracht. Eigenlijk is het een doorschietende verdedigingsreactie van het lichaam. (www.gezondheidsplein.nl/medisch-woordenboek/letter/a.)

¹⁴⁵ Stephen J. Genuis en Christopher T. Lipp. *Elektromagnetische Hypersensitiviteit: Feit of fictie?* Science of the Total Environment, 414 (2012), p. 103 – 112.

¹⁴⁶ Zie bestreden besluit pagina 6.

'Wel blijkt uit de verschillende onderzoeken dat er een verband bestaat tussen de klachten en de veronderstelling blootgesteld te worden. Een voorbeeld is het eerder genoemde onderzoek van Regel.¹⁴⁷

Van belang is hier te melden dat de Gezondheidsraad deze uitspraak destijds baseerde op slechts drie provocatie-onderzoeken, daarmee de indruk wekkend dat wetenschappelijk is aangetoond dat er bij blootstelling aan stralingsbronnen sprake is van een nocebo-effect. Omdat de Gezondheidsraad deze suggestie, ondanks de duizenden studies die reële biologische en klinische effecten laten zien, nooit heeft genuanceerd of herroepen, wordt hij door overheden, en met name ook door de telecomindustrie, nog steeds gebruikt om te bevestigen dat de 'vrees voor gezondheidsrisico's' een irreële vrees is, waar we ons niet druk over hoeven te maken en waar het antennebeleid niet op hoeft te worden aangepast. Gemeenten en providers bevestigen elkaar in deze opvatting. In haar advies aan de gemeente Berkelland schrijft de commissie Bezwaarschriften:

'Op de vraag van onze commissie of iemand op grote afstand feitelijke gevolgen kan ondervinden van de aanwezigheid van de mast, is het antwoord van uw college (onder verwijzing naar de brief van KPN) dat het wetenschappelijk niet aangetoond is dat mensen de aanwezigheid van elektromagnetische velden kunnen waarnemen of aan hun klachten kunnen bemerken.¹⁴⁸

Het hier aangehaalde citaat is door de gemeente zo goed als letterlijk overgenomen uit een reactie van KPN¹⁴⁹ op de vragen van de Commissie Bezwaarschriften aan de gemeente. Opvallend is dat de Commissie Bezwaarschriften deze uitspraak ook weer kritiekloos overneemt, zonder enige vorm van toetsing, terwijl die toetsing heel goed mogelijk was geweest op basis van de wetenschappelijke literatuur die ik in mijn bezwaarschrift heb aangereikt.

In Nederland is het idee van nocebo als een stigma aan EHS-ers opgelegd. Dat is, zeker gezien het groeiende wetenschappelijk bewijs van ernstige biologische en klinische effecten, onjuist en onethisch. In 1965 werd 'microwave-sickness' in Rusland al vastgesteld onder stralingswerkers (Drogochina en Sadchikova¹⁵⁰) met overeenkomstige symptomen als in onze tijd door EHS-ers worden gemeld. Alleen al om die reden dienen EHS-ers serieus te worden genomen en als mogelijke *early warners* te worden beschouwd die kunnen helpen om de onzekerheden van omstreden technologie te articuleren (WRR 2008).

8.2. 'Zwitsers' onderzoek niet toereikend om nocebo te bevestigen

Het door de Gezondheidsraad aangehaalde provocatie-onderzoek van Regel e.a. vormde het 'Zwitserse' vervolgonderzoek op het onderzoek van TNO uit 2003 (zie hoofdstuk 5 hiervoor en hoofdstuk 20 hierna). In tegenstelling tot de onderzoekers van de TNO-studie, konden Regel e.a.

¹⁴⁷ Gezondheidsraad (2008). *Elektromagnetische velden: Jaarbericht 2008*. Den Haag: Gezondheidsraad, 2009, publicatienr. 2009/02, pagina 46.

¹⁴⁸ Advies Commissie Bezwaarschriften aan de gemeente Berkelland, 18 januari 2019, pagina 2.

¹⁴⁹ KPN beroept zich op het 'Kennisericht Elektrogevoeligheid' van het Kennisplatform Elektromagnetische Velden (KPEMV), dat op pagina 4 weer verwijst naar het rapport 'EMV: Jaarbericht 2008' van de Gezondheidsraad. *Kennisericht elektrogevoeligheid. Gezondheidsklachten in de buurt van bronnen van elektromagnetische velden*. April 2012.

¹⁵⁰ Leo P. Inglis (1970). *Why the double standard? A critical review of Russian work on the hazards of microwave radiation*. <https://www.magdahavas.com/wp-content/uploads/2010/08/Inglis.pdf>

‘geen korte termijn effecten op het welbevinden bevestigen van UMTS-basisstation-achtige blootstelling’.¹⁵¹

De vaststelling door de Gezondheidsraad dat ‘er een verband bestaat tussen de klachten en de veronderstelling blootgesteld te worden’, verwijst vermoedelijk naar de uitspraak in Regel e.a. dat de

‘waargenomen veldsterkte correleerde met een verzwakking van het aanwezige welbevinden in beide groepen, ongeacht de blootstellingscondities.’¹⁵²

Dit kan inderdaad beschouwd worden als een nocebo-respons, maar ook als een eenvoudige stressreactie. Blijkbaar veroorzaakte de verwachting te worden blootgesteld aan straling stress, ook bij de groep die als niet-sensitief was geselecteerd. En stress verzwakt hoe dan ook het ervaren welbevinden. Wat de Gezondheidsraad echter nalaat te vermelden, is dat de onderzoekers ook vaststellen:

‘We kunnen niettemin niet uitsluiten dat een minderheid onder deze subjecten werkelijk in staat was de gebruikte blootstelling waar te nemen.’¹⁵³

Als de Gezondheidsraad concludeert: ‘Voor radiofrequente velden blijkt uit geen enkel onderzoek dat sommige mensen deze velden kunnen waarnemen bij niveaus van blootstelling zoals die in het dagelijks leven voor kunnen komen’¹⁵⁴, dan ontbeert het de nuance die door Regel e.a. wel wordt aangebracht. Hoewel de gevonden effecten niet in de conclusies van de onderzoekers terugkomen, hebben Regel e.a. wel degelijk ook effecten gevonden:

‘In de huidige studie, was snelheid beïnvloed in de sensitieve groep in een van de zes cognitieve taken en nauwkeurigheid in de niet-sensitieve groep in een van de vijf taken.’¹⁵⁵

En nogmaals, in andere bewoordingen, waarbij een vergelijking getrokken wordt naar het TNO-onderzoek:

‘(...) ook wij rapporteren een effect op snelheid in een van de zes taken en een effect op nauwkeurigheid in een van de vijf taken. Om die reden komt geen helder beeld uit de twee studies naar voren over reproduceerbare effecten van blootstellingscondities of cognitieve taken.’¹⁵⁶

Hoewel de bevindingen toeval lijken, omdat ze ‘na meervoudige eindpunt correctie geen significantie bereikten’, stellen de onderzoekers ook vast:

‘we kunnen een feitelijke conditie x sessie interactie in de CRT¹⁵⁷ in sensitieve subjecten niet uitsluiten en, op eenzelfde manier kunnen we dat niet wat betreft een gezondheidseffect in de 1-back task¹⁵⁸ in niet-sensitieve subjecten (...).’¹⁵⁹

¹⁵¹ Sabine J. Regel et al., *UMTS Base Station-like Exposure, Well-Being, and Cognitive Performance*. Environmental Health Perspectives, vol 114 (8), augustus 2008, Abstract. (Vertaling citaat: WdJ.)

¹⁵² Ibidem, pagina 1274.

¹⁵³ Ibidem.

¹⁵⁴ Gezondheidsraad (2008). *Elektromagnetische velden: Jaarbericht 2008*. Den Haag: Gezondheidsraad, 2009, publicatienr. 2009/02, pagina 46.

¹⁵⁵ Sabine J. Regel et al., *UMTS Base Station-like Exposure, Well-Being, and Cognitive Performance*. Environmental Health Perspectives, vol 114 (8), augustus 2008. Pagina 1274. (Vertaling citaat: WdJ.)

¹⁵⁶ Ibidem.

¹⁵⁷ CRT: Two-Choice Reaction Time Task

In de samenvatting:

'Samengevat vonden wij geen causale relatie tussen RF-EMV en een vermindering van welbevinden of schadelijke gezondheidseffecten onder de gegeven blootstellingslimieten, maar we kunnen een effect van UMTS-achtige EMV op de hersenfunctie niet uitsluiten. De beschreven effecten waren zwak en niet consistent in de twee groepen van sensitieve en niet-sensitieve personen.'¹⁶⁰

Wat verder:

'Wat betreft de implicaties voor de publieke gezondheid vanwege de wijdverbreide blootstelling in het levende milieu, kunnen op basis van de huidige studie geen conclusies getrokken worden over langetermijn effecten van UMTS-basisstationachtige EMV, aangezien alleen een kortetermijn blootstelling is toegepast.'¹⁶¹

Opgemerkt zij dat het 'Zwitsers onderzoek' voor een groot deel door de telecomindustrie werd gefinancierd, o.a. door Orange, die toen een UMTS-licentie had in Nederland, en door Swisscom, destijds voor een kwart eigendom van Vodafone.¹⁶²

In de Nederlandse 'Samenvatting over het Zwitsers UMTS-onderzoek afkomstig van de onderzoeksgroep onder leiding van de Universiteit van Zürich'¹⁶³, zoals opgesteld door het VROM, lezen we:

'Het onderzoek is voor 60 % gefinancierd door de overheid (Zwitserse ministeries voor Volksgezondheid (FOPH), voor Communicatie (OFCOM) en voor Milieu (FOEN), de Zwitserse Communicatie Commissie (ComCom) en de Nederlandse ministeries van EZ, VWS, VROM en SZW en voor 40 % door de industrie (Swisscom Mobile AG, Orange en Sunrise).'

Het probleem met industrie-gefinancierd onderzoek is dat industriële belangen een rol kunnen gaan spelen in de uitkomst van het onderzoek (zie grafiek ORSAA, figuur 4, hoofdstuk 4). Parameters kunnen zo gestuurd worden dat de uitkomst gunstiger is voor de financiers. Verder is het vaak nog mogelijk om aan de uitkomst net zo lang te rekenen totdat er uitkomt wat je wilt dat eruit komt.

'Tijdens de 'Third International Standard Setting Seminar' (oktober 2003) in Guilin, China, vatte professor Henry Lai van de Universiteit van Washington, 179 mobiele telefonie-studies samen en liet zien dat het, in vergelijking tot door de industrie gefinancierd onderzoek, tweemaal waarschijnlijker was dat onafhankelijk onderzoek biologische effecten meldde veroorzaakt door radiofrequentie EMV. Dat was aanzienlijk in overeenstemming met het eerdere JAMA commentaar op de drug-industrie. Gepubliceerde rapporten beginnen te verschijnen (Hardell et al, 2006¹⁶⁴; Huss et al, 2007¹⁶⁵) die de correlatie documenteren van de uitkomst van EMV-onderzoek

¹⁵⁸ Een veelgebruikte maatstaf voor de beoordeling van de werkgeheugenfunctie is de n-back-taak. Hier worden deelnemers doorgaans geïnstrueerd om een reeks stimuli te volgen en te reageren wanneer een stimulus wordt gepresenteerd die dezelfde is als eerder gepresenteerde n-trials (gerandomeerde experimenten). Veel voorkomende versies zijn 2-back- en 3-back-taken, waarbij deelnemers moeten reageren op stimuli die zij twee of drie proeven eerder hebben gekregen. Zero-back en 1-back-versies worden ook vaak gebruikt als controlevoorwaarden. (Toelichting aangehaald uit: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5339218/> (Vertaling: WdJ.)

¹⁵⁹ Sabine J. Regel et al., *UMTS Base Station-like Exposure, Well-Being, and Cognitive Performance*. Environmental Health Perspectives, vol 114 (8), augustus 2008. Pagina 1274. (Vertaling citaat: WdJ.)

¹⁶⁰ Ibidem, pagina 1275.

¹⁶¹ Ibidem.

¹⁶² <https://tweakers.net/nieuws/59125/gezondheidsraad-klachten-umts-straling-zitten-tussen-de-oren.html>.

¹⁶³ Vertaling onder verantwoordelijkheid van het ministerie van VROM. Bijlage bij brief 'Resultaten van het Zwitsers replicatieonderzoek naar UMTS en welbevinden' van Staatssecretaris van VROM, drs. P.L.B.A. van Geel, aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, kenmerk SAS/20062722347.

¹⁶⁴ L. Hardell et al., *Secret Tiesto Industry and Conflicting Interests in Cancer Research*. *Am J IndMed* (published on line) DOI 10.1002/ajim20357.

met de financieringsbron. Dit fenomeen herkennen is een eerste stap om misbruik te minimaliseren en we mogen hopen dat deze informatie uiteindelijk in de evaluatie van de experimentele resultaten zal worden verwerkt. Ik ben hier niet overdreven optimistisch over, omdat diegenen die wensen dat hun invloed verborgen blijft, steun kunnen kanaliseren via niet-geaffilieerde commissies met vrijblijvende namen.¹⁶⁶

Uit door de heer Baakman (BAWA Rechtspraktijk) op grond van de WOB in 2008 opgevraagde emailcorrespondentie tussen de secretaris van de Gezondheidsraad dr. Eric van Rongen en een van de Zwitserse onderzoekers, blijkt dat 'individual outliers'¹⁶⁷ buiten de statistische analyse zijn gelaten. Het betreft hier een percentage tussen de 3.7 en 6.5 %, waarvan de onderzoekster meent dat het 'erg onwaarschijnlijk is dat het de weergave van de resultaten beïnvloedt'.¹⁶⁸ Gezien het hier gemelde percentage is deze uitspraak zeer twijfelachtig.

Volgens een artikel van 5 november 2005 op de website van StopUMTS, waren er bij het 'Zwitsers' onderzoek elf uitvallers, waarvan tenminste drie ernstig onwel werden (zie hoofdstuk 20. *Ongefundeerde veiligheidsclaims UMTS-netwerk door VROM werken nog steeds door*), iets waarvan geen melding is gemaakt in het onderzoeksrapport. Als deze informatie klopt, dan is de conclusie dat het onderzoek 'geen korte termijn effecten op het welbevinden bevestigen van UMTS-basisstation-achtige blootstelling'¹⁶⁹ ten onrechte getrokken. De vraag of hier sprake is van oneigenlijke beïnvloeding wordt nog versterkt doordat de onderzoeksresultaten zonder duidelijke reden tot nu toe niet openbaar zijn gemaakt.¹⁷⁰ Dit is in strijd met wat de 'Nederlandse gedragscode wetenschappelijke integriteit' als norm voor een goede onderzoekspraktijk stelt, namelijk:

'Maak de onderzoeksgegevens en de onderzoeksdata na afloop van het onderzoek zoveel mogelijk publiek beschikbaar. Leg, als onderzoeksgegevens en/of de onderzoeksdata niet voor het publiek beschikbaar gemaakt worden, de valide redenen daarvoor vast.'¹⁷¹

Gezien het aangetoonde verband tussen de financieringsbron en de uitkomst van wetenschappelijk onderzoek¹⁷² op het gebied van de gezondheidseffecten van draadloze technologie, is het van groot belang *uitsluitend onafhankelijk onderzoek* als uitgangspunt te nemen bij de risicobeoordeling en bij het beoordelen van wetenschappelijke aanwijzingen en feiten die kunnen duiden op een gezondheidsrisico. Daarbij dient elke (schijn van) belangenverstrengeling te worden uitgesloten. Vooral omdat het hier gaat om een gezondheidsrisico's voor de complete

¹⁶⁵ A. Huss et al., *Source of Funding and Results of Studies of Health Effects of Mobile Phone Use: Systematic Review of Experimental Studies*. Environ Health Perspect. 115:1 – 4.

¹⁶⁶ Prof. Martin Blank, PhD. *The Cellular Stress Response: EMF-DNA Interactions*. Department of Physiology and Cellular Biophysics. College of Physicians and Surgeons, Columbia University, New York. Pagina 13. (Vertaling citaat: WdJ).

¹⁶⁷ Outliers: uitschieter. 'Een outlier is een waarneming die op een abnormale afstand ligt van andere waarden in een willekeurige steekproef van een populatie. In zekere zin laat deze definitie het aan de analist (of een consensusproces) over om te beslissing wat als abnormaal wordt beschouwd. Voordat abnormale waarnemingen kunnen worden onderscheiden, is het noodzakelijk om normale waarnemingen te karakteriseren.' <https://www.itl.nist.gov/div898/handbook/prc/section1/prc16.htm> Vertaling citaat: WdJ.

¹⁶⁸ Brief Gezondheidsraad aan dr. J.P.E. Baakman, BAWA Rechtspraktijk, kenmerk 247/JAK/ns/alg. d.d. 24 juli 2008.

¹⁶⁹ Sabine J. Regel et al., *UMTS Base Station-like Exposure, Well-Being, and Cognitive Performance*. Environmental Health Perspectives, vol 114 (8), augustus 2008, Abstract. (Vertaling citaat: WdJ.)

¹⁷⁰ https://www.stopumts.nl/doc.php/Artikelen/9568/%7Bde_CoFAM_onderzoeken_tno_in_2003_en_zwitsers-nederlands_in_2006%7D.

¹⁷¹ Nederlandse gedragscode wetenschappelijke integriteit 2018, pagina 16.

<http://www.vsnul.nl/files/documenten/Nederlandse%20gedragscode%20wetenschappelijke%20integriteit%202018.pdf>.

¹⁷² <https://ehtrust.org/science/research-industry-influence-emfs/>

Nederlandse bevolking.

Een nocebo-stigma opdringen aan burgers die met gezondheidsklachten bij de overheid aankloppen – iets wat dr. Eric van Rongen onverminderd doet¹⁷³, is gezien het ontbreken van een deugdelijke wetenschappelijke grond enerzijds en het bestaan van duizenden studies die reële gezondheidseffecten laten zien anderzijds, volkomen onethisch en een groot gevaar voor de volksgezondheid.

(Postscriptum: Daags voor de door mijzelf gestelde deadline voor het bij u indienen van dit beroepschrift, ontdekte ik dat professor Martin Roösli, een van de bij het CoFAM-II betrokken onderzoekers, lid was van de raad van bestuur van de door de industrie gefinancierde¹⁷⁴ organisatie Swiss FSM (Swiss Research Foundation for Electricity and Mobile Phone Communication)^{175 176} en fondsen ontving van dezelfde organisatie.¹⁷⁷ Dr. Anke Huss, die ook aan het CoFAM-II onderzoek meewerkte, is wetenschappelijk medewerker van hetzelfde Swiss FSM^{178 179}. Beiden zijn ook lid van de ICNIRP, die belang heeft bij handhaving van het ‘alleen thermisch effect-paradigma’ en werkten mee aan het EMV-onderzoeksprogramma van ZonMw (zie ook hoofdstuk 13. Onafhankelijkheid en deskundigheid ICNIRP en WHO EMV-Project controversieel en hoofdstuk 21. Twijfelachtige besteding onderzoeksgelden door ZonMw en ontrecte veiligheidsclaims kabinet.)

8.3. Provocatie-onderzoek niet geschikt om causaliteit vast te stellen

Direct na het verschijnen van de onderzoeksresultaten van het ‘Zwitsers onderzoek’ verscheen op 6 juni 2006 een briefrapport van RIVM/LSO dat volledig aan de aandacht is ontsnapt (zie ook hoofdstuk 20). In dit briefrapport wordt vastgesteld dat het op basis van de resultaten van het CoFAM-II onderzoek niet mogelijk is een causale relatie te onderzoeken dan wel alle nadelige gezondheidseffecten uit te sluiten.

‘In de laatste alinea van de *Discussion* staat: “*In summary, we found no causal relationship between RF EMF and a decrease in well being or adverse health effects under the given exposure conditions*”. Het is niet mogelijk om op basis van de resultaten van een dergelijk onderzoek een “causale” relatie te onderzoeken, danwel alle “adverse health effects” uit te sluiten. RIVM acht de uitspraak over *adverse health effects* niet zonder meer te extrapoleren buiten de experimentele laboratoriumcondities en beperkte scala van gemeten eindpunten (welbevinden en cognitieve toetsen). Zo zijn alleen korte termijn effecten onderzocht en is niet gekeken naar een breder scala aan

¹⁷³ <https://www.gelderlander.nl/arnhem/dna-schade-geheugenverlies-en-kanker-door-5g-voor-en-tegenstanders-van-5g-zullen-elkaar-niet-vinden~aa6a517e/>

¹⁷⁴ Gefinancierd door Swisscom, Sunrise en Orange.

¹⁷⁵ <https://www.emf.ethz.ch/en/promotion/publications/?author=664>

¹⁷⁶ https://www.emf.ethz.ch/fileadmin/redaktion/public/downloads/3_angebot/wissensvermittlung/jahresberichte/fsm-ib17_web_72dpi_red.pdf

¹⁷⁷ Lennart Hardell's blog, 7 januari 2020. A blog about environmental and health related research. *Letter on Expert evaluations on health risks from radiofrequency electromagnetic fields RF-EMF) and 5G.*

<https://lennarthardellenglish.wordpress.com/2020/01/15/letter-on-expert-evaluations-on-health-risks-from-radiofrequency-electromagnetic-fields-rf-emf-and-5g/>

¹⁷⁸ <https://www.emf.ethz.ch/en/foundation/organisation/>

¹⁷⁹ <https://www.emf.ethz.ch/en/promotion/researchers/?author=402>

gezondheidseffecten.¹⁸⁰

Uit voorgaande mag blijken dat de basis voor het aanvaarden van nocebo, als verklaringsmodel voor gezondheidsklachten die door burgers toegeschreven worden aan antenne-installaties, wetenschappelijk niet solide is. Wat de meeste provocatie-onderzoeken bovendien gevoelig maakt voor een psychologische interpretatie van de gegevens en ongeschikt maakt voor het vaststellen van causaliteit, is dat de uitkomsten van het onderzoek afhankelijk zijn van de subjectieve, zintuiglijke ervaring van de deelnemers. Deelnemers worden geacht *zintuiglijk* velden te detecteren. (Neuro-)bioloog Dr. Hugo Schooneveld wijst een dergelijk vermogen van de hand.

'Die provocaties mislukten vrijwel altijd, omdat uitgegaan wordt van een valse premisse. Men "voelt" een veld namelijk niet; de mens heeft daar geen receptoren voor. Men wordt het ziekmakende veld op enig moment wel "gewaars" nadat er een merkbaar fysiologisch proces heeft plaatsgevonden, leidend tot EHS-klachten.'¹⁸¹

Provocatie-onderzoek zoals het TNO-onderzoek en het 'Zwitsers' replicatie-onderzoek zijn niet geschikt om causaliteit vast te stellen dan wel uit te sluiten*, waarmee zij niet als bewijs kan gelden voor het aanvaarden van 'nocebo' als verklaringsmodel voor gezondheidsklachten.

***Briefrapport RIVM/LSO**

Nocebo aanvaarden op grond van slechts drie provocatie-onderzoeken, waarin uitgegaan wordt van een niet aangetoond vermogen tot zintuiglijke waarneming van GSM- of UMTS-achtige signalen, vormt geen deugdelijke basis. In Belyaev et al. lezen we:

'De meeste zogenaamde provocatiestudies met EHS tonen geen effecten. Al deze studies gebruiken echter een erg beperkt aantal blootstellingsvoorwaarden en de meesten hebben methodologische zwakheden. Rekening houdend met de sterke afhankelijkheid van EMV-effecten van een variëteit aan lichamelijke en biologische variabelen, zijn beschikbare provocatiestudies wetenschappelijk moeilijk te interpreteren en, in feite, niet geschikt om causaliteit te weerleggen.

Er is een groeiend bewijs in de wetenschappelijke literatuur van verscheidene subjectieve en objectieve fysiologische wijzigingen, bijvoorbeeld de hartritmevariabiliteit (HRV) zoals duidelijk aangetoond in sommige personen met EHS die aangeven te lijden onder blootstelling aan bepaalde RF-frequenties zoals DECT of Wi-Fi. Analyse van de beschikbare data met betrekking tot blootstelling van mensen die in de nabijheid van telecom-basisstations wonen, heeft duidelijke aanwijzingen van schadelijke gezondheidseffecten opgeleverd, zoals vermoeidheid, depressie, concentratieproblemen, hoofdpijn, duizeligheid, etcetera.'^{182 183}

¹⁸⁰ M.J.M.Pruppers e.a. (2006). RIVM/LSO-briefrapport. *Blootstelling aan elektromagnetische velden van UMTS basisstations: welbevinden en cognitieve functies. Beoordeling van het 'Zwitserse onderzoek'*. Pagina 8.

¹⁸¹ Dr. Hugo Schooneveld. *Elektrogevoelige personen zouden elektromagnetische velden niet kunnen voelen – Misleidend Nederlands onderzoek*. EHS-Bulletin, nr. 57, maart 2017, jrg. 15, p. 10.

¹⁸² Igor Belyaev et al. *EUREPEAM EMF Guideline 2016 for the prevention, diagnosis and treatment of EMF-related health problems and illnesses*. Rev Environ Health 2016; 31(3), p 373. (Vertaling citaat: WdJ.)

¹⁸³ In een document van 'Ärztinnen und Ärzte für eine gesunde Umwelt' van oktober 2014 vindt u een synopsis van 30 studies met betrekking tot telecom-basisstations: *Leitfaden Senderbau (LSB): Vorsorgeprinzip bei Errichtung, Betrieb, Um- und Ausbau*

Het standpunt dat er bij gezondheidsklachten toegeschreven aan RFRam (of andere kunstmatige EMV) sprake is van nocebo, blokkeert beschermende maatregelen tegenover de bevolking in het algemeen en tegenover EHS-ers in het bijzonder. Omdat risico's voor de volksgezondheid niet kunnen worden uitgesloten en er vanwege de wetenschappelijke controverse zelfs gesproken moet worden van ambigue risico's, is dit een gevaarlijk standpunt dat ons ertoe kan aanzetten om het voorzorgbeginsel, dat de mens moet beschermen, *te gebruiken tegen het beginsel zelf*. Daarbij wordt als volgt geredeneerd:

'Waar twijfel onredelijk is op basis van bestaande wetenschappelijke kennis, is het toepassen van het voorzorgbeginsel immers onredelijk, omdat angst voor een ziekmakende factor ziekte genereert door het nocebo-effect.'¹⁸⁴

Zoals uit mijn beroepschrift (alsook uit mijn eerdere aan de gemeente geschreven stukken) mag blijken kan die twijfel, op basis van het huidige wetenschappelijke bewijs, niet als onredelijk worden beschouwd. En omdat de wetenschappelijke discussie nog volop gaande is, is het onethisch en onverantwoord om EHS-ers of andere burgers, die hun gezondheidsklachten in verband brengen met RFRam en om beschermende maatregelen vragen, een nocebo-stigma te geven en hun nood te negeren.

Bovendien kan, zoals Regel e.a. zelf in hun studie al opmerkten, niet worden uitgesloten dat 'een minderheid onder deze subjecten werkelijk in staat was de gebruikte blootstelling waar te nemen'.

Omdat provocatiestudies aantoonbaar ontoereikend zijn gebleken om causaliteit vast te stellen of uit te sluiten, is het onjuist en ethisch laakbaar op basis van slechts 3 provocatie-studies zoals aangehaald in het rapport 'Elektromagnetische velden: Jaarbericht 2008' van de Gezondheidsraad, het 'nocebo-stigma' in stand te houden. Met name als dit nocebo-stigma zich tegen het voorzorgbeginsel keert. 'Vrees voor gezondheidsrisico's' is niet slechts subjectief, maar gebaseerd op objectief aangetoonde en repliceerbare biologische en klinische effecten die al decennialang door wetenschappers worden aangetoond.

von ortsfesten Sendeanlagen. Te downloaden via: <http://www.aegu.net/pdf/Leitfaden.pdf>
Vorsorgeprinzip bei Errichtung, Betrieb, Um- und Ausbau von ortsfesten Sendeanlagen.

¹⁸⁴ L. Bonneux (2007). *Elektromagnetische velden: gezondheidsschade door het nocebo-effect*. Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde. 28 april 2007; 151 (17), p. 955.

9. (Schijn van) belangenverstrengeling binnen de Commissie EMV Gezondheidsraad

In haar rapport 'Onzekere veiligheid. Verantwoordelijkheden rond fysieke veiligheid' benadrukt de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) het belang van een deugdelijke wetenschappelijke infrastructuur.

'Onafhankelijkheid van wetenschap vormt voor een samenleving waarin kennis macht is een onvervreemdbaar goed. Democratie vereist dat kritiek kan klinken. Waar zoals op het gebied van de fysieke veiligheidszorg technische kwesties spelen, zullen tegengeluiden in veel gevallen in de eerste plaats uit de onafhankelijke wetenschap moeten komen. Waar die onafhankelijkheid onvoldoende is gegarandeerd loopt dan ook niet alleen de wetenschap gevaar en zal het vertrouwen in deskundigheid eroderen, maar is ook sprake van falen van de democratie.'¹⁸⁵

Van de Gezondheidsraad mag een grote mate van integriteit en onafhankelijkheid worden verwacht. Adviezen over gezondheid en gezondheidsbescherming raken de gehele Nederlandse bevolking. Zeker in het geval van blootstelling aan stralingsbelasting 24/7.

Belangenverstrengeling of belangenvermenging, waarbij een commissielid of een direct bij de adviezen betrokkene meerdere belangen dient, kan van invloed zijn op de integriteit ten aanzien van het ene of het andere belang.

Om een dergelijke belangenverstrengeling te voorkomen werd in 2012 (geactualiseerd in 2017) de 'Code ter voorkoming van oneigenlijke beïnvloeding door belangenverstrengeling' opgesteld door (en voor) organisaties verantwoordelijk voor de totstandkoming van wetenschappelijke adviesrapporten voor de gezondheidszorg in Nederland.¹⁸⁶ De Gezondheidsraad was een van de initiatiefnemers.

In het kader van deze Code wordt 'alle beoogd betrokkenen' gevraagd om bij de totstandkoming van wetenschappelijke adviesrapporten en richtlijnen een belangenverklaring in te vullen en te ondertekenen. Deze belangenverklaringen zijn openbaar.¹⁸⁷

Aan de hand van deze verklaringen wordt vastgesteld of bepaalde relaties een belemmering vormen, waarbij ook de eventuele '*schijn van belangenverstrengeling*' een rol speelt. 'Ook die', zo zegt de Code, 'kan namelijk afbreuk doen aan het gezag van het advies of de reputatie van de betrokken deskundigen beschadigen'.¹⁸⁸ Door het invullen van de verklaring voldoen de leden van de Commissie EMV aan de in de Code vastgelegde registratieverplichting.

Onderaan de lijst met commissieleden van de Commissie EMV worden twee secretarissen

¹⁸⁵ Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2008). *Onzekere veiligheid. Verantwoordelijkheden rond fysieke veiligheid.*, pagina 29.

¹⁸⁶ De 'Code ter voorkoming van oneigenlijke beïnvloeding door belangenverstrengeling', vaak afgekort naar 'Code belangenverstrengeling' trad in 2012 in werking. De code is opgesteld door de Koninklijke Akademie van Wetenschappen, de Koninklijke Nederlandsche Maatschappij ter bevordering van de Geneeskunst, de Gezondheidsraad, het Centraal BegeleidingsOrgaan, het Nederlands Huisartsen Genootschap en de Orde van Medisch Specialisten en wordt door een groot aantal organisaties ondersteund. <https://www.knaw.nl/nl/actueel/publicaties/code-ter-voorkoming-van-oneigenlijke-beinvloeding-door-belangenverstrengeling>.

¹⁸⁷ Voor de leden van de vaste Commissie EMV van de Gezondheidsraad volg de link: <https://www.gezondheidsraad.nl/over-ons/organisatie/vaste-commissies/elektromagnetische-velden>.

¹⁸⁸ Code ter voorkoming van oneigenlijke beïnvloeding door belangenverstrengeling, pagina 5.

genoemd, waaronder dr. E. van Rongen. Op grond van de Kaderwet adviescolleges¹⁸⁹ kan een secretaris niet tegelijk lid zijn van een adviescollege. Van dr. Eric van Rongen is, als ondersteunend lid van het wetenschappelijk secretariaat, geen belangenverklaring beschikbaar. Dat betekent echter niet dat hij gevrijwaard is van mogelijke belangenverstrengeling.

In het eerder aangehaalde rapport van de externe evaluatiecommissie vinden we de volgende informatie over het secretariaat van de Gezondheidsraad:

'Voor het advieswerk krijgt de raad ondersteuning van een secretariaat, dat is onderverdeeld in een wetenschappelijke staf (de wetenschappelijke secretarissen en redacteurs) en een afdeling bedrijfsvoering. Het secretariaat wordt geleid door de Algemeen Secretaris. De leden van de wetenschappelijke staf bereiden de adviezen voor; zij doen literatuuronderzoek en adviseren het voorzitterschap over de samenstelling van commissies. Gedurende het gehele proces ondersteunen zij, als secretaris, de commissie. Tot slot schrijven zij het conceptadvies. (...)¹⁹⁰

De invloed die een wetenschappelijk secretaris kan uitoefenen is dus groot. Niet alleen op de samenstelling van de commissie, maar ook op de inhoud van de adviesrapporten. Iedere

Vanuit zijn dubbelrol als secretaris van de Commissie EMV van de Gezondheidsraad en voorzitter van de ICNIRP moet dr. Eric van Rongen in staat zijn onbevooroordeeld te staan tegenover studies die kritiek uiten op de blootstellingslimieten van de ICNIRP. Nergens uit blijkt dat hij daartoe in staat is.

wetenschapper weet dat de wijze waarop literatuuronderzoek wordt gedaan en de keuzes die daarbij worden gemaakt, van invloed zijn op de uitkomst van het onderzoek. De door de secretaris geselecteerde en aan de Commissie EMV aangedragen literatuur¹⁹¹, zal de inhoud van de adviesrapporten hoe dan ook beïnvloeden. Ook in het schrijven van een conceptadvies ligt uiteraard een risico dat de secretaris, als hij meerdere belangen dient, de inhoud van de adviesrapporten op oneigenlijke wijze beïnvloedt. Niet alleen van de commissieleden, ook van de secretaris mag dus een grote mate van onafhankelijkheid en integriteit worden verwacht.

Hoewel een belangenverklaring van Van Rongen ontbreekt, wordt hij wel beschouwd als een van de hoofdrolspelers in het EMV-debat. Niet alleen als woordvoerder van de Commissie EMV van de Gezondheidsraad,

¹⁸⁹ Kaderwet adviescolleges, artikel 15 lid 4. De secretaris en andere medewerkers zijn geen lid van het adviescollege.

¹⁹⁰ Rapport van de externe evaluatiecommissie (2017). *Evaluatie van de Gezondheidsraad. Periode 2013 – 2016*. Pagina 4.

¹⁹¹ Op zijn Linked In pagina beschrijft Van Rongen het zelf als volgt: 'Search for, analyze and review scientific literature related primarily to health effects of exposure to electromagnetic fields. Act as Scientific Secretary to the Electromagnetic Fields Committee and to the Standing Committee Radiation and Health of the Health Council.' nl.linkedin.com/pub/eric-van-rongen/14/846/73b

maar sinds mei 2016 ook als voorzitter van de INCIRP.¹⁹²

Hiermee vinden we een antwoord op de vraag of er binnen de Gezondheidsraad mogelijk sprake is van belangenverstrengeling of belangenvermenging. De ICNIRP heeft er vanwege de wereldwijde harmonisatie van haar richtlijnen belang bij dat aan het *'alleen thermisch effect-paradigma'*¹⁹³ wordt vastgehouden. In hoofdstuk 13. *Onafhankelijkheid en deskundigheid ICNIRP en WHO EMV-Project controversieel* laat ik zien dat de reputatie van de INCIRP in samenwerking met het WHO EMV-Project niet onbesproken is vanwege de toon die oprichter dr. Michael Repacholi direct bij de aanvang heeft gezet door samenwerking te zoeken met de industrie. De ICNIRP staat in de wetenschappelijke controverse dus niet alleen scherp ter discussie vanwege het *'alleen thermische effecten-paradigma'*, maar ook vanwege de (schijn van) belangenverstrengeling met de industrie. Beiden vormen, met Van Rongen als wetenschappelijk secretaris, een probleem voor de onafhankelijkheid van de Gezondheidsraad als het gaat om haar opdracht om op grond van artikel 22 Gezw een juiste weergave te geven van de stand van de wetenschap.

Het is de taak van de Gezondheidsraad om *al* het relevante wetenschappelijk onderzoek te bekijken, objectief te beoordelen en van daaruit adviezen te geven aan de overheid. Alleen zo kan ze een weergave geven van de stand van de wetenschap. Echter, bij het voorbereidende literatuuronderzoek dat door de secretaris van de commissie wordt uitgevoerd alsook bij het schrijven van de conceptadviesrapporten, heeft Van Rongen als het gaat over RFRam een dubbelrol. Hij moet onderzoek beoordelen dat kritiek heeft op de ICNIRP, de instantie waarvan hij voorzitter is. Wil de Commissie EMV van de Gezondheidsraad waarmaken dat zij in haar rapporten een weergave geeft van de stand van de wetenschap, dan zal Van Rongen in staat moeten zijn om bij de selectie van literatuur zodanig afstand te nemen van zijn voorzitterschap van de ICNIRP, dat hij *alle relevante literatuur*, ook de studies die (scherpe) kritiek uiten op de ICNIRP-limieten en die niet-thermische gezondheidseffecten aantonen ver beneden deze limieten, zonder vooringenomenheid beoordeelt. Bij een evenwichtige weergave van de stand van wetenschap, dienen ook deze kritische geluiden meegenomen te worden om tot een gefundeerde analyse van stralingsrisico's te komen. Uit niets blijkt echter dat Van Rongen tot een dergelijke objectiviteit in staat is. Volgens Van Rongen is er 'geen enkel overtuigend bewijs dat elektromagnetische straling voor mobiele communicatie een gevaar voor de volksgezondheid oplevert'¹⁹⁴ en zijn berichten over mogelijke gezondheidsschade 'onzin' en niet meer dan 'paniekzaaijerij'.¹⁹⁵

Het is gezien de dubbelrol die Van Rongen speelt, dat wil zeggen zijn rol als voorbereider van de adviesrapporten van de Commissie EMV van de Gezondheidsraad enerzijds en zijn rol als voorzitter van de ICNIRP anderzijds, niet zo verwonderlijk als studies die impliciet of expliciet kritiek uiten op het *'alleen thermische effecten-paradigma'* dat door de ICNIRP wordt aangehangen, niet door Van Rongen worden gesteund.¹⁹⁶ De geloofwaardigheid van de ICNIRP

¹⁹² <https://www.icnirp.org/en/about-icnirp/commission/details/chair.html>

¹⁹³ Utdrukking *'alleen thermisch effect-paradigma'* overgenomen van dr. Lennart Hardell, zie hoofdstuk 13.

¹⁹⁴ <https://www.volkskrant.nl/economie/vijf-vragen-over-5g-is-de-straling-wel-of-niet-gevaarlijk~be17aa7c/>.

¹⁹⁵ <https://www.gelderlander.nl/arnhem/dna-schade-geheugenverlies-en-kanker-door-5g-voor-en-tegenstanders-van-5g-zullen-elkaar-niet-vinden~aa6a517e/>

¹⁹⁶ Tijdens een recente conferentie in Zweden over 5G legde dr. Mona Nilsson, verbonden aan de Swedish Radiation Protection Foundation, aan Van Rongen de vraag voor waarom de Zweedse burgers en besluitvormers hun vertrouwen in hem zouden

hangt immers af van de bevestiging dat niet-thermische effecten verwaarloosbaar zijn. Opvallend is dat studies die niet door de Commissie EMV van de Gezondheidsraad in de analyses worden meegenomen omdat ze van 'onvoldoende kwaliteit' zouden zijn of doordat ze simpelweg worden genegeerd, veelal studies zijn die aantoonbare biologische en klinische effecten laten zien ver beneden de ICNIRP-limieten (zoals het BioInitiative Report, de 98 door Pall aangehaalde reviews, de ORSAA-databank met 2266 studies en de honderden studies uit de IARC-Monografie). Hierover uitte (neuro-)bioloog Hugo Schooneveld in zijn 'Elektrostress Handboek' stevige kritiek:

'Zowel in woord als geschrift laat de raad weten dat wetenschappelijke publicaties niet aangeven dat laag- en hoogfrequente EMV schade toebrengen aan de gezondheid. Men voegt er wel aan toe dat niet is uitgesloten dat er bij later onderzoek alsnog aanwijzingen komen die wel op risico's duiden. (...) De Gezondheidsraad heeft een eigen dienst die de wetenschappelijke literatuur screent op effecten van EMV. Voor de conclusies baseert men zich uitsluitend op literatuur die leidt tot de zojuist genoemde conclusies. Dat is een keuze. Er zijn publicaties over effecten van ELF- en laagfrequente velden en ook van hoogfrequente velden die effecten geven bij veldintensiteiten die ver liggen onder de limieten zoals door de raad gehanteerd worden en die zijn afgeleid van die van de ICNIRP. Velen onder de bevolking morren, omdat de visie van de GR niet aansluit bij de ervaringen van de mensen.'¹⁹⁷

De laconieke uitspraak 'Dat is een keuze', gaat voorbij aan de wettelijke opdracht van de Gezondheidsraad, die een dergelijke keuze uitsluit. De Gezondheidsraad heeft op grond van artikel 22 Gezondheidswet¹⁹⁸ immers de plicht om voorlichting te geven over de 'stand van de wetenschap'. Dat kan alleen als er sprake is van een onbevooroordeelde houding tegenover *alle beschikbare wetenschappelijke gegevens*.¹⁹⁹

moeten stellen en niet in de 220 wetenschappers die zeggen dat er genoeg bewijs is dat de straling van draadloze technologie schadelijk is voor de gezondheid. Van Rongen verdedigde de geldigheid en juistheid van de wetenschappelijke evaluatie van de ICNIRP niet. In plaats daarvan verklaarde hij dat mensen kunnen kiezen welke mening over wetenschap ze verkiezen, de mening van ICNIRP of de mening van de 220 wetenschappers die het beroep (5G Appeal) hebben ondertekend. Dat van Rongen de geldigheid en juistheid van de wetenschappelijke evaluatie van de ICNIRP niet verdedigde, rechtvaardigt de vraag of deze tegenover een groep deskundigen wel verdedigbaar is. <https://www.youtube.com/watch?v=iZ2LbIvZ52U>

¹⁹⁷ Dr. Hugo Schooneveld (2014), *Elektrostress Handboek. Leren omgaan met ziekmakende elektromagnetische velden*. EMV-EHS, Wageningen, p. 198.

¹⁹⁸ Artikel 22 Gezw. De Gezondheidsraad heeft tot taak Onze Minister en de beide kamers der Staten-Generaal voor te lichten over de stand der wetenschap ten aanzien van vraagstukken op het gebied van de volksgezondheid en het gezondheids(zorg)onderzoek door middel van het uitbrengen van rapporten.

¹⁹⁹ De koppigheid waarmee dr. Eric van Rongen blijft vasthouden aan het 'alleen thermische effect'-paradigma, blijkt o.a. uit een recente presentatie voor de Utrechtse gemeenteraad (3 juli 2019). Onder de titel 'Gezondheidsaspecten van blootstelling aan elektromagnetische velden', gaat hij met zijn presentatie dwars in tegen de wetenschappelijke integriteit, die als een van de 'Normen voor een goede onderzoekspraktijk' stelt dat ook alternatieve visies en inzichten serieus genomen moeten worden en dat men open is over onzekerheidsmarges.

Naast het herhalen van de 'alleen thermische effecten'-mantra, is het enige wat Van Rongen tijdens zijn presentatie zegt over biologische of gezondheidseffecten van draadloze technologie:

- *Een biologisch effect is geen gezondheidseffect.*

- *Biologisch effect is 'elke invloed van een chemische, fysische of biologische factor op de rusttoestand van een biologisch systeem'.*

- *Gezondheidseffect: organisme uit balans.*

Nergens wordt Van Rongen specifiek over de effecten die in duizenden onafhankelijke peer reviewed studies worden vermeld. We hebben het hier over effecten op het zenuwstelsel, het immuunsysteem, DNA-schade, cardiale effecten etc. Het enige wat Van Rongen meldt over de 'Betekenis effecten: niet elk biologisch effect is schadelijk voor de gezondheid!
Voorbeeld: lichtstraling op netvlies leidt via biologische effecten tot zien.'

Een onhoudbare bagetellisering van het risico van RFRam. (Zie ook hoofdstuk 6. *Onterechte gelijkstelling kunstmatige en natuurlijke EMV door Commissie EMV.*) Daarmee weigert Van Rongen een adequate weergave en voorlichting te geven van de stand van de wetenschap (die dient immers *inclusief* te zijn), wat (een blind) vertrouwen in zijn vermeende deskundigheid en onafhankelijkheid ongegrond en met het oog op de fysieke veiligheid van burgers onverantwoord maakt.

https://denhaag.raadsinformatie.nl/document/7791937/1/5G_Eric_van_Rongen.

Ten tijde van het uitkomen van het 'Elektrostress Handboek' in 2014, was Van Rongen weliswaar nog geen voorzitter van de ICNIRP als organisatie, maar wel was hij, naast lid van de projectgroep 'Guidelines on limiting exposure to RF radiation', voorzitter van de Projectgroep 'Radiation protection principles for NIR and Update of ICNIRP's general philosophy'.²⁰⁰ Dus ook toen al kon er bij Van Rongen geen sprake zijn van onpartijdigheid ten aanzien van de belangen van de ICNIRP enerzijds en het belang van het onbevooroordeeld verhelderen van niet-thermische (biologische) effecten anderzijds. Met andere woorden, als het klopt wat Schooneveld schrijft, iets wat gezien de hiervoor genoemde belangenverstrengeling zeker aannemelijk is, dan maakt de Commissie EMV van de Gezondheidsraad haar eigen uitgangspunt, 'een gebalanceerd en objectief beeld te geven van de huidige stand van de wetenschap', niet waar²⁰¹ en creëert ze een vertekend beeld van de risico's, met alle gevaren voor de volksgezondheid die daarmee samenhangen.

In de 'Code belangenverstrengeling' wordt een open proces beschouwd als

'(...) een belangrijke voorwaarde voor de acceptatie en effectiviteit van het uiteindelijke oordeel. De samenleving moet erop kunnen vertrouwen dat dit oordeel tot stand is gekomen zonder ongewenste druk en oneigenlijke beïnvloeding.'²⁰²

Beleid om oneigenlijke beïnvloeding tegen te gaan dient uit te gaan van een drietal uitgangspunten: transparantie, proportionaliteit en verantwoordelijkheid. Deze uitgangspunten zijn leidend.

Transparantie houdt in dat er een inzichtelijke registratie plaatsvindt van relaties en belangen.

'Deze procedures dienen niet alleen transparant te zijn voor degenen die het betreft (zoals beoogde leden), maar zeker ook voor de samenleving. Om deze reden publiceren de organisaties die de "Code ter voorkoming van oneigenlijke beïnvloeding door belangenverstrengeling" onderschrijven deze Code op hun website.'²⁰³

Maatregelen die genomen worden om oneigenlijke beïnvloeding te voorkomen vallen onder het begrip *proportionaliteit*. Deze maatregelen moeten in verhouding staan tot de ernst van de mogelijke belangenverstrengeling.

'Deze ernst wordt bepaald door twee factoren:

1. het risico dat de inbreng van een deskundige zal worden gekleurd door meespelende belangen, en
2. de schade die dit zou kunnen toebrengen aan de inhoud en geloofwaardigheid van het advies.'²⁰⁴

Het begrip *verantwoordelijkheid* verwijst naar degene binnen de organisatie die verantwoordelijk is voor het beleid ten aanzien van oneigenlijke beïnvloeding.

²⁰⁰ <https://nl.linkedin.com/in/eric-van-rongen-73b84614/nl>.

²⁰¹ Een van de kritieken van de Gezondheidsraad op het BioInitiative rapport is dat het 'geen gebalanceerd en objectief beeld geeft van de huidige stand van de wetenschap'. Briefadvies aan de minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (VROM), kenmerk U-5601/EvR/iv/673-L1 Publicatienr. 2008/17, 2 september 2008. (Zie ook hoofdstuk 16. *BioInitiative Report ondeugdelijk beoordeeld.*)

²⁰² *Code ter voorkoming van oneigenlijke beïnvloeding door belangenverstrengeling*. Januari 2012, geactualiseerd januari 2017. KNAW, KNMG, GR, NHG, FMS. Pagina 4

²⁰³ Ibidem, pagina 7.

²⁰⁴ Ibidem.

'Het is deze verantwoordelijke die ook toeziet op de onafhankelijkheid van de medewerkers van de organisatie die optreden als secretaris van een commissie.'²⁰⁵

Deze verantwoordelijkheid ligt, als het gaat om de Gezondheidsraad, bij voorzitter prof. dr. Pim van Gool²⁰⁶. In alle gevallen gaat het om de wetenschappelijke en persoonlijke integriteit van de deskundigen. In een interview met het Nederlands Tijdschrift Geneeskunde van november 2015, geeft voorzitter Van Gool aan dat de Gezondheidsraad haar leden strenger zal gaan selecteren om belangenverstremgeling te voorkomen²⁰⁷. Dit naar aanleiding van Gezondheidsraadslid emeritus hoogleraar pathologie Chris Meijer die als lid van de Gezondheidsraad belangen had verzwegen die direct botsten met het baarmoederhalskankerscreeningsadvies uit 2012. Door deze strengere selectie hoopt Van Gool de Gezondheidsraad weer een betrouwbaar gezicht te geven.²⁰⁸

Het is dan ook onbegrijpelijk en mede in strijd met de Nederlands gedragscode wetenschappelijke integriteit dat een organisatie als de Gezondheidsraad, die zelf mede de Code Belangenverstremgeling heeft geïnitieerd, dr. Eric van Rongen een zo risicovolle dubbelrol laat spelen. Alleen al op grond van de hier gebleken (schijn van) belangenverstremgeling mag worden verwacht dat de kans dat de adviesrapporten van de Commissie EMV van de Gezondheidsraad een objectieve en evenwichtige weergave geven van de stand van de wetenschap, uiterst gering is.

Het ligt voor de hand dat de onder hoofdstuk 2 t/m 8 beschreven schendingen van de wetenschappelijke integriteit uitwassen zijn van belangenverstremgeling, waarmee de deskundigheid en onafhankelijkheid van de adviesrapporten van de Commissie EMV, de stand van de wetenschap en de democratie ernstig worden ondermijnd. Het is dan ook ten onrechte dat de gemeente Berkelland zich in haar besluitvorming op de vermeende deskundigheid en onafhankelijkheid van de Gezondheidsraad verlaat en daarbij door burgers ingebrachte gezondheidsargumenten negeert. Uit het voorgaande mag blijken dat de Gezondheidsraad de autoriteit die zij ontleent aan haar taak op grond van de Gezondheidswet bij lange na niet waarmaakt.

(Post Scriptum: Daags voor de mijzelf gestelde deadline voor het indienen van dit beroepschrift, ontdekte ik dat dr. Anke Huss, sinds 4 januari 2016 lid van de Commissie EMV van de Gezondheidsraad, verbonden is aan het wetenschappelijk comité²⁰⁹ van het telecomgefinancierde²¹⁰ Zwitserse FSM (Swiss Research Foundation for Electricity and Mobile Phone Communication) en lid is van de ICNIRP^{211 212}. Volgens de Ethische Raad van het Karolinska Instituut in Stockholm is

²⁰⁵ Ibidem, pagina 8.

²⁰⁶ In een nieuwsbericht van 27 juni 2019 wordt het vertrek van Van Gool als voorzitter van de Gezondheidsraad aangekondigd. Een opvolger is nog niet vastgesteld. <https://www.gezondheidsraad.nl/actueel/nieuws/2019/06/27/voorzitter-gezondheidsraad-pim-van-gool-kondigt-vertrek-aan>

²⁰⁷ Zie echter o.a. de belangen van dr. M.M. Paulides, sinds 1 februari 2017 lid van de Commissie EMV van de Gezondheidsraad, die dit opvallend duidelijk weerspreken. <https://www.gezondheidsraad.nl/over-ons/documenten/belangenverklaringen/2018/01/01/dr.-m.m.-paulides>.

²⁰⁸ *Bijna iedereen met belangen besmet. De Gezondheidsraad blijft uitgaan van goed vertrouwen.* Ned tijdschr geneeskd. 2015, 14 november;159(46): C2782.

²⁰⁹ <https://www.emf.ethz.ch/en/foundation/organisation/>

²¹⁰ Gefinancierd door Swisscom, Sunrise en Orange.

²¹¹ <https://www.icnirp.org/en/activities/news/news-article/membership-2020-2024.html>

²¹² Zie hoofdstuk 13. Onafhankelijkheid en deskundigheid ICNIRP en WHO EMV-Project controversieel.

lidmaatschap van de ICNIRP een potentiële belangenverstremming als het gaat om het uitbrengen van een onafhankelijk advies.²¹³ De belangenverklaring van Huss voor de Gezondheidsraad²¹⁴ maakt noch van Swiss FSM, noch van de ICNIRP melding. Huss werkte mee aan het CoFAM-II onderzoek (zie P.S. bij hoofdstuk 20) en aan 18 studies binnen het EMV-programma van ZonMw ²¹⁵(zie P.S. bij hoofdstuk 21).

Als het gaat om (een schijn van) belangenverstremming, is ook dr. M.M. Paulides een opvallend figuur. Hij is sinds 19 september 2018 lid van de Commissie EMV van de Gezondheidsraad. Daarnaast is hij lid van de ICNIRP en van het WHO EMV-Project²¹⁶. Uit zijn Belangenverklaring²¹⁷ kunnen afleiden dat hij wetenschappelijk leider is van het Netherlands Antenna Research Framework (NARF): een strategisch onderzoeksgebied binnen het Netherlands Institute for Research on ICT (NIRICT: <http://www.3tu.nl/nirict/en/>). Daarnaast werkt of werkte hij aan een intern onderzoeksproject (STO) van General Electric (MRI fabrikant) Global Research, 45.000 euro. - 20.000 euro (In cash) en 55.000 euro (in kind) bijdrage door Philips Research, Sensius BV en Sennewald Medizintechnik voor STW-KWF project op het gebied van MRI gestuurde hyperthermie. Met bovendien een broer en een vader met bedrijven in de elektrotechniek, is Paulides een vreemde keuze als het gaat om het kritisch bevragen en articuleren van de gezondheidsrisico's van EMV. Paulides werkte binnen het onderzoeksprogramma ZonMw mee aan 6 onderzoeken.²¹⁸)

²¹³ <https://www.environmentandcancer.com/letter-to-simonetta-sommaruga-07-01-2020-english/>

²¹⁴ <https://www.gezondheidsraad.nl/over-ons/documenten/belangenverklaringen/2018/01/01/dr.-a.-huss>

²¹⁵ Zie hoofdstuk 21. Twijfelachtige besteding onderzoeksgelden door ZonMw.

²¹⁶ Zie hoofdstuk 13. Onafhankelijkheid en deskundigheid ICNIRP en WHO EMV-Project controversieel.

²¹⁷ <https://www.gezondheidsraad.nl/over-ons/documenten/belangenverklaringen/2018/01/01/dr.-m.m.-paulides>

²¹⁸ Zie hoofdstuk 21. Twijfelachtige besteding onderzoeksgelden door ZonMw.

II. ONTOEREIKENDE VASTE JURISPRUDENTIE

10. Ontkrachting EVRM in het algemeen belang ondeugdelijk gemotiveerd (ECLI:RVS:2011:BR:5664)

In het bestreden besluit beroept de gemeente Berkelland zich o.a. op een uitspraak van de Raad van State van 24 augustus 2011 (ECLI:RVS:2011:BR:5664 / RvS zaaknummer 201101491/1) waarin de toepasselijkheid van artikel 8 lid 1 EVRM wordt ontkracht. Daarbij wordt de bescherming van het privé-leven geofferd aan het algemeen belang. In dit eerste hoofdstuk van deel II 'Ontoereikende vaste jurisprudentie' laat ik zien dat de Raad van State niet in alle redelijkheid tot haar uitspraak had mogen komen, aangezien ze daarbij voorbij gaat aan zowel het voorzorgbeginsel als het in de Grondwet bepaalde.

10.1. Onteigening in algemeen belang ondeugdelijk door RvS gemotiveerd

In ECLI:NL:RVS:2011:BR:5664 rechtsoverweging 2.6.4. lezen we:

'Ingevolge artikel 8, eerste lid, van het EVRM ²¹⁹ heeft een ieder recht op respect voor zijn privéleven, zijn familie- en gezinsleven, zijn woning en zijn correspondentie. Ingevolge het tweede lid is geen inmenging van enig openbaar gezag toegestaan in de uitoefening van dit recht, dan voor zover bij de wet is voorzien en in een democratische samenleving noodzakelijk is.'

Een vergelijkbare bescherming van privésfeer en fysieke integriteit vinden we in artikel 10 lid 1 en artikel 11 van de Grondwet (zie hoofdstuk 19 van deze 'Nadere toelichting en onderbouwing'). De Raad van State overweegt dat '*onder omstandigheden gezondheidsschade (kan) leiden tot aantasting van het in dit artikel bedoelde recht op respect voor het voor het privéleven, familie en gezinsleven en de woning*'. Daarmee stelt de RvS in rechtsoverweging 2.6.4. vast, zich o.a. baserend op het (toen al achterhaalde²²⁰) deskundigenbericht van de StAB²²¹ dat er geen causale relatie is gebleken tussen de blootstelling aan elektromagnetische velden en 'de vermindering van welbevinden en schade aan de gezondheid'. Voorts overweegt de raad in rechtsoverweging 2.6.5. als volgt:

'Ingevolge artikel 1 van het eerste Protocol bij het EVRM heeft iedere natuurlijke persoon of rechtspersoon recht op het ongestoord genot van zijn eigendom. Aan niemand zal zijn eigendom worden ontnomen behalve in het algemeen belang en onder de voorwaarden voorzien in de wet en in de algemene beginselen van behoorlijk bestuur. Deze bepalingen tasten ingevolge dit artikel, voor zover hier verder van belang, op geen enkele wijze het recht aan dat een staat heeft om die wetten toe te passen, die hij noodzakelijk oordeelt om het gebruik van eigendom te reguleren in overeenstemming met het algemeen belang.'

We spreken hier over de mogelijkheid van de staat om tot 'onteigening' over te gaan als dit ten dienste is van het algemeen belang. In het vervolg van overweging 2.6.5. lezen we hierover:

²¹⁹ Artikel 8 EVRM. Recht op eerbieding van het privé- en gezinsleven. 1. Iedereen heeft recht op respect voor zijn privé- en gezinsleven, zijn huis en zijn correspondentie.

²²⁰ De IARC-classificatie van RF-EMV 'mogelijk kankerverwekkend' was namelijk al op 31 mei 2011 uitgebracht. https://www.iarc.fr/wp-content/uploads/2018/07/pr208_E.pdf.

²²¹ Zie hoofdstuk 14. *Deskundigenbericht StAB eenzijdig en verouderd* van deze 'Nadere toelichting en onderbouwing'.

‘Artikel 1 van het eerste Protocol bij het EVRM garandeert het recht van eigendom. Als eigendom in de zin van dit artikel worden door het Europees Hof voor de Rechten van de Mens beschouwd rechten en belangen die een vermogenswaarde vertegenwoordigen. In de eerste zin van de eerste alinea, is het principe van het recht op ongestoord genot van de eigendom neergelegd. De tweede zin van de eerste alinea heeft betrekking op de regels voor onteigening. In de tweede alinea wordt het recht van de staat erkend tot de regulering van gebruik van de eigendom in het algemeen belang.

In zoverre de verlening van vrijstelling voor het bouwplan al is aan te merken als aantasting van het recht op ongestoord genot van het eigendom van [appellant A] en [appellant B], laat artikel 1 van het Eerste Protocol bij het EVRM de toepassing van wetten die noodzakelijk kunnen worden geacht om het gebruik van eigendom te reguleren in overeenstemming met het algemeen belang, onverlet. Dit heeft de Afdeling ook overwogen in de uitspraak van 24 maart 2004 in zaak nr. 200305490/1. De ter plaatse geldende bestemmingsplanregeling, de toepassing daarvan en de vraag of al dan niet vrijstelling daarvan wordt verleend is een zodanige regulering. Met die regulering is naar het oordeel van de Afdeling een goede balans bereikt tussen de bescherming van de belangen van het individu en het algemeen belang.’

Als het gaat om de ‘toepassing van wetten die noodzakelijk kunnen worden geacht om het gebruik van eigendom te reguleren in overeenstemming met het algemeen belang’ en het bepalen of de toepassing van de hier genoemde bestemmingsplanregeling een ‘goede balans bereikt tussen de bescherming van de belangen van het individu en het algemeen belang’ dan ontbreekt hier de toelichting. Allereerst is de vraag: Op welke wetten ‘die noodzakelijk kunnen worden geacht om het gebruik van eigendom te reguleren’ beroept de raad zich hier? En hoe wordt met de bestemmingsplanregeling ‘een goede balans bereikt tussen de bescherming van de belangen van het individu en het algemeen belang’ als het gaat om de fysieke veiligheid van burgers die op grond van de ICNIRP-limieten niet gegarandeerd is?²²²

Als het gaat om het belang van digitale connectiviteit, dan dient dit belang afgewogen te worden tegen het belang van gezondheidsbescherming en voorzorg. In de EU-jurisprudentie is het voorzorgbeginsel ook gerechtvaardigd *als een verband tussen oorzaak en gevolg nog niet wetenschappelijk is vastgesteld*.

Het Europees Hof stelt over het voorzorgbeginsel het volgende:

‘Het ontbreken van een wetenschappelijk bewezen oorzaak-gevolgrelatie, een kwantificeerbare dosis-responsrelatie of een berekening van kans op het optreden van schadelijke effecten als gevolg van blootstelling aan het betreffende gevaar mag niet als reden worden aangevoerd om niet te handelen. Zelfs als het wetenschappelijk advies in wetenschappelijke kringen slechts door een minderheid wordt gesteund moet naar behoren rekening worden gehouden met hun meningen, mits deze minderheid geloofwaardig is en een goede reputatie heeft.’²²³

In een tweetal arresten van 5 mei 1998 (C-157/96 en C-180/96) merkt het Europees Hof met betrekking tot het voorzorgbeginsel (overweging 99) verder het volgende op:

²²² Er dient immers, zodra er sprake is van een wetenschappelijke controverse, gesproken te worden over ambigue risico’s, aldus de WRR. ‘*Ambigue risico’s dienen zich aan waar wetenschappelijke of maatschappelijke controverses over risico’s ontstaan.*’ Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2008). *Onzekere veiligheid. Verantwoordelijkheden rond fysieke veiligheid*, pagina 121.

²²³ *Mededeling van de Commissie over het voorzorgbeginsel*, datum laatste herziening 21/09/2015. EUR-Lex Access to European Union Law. Samenvattingen van EU-wetgeving *COM/2000/0001 def.*/ paragraaf 6.2. Doorslaggevende factor, pag. 15.

'Bij onzekerheid omtrent het bestaan en de omvang van risico's voor de menselijke gezondheid moeten de instellingen evenwel beschermende maatregelen kunnen nemen, zonder te hoeven wachten totdat ten volle blijkt dat deze risico's inderdaad bestaan en groot zijn.'²²⁴

In de volgende overweging (overweging 100) wordt het standpunt van het Hof verder toegelicht:

'Deze benadering wordt bevestigd door artikel 130R, lid 1, EG-Verdrag, volgens hetwelk de bescherming van de gezondheid van de mens tot de doelstellingen van het beleid van de Gemeenschap op milieugebied behoort. Volgens lid 2 van dit artikel berust dit beleid dat een hoge graad van bescherming beoogt, met name op het voorzorgbeginsel en het beginsel van preventief handelen, en moeten de eisen ter zake van de milieubescherming in het bepalen en uitvoeren van gemeenschapsbeleid op andere gebieden worden geïntegreerd.'²²⁵

In een ander arrest over de bescherming van de gezondheid bevestigt de President van het Gerecht van eerste aanleg in zijn beschikking van 20 juni 1999 (Zaak T-70/99) dat in deze gerechtelijke beslissing expliciet op het voorzorgbeginsel is gewezen, waarbij wordt benadrukt dat:

'de vereisten verband houdend met de bescherming van de volksgezondheid, onbetwistbaar groter belang moet worden toegekend dan aan overwegingen van economische aard.'²²⁶

Daar komt bij dat 'onteigening' niet zomaar op grond van een willekeurige bestemmingsplanregeling kan plaatsvinden. De Grondwet stelt voorwaarden aan onteigening:

Artikel 14 lid 1 Gw bepaalt:

'Onteigening kan alleen geschieden in het algemeen belang en tegen vooraf verzekerde schadeloosstelling, een en ander naar bij of krachtens de wet te stellen voorschriften.'

Als het gaat over onteigening, ontbeert de overweging van de RvS dus deugdelijke grond. Om onteigening te laten plaatsvinden, dient schadeloosstelling vooraf verzekerd te zijn 'een en ander naar bij of krachtens de wet te stellen voorschriften'. Van een dergelijke bij de wet verzekerde schadeloosstelling en te stellen voorschriften is in het antennebeleid geen sprake.²²⁷

De toelichting op artikel 14 Gw zegt:

'Artikel 14 omringt het ontnemen of beperken van

**Onteigening in het
algemeen belang kan
alleen plaatsvinden op
grond van vooraf
verzekerde
schadeloosstelling.**

(Artikel 14 lid 1 Grondwet)

²²⁴ Ibidem. Bijlage I. Juridische en andere gronden voor besluiten van de EG tot voorzorgsmaatregelen. De wetteksten.

²²⁵ Ibidem.

²²⁶ Ibidem.

²²⁷ Het is de vraag hoe zo'n vooraf verzekerde schadeloosstelling eruit zou moeten zien (zie ook hoofdstuk 24. *Gronden voor weigering staatssecretaris borging aansprakelijkheidsrisico's houden geen stand*). Dat de risico's van stralingsbelasting groot zijn en de mogelijke schade reëel, blijkt uit het feit dat de grote Zwitserse verzekeraar Re Swiss elektromagnetische straling in de hoogste risicoklasse heeft ondergebracht. Burmeier e.a. (2013). Swiss Re SONAR, Emerging risk insights. Pagina 11. <http://files.newsnetz.ch/upload/3/0/30072.pdf>

eigendom met de nodige grondwettelijke waarborgen. Onteigening kan alleen geschieden indien het algemeen belang dit vordert. Verder is een wettelijke procedure vereist, die zowel de vaststelling van de schadeloosstelling als de onteigening zelf moet betreffen.²²⁸

Omdat een 'vooraf verzekerde schadeloosstelling' en 'krachtens de wet te stellen voorschriften' voor onteigening ontbreken, dient de uitspraak van de RvS als ondeugdelijk gemotiveerd te worden afgewezen en blijft artikel 8 lid 1 EVRM in het antennebeleid onverminderd van kracht.

10.2. Verdragen volkenrechtelijke organisaties (waaronder EVRM) staan boven nationale wettelijke voorschriften

Artikel 90 van de Grondwet²²⁹ bevat de algemene bepaling dat de regering de ontwikkeling van de internationale rechtsorde bevordert. Hieronder valt ook de bevordering van de rechten van de mens en dus de toepassing van het EVRM. Artikel 93 Grondwet²³⁰ stelt dat verdragen en besluiten van volkenrechtelijke organisaties naar hun inhoud iedereen verbinden en verbindende kracht hebben zodra ze zijn bekend gemaakt. Daarbij moet aan de bepalingen van volkenrechtelijke organisaties groter waarde worden gehecht dan aan nationale wettelijke voorschriften.

'Binnen het Koninkrijk geldende wettelijke voorschriften vinden geen toepassing, indien deze toepassing niet verenigbaar is met een ieder verbindende bepalingen van verdragen en van besluiten van volkenrechtelijke organisaties.'

Als nationale wettelijke voorschriften geen toepassing vinden wanneer deze niet verenigbaar zijn met bepalingen van volkenrechtelijke organisaties, dan kan een gemeentelijke bestemmingsplanregeling, die allermindst de status van wetgeving heeft, niet boven het bepaalde in de EVRM worden geplaatst.

Juist in het antennebeleid worden de rechten van de mens ernstig geschonden. Om mijn belang en het belang van andere burgers die lijden onder opgelegde stralingsrisico's te kunnen waarborgen, mag het EVRM niet terzijde worden geschoven om het slecht gearticuleerde 'algemeen belang' van de uitrol van draadloze netwerken zeker te stellen. Ik vraag u, zijnde de rechterlijke macht, dringend om daar ook daadwerkelijk op toe te zien.

²²⁸ Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijkrelaties. *Grondwet voor het Koninkrijk der Nederlanden 2018*. Toelichting, pagina 42

²²⁹ Artikel 90 Gw. De regering bevordert de ontwikkeling van de internationale rechtsorde.

²³⁰ Artikel 93 Gw. Binnen het Koninkrijk geldende wettelijke voorschriften vinden geen toepassing, indien deze toepassing niet verenigbaar is met een ieder verbindende bepalingen van verdragen en van besluiten van volkenrechtelijke organisaties.'

11. 'Gevolgen van enige betekenis' uitsluitend gebaseerd op kortetermijn thermische effecten (ECLI:NL:RVS:2017:2271)

In haar verweerschrift²³¹ zoekt de gemeente Berkelland, in reactie op de bezwaarschriften, aansluiting in de jurisprudentie om het begrip belanghebbende (artikel 1:2 lid 1 Awb) nader te definiëren en aan de hand daarvan te onderbouwen waarom ik (met andere bezwaarden) geen 'gevolgen van enige betekenis' ondervind van het bestreden besluit en waarom mijn bezwaar als niet-ontvankelijk moet worden beschouwd.

Zoals vanuit de in mijn primaire beroepschrift beschreven cirkelredenering (figuur 1 pagina 23) te verwachten valt, gaat de gemeente bij het criterium 'gevolgen van enige betekenis' uitsluitend uit van de INCIRP-limieten en de vastgestelde thermische kortetermijn effecten. Aan de hand van de hier (alsook in hoofdstuk 12) aangehaalde jurisprudentie, laat ik zien dat ook hier de gehanteerde veiligheidsclaim ICNIRP-limieten volkomen ontoereikend is om de fysieke veiligheid van burgers te waarborgen bij een langetermijn blootstelling van 24 uur per dag, 7 in de week, het gehele jaar door. En dat voor onbepaalde tijd.

11.1. Definitie belanghebbende

In ECLI:NL:RVS:2017:2271 van 23 augustus 2017 wordt in rechtsoverweging 3.2 door de Raad van State toegelicht wat we onder belanghebbende moeten verstaan (artikel 1:2 lid 1 Awb). Voor het zijn van belanghebbende, aldus de RvS, moet aannemelijk zijn dat ter plaatse van de woning of het perceel van de betrokkene *gevolgen van enige betekenis* kunnen worden gevonden. Omdat in de praktijk vragen zijn gerezen over de invulling van het criterium 'gevolgen van enige betekenis' voegt de Afdeling het volgende toe:

'Het uitgangspunt is dat *degene die rechtstreeks feitelijke gevolgen ondervindt* van een activiteit die het besluit - zoals een bestemmingsplan of een vergunning - toestaat, in beginsel belanghebbende is bij dat besluit. Het criterium 'gevolgen van enige betekenis' dient als correctie op dit uitgangspunt. Gevolgen van enige betekenis ontbreken indien de gevolgen wel zijn vast te stellen, maar de gevolgen van de activiteit voor de woon-, leef- of bedrijfssituatie van betrokkene *dermate gering zijn dat een persoonlijk belang bij het besluit ontbreekt*. Daarbij wordt acht geslagen op de factoren afstand tot, zicht op, planologische uitstraling van en milieugevolgen (o.a. geur, geluid, licht, trilling, emissie, risico) van de activiteit die het besluit toestaat, waarbij die factoren zo nodig in onderlinge samenhang worden gezien. Ook aard, intensiteit en frequentie van de feitelijke gevolgen kunnen van belang zijn.²³²

Deze rechtsoverweging is integraal in bovengenoemd verweerschrift van de gemeente Berkelland overgenomen.

²³¹ De dato 11 oktober 2018, zoals opgenomen in het procesdossier van de Commissie Bezwaarschriften van 22 oktober 2018.

²³² Cursief in citaat: WdJ.

11.2. Valse veiligheidsclaim ICNIRP-limieten onhoudbaar voor bepalen belang burgers

De door de overheden gehanteerde normen voor blootstelling aan RFRam zijn gebaseerd op een onrechtmatige veiligheidsclaim ICNIRP-limieten²³³. Onrechtmatig omdat de ICNIRP-limieten *uitsluitend* uitgaat van een korte termijn (thermisch) effect. Dit terwijl blootstelling aan antennes voor telecommunicatie 24/7 voortduurt en dus een langetermijn risico-beleid vraagt. Bovendien moet er, vanwege de wetenschappelijke controverse, tenminste gesproken worden over ambigue risico's²³⁴ en kan een veiligheidsclaim om die reden niet worden gerechtvaardigd.

Een zendinstallatie voor telecommunicatie zet elektriciteit om in (gepulste) stralingsenergie om via deze stralingsenergie data te verzenden. Het ICNIRP gaf in haar richtlijnen van 1998 al aan dat gepulste RF-EMV (RFRam) biologisch meer actief zijn.²³⁵ Het is zelfs zo dat er momenteel door de wetenschap geen ondergrens kan worden vastgesteld waarop het menselijk lichaam niet op RFRam reageert.²³⁶ Dit betekent dat er *altijd* sprake is van biologische effecten, waarvan vele studies ernstige schade melden. Terecht erkent het RIVM dat hier sprake is van een 'risicoveroorzakende activiteit'.²³⁷

Dat ten aanzien van stralingsrisico's 'gevolgen van enige betekenis' voor omwonenden op een afstand > 450 meter ontbreken en dat ervan uitgegaan kan worden dat deze gevolgen 'dermate gering zijn dat een persoonlijk belang bij het besluit ontbreekt' – het standpunt dat de gemeente Berkelland inneemt in haar besluit en in voornoemd verweerschrift – is onmogelijk vast te stellen op basis van *uitsluitend* vastgestelde kortetermijneffecten. Het gaat hier immers over een langetermijn blootstelling voor onbepaalde tijd, 24/7.

Hoe onhoudbaar het is om de kortetermijneffecten van de ICNIRP als uitgangspunt te nemen in het risico- en veiligheidsbeleid en dus ook bij het bepalen van mijn belang, blijkt ook uit het rapport van het RIVM 'Bewust Omgaan met Veiligheid: doelen en effectmaten in het risico- en veiligheidsbeleid. RIVM-Rapport 2018-0029'.²³⁸

Uit een in het rapport opgenomen tabel, waarin de samenstellers van het rapport een scan hebben gemaakt van de bedreigingen van de fysieke leefomgeving, wordt bij de impact van kunstmatige EMV op onze gezondheid (ziekte) een vraagteken geplaatst. Dit betekent dat de invloed van kunstmatige EMV op onze gezondheid 'als onzeker of onbekend wordt ingeschat'.²³⁹

²³³ Aanbeveling 1999/519/EG. Omdat het hier een aanbeveling betreft en geen richtlijn, zijn lidstaten juridisch niet gebonden aan de ICNIRP-limieten. In de aanbeveling staat in overweging 15 zelfs expliciet vermeld dat: 'De lidstaten mogen, overeenkomstig het Verdrag, in een hoger beschermingsniveau voorzien dan in deze aanbeveling is aangegeven'.

²³⁴ Ambigue risico's dienen zich aan waar wetenschappelijke of maatschappelijke controverses over risico's ontstaan.' Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2008). *Onzekere veiligheid. Verantwoordelijkheden rond fysieke veiligheid*, pagina 121.

²³⁵ 'Compared to continuous-wave radiation, pulsed microwave-frequency fields with the same average rate of energy deposition in tissue are generally more active in producing a biological response, ...'. ICNIRP Guidelines 1998, <http://www.icnirp.org/cms/upload/publications/ICNIRPemfgdl.pdf>. Pagina 506.

²³⁶ Mr. Bernd Irmfrid Budzinski en prof.dr.ing. Wilfried Kühling (2015). *White zones, free from mobile phone coverage – unrealistic or required by law?* https://kompetenzinitiative.com/wp-content/uploads/2019/08/White-Zones_Budzinski_Kuehling_Nov_2015.pdf. Pagina 10.

²³⁷ RIVM (2014), *Gezondheid en veiligheid in de Omgevingswet. Doelen, normen en afwegingen bij de kwaliteit van de leefomgeving*. (Hoofdrapport), p. 61.

²³⁸ RIVM. J.M. Roels et al. (2018). *Bewust Omgaan met Veiligheid: doelen en effectmaten in het risico- en veiligheidsbeleid. RIVM Rapport 2018-0029*.

²³⁹ Ibidem, pagina 18.

In een tweede tabel²⁴⁰ worden de ongewenste effecten van bedreigingen in de fysieke leefomgeving gecombineerd met het beleidsmatige basisbeschermingsniveau en de lange termijn ambitie van het beleid. Bij kunstmatige elektromagnetische velden²⁴¹ lezen we bij 'lange termijn ambitie':

'Nieuwe ontwikkelingen (5G, energietransitie) dienen zodanig te zijn dat de mens voldoende tegen bekende *korte termijneffecten van blootstelling* aan EMV beschermd blijft. Daartoe worden de Europese blootstellingslimieten in acht genomen en wordt de wetenschappelijke informatie op de voet gevolgd.'²⁴²

**Absurditeit:
Lange termijn ambitie
van het RIVM richt zich
op bescherming tegen
korte termijneffecten.**

(RIVM Rapport 2018 – 0029)

Kortweg, de *lange termijn ambitie* van het RIVM richt zich op bescherming tegen *korte termijneffecten*, wat, als het gaat om risicobeheersing, natuurlijk volkomen absurd is. Langetermijneffecten van blootstelling worden in zijn geheel niet in de lange termijn ambitie meegenomen, wat, uitgaande van de veiligheidsclaim ICNIRP-limieten begrijpelijk is (de limieten beschermen immers *uitsluitend* tegen korte termijn effecten), maar volkomen in strijd met elke vorm van gezondheidsbescherming en voorzorg. Europees milieudeskundige dr. David Gee zegt in een interview met het NRC-Handelsblad:

'Mensen die risico's inschatten van potentiële bedreigingen voor het milieu of de volksgezondheid, concluderen vaak dat iets veilig is. Maar bijna nooit voegen ze daaraan toe: "Als we het mis hebben, zijn dit de gevolgen." Ze zijn zó verzekerd van hun oordeel. Die vraag, wat het gevolg is van een verkeerde inschatting van de risico's, daarmee moet elke risicoanalyse eindigen.'²⁴³

We kunnen hieruit concluderen dat het beoordelen van het belang van burgers die geconfronteerd worden met de plaatsing van een zendmast voor telecommunicatie in de nabijheid van hun woning, *niet uitsluitend mag uitgaan van bewezen korte termijneffecten* waarop de blootstellingslimieten van de ICNIRP zijn gebaseerd. De uit elektriciteit omgezette amplitude-gemoduleerde stralingsenergie (RFRam) die gebruikt wordt om data te versturen en het mobiele netwerk dekkend te krijgen *en te houden* is immers bedoeld voor de lange termijn. En dat, zoals al eerder vastgesteld, 24 uur per dag, het gehele jaar door.

Daar komt bij dat er bij draadloze technologie sprake is van een wetenschappelijke controverse, op grond waarvan gesproken moet worden van ambigue risico's en tenminste een tweede scenario moet worden uitgewerkt om tot een reëel beeld van de risico's te komen (zie hoofdstuk

²⁴⁰ Ibidem, pagina 18 – 28.

²⁴¹ Ibidem, pagina 28. Cursief: WdJ.

²⁴² Het 'op de voet volgen' van de wetenschap beperkt zich tot adviesaanvragen aan de Commissie EMV van de Gezondheidsraad (zie pagina 144 van het rapport). Het aantal adviesaanvragen aan de Gezondheidsraad is echter beperkt, waardoor nauwelijks sprake kan zijn van inzicht in een actuele stand van de wetenschap. Daarbij dient op grond van Deel I van deze 'Nadere toelichting en onderbouwing' de integriteit en deskundigheid van de Gezondheidsraad in geschil te worden gebracht.

²⁴³ NRC-Handelsblad. *Omgaan met onbewezen gevaren*, 13 april 2013. David Gee is onbezoldigd econoom en adviseur voor wetenschap, beleid en 'emerging issues' bij het Europees milieuaagentschap (European Environment Agency, EEA) in Kopenhagen. Hij was projectleider van twee 'Late lessons'-publicaties van het EEA, waaronder de publicatie *'Late lessons from early warnings: the precautionary principle 1896 – 2000'*, te downloaden via: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.418.1171&rep=rep1&type=pdf>.

25. *Risico-index leert: Tenminste sprake van een belangrijk risico*).

Feit is dat biologische effecten van RFRam al decennia geleden voor het eerst zijn aangetoond. Inmiddels kan met een zekere mate van zekerheid worden vastgesteld dat er effecten zijn die blijvende schade kunnen veroorzaken (zie o.a. het rouleau-effect, zoals besproken in het primaire beroepschrift, hoofdstuk 7. *Ongefundeerde uitsluiting van het bestaan van EHS (Elektromagnetische Hyper Sensitiviteit)*). En hoewel de grenzen waarbij de blootstelling al dan niet schadelijk is, onduidelijk zijn, is een veiligheidsclaim ICNIRP-limieten niet langer gerechtvaardigd en feitelijk nooit gerechtvaardigd geweest. Het is dan ook volkomen onethisch om te volharden in het standpunt dat de gevolgen van de door KPN geplande zendmast voor mijn woon- en leefsituatie 'dermate gering is dat een persoonlijk belang bij het besluit ontbreekt' en mij tegelijk gedwongen te bestralen, waarbij de straling mijn lichaam en mijn lichaamscellen binnendringt en daar (mogelijk) schade aanricht.

Ten aanzien van de hoeveelheid wetenschappelijk bewijs merkt dr. David Gee op:

'Het punt is: hoeveel bewijs heb je nodig voor je ergens actie tegen onderneemt? In het algemeen wil een wetenschapper iets "buiten redelijke twijfel" bewezen zien. Hij wil geweldige, harde wetenschap. Maar zulke kennis is nutteloos om beleid op te baseren, als er al mensen in gevaar zijn. Dan moet je actie ondernemen op basis van veel zwakker bewijs. Op welke mate van bewijs je wacht is een ethische keuze.'²⁴⁴

Uit duizenden (vaak peer reviewed) studies blijkt dat ons lichaam en onze cellen veel gevoeliger zijn voor EMV dan de thermale drempel die door de ICNIRP wordt aangehouden.²⁴⁵ Gezien de wetenschappelijke controverse en de ambigue risico's waarvan in het antennebeleid derhalve sprake is, moet de veiligheidsclaim ICNIRP-limieten als vals worden afgewezen. Door een valse veiligheidsclaim te hanteren heeft de gemeente haar plicht verzaakt om bij de voorbereiding van haar besluit alle nodige kennis te vergaren omtrent de relevante feiten en de af te wegen belangen (schending artikel 3:2 lid 2 Awb²⁴⁶). Sterke vooringenomenheid (schending artikel 2:4 lid 1 Awb²⁴⁷) maakt dat mijn belangen niet alleen niet worden (h)erkend (schending artikel 1:2 lid 2 Awb²⁴⁸), maar dat mij ook onevenredig nadeel dreigt (schending artikel 3:4 lid 2 Awb²⁴⁹), omdat door het niet (h)erkennen van mijn belang Nederland voor mij onbewoonbaar dreigt te worden (schending artikel 21 Grondwet²⁵⁰ en schending artikel 1:3 Omgevingswet²⁵¹). Bovendien wordt

²⁴⁴ NRC-Handelsblad. *Omgaan met onbewezen gevaren*, 13 april 2013,

²⁴⁵ Zie ook de ICEMS Monografie uit 2010, zoals besproken in mijn brief van 28 november 2018 aan de Commissie Bezwaarschriften (2.1. Niet-thermische effecten reëel in de kwantumbiologie) .

Livio Giuliani en Morando Solfritti (eds.) (2012). *ICEMS Monograph. Non-thermal effects and mechanisms of interactions between electromagnetic fields and living matter*. European Journal of Oncology (Eur.J.Oncol.-Library Vol.5). ICEMS: International Commission for Electromagnetic Safety. <http://www.icems.eu/>

²⁴⁶ Artikel 3:2 Awb. Bij de voorbereiding van een besluit vergaart het bestuursorgaan de nodige kennis omtrent de relevante feiten en af te wegen belangen.

²⁴⁷ Artikel 2:4 lid 1 Awb. Het bestuursorgaan vervult zijn taak zonder vooringenomenheid.

²⁴⁸ Artikel 1:2 lid 2 Awb. Ten aanzien van bestuursorganen worden de hun toevertrouwde belangen als hun belangen beschouwd.

²⁴⁹ Artikel 3:4 lid 2 Awb. De voor een of meer belanghebbenden nadelige gevolgen van een besluit mogen niet onevenredig zijn in verhouding tot de met het besluit te dienen doelen.

²⁵⁰ Artikel 21 Gw. De zorg van de overheid is gericht op de bewoonbaarheid van het land en de bescherming en verbetering van het leefmilieu.

²⁵¹ Artikel 1:3 Ow. Deze wet is, met het oog op duurzame ontwikkeling, de bewoonbaarheid van het land en de bescherming en verbetering van het leefmilieu, gericht op het in onderlinge samenhang: a. bereiken en in stand houden van een veilige en

mijn fysieke integriteit en mijn recht om in de privésfeer van mijn woning met rust te worden gelaten (artikel 10 lid 1 en artikel 11 Gw) ernstig geschonden. Daarbij verzaakt de overheid haar Grondwettelijke opdracht tot gezondheidsbevordering (artikel 22 lid 1 Gw ²⁵²) en laakt ze de noodzaak van een 'vrije geïnformeerde toestemming' van betrokkenen, relevant omdat er sprake is van vastgestelde biologische effecten en gewettigd op grond van artikel 3 lid 2 van het Handvest grondrechten EU (zie ook hoofdstuk 19. *Uitroldiscours en landelijke dekking schenden burgerrechten op grond van Grondwet, EVRM en Handvest grondrechten EU*).

Er is geen enkel bewijs dat de 'gevolgen van de plaatsing van een zendmast dermate gering zijn dat een persoonlijk belang bij het besluit ontbreekt'. Om dat te kunnen bepalen moet eerst een adequate langetermijn risico-analyse plaatsvinden, op grond van *alle beschikbare wetenschappelijke informatie*. Dus ook de informatie die een beeld laat zien dat *tegen* de veiligheidsclaim ICNIRP-limieten ingaat. Zoals ik in deel I van deze 'Nadere toelichting en onderbouwing' heb laten zien, is het in strijd met de wetenschappelijke integriteit om '*serieuze alternatieve inzichten die relevant kunnen zijn voor de interpretatie van de data en de onderzoeksresultaten*' te negeren en '*onzekerheden en contra-indicaties*' te versluieren.²⁵³ Het afwijzen van mijn belang op basis van een aantoonbaar valse veiligheidclaim ICNIRP-limieten is dan ook in strijd met geschreven en ongeschreven staatsrecht en dient, gezien de risico's, als onaanvaardbaar te worden afgewezen.

gezonde fysieke leefomgeving en een goede omgevingskwaliteit, en b. doelmatig beheren, gebruiken en ontwikkelen van de fysieke leefomgeving ter vervulling van maatschappelijke behoeften.

²⁵² Artikel 22 lid 1 Gw. De overheid treft maatregelen ter bevordering van de volksgezondheid.

²⁵³ Nederlandse gedragscode wetenschappelijke integriteit 2018, 'Normen voor een goede onderzoekspraktijk', pagina 16 – 18.

12. Afstandscriterium ontbeert deugdelijke grond (ECLI:NL:RBNNE:2015:2428; ECLI:NL:2018:RBZWB:1856; RvS-uitspraak rond attentiemast met lichtreclame; ECLI:NL:RVS:2018:616; ECLI:NL:RBZUT:2010:BM7185)

Naast een onderbouwing voor het *begrip* belanghebbende, heeft de gemeente in haar verweerschrift voorts aansluiting gezocht in de jurisprudentie om te onderbouwen waarom bezwaarden die op een *afstand* > 450 meter van de geplande zendmast wonen als niet-ontvankelijk dienen te worden beschouwd. Daarbij gaat ze er vanuit dat '*niet aannemelijk (is) dat er sprake is van (volgens sommige bezwaarden) schadelijke straling van de antennemast op hun percelen*'. Omdat de afstand van de zendmast tot mijn perceel zelfs 630 meter telt, en de geschatte veldsterkte volgens de gemeente niet groter zal zijn dan 1 V/m, en 1 V/m volgens de veiligheidsclaim ICNIRP-limieten geen temperatuursverhoging van het lichaamswefsel kan veroorzaken, is de gemeente van mening dat ik, gezien de afstand tot de zendmast, niet als belanghebbende kan worden beschouwd. Om dit standpunt te onderbouwen haalt de gemeente een vijftal gerechtelijke uitspraken aan.²⁵⁴

Hieronder beargumenteer ik, voortgaand op mijn eerdere argumenten in het voorgaande hoofdstuk, waarom deze jurisprudentie als ontoereikend moet worden beschouwd om mijn belang bij het bestreden besluit af te wijzen.

12.1. Afstandscriterium uitsluitend gebaseerd op (thermische) kortetermijn effecten

Zoals ik in het primaire beroepschrift en in het vorige hoofdstuk van deze 'Nadere toelichting en onderbouwing' uitgebreid heb beargumenteerd, kan en mag de beoordeling van mijn belang niet uitsluitend gebaseerd mag zijn op de kortetermijn thermische effecten van blootstelling, aangezien het bij plaatsing van een zendmast gaat om langetermijn blootstelling 24 uur per dag, 7 dagen in de week en om vastgestelde *niet-thermische biologische effecten*. Bovendien is een veiligheidsclaim ICNIRP-limieten, vanwege de wetenschappelijke controverse die duidt op een ambigue risico²⁵⁵, sowieso ongerechtvaardigd.

Het afstandscriterium, zoals door de gemeente gehanteerd, is gebaseerd op dezelfde ondeugdelijke uitgangspunten namelijk op *uitsluitend* korte termijn thermische effecten. Aangezien er volop (langetermijn) niet-thermische effecten zijn vastgesteld ver beneden de vastgestelde limieten, vormt het afstandscriterium een ondeugdelijke kortetermijnvisie, die geen enkele veiligheidsgarantie biedt bij langetermijnblootstelling. Alleen al om die reden, dient het afstandscriterium zoals door de gemeente gehanteerd, als ondeugdelijk te worden afgewezen.

²⁵⁴ Pagina 1 – 2 van het verweerschrift.

²⁵⁵ *Ambigüe risico's dienen zich aan waar wetenschappelijke of maatschappelijke controverses over risico's ontstaan.* Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2008). *Onzekere veiligheid. Verantwoordelijkheden rond fysieke veiligheid*, pagina 121.

12.2. Gemiddelde veldsterktes niet in overeenstemming met realiteit blootstelling

Bij alle aangehaalde jurisprudentie gaat de gemeente Berkelland uit van de veiligheid van de INCIRP-limieten. Nog afgezien van het feit dat de ICNIRP-limieten alleen gebaseerd zijn op een kortetermijn thermisch effect en om die reden controversieel zijn, dient vastgesteld te worden dat de door Agentschap Telecom gemeten veldsterktes niet in overeenstemming zijn met de realiteit van de fysieke blootstelling. Al in 1975 waarschuwde een Amerikaans militair document, getiteld *'Some considerations concerning the use of magnetron generators in microwave biological research'*²⁵⁶ nadrukkelijk om bij de beoordeling van de effecten van blootstelling aan microwaves (zoals gebruikt bij mobiele telefonie) niet de fout te maken uit te gaan van gemiddelde waarden, iets wat echter zowel de ICNIRP als het Agentschap Telecom onverminderd doen.

'Dit document (...) laat duidelijk zien dat de golfvorm²⁵⁷ evenals het type instrument dat wordt gebruikt om zowel de golfvorm te creëren als te meten, van belang zijn bij het overwegen van biologische effecten van microgolflstraling. Reno stelt duidelijk dat de "gemiddelde" vermogensdichtheid een onvoldoende maat is voor het beoordelen van de effecten op dieren in experimentele studies. In het verlengde daarvan zou een dergelijk gemiddelde ook ontoereikend moeten zijn om de blootstelling van de bevolking te monitoren.'²⁵⁸

In dit beroepschrift heb ik verschillende malen aangegeven waarom het bij draadloze telefonie van belang is te spreken over RFRam, om duidelijk te maken dat het hier niet over continue golven gaat, maar over gemoduleerde c.q. gepulste golven, die biologische meer actief zijn.^{259 260 261 262}

²⁵⁶ 'Enkele overwegingen betreffende het gebruik van magnetrongeneratoren bij biologisch onderzoek naar microgolven.'

²⁵⁷ Amplitude-gemoduleerde of gepulste golven zijn sinus-ervormend, dat betekent dat het natuurlijke golfpatroon van de elektromagnetische golf die normaal gesproken een volmaakt geometrisch patroon in de ruimte vormt, vervormd en rafelig wordt. Aangezien ons lichaam als elektrochemisch systeem met het omliggende elektromagnetische milieu resonanceert (informatie uitwisselt), dient rekening te worden gehouden met de mogelijkheid dat zichtbaar en onzichtbaar licht (EMV) een morfologische betekenis heeft in het leven op aarde. Erwin Schrödinger, een van de grondleggers van de kwantumtheorie, verving de atoomtheorie van Niels Bohr voor de veel natuurlijker veronderstelling van het golffnomen van Louis de Broglie, waarbij het golffnomen het 'echte lichaam' van het atoom vormt. Om hiervan een beeld te vormen koos Schrödinger 'het model van een kleine kuip met water met zijn complexe en ingewikkelde interferentiepatroon om de aard van het atoom te verklaren. Dit model is, zoals hij het stelde, een "analogie" van elektronengolven in een bekken op atoomformaat'. Gary Zukav (1981). *Een overzicht van de nieuwe fysica*. Amsterdam, Uitgeverij Bert Bakker, pagina 138. Zie ook: <https://www.tijdschriftkarakter.be/een-wonderjaar-in-de-fysica/>. Daarmee zijn de puntvormige deeltjes van Niels Bohr van de baan en wordt begrijpelijk dat en waarom onze cellen gevoelig zijn voor het elektromagnetische milieu om ons heen. Onnatuurlijk EMV, met name gepulste, sinusvervormende EMV kunnen, vanuit het model van Schrödinger beschouwd, rechtstreeks interfereren met de morfologie en daarmee met de functie van atomen, met alle niet te voorspellen risico's voor mens en dier en voor de gehele biosfeer.

²⁵⁸ https://www.magdahavas.com/wp-content/uploads/2010/09/Reno_Pulsed_Waves.pdf. Vertaling citaat: WdJ.

²⁵⁹ Een verklaring voor deze grotere biologische activiteit werd door dr. Robert O. Becker in 1990 al geopperd in de mogelijkheid dat ons lichaamsweefsel de amplitudemodulaties demoduleert naar ELF-frequenties: 'Modulatie is het geheim van het verzenden van informatie door middel van elektromagnetische velden. AM-radio bijvoorbeeld is amplitudegemoduleerd: de radio-ontvanger "demoduleert" het signaal, verwijdert de "draaggolf"-frequentie en bewaart de langzaam stijgende en dalende modulatie, wat we dan horen als muziek of stem. De uitzending van alleen de draaggolf zou geen geluid produceren of alleen een constante toon, afhankelijk van het type AM-radio dat gebruikt wordt. Het lijkt erop dat het lichaam ook het signaal demoduleert, wanneer het wordt blootgesteld aan gemoduleerde radiofrequentie- of microgolfvelden; het biologisch effect is dat van de laagfrequente modulatie. In deze visie worden alle biologische effecten geproduceerd door ELF-frequenties.' (Zie ook in de 'Nadere toelichting en onderbouwing' hoofdstuk 16. *BioInitiative Report ondeugdelijk beoordeeld*).

Robert O. Becker (1990). *Cross Currents. The perils of electropollution, the promise of electromedicine*. Penguin Group Inc, New York, Pagina 212. Vertaling citaat: WdJ.

²⁶⁰ De hypothese van Becker wordt o.a. bevestigd door dr. Andrew Goldsworthy, voormalig docent aan het Imperial College in Londen, na Oxford en Cambridge de derde universiteit van het Verenigd Koninkrijk en *gerenommeerd om haar expertise op het gebied van elektrotechniek en gezondheid*. Goldsworthy heeft vele jaren besteed aan het bestuderen van de calciumhuishouding in levende cellen en hoe cellen, weefsels en organismen worden beïnvloed door elektrische en elektromagnetische velden. 'Veel van de gemelde biologische effecten van niet-ioniserende elektromagnetische velden treden op bij niveaus die te laag zijn om significante verwarming te veroorzaken, dat wil zeggen ze zijn niet-thermisch. De meeste kunnen worden verklaard door

Amplitude-modulatie, die het signaal 'dynamischer' maakt (zie citaat van Agentschap Telecom hierna), mag als factor dan ook niet worden genegeerd bij de beoordeling van het risico en het vaststellen van de blootstellingslimieten ter bescherming van mens en milieu.

Op basis van de inmiddels 45 jaar oude waarschuwing uit het hiervoor genoemde rapport, stelt dr. Magda Havas de vraag:

'Dus waarom blijven de federale autoriteiten afhankelijk van de gemiddelde vermogensdichtheid als maatstaf voor richtlijnen? (...) Op basis van dit document (...) is het duidelijk dat dit onvoldoende is! Dus waarom gebruiken we deze statistiek nog steeds?'²⁶³

Een antwoord op deze vraag zou kunnen zijn dat met de gemiddelde waarde een lagere blootstelling wordt gesuggereerd dan in werkelijkheid het geval is, wat een hogere blootstelling binnen de limieten mogelijk maakt dan wanneer uitgegaan wordt van de gemeten piekwaarden. Hoe echter het middelen van gemeten waarden ons misleidt als het gaat om de reële blootstelling en de bescherming van onze fysieke veiligheid, blijkt uit het rapport 'Veldsterktemetingen op 5G-testlocaties' van het Agentschap Telecom. Op pagina 12 van het rapport lezen we onder 'Piekwaarde of gemiddelde waarde meten?':

'Omdat 5G signalen OFDMA gemoduleerd zijn, is er door de dynamiek van het signaal sprake van een groot verschil tussen gemiddelde waarde en piekwaarde. De piekwaarden kunnen tot 12 dB²⁶⁴ boven de gemiddelde waarde uitstijgen, maar deze pieken zijn relatief zeldzaam. Dit wordt ook wel aangeduid als de Crest-factor (of PAPR) van het OFDMA signaal. Bij het meten van zowel LTE als 5G-signalen blijkt dat als er in de zogenaamde piekwaarde mode gemeten wordt dit tot een te hoge interpretatie leidt van veldsterkte. Daarom dienen de metingen uitgevoerd te worden in de average mode. Dit ligt ook in de lijn van de aangekondigde vernieuwde ICNIRP aanbevelingen waarin de gemiddelde waarde uitgangspunt is.'²⁶⁵

Een VEMES/SBM2015-meetspecialist^{266 267} gaf mij de volgende toelichting op de hier genoemde piekwaarde: '12 dB verschil is 10 tot de macht 1,2 = 15,85 maal'. Met andere woorden, door bij gepulseerde (RFRam) signalen van gemiddelde waarden uit te gaan, kan de maximale veldsterkte (van 5G, maar wellicht ook van LTE) bijna 16 x sterker zijn dan wanneer de piekwaarden als

elektrische effecten op levende cellen en hun membranen. De wisselende velden genereren wisselende elektrische stromen die door de cellen en weefsels vloeien en structureel belangrijke calciumionen uit celmembranen verwijderen, waardoor die gaan lekken. Meestal heeft dit naar binnen lekken van vrije calciumionen een enorme elektrochemische gradiënt tot gevolg, waardoor calcium-gevoelige enzymsystemen worden beïnvloed. (...) Als de schade niet te groot of te langdurig is, zien we een stimulering van de groei en het effect lijkt positief, maar als de blootstelling voortduurt, worden deze mechanismen overwonnen en het resultaat is uiteindelijk schadelijk.' Dr. Andrew Goldsworthy (2012). *The Biological Effects of Weak Electromagnetic Fields. Problems and solutions.* <https://ecfsapi.fcc.gov/file/7022311211.pdf>. Nederlandse vertaling door Peter van Vleuten. Stichting Kennisplatform Elektromagnetische Velden. <https://vehs.be/wp-content/uploads/De-biologische-effecten-van-zwakke-elektromagnetische-velden-Dr.-Andrew-Goldsworthy-2012.pdf> De biologische effecten van zwakke elektromagnetische velden. *Problemen en oplossingen.* Samenvatting. Pagina 1 – 2; 4.

²⁶¹ Zie ook: J. Silny (2008). *Demodulation in tissue, the relevant parameter and the implication for limiting exposure.* <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/17495662>.

²⁶² Zie ook: Dr. Hugo Schooneveld (2014). *Elektrostress Handboek. Leren omgaan met ziekmakende elektromagnetische velden.* EMV-EHS Wageningen. Pagina 145 – 146.

²⁶³ https://www.magdahavas.com/wp-content/uploads/2010/09/Reno_Pulsed_Waves.pdf. Vertaling citaat: WdJ.

²⁶⁴ <https://nl.wikipedia.org/wiki/Decibelwatt>.

²⁶⁵ Agentschap Telecom (2019). Ministerie van Economische Zaken en Klimaat. *Veldsterktemetingen op 5G-testlocaties.* 23 september 2019. <https://www.agentschaptelecom.nl/actueel/nieuws/2019/09/24/metingen-bij-5g-testlocaties-binnen-de-limiet>.

²⁶⁶ Vereniging Meetspecialisten Elektromagnetische Straling (VEMES). <https://www.vemes.nl/richtlijnen/>

²⁶⁷ Zie ook 12.7. *Blootstelling aan 1V/m vormt 'extreme anomalie' (SBM2015).*

uitgangspunt worden genomen. Geen enkele VEMES-meetspecialist (die *altijd* van piekwaarden uitgaat) zal gemiddelde waarden als uitgangspunt nemen voor fysieke veiligheid.

‘Het is alsof een bokser je mokerslagen geeft en dan zegt dat het gelijk staat aan een zwak langdurige duwtje. Of als je bij aanhouding voor een snelheidsovertreding tegen de agent zegt, het afgelopen uur stond de auto drie kwartier in de garage, dus is mijn gemiddelde snelheid per uur erg laag.’

De voor de hand liggende, maar veronachtzaamde reden waarom het middelen van veldsterktes als een ondeugdelijke manipulatie van de realiteit, dat wil zeggen van de daadwerkelijke blootstelling moet worden beschouwd, is dat er *in werkelijkheid geen fysieke of biologische agent* is die de waarden van RFRam middelt *voordat* ze het menselijk lichaam binnendringen. De veldsterktes, *inclusief de pulsen en de werkelijke piekwaarden*, penetreren zonder enige vorm van ‘middeling’ het lichaam en de lichaamscellen. Daarbij dringt

‘de straling niet alleen “verwaarloosbaar” door de huid. In feite bereikt het veeleer alle interne organen en dringt het door in de hersenen, vooral omdat het vanwege de dichtheid van stralingsbronnen tegenwoordig van alle kanten komt (...)’.²⁶⁸

Dat de piekwaarden en Crest-factor niet iets is om te verwaarlozen wordt ook benadrukt door mr. Bernd Irmfrid Budzinski (voormalig Duits bestuursrechter) en prof. dr. ing. Wilfried Kühling. Volgens hen

‘treedt in het geval van UMTS en LTE een turbo-achtige “lading” op voor stroompieken, die het reguliere vermogen tot maximaal een factor 20 (13 dB) kan verhogen. Zo kan zelfs een enkele “20-Watt” UMTS- of LTE-zender - voor individuele korte periodes - een vermogen hebben van maximaal 400 Watt (de zogenaamde crest-factor). (...) Wat betreft de daadwerkelijke blootstelling aan straling in de omgeving, bereiken veel mobiele telefoonzenders met hun gerichte uitgangsvermogen duizenden tot tienduizenden Watt (EIRP²⁶⁹) zendvermogen.’²⁷⁰

Budzinski en Kühling spreken over ‘een klimaat van een nieuwe elektromagnetische soort’ vergelijkbaar met ‘natuurkrachten’ met ‘onweersbui-achtige ontladingen van energie’ die ‘ons slaan met een non-stop staccato’.

‘In individuele gevallen kan zelfs een “gewone” UMTS-mast van 20 Watt “flitsen” door ons sturen met stroompieken van het equivalent van 40.000 Watt.’²⁷¹

²⁶⁸ Het citaat vervolgt m.b.t. de SAR-waarde (Specific Absorption Rate): ‘Bij de zogenaamde penetratiediepte wordt niet beschreven waar de straling echt eindigt; het is eerder een kunstmatige term. Afgaande op de definitie “eindigt” de penetratie van niet-ioniserende golven van mobiele telefoons op die plek in het lichaam, waar nog slechts 37 % van de degressief afnemende initiële energie aanwezig is. De resterende straling van meer dan een derde, zet zijn weg door het menselijk lichaam voort en dringt in het algemeen volledig door, op geen enkele manier anders dan zijn penetratie van bijvoorbeeld muren. Dit is des te meer het geval omdat het zendvermogen (...) opzettelijk is verhoogd, zodat de muren van huizen worden doordrongen (zelfs meerdere keren.)’

Mr. Bernd Irmfrid Budzinski en prof.dr.ing. Wilfried Kühling (2015). *White zones, free from mobile phone coverage – unrealistic or required by law?* https://kompetenzinitiative.com/wp-content/uploads/2019/08/White-Zones_Budzinski_Kuehling_Nov_2015.pdf, Pagina 9 - 10. Vertaling citaat: WdJ.

²⁶⁹ EIRP: Equivalent Isotropically Radiated Power.

²⁷⁰ Mr. Bernd Irmfrid Budzinski en prof.dr.ing. Wilfried Kühling (2015). *White zones, free from mobile phone coverage – unrealistic or required by law?* https://kompetenzinitiative.com/wp-content/uploads/2019/08/White-Zones_Budzinski_Kuehling_Nov_2015.pdf, pagina 6 - 7. Vertaling citaat: WdJ.

²⁷¹ Ibidem, pagina 10.

12.3. Biologische effecten ver beneden de thermische drempel ICNIRP-limieten

De geschatte veldsterkte op mijn perceel bij een afstand van 630 m tot de antenne-installatie, komt volgens de gemeente Berkelland op 1 V/m. Omdat er onder de 1V/m geen thermische effecten kunnen plaatsvinden, kan ik volgens de gemeente Berkelland ook geen hinder van deze veldsterkte ondervinden en is de gemeente van mening dat ik geen belanghebbende ben bij het bestreden besluit. Echter, als ons lichaam inderdaad 'ontworpen is om gevoelig te zijn voor het normale elektromagnetische milieu op aarde', zoals dr. Robert O. Becker al in 1990 op basis van zijn onderzoek naar onze fysieke bioelectriciteit vaststelde²⁷², dan ligt die gevoeligheid ruim onder de ICNIRP-limieten. Budzinski en Kühling schrijven (zoals eerder aangehaald):

'De genoemde (niet-gepuleerde) straling van de zon of de achtergrondstraling van de kosmos kan (...) niet worden vergeleken met straling van mobiele telefoons. (...) afgezien van de hoofdstraling (licht en warmte), bereikt de enige relevante microgolflstraling van de zon 0,06 V/m en is deze alleen overdag aanwezig, en de natuurlijke niet-ioniserende achtergrondstraling van de kosmos is 0,000014 V/m.'²⁷³

Dat onze lichaamscellen veel gevoeliger zijn voor RFRam dan de door de ICNIRP als veilig beschouwde thermische drempel, blijkt ook uit de 217 pagina's tellende ICEMS²⁷⁴ Monografie 'Non-Thermal effects and mechanisms of interaction between electromagnetic fields and living matter' uit 2011.²⁷⁵ Deze Monografie biedt informatie over het mechanisme van interactie tussen niet-ioniserende velden²⁷⁶ en levende materie, met bijzondere aandacht voor mogelijke *niet-thermische toxische effecten*.²⁷⁷

In de door David Gee²⁷⁸ geschreven samenvatting²⁷⁹ wordt een definitie gegeven van wat we onder niet-thermische effecten moeten verstaan.

'Niet-thermische effecten (...) zijn biologische mechanismen die niet in staat zijn een temperatuurverhoging te induceren die hoger is dan 0.01°C (levend organisme), 0.001°C (cellen) of 0.0005°C (subcellulair). ANSI, WHO, IEEE & ICNIRP zijn daarentegen van mening dat blootstellingen onder 0.05 °C (0.4 W/kg) veilig zijn voor werknemers en blootstellingen onder 0.01°C (0,08 W/kg) verwaarloosbaar zijn voor het publiek. Alle biologische effecten onder deze niveaus worden door deze organisaties beschouwd als niet biologisch relevant en omkeerbaar.'²⁸⁰

²⁷² Dr. Robert O. Becker (1990). *Cross Currents. The perils of electropollution, the promise of electromedicine*. Penguin Group Inc. New York, p. 247. (Vertaling: WdJ.)

²⁷³ Mr. Bernd Irmfried Budzinski en prof.dr.ing. Wilfried Kühling (2015). *White zones, free from mobile phone coverage – unrealistic or required by law?* https://kompetenzinitiative.com/wp-content/uploads/2019/08/White-Zones_Budzinski_Kuehling_Nov_2015.pdf. Pagina 9. Vertaling citaat: WdJ.

²⁷⁴ ICEMS: International Commission for Electromagnetic Safety. <http://www.icems.eu/>

²⁷⁵ Livio Giuliani en Morando Solfritti (eds.) (2012). *ICEMS Monograph. Non-thermal effects and mechanisms of interactions between electromagnetic fields and living matter*. European Journal of Oncology (Eur.J.Oncol.-Library Vol.5). Zie door download: http://www.teslabel.be/PDF/ICEMS_Monograph_2010.pdf

²⁷⁶ Onder niet-ioniserende velden of straling wordt verstaan: elektromagnetische golven met energie die te laag is om te ioniseren, dat wil zeggen om rechtstreeks een elektron uit een atoom los te maken. Naast ultraviolette (UV) straling, vallen ook de EMV veroorzaakt door hoogspanningslijnen, mobiele telefoons, elektrische apparaten, WiFi en radio en televisie hieronder.

²⁷⁷ Voorwoord ICEMS Monografie, ibidem, pagina VII.

²⁷⁸ https://www.researchgate.net/scientific-contributions/2037511448_David_Gee

²⁷⁹ David Gee (2010). *Non-thermal effects and mechanisms of interaction between EMF and living matter: a selected Summary*. ICEMS. European Journal of Oncology, Library, Vol. 5, 2010.

²⁸⁰ Ibidem, pagina 1. Vertalingcitaat: WdJ.

Ter vergelijking, de maximale opwarming van het menselijk lichaam onder invloed van EMV is door de ICNIRP vastgesteld op 1°C, waarbij een zak waterig zout van 72 kg – een volwassen man representerend – gedurende 6 minuten werd blootgesteld (met een veiligheidsfactor 50 komt de toegestane temperatuurverhoging op 0,5 °C).

De schrijvers van de Monografie waarschuwen de lezer om niet met de ideeën van ANSI, WHO, IEEE en ICNIRP over veiligheid mee te gaan.

'Bescherming tegen niet-ioniserende straling is gebaseerd op een paradigmatische aanname:

"We kennen heel goed de wisselwerking tussen elektromagnetische velden en levende organismen: het is een thermische interactie, dus de internationaal aanvaarde normen zijn toereikend om mensen en werknemers te beschermen."

Dit is een sprookje.

Sinds de jaren 1970 zijn de niet-thermische effecten van elektromagnetische velden op levende organismen bekend en ook de niet-thermische mechanismen zijn onderzocht. Toch zijn we tot vandaag veroordeeld om te luisteren naar vertegenwoordigers van internationale instellingen die het oude refrein hierboven herhalen.²⁸¹

Naast de invloed van de industriële lobby op de instandhouding van dit sprookje (zie o.a. hoofdstuk 13 hierna), moeten we de oorsprong van deze verouderde ideeën zoeken in de klassieke technische aannames die ooit zijn aangenomen op grond van het werk van de natuurkundige Faraday. Deze klassieke ideeën zijn als verklaringmodel echter ontoereikend.

'Het energieoverdrachtmechanisme beschreven door het klassieke of semi-klassieke model van biologische materie is gebaseerd op "hoppen" langs afzonderlijke energieniveaus. Een dergelijk model kan echter, zoals algemeen bekend is in de literatuur, geen verklaring bieden voor het energieoverdrachtproces in biologische systemen, zoals fotosynthese, waarbij de lichtabsorberende moleculen energie met een kwantumefficiëntie over mesoscopische afstanden kunnen integreren. Een dergelijk raadsel impliceert een diepere heroverweging van het moleculaire biologiemodel (...).²⁸²

Dit vraagt om een model van biologische materie dat ver uitstijgt boven het oude biologiemodel. Vandaag de dag zijn er verschillende nieuwe paradigma's die het oude paradigma verdringen en die een verklaring geven voor het niet-thermische biologische gedrag van elektromagnetische velden. Vanuit dit nieuwe kwantumbiologische model, moeten we tot een nieuwe risicobeoordeling komen, aldus de ICEMS Monografie.

'Volgens ANSI (1981) worden interacties die een temperatuurstijging van minder dan 0,5°C in het menselijk lichaam induceren algemeen aanvaard, zelfs door de WHO. De overeenkomstige waarde in termen van Whole Body Average Specific Absorption Rate (WBASAR) is 4 W/kg.

Bovendien wordt de absorptie van 0.4 W/kg – overeenkomend met een temperatuurstijging gelijk aan 0,05°C in het lichaam – voor werknemers verwaarloosbaar geacht en de absorptie van 0.08 W/kg – overeenkomend met een toename van 0.01°C – lijkt ook verwaarloosbaar (hier veronderstellen we de lineariteit van de overeenstemming tussen WBASAR en de maximale toename van de lichaamstemperatuur).

WHO, IEEE en ICNIRP verzekeren ons dat we onder een dergelijke drempel beschermd kunnen worden tegen alle gezondheidseffecten veroorzaakt door RF / MW. Volgens deze zienswijze moeten biologische niet-thermische effecten alleen als omkeerbare effecten worden beschouwd. Maar door epidemiologen worden niet-omkeerbare effecten onder dezelfde drempel ontdekt – zie het essay van Lennart Hardell in deze monografie –,

²⁸¹ ICEMS Monografie ibidem, pagina IX. Vertaling citaat: WdJ.

²⁸² Voorwoord ICEMS Monografie, ibidem, pagina X. Vertaling citaat: WdJ.

dergelijke effecten kunnen we in dit verband als “niet thermische” effecten beschouwen.

Hoe zit het met mechanismen die temperatuurverhogingen veroorzaken van minder dan 0.001°C (overeenkomend met 0.008 W/kg SAR)? Ze kunnen in dezelfde context als “niet-thermisch” worden beschouwd, in overeenstemming met de gebruikelijke afspraak dat verstoring van een systeem, wanneer de parameters drie orden van grootte lager zijn dan de overeenkomstige parameters van het systeem, kan worden beschouwd als niet gerelateerd aan dergelijke parameters.²⁸³

Het punt is, aldus het ICEMS, dat bescherming tegen niet-ioniserende straling op basis van de parameters die door internationale organisaties zijn vastgesteld, niet toereikend lijken te zijn en evenmin in staat zijn om burgers en werknemers te beschermen. De nieuwe paradigma's echter

'zijn voornamelijk gebaseerd op kwantumelektrodynamica en informatieve²⁸⁴ fysica. Deze meer moderne theorieën zijn nodig om de waarnemingen te helpen verklaren dat alternerende en statische magnetische velden kunnen resoneren met de cyclotron-frequentie²⁸⁵ van sommige metaalionen in biologisch weefsel, bijvoorbeeld calcium, kalium of magnesium. Waarnemingen die in 1985 afzonderlijk door Liboff en Blackman werden gedaan. Zhadin ontdekte in de jaren '90 dat deze resonante effecten van magnetische AC-velden²⁸⁶ ook optraden bij oplossingen van alfa-aminozuren bij blootstellingsniveaus die 1000 keer lager waren dan zelfs de zeer lage niveaus die worden gebruikt door Liboff en Blackman, d.w.z. rond de 40 nanotesla²⁸⁷. (Het Bioelectromagnetics-tijdschrift zou deze opmerkelijke resultaten van Zhadin pas publiceren nadat hij, 4 jaar later, een biologisch plausibel mechanisme had aangeboden.) Zijn resultaten zijn sindsdien onafhankelijk gerepliceerd in 3 andere laboratoria. De resultaten zijn consistent met de DC magnetische veldgevoeligheden van vogels, bijen, bacteriën, kreeften, haaien, termieten, vleermuizen enz., die rond de niveaus van 10-100 nanotesla kunnen liggen.²⁸⁸

Op pagina 5 van de samenvatting van Gee lezen we:

'Levende organismen zijn complexe systemen waarin miljoenen moleculaire componenten in wisselwerking staan met grote hoeveelheden water. De moleculaire componenten geven configuraties weer die heel anders zijn dan wat wordt verondersteld als ze geïsoleerd zijn. Dat wil zeggen, de systemen hebben “emergente”²⁸⁹ eigenschappen die alleen op het niveau van het systeem ontstaan en die niet kunnen worden voorspeld uit de afzonderlijke delen.'

Dit betekent dat het oude biologiemodel niet kan

**'Biologische effecten
berusten op verstoring
van fysiologisch
processen die met
warmte niets te maken
hebben.'**

**(neuro)bioloog dr. Hugo
Schooneveld**

²⁸³ Ibidem, pagina X - XI.

²⁸⁴ Volgens de thermodynamische fysica is informatie elke gebeurtenis die de toestand van een dynamisch systeem, dat de informatie kan interpreteren, beïnvloedt.

²⁸⁵ De cyclotron-frequentie of gyrofrequentie is de frequentie van een geladen deeltje dat loodrecht op de richting van een uniform magnetisch veld B beweegt (constante grootte en richting). Aangezien die beweging altijd cirkelvormig is, wordt de cyclotron-frequentie gegeven door gelijkheid van centripetale kracht en magnetische Lorentz-kracht. Bron: https://en.wikipedia.org/wiki/Cyclotron_resonance Vertaling citaat: WdJ.

²⁸⁶ AC: Analog current of analoge stroom.

²⁸⁷ Een eenheid voor magnetische veldsterkte (magnetische fluxdichtheid en magnetische polarisatie), gelijk aan één miljardste tesla of 0,000.001 millitesla, weergegeven met symbool nT.

²⁸⁸ Gee, Summary ICEMS Monografie, ibidem, pagina 3 – 4. Vertaling citaat: WdJ.

²⁸⁹ Een emergente eigenschap is een kwaliteit die spontaan tevoorschijn komt nadat iets nieuws is ontstaan door de samenvoeging van een aantal verschillende elementen. Het woord emergentie beschrijft de uitspraak: 'Dit geheel is meer dan de som van de delen'.

worden gehandhaafd. *'Vergeet ICNIRP – Liever biologische blootstellingscriteria voor elektromagnetische velden'*, kopt een recente blog van Hugo Schooneveld.²⁹⁰ Daarin roept de (neuro)bioloog op tot *'een programma voor beheersbaarheid van EMV (...) als alternatief voor de botte "thermische" effecten van de huidige blootstellingslimieten'*.

'De ICNIRP richtlijnen om de burger te beschermen tegen elektromagnetische velden (EMV) deugen niet omdat ze alleen tot doel hebben excessieve opwarming van weefsel te voorkomen. De biologische effecten echter berusten op verstoring van fysiologische processen in het lichaam die met warmte niets te maken hebben. Er moeten dus beschermende richtlijnen komen die biologisch relevant zijn.'

Met het aanvaarden van een kwantumbiologiemodel, kunnen de niet-thermische effecten van elektromagnetische velden niet langer worden genegeerd in de risicobeoordeling van draadloze technologie en dient de ontoereikendheid van de ICNIRP-limieten te worden erkend. Het bepalen van mijn belang op grond van een afstandscriterium dat uitsluitend van de ICNIRP-limieten uitgaat is dan ook ontoereikend en dient als ondeugdelijk te worden afgewezen.

12.4. Maximaal toegestane blootstelling 61 V/m absurd hoog

Het afstandscriterium dat door de gemeente Berkelland wordt gehanteerd is mede verbonden met de gemeten (gemiddelde) veldsterkte. Deze te verwachten veldsterkte op mijn perceel is door de gemeente Berkelland geschat op ongeveer 1 V/m, een veldsterkte die, gebaseerd op uitsluitend een thermisch kortetermijn effect, volgens de gemeente Berkelland verwaarloosbaar klein is. Gerelateerd aan de maximaal toegestane ICNIRP-limieten van 61 V/m is die gedachte te begrijpen. Deze maximale blootstelling, die uitsluitend gebaseerd is op thermische effecten, is echter absurd hoog. Dit blijkt niet alleen uit het ICEMS Monografie, zoals hiervoor aangehaald, maar ook uit een onafhankelijk epidemiologische onderzoek dat plaatsvond in Selbitz (Batavia, Duitsland)²⁹¹, waarbij bij blootstellingen van 1.17 V/m tot 0.70 V/m

'voor symptomen als slaapproblemen, depressie, cerebrale symptomen²⁹², gewrichtsproblemen, infecties, huidproblemen, cardiovasculaire problemen²⁹³, evenals aandoening van het visuele en auditieve systeem en het maagarmkanaal, een significante doses-respons relatie werd gevonden in relatie tot objectief gedetermineerde blootstellingsniveaus.'²⁹⁴

In een cirkel van 400 meter rond een GSM (2G)-antenne-installatie²⁹⁵ werden 255 in het onderzoek participerende inwoners (23 % van de inwoners boven de 18 jaar) in vier groepen verdeeld. Groep 1 bevond zich binnen een cirkel van 100 meter. Groep 2 tussen de 100 en 200 meter. Groep 3 tussen de 200 en 300 meter. En groep 4 tussen de 300 en 400 meter. Groep 5, de controlegroep, bevond zich buiten de cirkel van 400 meter. De gemiddelde veldsterkte van groep

²⁹⁰ https://www.hugoschooneveld.nl/pdf_bestanden/pdf_blogs/Vergeet_ICNIRP.pdf

²⁹¹ Horst Eger en Manfred Jahn. German Umwelt Medizin Gesellschaft. *Specific Health Symptoms and Cell Phone Radiation in Selbitz (Batavia, Duitsland) – Evidence of a Dose-Response Relationship*. 23 februari 2010. Peer-reviewed in cooperation with the Scientific Advisory Board.

²⁹² Cerebraal: tot de hersenen behorend.

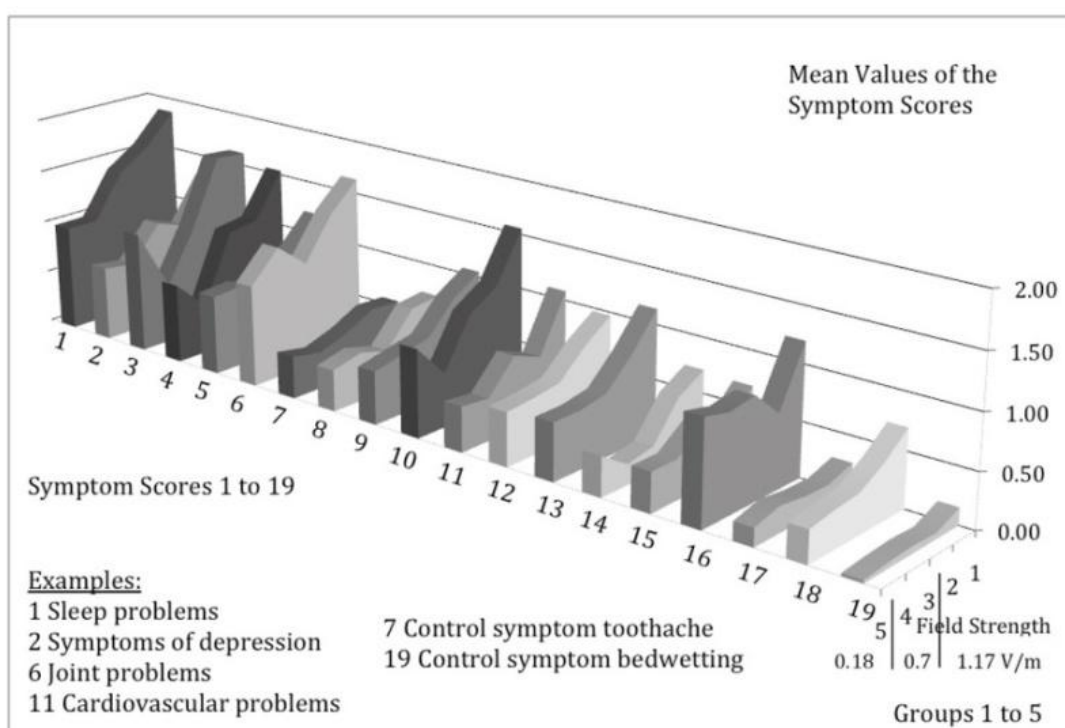
²⁹³ Cardiovasculair: betreffende hart en bloedvaten.

²⁹⁴ Vertaling citaat: WdJ.

²⁹⁵ Rond de 940 MHz en 1850 MHz (GSM).

1 en 2 werd vastgesteld op 1.17 V/m. Die van groep 3 en 4 op 0.70 V/m. En die van groep 5 op 0.18 V/m.

Merk allereerst op dat ook hier de veldsterkten extreem laag zijn in vergelijking tot de maximaal toegestane limieten volgens ICNIRP. Een veldsterkte van 1 V/m, de geschatte en volgens de gemeente en KPN verwaarloosbare veldsterkte waarmee mijn perceel bij plaatsing van de KPN antenne-installatie (GSM, UMTS en LTE) zal worden belast, bevindt zich, afgaande op de schatting van de gemeente, in vergelijking tot dit onderzoek globaal op het grensgebied van groep 2 (1,17 V/m) en 3 (0,70 V/m).²⁹⁶

Figuur 5. Relatie tussen blootstelling aan GSM-zenders en gezondheidsklachten. Resultaten epidemiologisch onderzoek Selbitz (2011)²⁹⁷

'In vergelijking tot de controlegroep werden in de blootstellingsgroepen 1 tot 4 vlakbij de zender significante verschillen ($p < 0.01$, t-test) gevonden voor de volgende symptoomgroepen: slaapproblemen, depressie, cerebrale symptomen, gewrichtsproblemen, infecties, huidproblemen, cardiovasculaire problemen, verstoringen

²⁹⁶ Deze vergelijking gaat in wezen mank en het risico waaraan ik wordt blootgesteld is groter. Dit heeft ermee te maken dat in het gezondheidsonderzoek naar EMV de schadelijke effecten vooral gevonden zijn op grond van de amplitude-modulatie die nodig is voor het verzenden van data, dat wil zeggen op grond van de pulsen die met de RF-draaggolven worden meegestuurd. Zoals de hoeveelheid data met elke internetgeneratie is toegenomen, zo geldt dat ook voor de hoeveelheid pulsen. Dat betekent dat de risico's van LTE bij een vergelijkbare veldsterkte, aanzienlijk groter zijn dan de risico's van GSM.

²⁹⁷ Horst Eger en Manfred Jahn. German Umwelt Medizin Gesellschaft. *Specific Health Symptoms and Cell Phone Radiation in Selbitz (Batavia, Duitsland) – Evidence of a Dose-Response Relationship*. 23 februari 2010. Peer-reviewed in cooperation with the Scientific Advisory Board. Pagina 9.

van het visuele en auditieve systeem alsook van het hormonale systeem en ook gastrointestinale²⁹⁸ problemen.²⁹⁹

De verklaring voor deze symptomen werd door de onderzoeksgroep gezocht in de impact van MW-straling op het menselijk zenuwstelsel. Deze uitkomsten zijn consistent met vele andere onderzoeken. In mijn zienswijze van 3 september 2017 liet ik zien hoe bij een dubbelblind uitgevoerd provocatie-onderzoek³⁰⁰ het sympathische en parasympathische zenuwstelsel van een aantal EHS-ers een onmiddellijke en extreme reactie gaven op MW-blootstelling. Alleen al het feit dat er op dit moment *geen ondergrens kan worden vastgesteld* waarop het zenuwstelsel *niet* reageert op RFRam³⁰¹, maakt duidelijk dat er bij blootstelling aan draadloze technologie *altijd* sprake is van biologische effecten, waarmee ik alleen al op grond van artikel 3 lid 1 en 2 van het Handvest grondrechten EU als belanghebbende dien te worden beschouwd (zie hoofdstuk 19). De biologie van mijn lichaam is er immers mee gemoeid.

12.5. Recent Russisch artikel meldt een maximaal toelaatbare niveau van 0,0475 V/m

Een Russische artikel uit 2018 van dr. Yuri Griegoriev, de voormalig voorzitter van de Russian

Omdat *geen ondergrens kan worden vastgesteld waarop ons zenuwstelsel niet op RFRam reageert, is er hoe dan ook sprake van biologische effecten en is onze fysieke integriteit en daarmee ons persoonlijk belang in het geding.*

(Artikel 3 lid 2. Handvest voor de Grondrechten van de EU)

National Committee on Non-Ionizing Radiation Protection (RNCNIRP), maakt melding van een enorm verschil in maximaal toelaatbare niveau's van blootstelling:

'Al meer dan 40 jaar zijn er harde discussies over de "thermische" en "niet-thermische" effecten van het elektromagnetische veld van het radiofrequentiegebied (EMF RF) op het lichaam, wat leidt tot grote verschillen in de beoordeling van het gevaar voor de volksgezondheid in de waarden van toelaatbare niveaus van dit type straling. Verschillen bereiken verschillende orden van grootte, bijvoorbeeld van 0,0006 tot 1000 $\mu\text{W}/\text{cm}^2$.'

Vertaald naar V/m, komt de laagste waarde van 0,0006 $\mu\text{W}/\text{cm}^2$ overeen met 0,0475 V/m en de hoogste waarde met 61,400 V/m, oftewel met de ICNIRP-limiet. Er zijn dus blijkbaar nogal wat verschillende ideeën

²⁹⁸ Problemen met het spijsverteringsstelsel.

²⁹⁹ Horst Eger en Manfred Jahn. German Umwelt Medizin Gesellschaft. *Specific Health Symptoms and Cell Phone Radiation in Selbitz (Bataria, Duitsland) – Evidence of a Dose-Response Relationship*. 23 februari 2010. Peer-reviewed in cooperation with the Scientific Advisory Board. Pagina 8 – 9. (Vertaling citaat: WdJ.)

³⁰⁰ Magda Havas et al. *Provocation Study using Heart Rate Variability shows Radiation from 2.4 GHz Cordless Phone affects Autonomic Nervous System*. European Journal of Oncology. National Institute for the Study and Control of Cancer and Environmental Diseases “, Bologna, Italy, 2010. Library vol. 5, p. 295 / 291.

³⁰¹ Mr. Bernd Irmfrid Budzinski en prof.dr.ing. Wilfried Kühling (2015). *White zones, free from mobile phone coverage – unrealistic or required by law?* https://kompetenzinitiative.com/wp-content/uploads/2019/08/White-Zones_Budzinski_Kuehling_Nov_2015.pdf. Pagina 10.

over wat een 'veilige limiet' is (zie 13.1. *De betekenis van de dubbele veiligheidsstandaard*).

'Er vindt een voortdurende ontkenning plaats van de mogelijke ontwikkeling van langetermijneffecten, met name van hersentumoren bij gebruikers van mobiele telefoons (MT's). De beslissing van het International Agency for Research on Cancer (IARC) dat EMV MT een promotor van hersentumoren kan zijn, wordt niet in acht genomen. Het WHO-besluit over de bijzondere gevoeligheid van kinderen voor de fysieke omgevingsfactoren wordt niet in acht genomen. Er is een situatie waarbij de bevolking uitgebreid gebruik maakt van cellulaire communicatie in de aanwezigheid van verschillende standpunten over het stralingsgevaar van RF EMV voor de bevolking. In feite bevindt de bevolking zich in een omgeving van elektromagnetische chaos, maar het verlaten van cellulaire communicatie is niet langer mogelijk.'³⁰²

De 'elektromagnetische chaos' waarin de bevolking zich volgens dr. Yuri Grigoriev bevindt vanwege de verschillende standpunten over stralingsgevaar, worden in Nederland volledig ontkend. Dat is ook mogelijk zolang burgers onwetend worden gehouden over deze verschillen en de ambiguïteit die daaruit spreekt. Echter, burgers (zoals ik) die voelbaar ziek worden van straling, gaan actief op zoek naar informatie die laat zien dat ze niet 'gek' zijn (anders gezegd, lijden aan 'awareness-bias' of een 'nocebo-effect'). Aangezien de veiligheidsclaim ICNIRP-limieten ondeugdelijk is gebleken, kan een waarde van 0,0475 V/m evengoed geldig zijn als het gaat om gezondheidsbescherming en het bepalen van mijn belang. En aangezien er geen ondergrens vastgesteld kan worden waarop ons zenuwstelsel *niet* op RFRam reageert³⁰³, is zelfs die waarde mogelijk te hoog.³⁰⁴ ³⁰⁵Daarbij komt dat de fysieke integriteit en daarmee mijn belang, sowieso in het geding is omdat er sprake is van aangetoonde biologische effecten, waarvoor op grond van artikel 3 lid 2 van het 'Handvest voor de grondrechten van de EU' een geïnformeerde toestemming noodzakelijk is (zie hoofdstuk 19).

12.6. Oostenrijkse medische vereniging stelt 'normale limiet' op 0,02 V/m

Dat 1 V/m niet zomaar als verwaarloosbaar klein mag worden geaccepteerd, om op grond daarvan mijn belang af te wijzen, blijkt ook uit een richtlijn van de Oostenrijkse Medische Vereniging. In 2012 bracht de medische vereniging een richtlijn uit voor differentiële diagnose en mogelijke behandeling van niet-specifieke stressgerelateerde gezondheidsproblemen die verband houden met elektrosmog. De richtlijn was bedoeld als hulpmiddel bij het diagnosticeren en behandelen van EMV-gerelateerde klachten. Daarbij beoordeelde de richtlijn een EMV-blootstelling van 0,02 V/m als een normale limiet en 0,06 V/m als iets boven de normale limiet.³⁰⁶ Op basis van deze richtlijn ligt 1 V/m dus een factor 50 hoger dan de als een 'normale limiet'

³⁰² Dr. Yuri Grigoriev (2018). Mobiele communicatie en elektromagnetische chaos bij de beoordeling van gevaren voor de openbare gezondheid. Wie draagt de verantwoordelijkheid? Radiation Biology. 2018, vol. 13 sec. N 6.-S.633-645. <http://www.fesmu.ru/elib/Article.aspx?id=379240>. Vertaling: Google Translate.

³⁰³ Mr. Bernd Irmfrid Budzinski en prof.dr.ing. Wilfried Kühling (2015). *White zones, free from mobile phone coverage – unrealistic or required by law?* https://kompetenzinitiative.com/wp-content/uploads/2019/08/White-Zones_Budzinski_Kuehling_Nov_2015.pdf. Pagina 10.

³⁰⁴ Wat voor mij persoonlijk voelbaar het geval is, zoals ik ontdekte toen ik weer ziek werd en een meting mij leerde dat de straling van een van mijn burens was toegenomen. Zie 12.6.

³⁰⁵ Dr. Martin Pall is zelfs van mening dat de huidige EMV-niveaus zoets als 7,2 miljoen keer te hoog zijn. (Zie het primaire beroepschrift, 1. *Uitsluitend gebaseerd op korte termijn thermische effecten.*)

³⁰⁶ *Guideline of the Austrian Medical Association for the diagnosis and treatment of EMF-related health problems and illnesses (EMF syndrome)*. Consensus paper of the Austrian Medical Association's EMF Working Group (AG-EMF). 3 maart 2012. <https://electromagnetichealth.org/wp-content/uploads/2012/04/EMF-Guideline.pdf>

beschouwde veldsterkte van 0,02 V/m.

Mijn eigen ervaring met blootstelling aan RFRam komt met deze richtlijn overeen. Afgaande op mijn ziekteverschijnselen, heb ik ontdekt dat ik al vanaf 0,03 V/m ($2,5 \mu\text{W}/\text{m}^2$), dat wil zeggen, bij een veldsterkte die tenminste een factor 33 lager ligt dan de veldsterkte die volgens de gemeente Berkelland verwaarloosbaar klein is (nota bene: in piekwaarden gemeten!), hoofdpijn krijg en na verloop van tijd hartkloppingen, dat mijn huid begint te branden³⁰⁷, ik mijn concentratievermogen verlies, bij voortduren van de blootstelling ontstekingen krijg, slecht begin te slapen etc. Voorheen ontstonden mijn ziekteverschijnselen, *voordat* ik me bewust was van de toegenomen stralingsbelasting in mijn woonomgeving. Inmiddels heb ik geleerd de signalen te herkennen en op zoek te gaan naar de stralingsbron en waar mogelijk afscherpende maatregelen te nemen.

Bij een voortdurende blootstelling aan 1 V/m (nota bene aan gemiddelde veldsterktes, zie 12.2) zal mijn gezondheid, als ik niet op de een of andere manier weet te ontsnappen, in een neerwaartse spiraal terechtkomen. Daarbij vrees ik o.a. voor cardiale problemen en voor de afasie-achtige klachten (woordvindproblemen) die ik uiteindelijk ook in de randstad kreeg en die in een stralingsarme omgeving volledig verdwijnen.

12.7. Blootstelling aan 1V/m vormt 'extreme anomalie' (SBM2015)

De wetenschappelijke controverse, en daarmee de ambiguïteit van het risico, komt ook tot uitdrukking in de SBM2015³⁰⁸, een richtlijn die, aansluitend bij de richtlijn die van de Oostenrijkse Medische Vereniging, op basis van het voorzorgbeginsel meetmethoden en technieken aanreikt voor veldreductie in het woonmilieu. Daarbij wordt uitgegaan van grenswaarden waarbij biologische en klinische effecten zijn vastgesteld. In samenspraak met wetenschappers en artsen werd deze standaard verder uitgewerkt en verschillende malen door een commissie van deskundigen aangescherpt.^{309 310}

De richtlijn deelt de gemeten waarden in vier categorieën in: 1) no anomaly; 2) slight anomaly; 3) severe anomaly en 4) extreme anomaly.³¹¹

1 V/m, de volgens de gemeente Berkelland verwaarloosbare veldsterkte op mijn perceel na plaatsing van de zendmast in Haarlo, komt overeen met ongeveer $3000 \mu\text{W}/\text{m}^2$ (3000 microWatt per m^2). De SBM2015, geeft aan dat dit voor hoogfrequente signalen een 'extreme' waarde is (waarbij alles boven $1000 \mu\text{W}/\text{m}^2$, d.w.z. boven de 0,614 V/m als een extreme afwijking wordt aangemerkt). Waarom we kunnen spreken over een 'extreme afwijking' wordt duidelijk als we kijken naar de waarden in de natuur, volgens de SBM2015-richtlijn respectievelijk $< 0.0001 \text{ V}/\text{m}$

³⁰⁷ Vergelijkbaar met de gevoeligheid van de tong, na deze aan hete thee of soep te hebben verbrand.

³⁰⁸ SBM2015. Institut für Baubiologie + Nachhaltigkeit IBN. *Guidelines building biology evaluation guidelines. Supplement to the Standard of Building Biology Testing Methods SBM 2015*. <https://www.baubiologie.de/site/wp-content/uploads/richtwerte-2015-englisch.pdf>

³⁰⁹ Prof. Dr. Ir. Michiel Haas en Henk Wever, MSc (2011). *Elektrostress & Gezondheid. Invloed van elektriciteit en zenders*. Bussum: NIBE Publishing, p. 165.

³¹⁰ Dr. Hugo Schooneveld (2014). *Elektrostress Handboek. Leren omgaan met ziekmakende elektromagnetische velden*. Wageningen, EMV-EHS, p. 166 – 167.

³¹¹ 1) geen afwijking; 2) lichte afwijking; 3) ernstige afwijking; 4) extreme afwijking.

of $< 0.000.001 \mu\text{W}/\text{m}^2$ ³¹².

Extreme waarden, of waarden van 'extreme anomalie' vragen op grond van de SBM2015 om onmiddellijke en rigoureuze actie.³¹³ Het standpunt van de gemeente en KPN dat blootstelling aan 1 V/m verwaarloosbaar klein is, is dus duidelijk een kwestie van perceptie.

Wonen in een omgeving die afgeschermd is voor elektromagnetische velden (EMV).

TE KOOP / TE HUUR

VVE Support bouwt binnenkort in Noord Holland een aantal comfortabele en zeer goed tegen EMV afgeschermd appartementen. De appartementen voldoen ruimschoots aan de zwaarste SBM2015 richtlijn. Prettig wonen gegarandeerd, verhuur mogelijk.

Inlichtingen, brochures en voorintekeningen:
telefoon: (023) 571 76 53
email: info@vvesupport.nl

VVE Support • Postbus 9643 • 2003 LP Haarlem

SBM2015 manifesteert zich in woonprojecten

Naast de naar schatting anderhalf miljoen Nederlanders die beschermende maatregelen nemen³¹⁴, waarbij de SBM2015, zoals gebruikt door bouwbiologen, de meest betrouwbare richtlijn vormt, begint de SBM2015 zich ook in bouwprojecten voor stralingsarm wonen te manifesteren. Dwars tegen het (ontkennende) overheidsbeleid in, worden in de nabije toekomst woningen gebouwd om schadelijke RFRam letterlijk buiten de deur te houden.

Vier studenten van de Faculteit Bouwkunde TU Eindhoven, werken aan een ontwerp voor een afgeschermd woning voor EHS-ers. Deze woning zal ook daadwerkelijk gerealiseerd gaan

worden.³¹⁵

Daarnaast bouwt VVE Support, een organisatie die diensten aanbiedt aan Verenigingen voor Eigenaren en particuliere verhuurders, binnenkort een aantal tegen kunstmatige EMV afgeschermd appartementen, waarbij de SBM2015 als uitgangspunt wordt genomen. Blijkbaar ziet de samenleving een maatschappelijke relevantie voor de toepassing van de SBM2015. Ook al zien de overheden dat niet.

De noodzaak echter om in een afgeschermd huis te wonen, geeft aan dat het milieu buiten de woning onleefbaar is geworden. De vraag is of mensen die onder dit soort omstandigheden in een afgeschermd huis moeten 'onderduiken' nog een kwaliteit van leven hebben. Als niet meer buiten de woning getreden kan worden zonder ziek te worden, is er iets goed mis met ons milieu.

Witte zones zijn noodzakelijk om burgers die van stralingsbelasting willen ontsnappen tenminste een minimale mate van bewegingsvrijheid te laten behouden of terug te geven.

Omdat de overheid uitgaat van de deugdelijkheid van de ICNIRP-limieten, worden de

³¹² SBM2015. Institut für Baubiologie + Nachhaltigkeit IBN. *Guidelines building biology evaluation guidelines. Supplement to the Standard of Building Biology Testing Methods SBM 2015.* <https://www.baubiologie.de/site/wp-content/uploads/richtwerte-2015-englisch.pdf>. Budzinski en Kühling spreken over een natuurlijke achtergrondstraling van 0,000014 V/m. De microgolffstraling (alleen overdag) van de zon komt volgens Budzinski en Kühling niet hoger dan 0,06 V/m. Mr. Bernd Irmfrid Budzinski en prof.dr.ing. Wilfried Kühling (2015). *White zones, free from mobile phone coverage – unrealistic or required by law?* https://kompetenzinitiative.com/wp-content/uploads/2019/08/White-Zones_Budzinski_Kuehling_Nov_2015.pdf. Pagina 9.

³¹³ Problemen met volledig afgeschermd woningen (zie kader), worden inmiddels ook gesignaleerd. De mens is namelijk deel van het natuurlijke elektromagnetische milieu om hem heen en een tegen EMV afgeschermd leefomgeving (in het meest extreme, leven in een 'kooi van Faraday') is niet effectief om de gezondheid te behouden.

³¹⁴ KWINK-Groep (2017). *Verkenning toekomst openbare registratie antenne-installaties*. In opdracht van het Ministerie van EZK. Pagina 47.

³¹⁵ <https://letstalkabouttech.nl/2018/12/prachtige-projecten-van-studenten/>

uitgangspunten van de SBM2015 niet serieus genomen. Aan u, zijnde de rechterlijke macht, vraag ik echter zich rekenschap te geven van de wetenschappelijke en maatschappelijke controverse en de ambiguïteit van het risico dat daaruit dient te worden afgeleid (WRR 2008). Een ambigue risico rechtvaardigt geen veiligheidsclaim, zeker niet als deze claim uitsluitend gebaseerd is op een korte termijn thermisch effect, terwijl er volop niet-thermische biologische effecten zijn vastgesteld en ik (en vele andere burgers met mij) deze effecten aan den lijve ondervind(en).

12.8. Aangehaalde jurisprudentie vaak niet van toepassing

Nog afgezien van het feit dat het afstandscriterium, zoals door de gemeente gehanteerd, ondeugdelijk is om mijn belang op te baseren dan wel af te wijzen, zijn 4 van de 5 aangehaalde gerechtelijke uitspraken niet van toepassing op mijn situatie.

In ECLI:NL:RBNNE:2015:2428 (Rechtbank Noord-Nederland) van 25 april 2015 en in ECLI:NL:RBZWB:1856 (Rechtbank Zeeland-West-Brabant) van 9 maart 2018 worden gezondheidsrisico's niet meegenomen in de rechtsoverwegingen, maar wordt de afstand tot de zendmast (respectievelijk 300 en 200 meter) uitsluitend beoordeeld op 'ruimtelijke uitstraling' en 'zicht'. In ECLI:NL:RBZWB:1856, rechtsoverweging 3 lezen we: 'Andere gevolgen dan het veranderde uitzicht is de rechtbank niet gebleken.' Eisers hebben blijkbaar geen gezondheidsargumenten ingebracht en de afstand tot de zendmast is dan ook niet aan dit criterium getoetst. Deze uitspraken kunnen derhalve ook niet door de gemeente worden gebruikt als grond om zonder toetsing de door mij ingebrachte gezondheidsargumenten buiten beschouwing te laten en mijn belang af te wijzen.

Ook de door de gemeente aangehaalde jurisprudentie (ECLI niet genoemd) van 14 maart 2018 over een 40 meter hoge attentiemast met lichtreclame (afstand 550 meter) en ECLI:NL:RVS:2018:616, van 2 februari 2018 over windturbines (afstand 400 meter) laat ik hier buiten beschouwing. Een mast voor telecommunicatie maakt immers niet uitsluitend gebruik van elektriciteit, maar zet deze elektriciteit ook doelbewust om in stralingsenergie die bovendien, om de verzending van data mogelijk te maken, gemoduleerd wordt met een gepulste techniek. Het is met name ook deze gepulste (sinusvormende) techniek (RFRam) die door veel wetenschappers beschouwd wordt als schadelijk voor de gezondheid vanwege de cel- en weefselinteracties die onder invloed van deze pulsen plaatsvinden. Een beoordeling van de gezondheidsrisico's van antenne-masten en daarmee het belang van omwonenden, dient dan ook de invloed van modulatie mee te nemen, waardoor de invloed van zendmasten onderscheiden dient te worden van die van attentiemasten voor lichtreclames en van windturbines. Ook deze jurisprudentie biedt dus geen grond voor het bepalen van mijn belang.

12.9. Rechtsoverwegingen gebaseerd op verouderde en ondeugdelijke informatie

De enige door de gemeente in haar verweerschrift aangehaalde uitspraak die relevant is als het gaat om de beoordeling van mijn belang is ECLI:NL:RBZUT:2010:BM7185 van 9 juni 2010. Deze

uitspraak gaat over de plaatsing van een UMTS-antennemast. Hierin zijn afwegingen gemaakt op het gebied van gezondheid. In rechtsoverweging 2.1 stelt de rechtbank dat 'niet aannemelijk (is) dat sprake is van (volgens eiser schadelijke) straling van de antennemast op diens perceel' (afstand 550 meter tot een UMTS-zendmast). Deze uitspraak is echter gebaseerd op uitgangspunten die ten onrechte de overtuiging in standhouden dat er alleen rekening gehouden dient te worden met aangetoonde thermische effecten om de gezondheid van burgers veilig te stellen. Met andere woorden, van de onjuist opvatting dat de veiligheidsclaim ICNIRP-limieten valide is. Dat is echter niet het geval.

In rechtsoverwegingen 2.6.1 en 2.6.2. lezen we:

'2.6.1 (...) Verweerder heeft zich (...) ten aanzien van mogelijke gezondheidsrisico's gebaseerd op adviezen van de Gezondheidsraad en de Wereld Gezondheidsorganisatie (WHO). Het advies van de Gezondheidsraad van 28 juni 2004 is opgesteld naar aanleiding van een onderzoek van TNO van september 2003 naar de effecten van GSM- en UMTS-signalen op welbevinden en cognitie. De conclusie van dit advies is dat op basis van het TNO-onderzoek niet kan worden vastgesteld of een oorzakelijk verband bestaat tussen blootstelling aan elektromagnetische velden enerzijds en vermindering van het welbevinden of schade aan de gezondheid anderzijds. De WHO ziet volgens verweerder evenmin een verband tussen gezondheidsklachten en radiogolven van UMTS-antennes. Verweerder heeft er in dit verband op gewezen dat de derde-partij is gehouden apparatuur te gebruiken die voldoet aan de normen, waaronder blootstellinglimieten, als bedoeld in het nationale antennebeleid en het Convenant vergunningvrije antenne-installaties voor mobiele telecommunicatie dat is gesloten tussen onder meer Vodafone en de Ministeries van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, en Verkeer en Waterstaat en de Vereniging van Nederlandse Gemeenten.'

'2.6.2 De rechtbank stelt vast en tussen partijen is niet in geschil dat de Gezondheidsraad een ter zake deskundig en onafhankelijk instituut is. Eisers hebben niet aannemelijk gemaakt dat het advies van de Gezondheidsraad op onzorgvuldige wijze tot stand is gekomen of inhoudelijk onjuist is. De rechtbank neemt daarbij in aanmerking dat eisers niet hebben weersproken het standpunt van verweerder dat het bouwplan voldoet aan de door de Gezondheidsraad vastgestelde, op internationale blootstellinglimieten gebaseerde, strenge veiligheidsmarges. De rechtbank verwijst in dit verband naar vaste rechtspraak van de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State, waaronder een uitspraak van 8 april 2009 (zaak nr. 200805734/1, www.raadvanstate.nl). Naar het oordeel van de rechtbank bestaat aldus geen grond voor het oordeel dat verweerder in verband met de door eisers geuite vrees voor gezondheidsrisico's door straling van de antenne, niet in redelijkheid van zijn bevoegdheid gebruik heeft kunnen maken om vrijstelling te verlenen.'

Relevant voor het bepalen van mijn belang zijn:

1. Het uitgangspunt dat de Gezondheidsraad een ter zake deskundige en onafhankelijke instantie is.
2. De aanname dat in de beoordeling door de Gezondheidsraad van het TNO-onderzoek causaliteit tussen UMTS-basisstationachtige signalen en het ervaren welbevinden / de cognitieve functies wordt uitgesloten.
3. Het vertrouwen in de WHO als een degelijke en betrouwbare autoriteit op het gebied van gezondheidsvraagstukken.
4. De verwijzing naar 'de vrees voor de gezondheidsrisico's door straling' als zou hier geen grond voor zijn.

Ad 1 en 2. Gezondheidsraad

In deel I van deze 'Nadere toelichting en onderbouwing' heb ik uitgebreid laten zien dat de Commissie EMV van de Gezondheidsraad faalt in het geven van een deskundige en onafhankelijke weergave van de stand van de wetenschap.

Wat betreft de verwijzing naar het TNO-onderzoek in rechtsoverweging 2.6.1. en het advies van de Gezondheidsraad van 24 juni 2004, verwijs ik naar hoofdstuk 5, waarbij ik nogmaals benadruk dat het door verweerder aangehaalde citaat niet geïnterpreteerd mag worden als zou hier sprake zijn van *uitsluiting* van een oorzakelijk verband. Een dergelijke interpretatie valt onder wat beschouwd dient te worden als een 'wetenschappelijke misdaad' (zie hoofdstuk 7). Dit betekent dat de uitspraak dat (volgens de Gezondheidsraad) 'op basis van het TNO-onderzoek niet kan worden vastgesteld of een oorzakelijk verband bestaat tussen blootstelling aan elektromagnetische velden enerzijds en vermindering van het welbevinden of schade aan de gezondheid anderzijds' niet vertaald mag worden naar 'er is geen oorzakelijk verband tussen blootstelling aan elektromagnetische velden enerzijds en vermindering van het welbevinden of schade aan de gezondheid anderzijds', zonder dat de wetenschappelijke integriteit wordt geschonden. Causaliteit kan immers niet worden uitgesloten. De uitspraak van de Gezondheidsraad biedt dan ook geen enkele garantie voor (mijn) veiligheid.

In de in rechtsoverweging 2.6.2. door de RvS aangehaalde uitspraak van 8 april 2009 (zaaknr. 200805734/1, overeenkomend met ECLI:NL:RVS:2009:BI0447) wordt verwezen naar het BioInitiative Report 2007, waarbij de RvS het briefadvies van de Gezondheidsraad aan de minister van VROM van 2 september 2008 aanhaalt waarin 'kanttekeningen worden geplaatst bij het wetenschappelijke gehalte van dat rapport'. In hoofdstuk 16 ga ik uitgebreid in op de ontoereikende en ondeugdelijke wijze waarop de Gezondheidsraad het BioInitiative Report heeft beoordeeld en afgewezen.

Ad 3. World Health Organisation

De WHO wordt wel beschouwd als een van de meest degelijke en betrouwbare autoriteiten op het gebied van gezondheidsvraagstukken. Toch blijkt uit het rapport van de European Environment Agency (EEA) 'Late lessons from early warnings' dat ook organisaties als de WHO niet altijd in staat zijn te ontsnappen aan oneigenlijke beïnvloeding door de industrie. Over de invloed van de tabaksindustrie lezen we het volgende:

'Regelgevers hebben in het verleden niet altijd objectief en onafhankelijk geoordeeld en beslist met betrekking tot belangen van bedrijven. In verschillende gevallen omvatten regelgevende agentschappen en comités deskundigen met een belangenconflict, die beleidsaanbevelingen konden vormen door wetenschappelijk bewijs te interpreteren in het belang van de industrie. Nogmaals, de tabaksdocumenten hebben aangetoond in hoeverre de industrie openbare instellingen kan ondermijnen. In een rapport over de strategieën om de tabakscontroleactiviteiten van de Wereldgezondheidsorganisatie te ondermijnen, schrijven auteurs dat "bewijs uit documenten van de tabaksindustrie aantoonde dat tabaksfabrikanten vele jaren hebben geopereerd vanuit het vooropgezette doel, om de inspanningen van de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) om het tabaksgebruik te

beheersen, te ondermijnen. De poging tot subversie is uitgebreid, goed gefinancierd, verfijnd en meestal onzichtbaar” (Zeltner, 2000).³¹⁶

Ook het WHO EMV-Project lijkt niet te ontsnappen aan invloeden van de industrie. In de afgelopen decennia is door een groeiende groep onafhankelijke wetenschappers en wetenschapsjournalisten wereldwijd ernstige kritiek geuit op het WHO EMV-Project vanwege de (schijn van) belangenverstrengeling. Opmerkelijk is in ieder geval dat een factsheet van het WHO EMV-Programma van juni 2011 geen enkele melding maakt van de WHO / IARC-classificatie ‘mogelijk kankerverwekkend’ van 31 mei 2011.³¹⁷

“Tot op heden zijn geen nadelige gezondheidseffecten vastgesteld veroorzaakt door het gebruik van mobiele telefoons. Dit werd vermeld in een factsheet in juni 2011 van het WHO EMV-programma na het IARC-besluit (<http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs193/en/>), en bovendien dat opwarming van het weefsel het belangrijkste interactiemechanisme is tussen radiofrequentie-energie en het menselijk lichaam, zonder een van de niet-thermische effecten te erkennen die het bewijs voor hersentumoren zouden kunnen verklaren (Guiliani en Soffriti, 2010).³¹⁸

Dit opvallende negeren van de IARC-classificatie binnen het WHO EMV-project, gepaard aan de kritische geluiden van onafhankelijke wetenschappers en wetenschapsjournalisten en de steeds sterker wordende roep om aandacht voor gezondheidsrisico's beneden de INCIRP-limieten van ngo's en burgers, maakt het noodzakelijk de kritiek ten aanzien van het WHO EMV-Project serieus te nemen en de woorden ‘*de WHO ziet evenmin een verband tussen gezondheidsklachten en radiogolven van UMTS-antennes*’ niet kritiekloos te aanvaarden.

Gezien het belang dat wordt toegekend aan het standpunt van de WHO, zowel in het antennebeleid, als in de rechtspraak, ga ik hier in een apart hoofdstuk verder op in (zie hoofdstuk 13. *Onafhankelijkheid en deskundigheid ICNIRP en WHO EMV-Programma controversieel*).

Ad 4. Vrees voor gezondheidsrisico's

Aan ‘de door eisers geuite vrees voor gezondheidsrisico's door straling van de antenne’, als zou het hier uitsluitend gaan om een subjectieve ervaring van irrationele burgers waarvoor geen (wetenschappelijk) grond bestaat, heb ik uitgebreid aandacht besteed in Deel I, hoofdstuk 7 en 8, waar ik heb laten zien dat een causale relatie tussen door burgers gemelde gezondheidsklachten en draadloze technologie niet kan worden uitgesloten en provocatie-onderzoek niet geschikt om causaliteit vast te stellen dan wel uit te sluiten. Ik ga hier in deel III, hoofdstuk 20. *Ongefundeerde veiligheidsclaims UMTS-netwerk door VROM werken nog steeds door* verder op in.

³¹⁶ European Environment Agency (2013). EEA Report no. 1/2013. *Late lessons from early warnings: science, precaution, innovation*, pagina 613. Vertaling citaat: WdJ. Voor download rapport: <https://www.eea.europa.eu/publications/late-lessons-2/late-lessons-2-full-report/late-lessons-from-early-warnings/view>.

³¹⁷ International Agency for Research on Cancer (IARC). Iarc classifies radiofrequency electromagnetic fields as possibly carcinogenic to humans. 31 mei 2011. https://www.iarc.fr/wp-content/uploads/2018/07/pr208_E.pdf
Voor volledige monografie (2013): <https://publications.iarc.fr/Book-And-Report-Series/Iarc-Monographs-On-The-Identification-Of-Carcinogenic-Hazards-To-Humans/Non-ionizing-Radiation-Part-2-Radiofrequency-Electromagnetic-Fields-2013>

³¹⁸ European Environment Agency (2013). EEA Report no. 1/2013. *Late lessons from early warnings: science, precaution, innovation*, pagina 520. Vertaling citaat: WdJ.

13. Onafhankelijkheid en deskundigheid ICNIRP en WHO EMV-Project controversieel (en waarom weten we niets over het Russisch onderzoek?) (ECLI:NL:RBZUT:2010:BM7185)

Het ligt voor de hand dat de rechter bij zijn gerechtelijke uitspraken terugvalt op instanties met autoriteit als het gaat om de gezondheidsrisico's van draadloze technologie. In deel I van deze 'Nadere toelichting en onderbouwing' heb ik laten zien dat dit, wat betreft de Gezondheidsraad, echter niet de te verwachten zekerheid biedt dat onze gezondheid, ons leefmilieu en onze veiligheid niet in het geding komen. De belangenverstrengeling tussen de Nederlandse Gezondheidsraad en de ICNIRP en de ongegronde veiligheidsclaim ICNIRP-limieten³¹⁹, maken het nodig de vermeende betrouwbaarheid van dit soort instanties kritisch te bezien.

In dit hoofdstuk laat ik zien dat de ICNIRP en het WHO EMV-Project, destijds geïnitieerd door dr. Michael Repacholi, van het begin af aan banden hadden met de industrie, waardoor oneigenlijke beïnvloeding niet kan worden uitgesloten. Vanwege de berichtgeving van onafhankelijke wetenschappers en wetenschapsjournalisten, dient in ieder geval gesproken te worden van een schijn van belangenverstrengeling. Voor een rechtvaardige rechtspraak en een juiste beoordeling van mijn belang, is het noodzakelijk dat ook u van deze (schijn van) belangenverstrengeling op de hoogte bent.

Omdat het voor mij ondoenlijk is de hele geschiedenis van het WHO EMV-Project door te lichten, heb ik besloten ter illustratie van de gevolgen van deze belangenverstrengeling in dit hoofdstuk met name in te gaan op de defactualisatie³²⁰ van het Russisch onderzoek en de daarmee verbonden 'dubbele veiligheidsstandaard' ofwel de veel strengere veiligheidsstandaard die in Rusland op basis van biologische niet-thermische effecten wordt gehanteerd.

Dat de betekenis van deze dubbele veiligheidsstandaard niet wordt meegewogen bij het vaststellen van de risico's van draadloze technologie, maar dat in plaats daarvan het 'alleen thermisch effect-paradigma'³²¹ gehandhaafd kan worden, is uitsluitend mogelijk door (de betekenis van) het Russisch onderzoek te defactualiseren en bij de bevolking uit beeld te houden. Door uitgebreid in te gaan op het Russische onderzoek, illustreer ik hoe de wetenschappelijke infrastructuur door zowel de ICNIRP als de WHO wordt ondermijnd en dat de veiligheidsclaim ICNIRP-limieten, die de Gezondheidsraad, de ICNIRP en de leden van het WHO EMV-Project in gezamenlijkheid in stand houden, (ook) met het oog op deze onafhankelijke Russische kennis op zijn minst in twijfel getrokken moet worden.

³¹⁹ Zie ook Deel III van deze 'Nadere toelichting en onderbouwing'.

³²⁰ Zie voor een uitleg van het begrip 'defactualisatie' mijn primaire beroepschrift, hoofdstuk 6. *Gevaarlijke veronachtzaming en defactualisatie wetenschappelijke kennis en risico's*.

³²¹ Uitdrukking 'alleen thermisch effect-paradigma' overgenomen van dr. Lennart Hardell, zie 13.2 hierna.

13.1. De betekenis van de dubbele veiligheidsstandaard

In de door dr. Magda Havas publiek gemaakte 'Zory Archives' (zie het primaire beroepschrift 6. *Gevaarlijke veronachtzaming en defactualisatie wetenschappelijke kennis en risico's*) vinden we een document uit 1970 getiteld 'Why the double standard?'³²². Dit document gaat over het verschil van de aanzienlijk lagere RF-EMV-standaarden die in Rusland worden gebruikt³²³ in vergelijking tot die van de VS.³²⁴ De auteur van het hier genoemde document Leo P. Inglis, werkzaam bij Atomic International Division, North American Rockwell corp., een bedrijf betrokken bij de vroege ontwikkeling van nucleaire technologie voor commerciële en overheidstoepassingen, verklaart het verschil op grond van de toen al bestaande thermische versus niet thermische effecten controverser:

'In de VS (alsook in de EU) wordt algemeen aangenomen dat de thermische effecten de enige zijn die van belang zijn; andere beweringen worden meestal verworpen omdat die een aantoonbare basis missen.³²⁵ In de USSR worden niet-thermische effecten als de meest significante beschouwd en zijn het de effecten die in overweldigende mate het meest zijn bestudeerd.'^{326 327}

³²² Leo P. Inglis (1970). *Why the double standard? A critical review of Russian work on the hazards of microwave radiation*. <https://www.magdahavas.com/wp-content/uploads/2010/08/Inglis.pdf>

³²³ Rusland: 10 µW/cm², overeenkomstig 0,01 mW/cm². In vergelijking met de ICNIRP-limiet: 1.000 µW/cm², gelijk aan 1 mW/cm².

³²⁴ Omdat de EU uitgaat van dezelfde standaards als de VS, gebaseerd op uitsluitend het thermisch effect, is dit document hier relevant.

³²⁵ De discussie gaat natuurlijk over de vraag of dit waar is. Zoals u zult zien, denkt de RNCNIRP (het 'Russian National Committee on Non-Ionizing Radiation Protection') daar anders over.

³²⁶ Leo P. Inglis (1970). *Why the double standard? A critical review of Russian work on the hazards of microwave radiation*. <https://www.magdahavas.com/wp-content/uploads/2010/08/Inglis.pdf> Vertaling citaat: WdJ.

³²⁷ In het door Havas uit de 'Zory-Archives' aangehaalde rapport 'Why the double standard?' uit 1970 vinden we de resultaten van een Russische onderzoek uit 1965 (Drogochina en Sadchikova) waarin gedurende meerdere jaren personen werden bestudeerden die tijdens hun werk werden blootgesteld aan microgolffstraling. Ze onderzochten de ontwikkeling van verschillende symptomen (die we tegenwoordig EHS – Elektromagnetische Hypersensitiviteit – zouden noemen³²⁷) als gevolg van blootstelling aan radiofrequenties die volgens Havas vergelijkbaar zijn met mobiele telefoons en Wi-Fi. We moeten ons hierbij realiseren dat de duur van de blootstelling van stralingswerkers in Rusland strikt werd beperkt. Zie ook de hierna besproken presentatie van Repacholi en Stuchly in 1977.

De door Drogochina en Sadchikova genoemde symptomen konden worden ondergebracht in drie fasen:

'De symptomen in het beginstadium verschenen meestal binnen 3 tot 5 jaar na blootstelling. Het meest kenmerkend is het asthenisch syndroom (Asthenisch syndroom beschrijft een persoon die wordt gekenmerkt door lage energie, gevoeligheid voor fysieke en emotionele stress en een verminderd vermogen voor plezier), dat ontstaat door de uitputtende werking van de radiofrequenties op het centrale zenuwstelsel en resulteert in verhoogde vermoeidheid, hoofdpijn en slaperigheid tijdens werkuren. Onder de biologische effecten die optreden worden genoemd bradycardie (hartslag minder dan 60 slagen per minuut), veranderingen in hartgeleiding op de elektrocardiograaf, zwakke ontwikkeling van dermatographia (ontwikkeling van striemen waar iemand aan de huid krabt) en hyperhidrose (overmatige transpiratie) van de polsen. Vaak is er een lichte vergroting van de schildklier en een neiging tot toename van het aantal leukocyten (witte bloedcellen) en het histaminegehalte van het bloed. Al deze veranderingen zijn instabiel en kunnen worden geëlimineerd door een korte onderbreking van het stralingswerk. De tweede fase ontwikkelt zich als de blootstelling voortduurt. Patiënten lijden aan langdurige hoofdpijn, pijn in de regio van het hart, bradycardie, verhoogde bloeddruk, uitgesproken veranderingen in het elektrocardiogram, een verminderde olfactorisch reactie (het vermogen van een organisme om geuren waar te nemen, reukzin), vaak trofische stoornissen (stoornissen in voeding en groei van de weefsels in het lichaam) zoals verlies van haar en brosheid van de nagels en een afname van seksuele potentie. (Opmerking Havas: Heeft de toename van het gebruik van Viagra en andere geneesmiddelen om de prestaties van mannen te verbeteren, betrekking op blootstelling aan microgolven?). Sommige medische handelingen zijn vereist en tijdelijke overplaatsing naar ander werk is verplicht.

De derde fase is slecht beschreven in het artikel. Symptomen zijn onder meer; sterke terugkerende hoofdpijn, duizeligheid en flauwvallen, hartpijn, rillingen en beven, gastro-intestinale stoornissen maag en darmen betreffend), uitgesproken dermatographia en hyperhidrose. Symptomen kunnen zelfs een jaar blijven nadat het individu van baan is veranderd, hoewel in verminderde mate.' Leo P. Inglis (1970). *Why the double standard? A critical review of Russian work on the hazards of microwave radiation*. <https://www.magdahavas.com/wp-content/uploads/2010/08/Inglis.pdf> Vertaling citaten: WdJ.

Uit een resultatenrapport van de ALL-Russische conferentie *'Werkelijke vragen over radiobiologie en hygiëne van niet-ioniserende straling'* blijkt dat Rusland al in 1934 haar eerste conferentie hield *'die voornamelijk de resultaten van wetenschappelijk onderzoek op het gebied van biomedische effecten van niet-ioniserende straling bespreekt'*.³²⁸

Wie de moeite neemt om met behulp van Google Translate wat Russische websites te verkennen³²⁹ vindt een indrukwekkende hoeveelheid onverbloemde wetenschappelijke kennis over de grote gevaren van mobiele telefonie. Opvallend is daarbij de grote informatiebereidheid van de Russische overheid en de RNCNIRP (Russian National Committee on Non-Ionizing Radiation Protection) tegenover het publiek als het gaat om de risico's van draadloze technologie³³⁰. Daarbij doet de RNCNIRP de toezegging

'om de massamedia te helpen bij hun bewustmakingswerk en educatieve activiteiten op het gebied van EMV en met name om informatie te verstrekken over het nieuwste onderzoek naar de impact van EMV op de menselijke gezondheid en de maatregelen om de negatieve impact van deze fysieke agens te beteugelen'.³³¹

In 2011 nam het RNCNIRP een resolutie aan getiteld *'Electromagnetic fields from mobiele phones: Health effect on children and teenagers'*, met een *'beoordeling en statistische gegevens over de morbiditeit³³² van kinderen en tieners'* in relatie tot RF-EMV en met aanbevelingen om het gebruik van de mobiele telefoon als een *'ongecontroleerde bron van schadelijke blootstelling'* te beteugelen³³³. Hier is dus duidelijk een verschil in perceptie met dat van de Nederlandse overheid, de ICNIRP en de WHO.

'In het bijzonder beoordeelde het (RNCNIRP) de mogelijke afname van intellectuele vermogens en cognitie, samen met een mogelijke toename van de vatbaarheid voor epileptische aanvallen, "verworven dementie" en degeneratie van hersenzenuwstructuren. De resultaten van klinische studie hebben aangetoond dat chronische blootstelling aan RF-EMV kan leiden tot borderline psychosomatische aandoeningen. In 2010 toonde een aantal publicaties in Russische en buitenlandse peer-reviewed tijdschriften een reactie aan van het immuunsysteem op RF-EMV-blootstelling.

Helaas tonen statistische gegevens die in 2009 en 2010 zijn gepubliceerd door ROSSTAT en UNICEF aan dat er

De Russian National Committee on Non-Ionizing Radiation Protection (RNCNIRP) beschouwt mobiele telefoons als een 'ongecontroleerde bron van schadelijke blootstelling'.

De ontkenning van het bestaan van EHS – zie het primaire beroepschrift 7. *Ongefundeerde uitsluiting van het bestaan van EHS (Elektromagnetische Hyper Sensitiviteit)* – toentertijd 'microwave illness' genoemd, is dus ook een vorm van defactualisatie.

³²⁸ <http://emf-net.ru/conf/report.pdf>. Vertaling: Google Translate.

³²⁹ Zie o.a. de website van de RNCNIRP: www.emf-net.ru en de bibliografische index 'Elektromagnitnye polizdorove': www.prometeus.nsc.ru.

³³⁰ Zie <http://www.emf-net.ru/>

³³¹ Resolution of Russian National Committee on Non-Ionizing radiation Protection. *Electromagnetic fields from mobile phones: Health effect on children and teenagers*. April 2011. https://www.magdahavas.com/wp-content/uploads/2011/06/Russia_20110514-rncnirp_resolution.pdf Pagina 8. Vertaling citaat: WdJ.

³³² Ziekelijkheid, veelvuldigheid van ziekte of ziekten.

³³³ Resolution of Russian National Committee on Non-Ionizing radiation Protection. *Electromagnetic fields from mobile phones: Health effect on children and teenagers*. April 2011. https://www.magdahavas.com/wp-content/uploads/2011/06/Russia_20110514-rncnirp_resolution.pdf Pagina 7.

sinds 2000 een gestage groei is in de incidentie van kinderziekten die door RNCNIRP zijn geïdentificeerd als “mogelijke ziekten” als gevolg van het gebruik van mobiele telefoons. Van belang is de toename van de morbiditeit onder jongeren in de leeftijd van 15 tot 19 jaar (het is zeer waarschijnlijk dat de meeste van hen langdurig mobiele telefoongebruikers zijn). In vergelijking met 2009 is het aantal CZS³³⁴-aandoeningen bij jongeren onder de 15 tot 17 jaar met 85 % gegroeid, het aantal personen met epilepsie is met 36 % gegroeid, het aantal gevallen van “mentale retardatie”³³⁵ is met 11 % gegroeid en het aantal bloedaandoeningen en immuunstatusstoornissen is met 82 % gegroeid. In de groep kinderen jonger dan 14 jaar was er een groei van 64 % in het aantal bloedaandoeningen en aandoeningen van de immuunstatus, en een groei van 58 % in zenuwaandoeningen. Het aantal patiënten in de leeftijd van 15 tot 17 jaar dat consulten en behandelingen heeft als gevolg van aandoeningen van het centraal zenuwstelsel is met 72 % toegenomen.^{336 337}

Recentelijk rondten Russische onderzoekers een langlopend 14-jarig onderzoek (2006 – 2019) af onder 1161 kinderen die MT (mobiele telefoons) gebruiken, met een controlegroep van 370 niet-gebruikers (deze controlegroep vormt een belangrijk voordeel van deze studie). Tijdens dit onderzoek, een monitoring in het Lyceum 10 en 17 in de stad Khimki, regio Moskou, hebben de onderzoekers voortdurend persoonlijk contact gehad met de kinderen, hun ouders en de leerkrachten. Over de resultaten van dit onderzoek lezen we:

‘In onze studies hebben we psychofysiologische indicatoren gebruikt, omdat in deze situatie het 'kritieke orgaan' de hersenen van het kind zijn. Eerder werd op grond van een grote hoeveelheid statistisch materiaal (meer dan 3500 kinderen en adolescenten) aangetoond dat psychofysiologische indicatoren, samen met andere medische indicatoren, zeer gevoelige markers zijn bij andere blootstellingen aan een aantal ongunstige omgevingsfactoren (Khorseva, 2004).’³³⁸

Een analyse van de in de periode 2006 – 2017 verzamelde data toonde aan dat de resultaten statistisch significant waren.

‘Dus de longitudinale veranderingen in de psychofysiologische indicatoren van kinderen die mobiele telefoons gebruiken, tonen overtuigend aan dat chronische blootstelling aan elektromagnetische straling van een mobiele telefoon het centrale zenuwstelsel van het kind negatief kan beïnvloeden:

1. De reactietijd op geluid- en lichtstimuli wordt verhoogd.

³³⁴ CZS: Centraal Zenuw Stelstel. Volgens Budzinski en Kühling is er tot op heden nog geen waarde RFRam aangewezen waarop geen effect van het zenuwstelsel plaatsvindt. Mr. Bernd Irmfrid Budzinski en prof.dr.ing. Wilfried Kühling (2015). *White zones, free from mobile phone coverage – unrealistic or required by law?* https://kompetenzinitiative.com/wp-content/uploads/2019/08/White-Zones_Budzinski_Kuehling_Nov_2015.pdf. Pagina 10.

³³⁵ Psychische aandoening, ontwikkelingsstoornis. https://www.encyclo.nl/begrip/Mentale_retardatie

³³⁶ RNCNIRP (2011). *Electromagnetic fields from mobile phones: Health effects on children and teenagers. Resolution of Russian National Committee on Non-Ionizing Radiation Protection*. Moscow, april 2011. Pagina 4 - 5. Vertaling citaat: WdJ.

³³⁷ Deze ernstige teruggang in de gezondheid kunnen vergeleken worden met het onderzoek van de Amerikaanse ziekteverzekeringsmaatschappij Blue Cross Blue Shields (BCBS) naar de Millenium-generatie. In een recent rapport van BCBS, getiteld ‘The Health of the Millennials’, waarin data van 55 miljoen commercieel verzekerden tussen de 21 en 36 jaar is geanalyseerd, wordt melding gemaakt van een ongekende achteruitgang in gezondheid in slechts drie jaar (2014 – 2017), waaronder toename van zware depressie met 31 %, hypertensie met 16 %, cardiovasculaire problemen met 21 %, endocriene problemen met 15 %, hoog cholesterol met 12 %, de ziekte van Crohn en colitis ulcerosa³³⁷ met 10 %, hyperactiviteit met 29 % en Type II diabetes met 22 %. De enige verklaring voor deze alarmerende achteruitgang van de gezondheid van de millenniumgeneratie in vergelijking met generatie X³³⁷, is de levenslange bestraling van hun hersenen en lichamen door mobiele telefoons en andere draadloze technologie. In haar conclusies waarschuwt BCBS: ‘De gezondheidsconditie van de millennials zal waarschijnlijk een substantieel effect hebben op de Amerikaanse economie in de komende twee decennia – inclusief de productiviteit van werkplaatsen en kosten voor de gezondheidszorg.’ BCBS (2019). *The Health of the Millennials*. <https://www.bcbs.com/the-health-of-america/reports/the-health-of-millennials>.

³³⁸ Yuri G. Grigoriev en Natalia I. Khorseva (2019). *A longitudinal Study of Psychop Indicators in Pupils Users of Mobile Communications in Russia (2006 – 2017). Children are in the Group of Risk*. In: Marko Markov (ed) (2019). *Mobile Communications and Public Health*. Taylor & Francis Group, LLC. Pagina 242. Vertaling citaat: WdJ.

2. Er is een toename van het aantal inbreuken op de fonemische perceptie³³⁹ en het aantal gemiste signalen wanneer een geluidsstimulus wordt gepresenteerd.
3. Indicatoren van willekeurige aandacht en semantisch geheugen³⁴⁰ verslechteren.
4. Er zijn verhoogde parameters van vermoeidheid en verminderde parameters van werkcapaciteit.³⁴¹

Na implementatie van een aantal preventieve maatregelen (2017 – 2019) waaraan alle deelnemers van het eerdere onderzoek deelnamen, waren *ALLE* psychofysiologische indicatoren statistisch verbeterd.³⁴²

‘Wij geloven dat de resultaten van onze longitudinale observaties duidelijk aantonen dat de RF EMF van mobiele telefoons psychofysiologische indicatoren van kinderen en adolescenten beïnvloedt. Op basis van onze resultaten kan met vertrouwen worden bevestigd dat kinderen zich in de risicogroep bevinden. Het moet worden erkend en er moeten inspanningen van de wetenschappelijke gemeenschap worden gedaan om het risico van schadelijke effecten op het organisme van kinderen te verminderen. Een van de mogelijke manieren om de impact van elektromagnetische velden op kinderen te verminderen, is een goed begrip van de gevaren voor ouders en kinderen over het gebruik van mobiele communicatie en een vrijwillige keuze van de vorm van communicatie, dat wil zeggen de introductie van het concept van “vrijwillig risico”.³⁴³

De informatiebereidheid van de Russische overheid en haar betrokkenheid op stralingsrisico’s voor de bevolking heeft een geschiedenis in het nucleaire ongeval bij Tsjernobyl in 1986. Dr. Yuri Grigoriev³⁴⁴, doctor in de medische wetenschappen, jarenlang voorzitter van de RNCNIRP en met een indrukwekkende onderzoekservaring op het gebied van ‘ioniserende straling en gezondheid’ (meer dan 65 jaar) en op het gebied van ‘niet-ioniserende straling en gezondheid’ (ongeveer 45 jaar)³⁴⁵ was persoonlijk betrokken bij de opvang van de slachtoffers. Als het gaat om RF-EMV en de verantwoordelijkheid voor de fysieke veiligheid van burgers acht hij de introductie van het concept ‘vrijwillig risico’³⁴⁶ van groot belang. Daarbij dient de bevolking juist geïnformeerd te zijn over de gevaren zodat zij hierin vrijwillig een keuze kan maken. Tijdens een workshop van 20

³³⁹ Fonemisch bewustzijn: Het kunnen doorzien dat woorden uit losse klanken bestaan (‘b’ is de eerste letter van ‘bal’ en ook van ‘boek’). Er vallen zaken als auditieve discriminatie, auditieve synthese en rijmen onder.

³⁴⁰ Het semantische geheugen richt zich op de feitenkennis, algemeen geheugen en betekenis van woorden. Het semantische geheugen wordt wel voorgesteld als een netwerk van onderling verbonden concepten. Wanneer de mens een bepaald object ziet, of een bepaald begrip tegenkomt of een woord hoort, wordt verondersteld dat de relevante concepten in dit netwerk "geactiveerd" worden. https://nl.wikipedia.org/wiki/Semantisch_geheugen

³⁴¹ Yuri G. Grigoriev en Natalia I. Khorseva (2019). *A Longitudinal Study of Psychophysical Indicators in Pupils Users of Mobile Communications in Russia (2006 – 2017). Children are in the Group of Risk*. In: Marko Markov (ed) (2019). *Mobile Communications and Public Health*. Taylor & Francis Group, LLC. Pagina 247 - 248. Vertaling citaat: WdJ.

³⁴² Ibidem, pagina 248.

³⁴³ Ibidem.

³⁴⁴ Dr. Yuri Grigoriev, geboren in 1925, is de oudste wetenschapper ter wereld op het gebied van EMV. Hij is ere-academicus van de Academie voor Elektrotechnische Wetenschappen van de Russische Federatie, was jarenlang voorzitter van de RNCNIRP, was lid van het Bureau van de Wetenschappelijke Raad voor Radiobiologieproblemen van de Russische Academie van Wetenschappen, een permanent lid van het Wetenschappelijk Adviescomité van de World Health Organisation over het internationale programma ‘Elektromagnetische velden en gezondheid’ en van de Internationale Commissie van elektromagnetische veiligheid. Hij was lid van de redactie van het tijdschrift ‘Radiation Biology. Radioecology’ en werkte samen met de Big Medical Encyclopedia. Momenteel is Yuri Grigoriev een vooraanstaand onderzoeker bij het A.I. Burnazyan Federaal Medisch Biofysisch Centrum en lid van de Russische Wetenschappelijke Commissie voor Radiologische Bescherming. https://ru.wikipedia.org/wiki/Григорьев,_Юрий_Григорьевич.

³⁴⁵ Dr. Yuri Grigoriev (2013). *‘Four indisputable postulates / truths to the risk assessment of mobile communication for public health’*. Presentatie tijdens DG SANCO Workshop, Brussel, 20 februari 2013. Vertaling citaat uit Engels: WdJ.

³⁴⁶ Yuri G. Grigoriev (2019). *Radiobiological Arguments for Assessing the Electromagnetic Hazard to Public Health for the Beginning of the Twenty-First Century. (The Opinion of the Russian Scientist)*. In: Marko Markov (ed)(2019). *Mobile Communications and Public Health*. Taylor & Francis Group, LLC. Pagina 248. Vertaling citaat: WdJ.

februari 2013 van het Directoraat-generaal Gezondheid en Consumentenbescherming (SANCO) van de EU³⁴⁷ benadrukte Grigoriev dan ook de noodzaak van openheid over stralingsrisico's:

'Ik nam deel aan de eerste kwestie in 1949. Er waren periodes van "onderschatting", "hyperbeoordeling" met elementen van fobieën, en opnieuw periodes van "onderschatting" vóór het nucleaire ongeval in Tsjernobyl. Dit ongeval heeft bij de bevolking angst veroorzaakt. De Russische regering stemde ermee in de bevolking volledige informatie te verstrekken over de gevaren van ioniserende straling. Als gevolg hiervan is de bevolking van Rusland nu gerustgesteld en respecteert ze beslissingen met betrekking tot beschermende acties. Nu hebben we te maken met soortgelijke problemen rond de EMV van mobiele communicatie. Ik geloof dat de tijd is aangebroken om volledige informatie aan de algemene bevolking te verstrekken.'³⁴⁸

In zijn presentatie komt Grigoriev met *'Four indisputable postulates / truths to the risk assessment of mobile communication for public health'* ('Vier onbetwistbare postulaten / waarheden voor de risicobeoordeling van mobiele communicatie voor de volksgezondheid'):

'We zijn al meer dan vijftien jaar in discussie over de vraag of er negatieve effecten zijn van blootstelling aan mobiele communicatie. Ondanks de discussie is er naar mijn mening geen vooruitgang. De blootstelling aan EMV van de bevolking blijft echter voortduren en stralingsbelasting groeit dagelijks. Te veel controversie! Ik zal niet stoppen bij discutabele thema's tot nu toe, met name bij het bewijs van gevaar van EMV van basisstations en Wi-Fi.

Vandaag heb ik gekozen voor vier postulaten, of axioma's, of absolute waarheden. Deze vier waarheden houden verband met mobiele communicatie en zijn naar mijn mening essentieel voor de bevolking om de risico's volledig te begrijpen.

Het eerste postulaat – mobiele communicatie maakt gebruik van RF-EMV. Dit soort elektromagnetische straling is schadelijke straling en EMV zijn in alle landen voorzien van voorschriften. Een teveel aan toegestane niveau's kan pathologie veroorzaken. Ik geloof dat we het er over eens moeten zijn dat EMV beperking en hygiënecontrole³⁴⁹ vereist!

Het tweede postulaat – "EMV en het brein". De mobiele telefoon is een open EMV-bron zonder een beschermend schild. EMV leggen de hersenen direct bloot wanneer we een mobiele telefoon gebruiken. Dat is de absolute waarheid. Zenuwstelselstructuren van het inwendige oor (akoestische en vestibulaire³⁵⁰ functies) worden direct blootgesteld aan EMV-straling. Het is een axioma. Voor het eerst in deze tijd van beschaving worden de hersenen blootgesteld.

De derde absolute waarheid – "RF-EMV en kinderen". Voor het eerst in de beschaving stellen kinderen hun eigen brein bloot aan EMV. Het risico op schade aan de hersenen van een kind in vergelijking met de hersenen van volwassenen is veel groter. Kinderen zijn kwetsbaarder voor externe omgevingsfactoren. Dat is een absolute waarheid. Dit is ook het standpunt van de WHO en de Parma-verklaring 2010 van de Europese regio van de WHO.³⁵¹

Het vierde postulaat is "Afwezigheid van adequate aanbevelingen / normen". We hebben heel weinig wetenschappelijk materiaal over waarschijnlijke pathologisch effecten na langdurige EMV-blootstelling op

³⁴⁷ Directoraat-generaal Gezondheid en Consumentenbescherming (SANCO). https://www.europa-nu.nl/id/vg9hptvfcy1/directoraat_generaal_gezondheid_en

³⁴⁸ Dr. Yuri Grigoriev (2013). *'Four indisputable postulates / truths to the risk assessment of mobile communication for public health'*. Presentatie tijdens DG SANCO Workshop, Brussel, 20 februari 2013. Document mij per email verstrekt door Grigoriev. Wordt u op verzoek toegezonden. Vertaling citaat uit Engels: WdJ.

³⁴⁹ Controle ter voorkoming van verontreiniging.

³⁵⁰ *'In het dagelijks leven behouden we ons evenwicht dankzij het "vestibulair systeem": een ingewikkeld en uiterst verfijnd samenspel tussen het evenwichtsorgaan, het visueel systeem en het "spiergevoel" (de informatie die onze skeletspieren doorgeven over positie en spierspanning).'* <http://www.orthoptie.be/nl/champ-d-action-vestibulaire-stoornissen>

³⁵¹ WHO e.a. Verklaring van Parma inzake Leefmilieu en Gezondheid. Vijfde Ministerconferentie inzake Leefmilieu en Gezondheid 'De gezondheid van de kinderen beschermen in een veranderende omgeving' Parma (Italië), 10-12 maart 2010. https://asbestmagazine.lingacms.nl/upload/as_f48zu5ao/files/verklaring_van_parma.pdf

hersenen van volwassenen en kinderen, dus we hebben geen wetenschappelijke basis voor het definiëren van een toelaatbaar niveau van blootstelling van de hersenen aan EMV-mobiele telefoons en, bijgevolg, zijn er geen overeenkomstige normen. Dit is een feit.'

Deze vier postulaten laten onmiskenbaar zien dat een veiligheidsclaim op basis van de ICNIRP-limieten niet deugt. Volgens de Duitse wetenschappers Budzinski en Kühling (2015) is het zelfs zo dat er tot dusverre 'nog geen ondergrens (is) vastgesteld, waaronder een afwezigheid van zenuwvloed en andere effecten kan worden gegarandeerd'.³⁵² En hoewel er nog veel onzekerheid is over de gevolgen van draadloze technologie stelt Grigoriev vast dat:

'Het is aangetoond dat blootstelling aan EMV van niet-thermische microgolfintensiteiten gedurende 30 dagen ervoor zorgt dat het lichaam overgaat naar actieve aanpassing, gekenmerkt door verhoogde spanning in de regulerende systemen van het lichaam.'³⁵³

Grigoriev is van mening dat mobiele communicatie, vanwege de aangetoonde risico's voor de

'Het is aangetoond dat blootstelling aan EMV van niet-thermische microgolfintensiteiten gedurende 30 dagen ervoor zorgt dat het lichaam overgaat naar actieve aanpassing, gekenmerkt door verhoogde spanning in de regulerende systemen van het lichaam.'

Dr. Yuri Grigoriev

volksgezondheid, een selectieve en tijdelijke dienst moet worden³⁵⁴. Openheid tegenover de bevolking over de risico's is van het grootste belang.

'Deze vier postulaten stellen de bevolking in staat het waarschijnlijke risico van nadelige gezondheidseffecten door ongecontroleerd gebruik van mobiele communicatie te beoordelen. Natuurlijk moeten we mensen eraan herinneren dat hun hele lichaam ook de klok rond continu wordt blootgesteld aan extra blootstellingen in verband met EMV-basisstations en Wi-Fi. (...) Vanwege het gevaar dat inherent is aan microgolftechnologie en het falen van normen om de bevolking in het algemeen en in het bijzonder kinderen te beschermen, zou gekozen moeten worden voor tijdelijk gebruik op korte termijn, zodat we de menselijke gezondheid kunnen beschermen. Ik richt me tot collega's, zondig niet tegen de waarheid.'³⁵⁵

Het Russische Ministerie van Binnenlandse Zaken geeft op de webpagina 'Technogene elektromagnetische velden en hun impact op

³⁵² Mr. Bernd Irmfried Budzinski en prof.dr.ing. Wilfried Kühling (2015). *White zones, free from mobile phone coverage – unrealistic or required by law?* https://kompetenzinitiative.com/wp-content/uploads/2019/08/White-Zones_Budzinski_Kuehling_Nov_2015.pdf. Pagina 10. Vertaling citaat: WdJ.

³⁵³ Yuri G. Grigoriev (2019). *Radiobiological Arguments for Assessing the Electromagnetic Hazard to Public Health for the Beginning of the Twenty-First Century. (The Opinion of the Russian Scientist)*. In: Marko Markov (ed)(2019). *Mobile Communications and Public Health*. Taylor & Francis Group, LLC. Pagina 225. Vertaling citaat: WdJ.

³⁵⁴ Dr. Yuri Grigoriev (2013). *Four indisputable postulates / truths to the risk assessment of mobile communications for public health (our opinion)*, SANCO EMF Workshop, Brussel, 20 februari 2013. Vertaling citaat: WdJ. (Document mij persoonlijk verstrekt door Grigoriev. Wordt u op verzoek doorgezonden.)

³⁵⁵ Ibidem.

de menselijke gezondheid; beschermingsmethoden' (vertaald via Google Translate) de volgende informatie over 'Biologische effecten van elektromagnetische velden':

'Met een relatief laag EMV-niveau (bijvoorbeeld voor radiofrequenties boven 300 MHz is dit minder dan 1 mW/cm² ³⁵⁶), is het gebruikelijk om te praten over de niet-thermische of de informatieve aard van het effect op het lichaam. De werkingsmechanismen van EMV zijn in dit geval nog steeds slecht begrepen. Talrijke studies op het gebied van het biologische effect van EMV zullen de meest gevoelige systemen van het menselijk lichaam bepalen: zenuw-, immuun-, endocrien- en seksueel-. Deze lichaamssystemen zijn van cruciaal belang.

Het biologische effect van EMV bij langdurige blootstelling hoopt zich op, waardoor de ontwikkeling van langetermijngevolgen mogelijk is, waaronder degeneratieve processen van het centrale zenuwstelsel, bloedkanker (leukemie), hersentumoren, hormonale ziekten. EMV kunnen vooral gevaarlijk zijn voor kinderen, zwangere vrouwen (het embryo), mensen met ziekten van het centrale zenuwstelsel, hormonale, cardiovasculaire systeem, allergieën, mensen met een verzwakte immuniteit.

Het meest kritisch voor de effecten van elektromagnetische straling is het belangrijkste menselijke systeem - het zenuwstelsel. Op het niveau van een zenuwcel, impulstransmissiestructuren, zijn veranderingen al duidelijk bij blootstelling aan elektromagnetische velden met lage intensiteit. Het geheugen verslechtert, er treden stressreacties op, maar het zenuwstelsel (embryo) is bijzonder gevoelig voor elektromagnetische velden.³⁵⁷

Elektromagnetische velden hebben ook een negatief effect op het immuunsysteem van het menselijk lichaam. Talrijke experimentele gegevens geven aan dat de processen van immunogenese tijdens EMV-bestraling worden onderdrukt, infectieziekten moeilijker zijn en auto-immuunprocessen³⁵⁸ zich in het lichaam kunnen ontwikkelen.

Elektromagnetische straling beïnvloedt ook de seksuele functie, die voornamelijk wordt geassocieerd met effecten op het endocriene en zenuwstelsel - herhaalde bestraling van de hypofyse leidt tot een afname van de productie van de overeenkomstige hormonen - en, als gevolg, remming van de seksuele functie.

Het teratogene effect³⁵⁹ van elektromagnetische straling werd ook opgemerkt. Wanneer zwangere vrouwen in contact komen met bronnen van EMV, neemt het risico op vroeggeboorte en aangeboren afwijkingen van de foetus toe.³⁶⁰

Deze *niet-thermische effecten* worden in Russisch onderzoek *beneden de 1 mW/cm²* aangetroffen, dus *onder de als veilig beschouwde ICNIRP-limieten van 61 V/m*. Daarom houdt Rusland haar normen voor publieke blootstelling onverminderd laag, dat wil zeggen ruim onder de ICNIRP-limieten van 1 mW/cm², namelijk op 0,01 mW/cm² (10 µW/cm²), gelijk aan 6,140 V/m, het

³⁵⁶ 1 mW/cm² is gelijk aan 61,400 V/m, dus overeenkomstig de maximale toegestane blootstelling op grond van de ICNIRP-limieten (61 V/m).

³⁵⁷ Volgens Budzinski en Kühling is er tot op heden nog geen waarde RFRam aangewezen waarop geen effect van het zenuwstelsel plaatsvindt. Mr. Bernd Irmfrid Budzinski en prof.dr.ing. Wilfried Kühling (2015). *White zones, free from mobile phone coverage – unrealistic or required by law?* https://kompetenzinitiative.com/wp-content/uploads/2019/08/White-Zones_Budzinski_Kuehling_Nov_2015.pdf. Pagina 10.

³⁵⁸ Bij auto-immuunprocessen of -ziekten ziet het immuunsysteem lichaamseigen cellen en stoffen als lichaamsvreemd. Het lichaam gaat dan antistoffen tegen de eigen weefsels vormen.

³⁵⁹ Een teratogeen is een agens die de ontwikkeling van het embryo of de foetus kan verstoren. Teratogenen stoppen de zwangerschap of veroorzaken een aangeboren afwijking. Klassen van teratogenen omvatten straling, moederinfecties, chemicaliën en drugs. <https://www.medicinenet.com/script/main/art.asp?articlekey=9334>

³⁶⁰ Ministerie van Binnenlandse Zaken van Rusland. *Technogene elektromagnetische velden en hun impact op de menselijke gezondheid; beschermingsmethoden*. 1 augustus 2014. <https://25.xn--b1aew.xn--p1ai/news/item/2416481>. Vertaling: Google Translate.

maximaal toelaatbare stralingsniveau van het totaal van alle bronnen.³⁶¹

Maar zelfs de limiet van 0,01 mW/cm² dient volgens de RNCNIRP kritisch te worden gezien.

'De bestaande basisnormen voor RF-EMV waren vastgesteld vóór de grootschalige verspreiding van de mobiele radio-telecommunicatie en zijn niet verantwoord voor de huidige dagelijkse RF-blootstelling van het menselijk brein in de nabije zone van antennes van mobiele telefoons.'³⁶²

Volgens het RNCNIRP is het merendeel van de Russische bevolking zich bewust van de risico's van draadloze technologie.

'De Russische bevolking is tot op zekere hoogte bewust van de potentiële effecten van RF-EMV afkomstig van mobiele telefoons. Volgens een sociologisch onderzoek uitgevoerd door het Russian Public Opinion Research Centre (VCIOM) in 2010 "is het percentage van degenen die het erover eens zijn dat het gebruik van een mobiele telefoon de gezondheid van de mens kan beïnvloeden 73 %".³⁶³

Het Ministerie van Binnenlandse Zaken geeft een aantal aanbevelingen die 'de impact van elektromagnetische velden op ons en onze geliefden tot een veilig niveau zal verminderen'.

Het betreft afstandsbescherming, bescherming in tijd en technische bescherming.³⁶⁴

Uiteraard is afstandsbescherming alleen mogelijk als er veilige, dat wil zeggen, stralingsarme zones overblijven, zodat daadwerkelijk afstand genomen kan worden. Hetzelfde geldt voor bescherming in tijd. Bescherming in tijd, dat wil zeggen het benutten van de mogelijkheid om de blootstelling in tijd te beperken, is niet mogelijk als er sprake is van een gedwongen blootstelling 24/7, zoals het geval is bij landelijke dekking mobiel bereik in Nederland en met name het geval zal zijn bij een landelijke uitrol van het 5G-netwerk (zie ook het primaire beroepschrift, 8. Witte zones, onmogelijk of verplicht op grond van wetgeving?).

Wat betreft de technische bescherming, dat wil zeggen de mogelijkheid tot afscherming, zij opgemerkt dat in Nederland alle openbare gebouwen (ziekenhuizen zelfs in extreme mate³⁶⁵) zijn voorzien van draadloze systemen zoals Wi-Fi. Afscherming heeft alleen zin als binnen de afgeschermd ruimte geen draadloze (smart) apparatuur wordt gebruikt.

³⁶¹ https://ru.wikipedia.org/wiki/Электromагнитное_излучение

³⁶² Resolution of Russian National Committee on Non-Ionizing radiation Protection. *Electromagnetic fields from mobile phones: Health effect on children and teenagers*. April 2011. https://www.magdahavas.com/wp-content/uploads/2011/06/Russia_20110514-rncnirp_resolution.pdf Pagina 6. Vertaling citaat: WdJ.

³⁶³ Ibidem, pagina 4.

³⁶⁴ **Afstandsbescherming:** 'Deze beschermingsmethode maakt gebruik van een welbekend fysiek fenomeen zoals verzwakking van straling in verhouding tot het kwadraat van de afstand tot de stralingsbron. Met andere woorden, hoe verder een persoon van de bron van EMV komt, hoe veiliger de zone waarin hij zich bevindt. Dit principe wordt gebruikt bij het kiezen van sanitaire beschermingszones van hoogspanningsleidingen, radiozendstations, antennevoeders, enz.'

Bescherming in tijd: 'Als het onmogelijk is om een persoon uit de blootstellingszone te verwijderen, moet u het tijdstip van veilige blootstelling in acht nemen. De huidige normen voorzien in een relatie tussen de intensiteit van de energiefloedichtheid en de bestralingstijd. Hoe hoger de fluxdichtheid - hoe minder mensen zich in de bestralingszone moeten bevinden.'

Technische bescherming: 'Technische beschermingsmaatregelen zijn gebaseerd op het gebruik van het fenomeen van afscherming van elektromagnetische velden direct op verblijfplaatsen of op maatregelen om de emissieparameters van een veldbron te beperken. De deur van een magnetron is bijvoorbeeld noodzakelijkerwijs bedekt met een beschermende laag geperforeerd metaal, die het stralingsniveau tot aanvaardbare grenzen verzwakt. In residentiële gebouwen en openbare gebouwen kunnen afgeschermd aardroosters, hulpstukken die in de muren van het gebouw zijn gelegd, inclusief speciaal ontworpen bouwmaterialen, worden gebruikt.'

Ministerie van Binnenlandse Zaken van Rusland. *Technogene elektromagnetische velden en hun impact op de menselijke gezondheid; beschermingsmethoden*. 1 augustus 2014. <https://25.xn--b1aew.xn--p1ai/news/item/2416481>

³⁶⁵ Ziekenhuizen zijn door de overheid verplicht gesteld een eigen telecomnetwerk te hebben in verband met het landelijk digitale communicatiesysteem van de hulpdiensten (C2000). Daarnaast ontwikkelt zich een ongecontroleerde opkomst van Internet of Medical Things (IoMT).

Op basis van de hier genoemde beschermende methoden, komt het Russische Ministerie van Binnenlandse Zaken met de volgende aanbevelingen voor het gebruik van mobiele telefoons:

- a) 'Gebruik uw mobiele telefoon niet onnodig;
- b) praat niet langer dan 3 tot 4 minuten;
- c) laat kinderen het apparaat niet gebruiken;
- d) kies bij aankoop een mobiele telefoon met een lager maximaal stralingsvermogen;
- e) gebruik in een auto de telefoon in combinatie met het handsfree luidsprekersysteem met een externe antenne, die het best in het geometrische midden van het dak kan worden geplaatst.'³⁶⁶

Maar de Russische overheid gaat nog verder. Een nieuwe wet moet de bevolking via stickers, vergelijkbaar met de teksten op pakjes sigaretten, waarschuwen tegen het ongecontroleerd contact met mobiele telefoons, tablets, computers, Wi-Fi-routers etcetera.^{367 368}

Doorslag voor deze overheidsmaatregel vormden de bevindingen uit het eerdergenoemde 14-jarige onderzoek onder 1161 kinderen als MT-gebruiker.³⁶⁹ Op basis hiervan *'concludeerde de Russische overheid dat draadloze technologie de gezondheid van de jongere generatie negatief beïnvloedt'*.^{370 371}

De vraag is nu, als er in Rusland volop expertise is opgebouwd rond niet-thermische biologische en klinische effecten van RF-EMV onder de ICNIRP-limieten, waarom weten wij daar in het westen

Een nieuwe Russische wet gaat burgers via stickers waarschuwen tegen het ongecontroleerd contact met mobiele telefoons, tablets, computers, WiFi-routers etc.

³⁶⁶ <https://25.xn--b1aew.xn--p1ai/news/item/2416481>. Vertaling citaat: Google translate.

³⁶⁷ Dit blijkt uit een recente aankondiging van het Russische Agentschap FAN (Federal Agency News), het officiële nieuwsporaal van de Russische Eerste Kamer. <https://riafan.ru/1228390-v-sovfede-obyavili-o-podgotovke-zakona-reglamentiruyushego-elektromagnitnye-izlucheniya>. 20 november 2019. Vertaling via Google Translate.

³⁶⁸ Dr. Alexander Dmitriev, fysisch en wiskundige, ontwikkelde in de zomer van 2019 samen met een groep wetenschappers van de Russische Academie van Wetenschappen de eerste Russische persoonsdosimeter elektromagnetische straling. Dmitriev erkent dat langdurig en frequent contact met gadgets, basisstations en andere bronnen van EMV schadelijk kan zijn. *'Mensen moeten weten dat dit gevaarlijk en schadelijk is voor de gezondheid'*, zegt ook Vladimir Krugly, lid van de Federale Raad Commissie voor Sociaal Beleid tegen de FAN-correspondent. *'We schrijven "Roken is schadelijk voor uw gezondheid". Op dezelfde manier kan op de telefoons worden geschreven dat de telefoon schadelijk is voor je gezondheid.*

Steeds meer wetenschappers over de hele wereld komen tot deze conclusie, waarbij de effecten van elektromagnetische straling zich ophopen in het menselijk lichaam en de lichaamssystemen verstoren. Het hoofd van het Telecommunicatielaboratorium van het Instituut van Radio Ingenieurswerk en Electronica VA Kotelnikov RAS zegt dat de statistieken over hersenziekten, inclusief kanker laten zien dat het aantal oncologische ziekten evenredig aan het gebruik van mobiele telefoons geleidelijk aan begon te stijgen. De nieuwe wet moet de bevolking via stickers waarschuwen tegen het ongecontroleerd contact met mobiele telefoons, tablets, computers, Wi-Fi-routers etcetera. Aldus FAN.

<https://riafan.ru/1228390-v-sovfede-obyavili-o-podgotovke-zakona-reglamentiruyushego-elektromagnitnye-izlucheniya>.

20 november 2019. Vertaling citaat: Google translate.

³⁶⁹ Yuri G. Grigoriev en Natalia I. Khorseva (2019). *A Longitudinal Study of Psychophysical Indicators in Pupils Users of Mobile Communications in Russia (2006 – 2017). Children are in the Group of Risk*. In: Marko Markov (ed) (2019). *Mobile Communications and Public Health*. Taylor & Francis Group, LLC. Pagina 242. Vertaling citaat: WdJ.

³⁷⁰ <https://riafan.ru/1228390-v-sovfede-obyavili-o-podgotovke-zakona-reglamentiruyushego-elektromagnitnye-izlucheniya>.

20 november 2019. Vertaling citaat: Google Translate.

³⁷¹ Yuri G. Grigoriev en Natalia I. Khorseva (2019). *A Longitudinal Study of Psychophysical Indicators in Pupils Users of Mobile Communications in Russia (2006 – 2017). Children are in the Group of Risk*. In: Marko Markov (ed)(2019). *Mobile Communications and Public Health*. Taylor & Francis Group, LLC

dan niets van en blijven de ICNIRP en de WHO vasthouden aan het 'alleen thermisch effect-paradigma'³⁷² Om dit te begrijpen is het van belang te kijken naar de rol van biofysicus dr. Michael Repacholi en de belangenverstremming van de ICNIRP en het WHO EMV-Projekt met de industrie.

13.2. Afwijkende Russische veiligheidsnorm probleem voor wereldwijde harmonisatie ICNIRP-limieten

Vijftien jaar voordat Repacholi in 1992 de ICNIRP oprichtte om van daaruit vier jaar later (in 1996) het WHO EMV-projekt op te zetten, bracht hij in 1977 tijdens een IEEE-conferentie in Toronto³⁷³ de Russische limiet van 0,01 mW/cm² onder de aandacht. Opmerkelijk is dat hij toen voorstelde om de blootstellingslimiet voor de bevolking, tegemoetkomend aan de Russische norm, vast te stellen op 0,1 mW/cm², dat wil zeggen (in mW/cm² uitgedrukt) een factor 10 lager dan de huidige ICNIRP-norm. Tijdens de presentatie die hij samen met Maria Stuchly gaf, deed hij de volgende uitspraken:

'Het feit dat maximaal toelaatbare blootstellingsniveau's worden aanbevolen, geeft aan dat vastgestelde biologische effecten zijn gevonden en dat er duidelijk gezondheidsrisico's bestaan.'

'De USSR staat haar werknemers toe slechts 20 minuten per dag te worden blootgesteld aan 1 mW/cm² en slechts 2 uur per dag aan 0,1 mW/cm².'

'Het grote publiek vertegenwoordigt een veel grotere bevolking dan de stralingswerkers en daarom kan men een zo groot risico niet accepteren.'

'Hoewel de meeste niet-thermische effecten in het Westen nog niet zijn bevestigd³⁷⁴, betekent dit niet dat ze niet bestaan.'

De 1 mW/cm² waaraan Russische werknemers in 1977 vanwege de risico's *slechts 20 minuten per dag* mochten worden blootgesteld, vormt inmiddels de huidige ICNIRP-blootstellingslimiet *voor een continue blootstelling* van de bevolking aan RF-EMV (terwijl de beroepsmatige blootstelling op 5 mW/cm² (137 V/m) is vastgesteld).³⁷⁵ De vraag is nu waarom Repacholi bij de oprichting van de ICNIRP tot deze aanzienlijk hogere limieten kwam en het 'alleen thermisch effect-paradigma' begon uit te dragen, terwijl die nu juist vanwege de dubbele veiligheidsstandaard ter discussie moet worden gesteld? De veiligheidsstandaard van de Russen is immers juist gebaseerd op het Russisch wetenschappelijk bewijs van *niet-thermische effecten die onder de 1 mW/cm²* (de huidige ICNIRP-limiet) worden aangetroffen.

Een eerste antwoord zou kunnen zijn dat de Russische bevindingen van niet-thermische effecten, toen Repacholi in 1992 de ICNIRP oprichtte, in het Westen nog altijd niet waren bevestigd. Maar

³⁷² Uitdrukking 'alleen thermisch effect-paradigma' overgenomen van dr. Lennart Hardell, zie hierna.

³⁷³ Vanuit zijn toenmalige betrokkenheid bij de vaststelling van de Canadese veiligheidscode 6 (Richtlijn voor microgolflstraling).

³⁷⁴ Deze uitspraak is in strijd met o.a. de bibliografie van Zorach en met zowel het werk als met de door Becker aangehaalde studies over niet-thermische effecten die vanaf 1940 zijn gemeld. Inmiddels zijn er duizenden publicaties (zie o.a. de ORSAA-databank, <https://www.orsaa.org/orsaa-database.html>) die de niet-thermische effecten onder de 1 mW/cm² bevestigen (zie elders in dit beroepschrift en de 'Nadere toelichting en onderbouwing' alsook mijn zienswijze en bezwaarschrift).

³⁷⁵ https://www.stopumts.nl/doc.php/Voorlichting/67/blootstellingslimieten_voor_elektromagnetische_velden

dat dit antwoord is op zijn minst discutabel is, blijkt uit de eerder in dit hoofdstuk aangehaalde studies van ruim voor de oprichting van de ICNIRP en zelfs van voor de aanbevelingen van Repacholi en Stuchly in 1977.

Een tweede antwoord vinden we in het gegeven dat mensen en organisaties corrupteerbaar zijn. Zodra grote belangen een rol spelen, mag de mogelijkheid dat hiervan sprake is niet worden uitgesloten en dient rekening te worden gehouden met het risico van defactualisatie (zie het primaire beroepschrift, 6. *Gevaarlijke veronachtzaming en defactualisatie wetenschappelijke kennis en risico's*). Wat betreft Repacholi maken verschillende bronnen melding van een serieuze belangenverstrengeling met de telecomindustrie nadat Repacholi de INCIRP had opgericht en de WHO had overtuigd om onder zijn leiding een WHO EMV-Project op te zetten. In een review van oncoloog dr. Lennart Hardell (2017) lezen we:

'Michael Repacholi zette onmiddellijk een nauwe samenwerking op tussen de WHO en ICNIRP (hoofd van beide organisaties) en nodigde de elektrische, telecom- en militaire industrie uit voor vergaderingen. Hij zorgde er ook voor dat een groot deel van het WHO EMV-Programma werd gefinancierd door de lobbyorganisaties van de telecom-industrie: Forum van GSM Association en Mobile Manufacturers, nu Mobile & Wireless Forum (MWF) genoemd. (...).

Repacholi fungeerde als vertegenwoordiger voor de telecomsector, terwijl hij verantwoordelijk was voor de EMV-afdeling voor gezondheidseffecten bij de WHO. Sinds hij in 2006 de WHO verliet is hij betrokken geweest bij video-interviews met industrie propaganda van GSM Association en Hydro Quebec, waar hij duidelijk spreekt voor respectievelijk de telecomindustrie- en de energiesector.

Michael Repacholi is nog steeds voorzitter emeritus bij ICNIRP³⁷⁶ en heeft gedurende bijna 20 jaar wereldwijd het "alleen thermisch effect-paradigma" van gezondheidsrisico's door blootstelling aan RF-EMV uitgedragen, waarbij het overvloedige bewijs voor niet-thermische effecten of kankerrisico's wordt genegeerd.'³⁷⁷ (Zie ook: ³⁷⁸ 379 ³⁸⁰ 381 ³⁸² 383 ³⁸⁴ 385 ³⁸⁶ 387.)

**Dr. Michael Repacholi,
die het ICNIRP en het
WHO EMV-Project
initieerde, zette
onmiddellijk een nauwe
samenwerking op met
de industrie.**

Dr. Lennart Hardell

³⁷⁶ <https://www.icnirp.org/en/about-icnirp/emeritus-members/index.html>

³⁷⁷ Lennart Hardell (2017). *World Health Organization, radiofrequency radiation and health - a hard nut to crack (Review)*. International Journal of oncology 51: 405-413, 2017. Pagina 406 – 407. Vertaling citaat: WdJ.

³⁷⁸ <https://microwavenews.com/news/time-stop-who-charade>.

³⁷⁹ De Groene Amsterdammer. *Bellen schaadt cellen. Onderzoek 5G-technologie* (16 januari 2019)..

<https://www.groene.nl/artikel/bellen-schaadt-cellen>.

³⁸⁰ Dr. Martin L. Pall (2018). *5G: Great risk for EU, U.S. and International Health! Compelling Evidence for Eight Distinct Types of Great Harm Caused by Electromagnetic Field (EMF) Exposures and Mechanism that Causes Them*.

<https://einarflydal.files.wordpress.com/2018/04/pall-to-eu-on-5g-harm-march-2018.pdf>

³⁸¹ http://www.avaate.org/IMG/pdf/escrito_web_icnirp_ingles_final.pdf. 'There appears to be a conflict of interest between the World Health Organization and the Internationaal Commission Non-Ionizing Radiation: The World Health Organization trusts a private entity with no independent experts to set EMF exposure guidelines for the purpose of protecting the health of the population.' Prepared by the Vallisoleta Association of People Affected by Mobile Phone Antennas (AVAATE). July 10, 2015.

³⁸² Documentaire 'Hoe machtig is de telefoonlobby?' Uitzending 29 september 2016 van VTM Nieuws.

www.youtube.com/watch?v=pKUGjsiOeGY&feature=youtu.be

³⁸³ [https://betweenrockandhardplace.wordpress.com/2016/04/04/icnirp-did-it-again/;](https://betweenrockandhardplace.wordpress.com/2016/04/04/icnirp-did-it-again/)

[https://betweenrockandhardplace.wordpress.com/2016/04/05/mike-repacholi-responds-to-icnirp-did-it-again/;](https://betweenrockandhardplace.wordpress.com/2016/04/05/mike-repacholi-responds-to-icnirp-did-it-again/)

Een nieuwsbericht van MicroWave News van 1 oktober 2005 meldt hoe Repacholi de nutsbedrijven betreft bij het opstellen van het WHO EHC-document (Environmental Health Criteria) en daarmee de gezondheidsbescherming mede laat bepalen door de industrie met (uiteraard) haar industriële belangen.

'Microwave News heeft vernomen dat Mike Repacholi, het hoofd van het WHO EMV-project, vertegenwoordigers van nutsbedrijven heeft gerekruteerd om te helpen bij het schrijven van het originele ontwerp van het document en hen later vroeg om het voltooide ontwerp te herzien. Toen, zoals we vorige week meldden, nodigde Repacholi acht vertegenwoordigers van nutsbedrijven uit om de Taskgroep-bijeenkomst van volgende week bij te wonen - de enige waarnemers die waren uitgenodigd (zie onze post van 22 september). De Taskgroep en de industrie-waarnemers verzamelen zich op maandag 3 oktober in een WHO-vergadering in Genève om blootstellingslimieten aan te bevelen.

Uit documenten blijkt dat Leeka Kheifets een centrale rol heeft gespeeld bij het opstellen van het EHC-document. Kheifets heeft een lange relatie gehad met EPRI, de onderzoekstak van de elektriciteitssector. Ze werkte voor EPRI voordat ze Repacholi's assistent in Genève werd. Nu, terug in Californië, heeft Kheifets onlangs aan het British Medical Journal bekendgemaakt dat ze "samenwerkt met het Electric Power Research Institute ... en overlegt met nutsbedrijven". (...) Natuurlijk hebben ook een aantal onafhankelijke onderzoekers deelgenomen, maar het is zeer ongebruikelijk, zo niet ongekennd, dat een gezondheidsdocument van de WHO wordt beoordeeld door zovelen met zulke sterke banden met industriële invloeden.³⁸⁸

Uiteraard hebben nutsbedrijven door hun sterke banden met de industrie er belang bij dat de EMV, waarvan door de industrie gebruik wordt gemaakt en die gebaseerd zijn op de door Repacholi vastgestelde ICNIRP-limieten, ook daadwerkelijk als veilig worden beoordeeld. Keren we terug naar de dubbele veiligheidsstandaard, dan is duidelijk dat de afwijkende veiligheidsstandaard van de Russen hierin geen plek vindt. De Russische limieten zijn immers *gebaseerd op niet-thermische effecten onder 1 mW/cm²*, overeenkomend met de door de ICNIRP als veilig beschouwde blootstellingslimiet (1 mW/cm² = 61,400 V/m).

Uit oogpunt van wetenschappelijke integriteit mag van wetenschappers, zoals van de bij de WHO EHC-draft betrokken deskundigen, worden verwacht dat zij zorgen voor een juiste weergave van de beschikbare wetenschappelijke gegevens, waarbij ze, vanwege de wetenschappelijke controverse, rekening houdt met onzekerheidsmarges³⁸⁹ ³⁹⁰ De dubbele veiligheidsstandaard (die deel uitmaakt van de controverse) dwingt daar ook toe. De bij de WHO EHC-draft betrokken wetenschappers zijn echter ICNIRP-gedomineerd (zie hierna³⁹¹) en niet alleen vanwege de (schijn

<https://betweenrockandhardplace.wordpress.com/2016/04/08/is-icnirp-reliable-enough-to-dictate-meaning-of-science-to-the-governmental-risk-regulators/>

³⁸⁴ https://www.bcuc.com/Documents/Proceedings/2007/DOC_15524_C1-30_KAROW_Evidence-25_Don-Maisch.pdf

³⁸⁵ <https://www.uv.es/gadopas/2013.Not.Entirely.Reliable.pdf>

³⁸⁶ <https://microwavenews.com/news-center/who-and-electric-utilities-partnership-emfs>

³⁸⁷ Sarah J. Starkey (2016). *Inaccurate official assessment of radiofrequency safety by the Advisory Group on Non-ionising Radiation*. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/27902455>. PDF: https://www.irseco.com/wp-content/uploads/Starkey_2016_ICNIRP.pdf

³⁸⁸ Microwave News, 1 oktober 2005. *WHO and electric utilities: A partnership on EMF's*. <https://microwavenews.com/news-center/who-and-electric-utilities-partnership-emfs>

³⁸⁹ *Nederlandse gedragscode wetenschappelijke integriteit 2018*, pagina 13.

<http://www.vsnv.nl/files/documenten/Nederlandse%20gedragscode%20wetenschappelijke%20integriteit%202018.pdf>

³⁹⁰ Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2008). *Onzekere veiligheid. Verantwoordelijkheden rond fysieke veiligheid*. Pagina 95. Voor PDF: <https://www.wrr.nl/onderwerpen/onzekere-veiligheid>

³⁹¹ Gedomineerd door ICNIRP-wetenschappers. Dr. Dariusz Leszczynski. 22 december 2014. *Challenge for Dr. Van Deventer of the WHO EMF Project*. <https://betweenrockandhardplace.wordpress.com/2014/12/22/challenge-for-dr-van-deventer-of-the-who-emf-project/>

van) belangenverstrengeling, maar ook vanwege de ‘pre-consensus’ rond het ‘alleen thermisch effect-paradigma’ bij de selectie van haar leden, moet ervan worden uitgegaan dat de ICNIRP niet tot een dergelijke ‘inclusieve’ weergave van de wetenschappelijke kennis in staat is. Op de website van dr. Dariusz Leszczynski³⁹² lezen we:

‘Alle leden van de uitgaande en inkomende hoofdcommissie van de ICNIRP staan bekend om dezelfde meningen:

- RF-EMV veroorzaken geen nadelige gezondheidseffecten.
- Individuele gevoeligheid voor RF-EMV bestaat niet.
- Het enige mechanisme van RF-EMV is thermisch.
- De niet-thermische effecten bestaan niet.

In een dergelijke opinie-verenigde groep is het niet nodig om wetenschappelijke consensus te vinden – het bestaat al vanaf het beginpunt van het selecteren van de nieuwe leden – de “wetenschappelijke consensus” is vooraf gedefinieerd. Daarom zal er in plaats van het echte wetenschappelijke debat over de mogelijke gezondheidseffecten, worden gesproken over een overtuigende demonstratie van het ontbreken van effecten. Het wetenschappelijk bewijs zal worden bekeken vanuit het oogpunt van het, a priori, idee van het ontbreken van effecten.

Dit is verkeerd en wetenschappelijk misleidend. Het bewijs moet ruimer worden bekeken om te bepalen of het bestaande wetenschappelijke bewijs voor de mogelijke gezondheidseffecten geloofwaardig en betrouwbaar is. Een dergelijk ruimdenkend debat werd gevoerd bij de IARC toen de carcinogeniteit van RF-EMV in 2011 werd geëvalueerd. Het was mogelijk omdat IARC, in tegenstelling tot INCIRP en de WHO, een groep wetenschappers had uitgenodigd die een veel grotere breedte van meningen vertegenwoordigen. Naast degenen die beweerden dat er geen effecten waren, waren er ook degenen die een dergelijke overweging toestonden (Armstrong, Belyaev, Blackman, Cardis, Hardell, Leszczynski, Portier).³⁹³

Als het gaat om de uitkomsten van het IARC-debat, meldt Griegoriev echter dat onmiddellijk na de bekendmaking door de IARC dat RF-EMV mogelijk een promotor zijn van hersenglioma-tumoren (classificatie 2B: mogelijk kankerverwekkend), het IARC-onderzoek tijdens vergaderingen van het WHO EMV-Programma in discredit werd gebracht:

‘Tijdens de vergaderingen van het Raadgevend Comité van de WHO over het internationale programma “EMV en volksgezondheid” in 2011 en 2012 werd (...) de mening gepromoot dat er geen vertrouwen is in dit IARC-besluit. Natuurlijk worden de meeste negatieve meningen over dit onderwerp gevormd onder invloed van de industrie en financiële belangen. Helaas nemen veel wetenschappers deel aan lobbyen voor hun belangen. Als gevolg hiervan werd het wereldlobbysyndicaat opgericht, met constante financiële ondersteuning, waardoor de bevolking niet objectief kan worden geïnformeerd over de mogelijke negatieve effecten van RF EMF op de volksgezondheid.’³⁹⁴

De meeste wetenschappers ontsnappen niet aan ‘confirmation biases’, oftewel vooroordelen gericht op bevestiging van hun eigen standpunt. Leszczynski hierover:

‘Wetenschappers met een geen-effect mening zullen dus makkelijker studies zonder effect accepteren en zullen beter kijken naar tekortkomingen in de wel-effect studies. En hetzelfde zal gebeuren met de wetenschappers die

³⁹² Adjunct professor van de Division of Biochemistry and Biotechnology van de Universiteit van Helsinki en lid van de IARC-werkgroep waarin 31 wetenschappers uit 14 landen RF-EMV (zoals gebruikt bij mobiele telefonie) hebben ingedeeld in de categorie ‘mogelijk kankerverwekkend’ (2B). <https://www.wirelessinfo.nl/nieuws/van-andere-media/282-interview-met-dr-dariusz-leszczynski>

³⁹³ <https://betweenrockandhardplace.wordpress.com/2016/04/04/icnirp-did-it-again/> Vertaling citaat: WdJ.

³⁹⁴ Yury G. Grigoriev (2019). *Radiobiological Arguments for Assessing the Electromagnetic Hazard to Public Health for the Beginning of the Twenty-First Century. (The Opinion of the Russian Scientist)*. In: Marko Markov (ed)(2019). *Mobile Communications and Public Health*. Taylor & Francis Group, LLC. Pagina 232. Vertaling citaat: WdJ.

een wel-effect mening hebben. Ze zullen makkelijker studies accepteren die een wel-effect vertonen en beter kijken naar tekortkomingen in studies zonder effect. Hier is het probleem. Als alle leden van de hoofdcommissie (van de ICNIRP) dezelfde mening hebben, is het wetenschappelijke debat beperkt en waarschijnlijk scheef. In mijn werk verwees ik naar de IARC 2011 en nam de lijst met namen van wetenschappers op, niet als een "zelfpromoting optreden", maar om aan te tonen dat daar geloofwaardige wetenschappers zijn met uiteenlopende meningen die kunnen worden ingeschakeld om de kwaliteit en veelzijdigheid van het wetenschappelijk debat in de ICNIRP en de EHC Task Group^{395 396} te verbeteren.^{397 398}

Hoewel Repacholi in 2006 de WHO verliet, wordt het 'alleen thermisch effect-paradigma' binnen het WHO EMV-programma voortgezet, o.a door ingenieur Emilie van Deventer met een aantoonbare belangenverstrengeling met de industrie:

'Repacholi heeft Emilie van Deventer in 2000 bij het WHO EMV-Programma aangeworven. Ze is de huidige projectmanager bij de WHO voor het EMV-project. Ze is al lang lid van het door de industrie gedomineerde organisatie Institute of Electrical and Electronics Engineers (IEEE). IEEE is 's werelds krachtigste federatie van ingenieurs. De leden zijn of waren werkzaam bij bedrijven of organisaties die producenten of gebruikers zijn van technologieën die afhankelijk zijn van stralingsfrequenties, zoals energiebedrijven, de telecomsector en de militaire industrie. IEEE geeft al tientallen jaren prioriteit aan internationale lobby-inspanningen, vooral gericht op de WHO. (...) Van Deventer is elektrotechnisch ingenieur. Ze heeft geen formele of eerdere kennis in geneeskunde, epidemiologie of biologie, dus het is verrassend dat ze werd geselecteerd voor zo'n belangrijke functie bij de WHO. (...) Hetzelfde jaar dat ze werd aangeworven voor het WHO EMV-Programma schreef het Toronto University Magazine over het werk van Emilie van Deventer dat het "van onschatbare waarde" was voor de industrie: "De softwaremodellering die wordt uitgevoerd door teams zoals die van Van Deventer is van onschatbare waarde. 'De industriële gemeenschap is erg geïnteresseerd in onze onderzoekscapaciteiten', zegt van Deventer. 'Het moet altijd werken aan de volgende generatie producten, dus het wendt zich tot universiteiten om het onderzoek gedaan te krijgen.'"³⁹⁹

Hoezeer de criteria voor onze veiligheid worden bepaald door het 'alleen thermisch effect-paradigma', terwijl de meerderheid van de wetenschappelijke gemeenschap op het gebied van gezondheidsonderzoek en EMV⁴⁰⁰ zich daar op grond van het wetenschappelijke bewijs fel tegen verzet, blijkt uit een door Leszczynski beoordeelde WHO EHC-draft uit 2014.

'Hoe kon het gebeuren dat het wetenschappelijk bewijs op een zo ongebalanceerde wijze in de EHC-draft werd gepresenteerd?

Zoals hierboven vermeld, werd het proces van schrijven gedomineerd door ICNIRP-wetenschappers. Het is bekend dat leden van deze "privé-club" worden geselecteerd op hun overeenkomst in meningen over het onderwerp RF-EMV.

- Epidemiologisch bewijs werd geschreven onder leiding van Maria Feychting, bekend om de langdurige mening dat er geen bewijs is voor het risico op hersenkanker. Ze verwerpt duidelijk het bewijs van risico geleverd door Interphone, Hardell en CERENAT studies en looft duidelijk het bewijs geleverd door Deense

³⁹⁵ WHO Environmental Health Criteria-Taskgroup. https://www.who.int/peh-emf/research/rf_ehc_page/en/

³⁹⁶ Zie ook: https://www.bcuc.com/Documents/Proceedings/2007/DOC_15524_C1-30_KAROW_Evidence-25_Don-Maisch.pdf

³⁹⁷ <https://betweenrockandhardplace.wordpress.com/2016/04/05/mike-repacholi-responds-to-icnirp-did-it-again/>

³⁹⁸ Zie ook: Gabriel Doménech Pascual (2013). Not Entirely Reliable: Private Scientific Organizations and Risk Regulation – The Case of Electromagnetic Fields. EJRR 1|2013. The case of Elektromagnetic Fields. <https://www.uv.es/gadopas/2013.Not.Entirely.Reliable.pdf>.

³⁹⁹ Lennart Hardell (2017). *World Health Organization, radiofrequency radiation and health - a hard nut to crack (Review)*. International Journal of oncology 51: 405-413, 2017. Pagina 406 – 407. Vertaling citaat: WdJ.

⁴⁰⁰ Lennart Hardell's blog. 7 januari 2020. A blog about environmental and health related research. *Letter on Expert evaluations on health risks from radiofrequency electromagnetic fields RF-EMF) and 5G*. <https://lennarthardellenglish.wordpress.com/2020/01/15/letter-on-expert-evaluations-on-health-risks-from-radiofrequency-electromagnetic-fields-rf-emf-and-5g/>

Cohort of de Million Women Study. Het is dus geen wonder dat het epidemiologische deel van het EHC-ontwerp deze meningen weerspiegelt, *maar niet de momenteel beschikbare wetenschappelijke gegevens*. Bewijs dat onzeker en tegenstrijdig is maar, ondanks deze tekortkomingen, *rode vlaggen van mogelijk (zelfs waarschijnlijk) gezondheidsrisico oplevert*.

- Bewijs van menselijke studies werd geschreven onder leiding van Dr. Gunhild Oftedal. Haar mening steunt krachtig het idee van het gebrek aan correlatie tussen EHS en EMV. Ik schreef erover in een van mijn berichten in The Washington Times. De andere prominente expert die betrokken is bij het schrijven van dit hoofdstuk was Dr. James Rubin, een andere wetenschapper die de EHS- en EMV-link afwijst. Ik gaf commentaar op zijn "voodoo-wetenschap" in een van mijn andere berichten in The Washington Times. Wanneer anti-EHS-experts als Oftedal en Rubin een hoofdstuk over EHS schrijven, zijn de resultaten gemakkelijk voorspelbaar - EHS wordt niet veroorzaakt door EMV.
- Dierstudies werden geschreven onder leiding van Dr. Eric van Rongen, een andere wetenschapper die bekend staat om zijn geen-effecten-whatsoever-mening. Ik was verbaasd dat dierstudies werden toegewezen aan Dr. van Rongen. Kijkend naar zijn publicatierecord in de PubMed-database, is te zien dat hij geen experimentele dierstudies naar effecten van RF-EMV heeft gepubliceerd. Volgens PubMed zijn er in totaal slechts 33 publicaties onder zijn naam en de meeste zijn geen originele onderzoeken, maar meningen en beoordelingen van werk van anderen. Dit is natuurlijk geen probleem. Wetenschappers hebben verschillende publicatierecords. Wat een raadsel is, is dat de expert op het gebied van dierstudies geen onderzoek op dit gebied heeft gedaan. Is hij een expert? Laat me een voorbeeld geven om dit probleem beter te begrijpen - ik schrijf vaak over epidemiologie, maar ik zou er nooit mee instemmen om een epidemiologisch hoofdstuk van een belangrijk document te schrijven zoals EHC. De verklaring waarom Dr. van Rongen de leiding had over het schrijven over dierstudies komt van een niet-ICNIRP-richting. Onlangs publiceerde de Nederlandse Gezondheidsraad een review "Mobile phones and cancer. Deel 2. Animal studies on carcinogenesis" en Dr. Eric van Rongen wordt vermeld als co-auteur van deze review in zijn hoedanigheid van "Dr. E. van Rongen, wetenschappelijk secretaris, radiobioloog, Gezondheidsraad, Den Haag". Het document in kwestie kwam tot de conclusie dat uit dieronderzoek blijkt dat er geen gezondheidsrisico voor de mens is. Geen wonder dat dezelfde aanpak wordt gezien in de EHC-versie.
- In vitro laboratoriumstudies werden geschreven onder begeleiding van Dr. M. R. Scarfi, een andere expert zonder effect. Toen de schrijfinspanning van Dr. Scarfi werd gecombineerd met de steun van Dr. Vijaylaxmi, was het resultaat duidelijk - RF-EMV hebben geen enkele gezondheidseffect. Beiden publiceerden zojuist een overzichtsartikel waarin ze ICES⁴⁰¹ en ICNIRP prijzen voor hun wetenschappelijke evaluatie en aanbevelingen voor veiligheidslimieten op basis van de zogenaamde bewijskracht. Het bewijsgewicht is een wat lastige term. Bij correct gebruik is het nuttig studies van slechte kwaliteit uit te sluiten. Zoals ik echter al in 2009 schreef, wordt de bewijskracht vaak misbruikt om het bewijs van effecten als gevolg van blootstelling aan elektromagnetische velden te verwerpen. Interessant is dat Dr. C-K. Chou, de recent gepensioneerde hoofdwetenschapper van Motorola, wordt erkend voor een kritische beoordeling van het manuscript voordat het werd ingediend voor publicatie. Dus in de review is alles in overeenstemming met de meningen van Motorola en ICES, maar hoe zit het met een ander standpunt van de niet-industriële en niet-ICES / niet-ICNIRP-experts?
- Mechanismenstudies zijn geschreven voor de EHC, maar het is niet eenvoudig om te bepalen wie de auteur van deze tekst is. Zoals ik eerder schreef, is de uiteindelijke conclusie dat er alleen thermische effecten bestaan. Blijkbaar zijn alle onderzoeken die effecten bij niet-thermische blootstellingsniveaus tonen onjuist. Als het om weinig onderzoeken gaat, zou je een probleem kunnen vermoeden, maar als het om honderden onderzoeken gaat, moet het afwijzen ervan niet zo eenvoudig zijn. Het is niet voldoende om te zeggen dat dit fenomeen niet bestaat omdat het mechanisme onbekend is. Er zijn veel fenomenen waarbij de wetenschap geen kennis heeft van de betrokken mechanismen. Moeten ze allemaal automatisch worden afgewezen, omdat "experts" niet-thermische effecten van EMV afwijzen?

⁴⁰¹ International Council for the Exploration of the Sea (ICES), de wetenschappelijke afdeling van de Deense Marine.
<http://www.ices.dk/explore-us/who-we-are/Pages/Who-we-are.aspx>.

Verdedigers van het EHC-concept zouden kunnen zeggen dat mijn zorgen ongegrond zijn. Dat het EHC-ontwerp slechts een beoordeling is van wetenschappelijke studies, voorbereid voor de Taskgroep. Dat het de Taskgroep is die conclusies zal ontwikkelen over het gezondheidsrisico van RF-EMF-blootstellingen. Inderdaad, dat is het proces. Het is echter belangrijk voor het werk van de Taskgroep, hoe het bewijsmateriaal werd beoordeeld in het EHC-ontwerp. Als het bewijsmateriaal vanuit vooringenomenheid wordt beoordeeld, in de richting van een geen-effect-whatsoever-notie, kan het werk van de Taskgroep scheef gaan en leiden tot bevooroordeelde conclusies. Dit is geen theoretisch probleem. Dit gebeurde eerder. Enkele jaren geleden heeft het WHO EMV-project een EHC voorbereid op ELF-EMV. Volgens een van de leden van de EHC-Taskgroep van ELF-EMV was het ontwerp van de EHC voor ELF-EMV zo biased dat de Taskgroep overwoog het in de prullenbak te gooien en helemaal opnieuw te beginnen.⁴⁰²

Niet alleen de wetenschappelijke controverse, maar ook deze zo duidelijke (schijn van) belangenverstrengeling dwingt om elke veiligheidsclaim ICNIRP-limieten, alsook de betrouwbaarheid van de WHO EHC-drafts af te wijzen.

Een groot verschil tussen de Duitse ICNIRP en de Russische RNCNIRP is dat de RNCNIRP geen invloeden van de industrie toestaat. Dit blijkt uit haar reactie op een artikel in de Russische krant Izvestia waarin de industrie zich verzet tegen de bevindingen uit het eerdergenoemde 14-jarige onderzoek onder MT-gebruikende kinderen.

'De auteurs van de studie vestigden een betrouwbaar negatief effect van het elektromagnetisch veld van draadloze communicatie op psychofysiologische indicatoren die significant zijn voor het onderwijs en de intellectuele ontwikkeling van kinderen. In een krantenartikel worden ze tegengewerkt door vertegenwoordigers van de telecom-industrie, die geloven dat de schadelijkheid van elektromagnetische velden niet is bewezen. Er moet worden opgemerkt dat het feit van verminderde mentale prestaties van schoolkinderen onder chronische blootstelling van een elektromagnetisch veld met lage intensiteit voor het eerst in ons land betrouwbaar werd vastgesteld in het midden van de jaren zeventig (academicus M.G. Shandala en collega's). Dus de gegevens van Yuri Gregoriev e.a. over het effect van het elektromagnetische veld van mobiele telefoons, past in het algemene idee van de effecten van niet-thermische intensiteit.'⁴⁰³

Een 'alleen thermisch effect-paradigma' kan niet samengaan met de resultaten van het Russische onderzoek die met name niet-thermisch zijn. In de recentelijk verschenen bundel artikelen '*Mobile Communication en Public Health*' (2019) onder redactie van de Russische wetenschapper dr. Marko Markov, vinden we twee papers van Grigoriev die dit bevestigen. In het artikel '*Radiobiological Arguments for Assessing the Electromagnetic Hazard to Public Health from the Beginning of the Twenty-First Century*' lezen we:

'In 1997 hebben we alle vroege publicaties opnieuw geanalyseerd en nogmaals bevestigd dat de verkregen resultaten correct werden gekozen als basis voor de standaardisatie van RF-EMV-blootstelling voor de bevolking in de USSR. De lezer kan de resultaten van deze generalisatie vinden in het rapport van het International Science and Technology Center (ISTC) in het Russisch en Engels (ISTC, 2003).

Echter, zelfs vóór het tijdperk van mobiele communicatie, in de Verenigde Staten, werd twijfel uitgesproken over de betrouwbaarheid van de resultaten van deze experimenten. Tegelijkertijd gingen westerse auteurs uit van het elementaire postulaat dat het menselijk lichaam niet kan reageren op niet-thermische blootstelling, bewegend

⁴⁰² Dr. Dariusz Leszczynski. 22 december 2014. *Challenge for Dr. Van Deventer of the WHO EMF Project*. <https://betweenrockandhardplace.wordpress.com/2014/12/22/challenge-for-dr-van-deventer-of-the-who-emf-project/>

Vertaling citaat en cursief: WdJ.

⁴⁰³ RNCNIRP: '*Chronische blootstelling aan elektromagnetische straling beïnvloedt een kind negatief – Professor Yuri Grigoriev sprak in de Izvestia-krant op 4 september 2019*'. Gepubliceerd 7 september 2019. <http://www.emf-net.ru/> Vertaling met behulp van Google Translate.

dat er geen bekende mechanismen zijn voor niet-thermische blootstelling en daarom waren onze resultaten niet correct. (...)

Er werden verschillende gezamenlijke commissies ingesteld, tal van internationale vergaderingen, rondetafels en informele fora werden gehouden die alleen thermische effecten claimden. Dit standpunt werd actief ondersteund door de industrie. Ter bevordering van dit concept hebben het WHO-adviescomité, ICNIRP, IEEE en ANSI slechts één concept verdedigd, thermische effecten. Op basis van deze standpunten raakten het WHO-adviescomité, ICNIRP en IEEE wetenschappelijk volledig failliet.⁴⁰⁴

Op basis van de dubbele veiligheidsstandaard zou de wetenschappelijke validiteit van de richtlijnen van de ICNIRP in twijfel moeten worden getrokken. Het streven van het WHO EMV-Project was echter een wereldwijde harmonisatie van de ICNIRP-limieten.

'ICNIRP heeft lang gestreefd naar 'harmonisatie' met de Russische RF-normen, maar de Russen hebben volgehouden dat de alleen thermische effecten-benadering van de ICNIRP niet beschermend is voor werknemers en voor het publiek. Hun voorkeursbenadering is om ook rekening te houden met mogelijke (niet-thermische) nadelige biologische effecten van RF-blootstelling op lange termijn (inclusief immunologische) - iets dat ICNIRP standvastig weigert te erkennen.'⁴⁰⁵

13.3. ICNIRP en WHO EMV-Programma plaatsen Russisch onderzoek buiten beeld

Tijdens een conferentie in 2004 in Moskou met een Russische afvaardiging van de RNCNIRP, RAS (Russian Academy of Science) en RAMS (Russian Academy of Medical Science) en een westerse afvaardiging van het WHO EMV-Programma en de ICNIRP, komen de tegenstellingen scherp tot uitdrukking. Grigoriev, de toenmalige voorzitter van de RNCNIRP en tevens de voorzitter van de conferentie, verwijt Repacholi (WHO EMV-Projekt) dat de WHO onvoldoende vanuit het voorzorgbeginsel handelt.⁴⁰⁶

'Yuri beschuldigde vervolgens Michael Repacholi van het vermijden van het onderwerp kinderen en mobiele telefoons. Hij ging verder met het vermelden van studies en de symptomen van microwave-sickness⁴⁰⁷, waarvan hij zei dat ze afhangen van de duur en het aantal oproepen. "Kinderen lopen een hoog risico – cut down sharply their use!".

Later op de dag wijst Yuri erop dat kinderen gevoeliger zijn dan volwassenen voor blootstelling aan RF en dat het mogelijk zou moeten zijn om kinderen te beschermen door aanbevelingen te doen die de duur van hun oproepen beperken en adviseren alleen te bellen als dat nodig is. Hij wilde aan het eind van de conferentie een gezamenlijke verklaring zien van de conferentiecommissie over het gebruik van mobiele telefoons door kinderen, maar tot dit moment is het onbekend of een dergelijke verklaring is gegeven. Het is onwaarschijnlijk gezien de betrokkenheid van de ICNIRP.⁴⁰⁸

⁴⁰⁴ Yury G. Grigoriev (2019). *Radiobiological Arguments for Assessing the Electromagnetic Hazard to Public Health for the Beginning of the Twenty-First Century. (The Opinion of the Russian Scientist)*. In: Marko Markov (ed)(2019). *Mobile Communications and Public Health*. Taylor & Francis Group, LLC. Pagina 224 - 225. Vertaling citaat: WdJ.

⁴⁰⁵ Dr. Don Maisch (2004). (Notes on the) *International Conference Mobile Communications and Health, Biological and Social Problems*. Sept. 20 – 22, 2004, Moscow, Russia. Pagina 3. <https://www.emfacts.com/papers/>. Vertaling citaat: WdJ.

⁴⁰⁶ Grigoriev verwijst daarbij naar een artikel van dr. Don Maisch (Wollongong University): *Children and Mobile Phones ... Is There a Health Risk? The case for extra precautions*. Reprinted from Journal of Australasian College of Nutritional & Environmental Medicine - Vol. 22 No. 2; August 2003: page 3-8. http://mreengenharia.com.br/pdf/2_children_mobiles_Don_Maisch.pdf

⁴⁰⁷ De aanduiding 'microwave-sickness' werd ook in de VS gebruikt en kan worden beschouwd als een eerdere aanduiding voor wat tegenwoordig bekendstaat als 'Elektromagnetisch Hyper Sensitiviteit' (kortweg EHS).

⁴⁰⁸ Dr. Don Maisch (2004). (Notes on the) *International Conference Mobile Communications and Health, Biological and Social Problems*. Sept. 20 – 22, 2004, Moscow, Russia. Pagina 6 - 7. <https://www.emfacts.com/papers/>. Vertaling citaat: WdJ.

De gewenste verklaring is er inderdaad nooit gekomen. Repacholi, die zoals we hebben gezien zowel de ICNIRP als het WHO EMV-Project vertegenwoordigde, houdt tegenover de Russen onverminderd vast aan het 'alleen thermisch effect-paradigma'. Wel wordt tijdens de conferentie besloten om in een gezamenlijk Frans-Russisch project (2005 – 2007) enkele Russische immunologie-studies te repliceren.

'Een reeks Sovjetstudies gepubliceerd tussen 1974 en 1991 ging voornamelijk over effecten op het immuunsysteem van ratten die werden blootgesteld aan radiofrequente (RF elektromagnetische velden (EMF) bij 2375 MHz (0,1 – 10 W/m²). De resultaten van deze onderzoeken hebben gedeeltelijk als basis gediend voor de openbare RF-normen van de voormalige USSR en voor de huidige Russische norm. Omdat de resultaten van deze studies in deze belangrijke normen werden meegenomen, vond het Internationale EMV-Project van de World Health Organisation (WHO) het essentieel dat Russische wetenschappers en een onafhankelijk laboratorium de resultaten van deze studies repliceerden.'⁴⁰⁹

Dit replicatie-onderzoek was onvermijdelijk voor Repacholi, omdat het wetenschappelijk bewijs dat in de Russische studies was gevonden de validiteit van de ICNIRP-limieten ter discussie stelde en wereldwijde harmonisatie in de weg stond. Dr. Don Maisch, een van de aanwezigen bij de hier aangehaalde conferentie, anticipeerde van tevoren op de resultaten van dit gezamenlijke onderzoek:

'Overweeg de twee mogelijke uitkomsten en implicaties van het Russisch-Franse onderzoek.

1) De studie kan de Russische studies niet bevestigen, d.w.z. er worden geen effecten gevonden op de immuunsysteemfunctie van RF-blootstellingen: De WHO en ICNIRP zouden dan beweren dat dit de belangrijkste basis voor zowel de Russische als de Chinese RF-normen ongeldig maakt en dat ze daarom, als ze enige wetenschappelijke geloofwaardigheid wilden behouden, de ICNIRP en het paradigma van alleen thermische effecten zouden moeten accepteren. Een waarschijnlijke overwinning voor de wereldwijde harmonisatie van ICNIRP. – Een fantastisch resultaat voor ICNIRP.

2) De studie vindt een nadelig effect op het immuunsysteem dat de Russische studies opnieuw bevestigt: Dit zou het Russische niet-thermische gezichtspunt een grote boost geven en hun normen wereldwijd geloofwaardig maken. Tegelijkertijd zou het een ernstige klap zijn voor de ICNIRP en haar al lang bestaande alleen acute effecten-mantra en wereldwijde drang naar harmonisatie. Het zou ook de geloofwaardigheid van al die westerse wetenschappers met alleen thermische effecten en de complete basis van vele nationale RF-blootstellingsnormen in twijfel trekken die de ICNIRP, IEEE etc. volgen. Bovendien zouden alle garanties voor veiligheid van telecommunicatie uit het raam worden gegooid en voor een geweldige stimulans zorgen voor gemeenschapsactivisten die om gezondheidsredenen campagne voeren.

Natuurlijk zou ICNIRP dan kunnen stellen dat één onderzoek geen beleid kan bepalen en dat deze bevindingen nu moeten worden gerepliceerd – wat jaren de tijd geeft om de schade te beperken. Toch zou het harmonisatieproces nog lang nagenoeg dood zijn. – Voor de ICNIRP zou dit een desastreuze uitkomst zijn. Daarom ben ik van mening dat de ICNIRP teveel op het spel heeft staan om onpartijdig te zijn in dit onderzoek, terwijl het tegelijkertijd nauw betrokken zal zijn bij het opstellen van de criteria en de uitvoering van het onderzoek.

Wat dringend nodig is, is een "oversight committee", een kleine groep onafhankelijke stralingsdeskundigen die niet gebonden zijn aan de WHO, ICNIRP, de telecommunicatie-industrie of de RNCNIRP, en de expertise hebben om ervoor te zorgen dat alles op tafel ligt, zodat de resultaten van de studie kunnen worden bevraagd. Ze zouden

⁴⁰⁹ Y.G. Grigoriev e.a. (2010). *Confirmation Studies of Soviet Research on Immunological Effects of Microwaves: Russian Immunology Results*. *Bioelectromagnetics* 31:589-602 (2010). Pagina 589. Vertaling citaat: WdJ.

niet deelnemen aan de studie, maar fungeren als externe monitors, vergelijkbaar met wat we de VN zien doen in de nationale verkiezingen van sommige landen.⁴¹⁰

Er wordt inderdaad een International Oversight Committee' (IOC) ingesteld door de WHO. Echter, met Repacholi, die inmiddels het WHO EMV-Programma had verlaten, als een van de vier waarnemers. In een Russisch artikel maakt Grigoriev melding van een door de IOC gestelde voorwaarde aan de statische verwerking van de verkregen resultaten en kenmerken van veranderingen.

'Deze IOC-eis beperkte echter de wetenschappelijke basis voor mogelijke ernstige verschillen in de respons van het immuunsysteem in de onderzoeksgroepen.'⁴¹¹

Als het gaat om de vraag hoe betrouwbaar de uitkomsten van het Franse onderzoek moeten worden ingeschat, is niet alleen de twijfelachtige 'actieve all-round assistentie van voormalig hoofd van het WHO Internationale Programma "EMV en Gezondheid", M. Repacholi'⁴¹² van belang, maar moet ook meegewogen worden dat de leiding van het Franse onderzoek in handen lag van dr. Bernard Veyret, sinds 2000 lid van de ICNIRP. Bovendien, last but not least, werd het replicatie-onderzoek van het westen uit gefinancierd door de hiervoor in het artikel van Lennart Hardell genoemde lobby-organisaties van de telecomindustrie: GSM Association (GB/Ierland) en Mobile Manufacturers Forum (MMF)(België).⁴¹³ De uitkomst van het Franse onderzoek is dan ook niet verwonderlijk:

'Volgens de resultaten van hun experimenten vonden de Franse onderzoekers geen significante veranderingen in de immunologische status.'⁴¹⁴

Echter, waar de Franse onderzoekers geen effecten^{415 416} vonden, vonden de Russische onderzoekers, ondanks de IOC-eis, een bevestiging van hun eerdere resultaten en gingen, onafhankelijk van de Franse onderzoeksresultaten, over tot publicatie. Over de belangrijkste uitkomsten van de studie lezen we:

'De gegevens van het immunologische onderzoek bevestigen gedeeltelijk de resultaten van de Sovjet-onderzoeksgroepen over de mogelijke inductie van auto-immunreacties (toename van antilichamen tegen hersenantigenen in de blootgestelde groep op de 14^e dag na blootstelling) en suggereerden stressreacties door blootstelling aan radiofrequentie op dag 7 na blootstelling (aangegeven door een toename van het gehalte aan aminozuren gebonden met stikstofoxideverbindingen, evenals lipiden, inclusief niet-verzadigde vetzuren met korte ketens en hun oxidatieproducten).

De bevindingen over de prenatale ontwikkelingen van nakomelingen suggereerden mogelijke nadelige effecten

⁴¹⁰ Dr. Don Maisch (2004). (Notes on the) *International Conference Mobile Communications and Health, Biological and Social Problems*. Sept. 20 – 22, 2004, Moscow, Russia. Pagina 17. <https://www.emfacts.com/papers/>.

⁴¹¹ Grigoriev e.a. (2011). 'Nieuwe gegevens voor bewijs van het belang van belangrijke effecten in chronisch elektromagnetische irradiatie (voor autoimmune veranderingen in ratten)'. Vertaling: Google Translate. <http://naukarus.com/novye-dannye-dlya-dokazatelstv-nalichiya-znachimyh-effektov-pri-hronicheskom-elektromagnitnom-obluchenii-k-autoimmunnym-i>

⁴¹² Yuri G. Grigoriev (2019). *Radiobiological Arguments for Assessing the Electromagnetic Hazard to Public Health for the Beginning of the Twenty-First Century. (The Opinion of the Russian Scientist)*. In: Marko Markov (ed)(2019). *Mobile Communications and Public Health*. Taylor & Francis Group, LLC. Pagina 230. Vertaling citaat: WdJ.

⁴¹³ <https://www.emf-portal.org/en/article/18632>

⁴¹⁴ Ibidem.

⁴¹⁵ Repacholi e.a. (2010). *An international project to confirm Soviet-era results on immunological and teratological effects of RF field exposure in Wistar rats and comments on Grigoriev et al. [2010]*. *Bioelectromagnetics*. 2011 May; 32(4): 325-30.

⁴¹⁶ Yuri Grigoriev. *Comments from the Russian group on Repacholi et al. "An international project to confirm soviet era results on immunological and teratological effects of RF field exposure in wistar rats and comments on Grigoriev et al. [2010]"*. *Bioelectromagnetics*, vol. 42 Issue 4.

van het bloedserum van blootgestelde ratten op zwangerschap en embryo-foetale ontwikkeling bij ratten, in overeenstemming met de eerdere resultaten van Shandala en Vinogradov (1982). De huidige studie toonde een hoger aantal in utero-mortaliteit (gepoolde gegevens van dagen 15 en 20 van de zwangerschap) bij ratten geïnjecteerd met bloedserum van blootgestelde dieren (55,6 \geq 4,0%) dan in ratten geïnjecteerd met serum van dieren blootgesteld aan schijnblootstelling (11,7 \geq 3,3%).⁴¹⁷

In de recente bundel 'Mobile Communications and Public Health' (2019), schrijft Grigoriev:

'Bijgevolg hebben we de resultaten verkregen die de geldigheid van de in 1956 gebruikte database bevestigen om de normen voor RF-EMV in de USSR te rechtvaardigen - 10 μ W /cm², die tot nu toe niet zijn veranderd in Rusland. Deze gegevens stellen ons in staat om te concluderen dat het immuunsysteem kan worden beschouwd als een kritisch systeem bij de evaluatie van het biologische effect van RF-EMV van lage intensiteit. Bovenstaande resultaten, die de aanwezigheid van dosisafhankelijkheid onder invloed van RF-EMV met lage intensiteit aangeven, maken het mogelijk om de resultaten te gebruiken bij de ontwikkeling van wettelijke documenten.'⁴¹⁸

Het mag duidelijk zijn dat en waarom deze kennis door de ICNIRP en het WHO EMV-Project niet wordt benut. Echter, waar kennis wordt gedefactueeliseerd, wordt de wetenschappelijke infrastructuur uitgehold en kunnen we uiteindelijk, met Grigoriev, spreken over een wetenschappelijk faillissement. Een ondeugdelijke wetenschappelijke infrastructuur ondermijnt de democratie en, als het gezondheidsrisico's betreft, de fysieke veiligheid van de burger.

'Met het toenemende gebruik van mobiele communicatie onder de bevolking hebben veel specialisten radiobiologische concepten verwaarloosd, bijvoorbeeld het concept van een kritisch orgaan of kritisch systeem, de mogelijkheid van accumulatie⁴¹⁹ van bio-effecten, de mate van restschade⁴²⁰ en langetermijneffecten. De nieuwheid van de bijna dagelijkse levenslange blootstelling aan RF-EMV van het menselijk brein kreeg geen aandacht en het door de WHO voorgestelde voorzorgsbeginsel dat kinderen risico's lopen, werd volledig genegeerd. Het was de eerste keer in de menselijke beschaving dat kinderen in een risicogroep werden opgenomen (Grigoriev, 2014; Markov en Grigoriev, 2015). Tot nu toe zijn geïsoleerde studies uitgevoerd zonder rekening te houden met de fundamentele radiobiologische argumenten om de gevaren van mobiele communicatie voor de volksgezondheid te beoordelen. Dit gebeurt tegen de achtergrond van periodiek verschenen publicaties dat mobiele communicatie niet gevaarlijk is voor de gezondheid van de bevolking, wat schandelijk is.'⁴²¹

Uiteraard is de vraag wie hier de deskundigen zijn en waar de waarheid ligt relevant. Ik geef u hierbij echter ter overweging dat belangenverstrengeling en zelfs *de schijn van belangenverstrengeling*, zoals de 'Code ter voorkoming van oneigenlijke beïnvloeding door belangenverstrengeling'⁴²² en de 'Nederlandse gedragscode wetenschappelijke integriteit'⁴²³ aangeven, een serieus gevaar is voor de objectiviteit en onafhankelijkheid van wetenschappelijk onderzoek. Bovendien kunt u zich de vraag stellen welke belangen wetenschappers hebben om gezondheidseffecten te melden, anders dan het beschermen van de volksgezondheid, vaak – zeker

⁴¹⁷ Y.G. Grigoriev. (2011). Confirmation Studies of Soviet Research Immunological Effects of Microwaves: Russian Immunology Effects. <https://www.emf-portal.org/en/article/18632>. Main outcome of study. Vertaling: WdJ.

⁴¹⁸ Yury G. Grigoriev (2019). *Radiobiological Arguments for Assessing the Electromagnetic Hazard to Public Health for the Beginning of the Twenty-First Century. (The Opinion of the Russian Scientist)*. In: Marko Markov (ed)(2019). *Mobile Communications and Public Health*. Taylor & Francis Group, LLC. Pagina 231. Vertaling citaat: WdJ.

⁴¹⁹ Opeenstapeling, opeenhoping.

⁴²⁰ Letselschade.

⁴²¹ Yury G. Grigoriev (2019). *Radiobiological Arguments for Assessing the Electromagnetic Hazard to Public Health for the Beginning of the Twenty-First Century. (The Opinion of the Russian Scientist)*. In: Marko Markov (ed)(2019). *Mobile Communications and Public Health*. Taylor & Francis Group, LLC. Pagina 225. Vertaling citaat: WdJ.

⁴²² <https://www.knaw.nl/nl/actueel/publicaties/code-ter-voorkoming-van-oneigenlijke-beinvloeding-door-belangenverstrengeling>

⁴²³ <https://www.vsnv.nl/files/documenten/Nederlandse%20gedragscode%20wetenschappelijke%20integriteit%202018.pdf>

in het Westen – met het risico van verdachtmaking en ondermijning van hun carrière. Volgens Grigoriev zijn we van een tijdperk waarin het thermisch effect van RF-EMV als een axioma werd geaccepteerd en gekenmerkt als een onschadelijke ‘elektromagnetische smog’, terechtgekomen in een tijdperk van ‘elektromagnetische chaos’.

‘In feite is dit het tijdperk van “elektromagnetische wetteloosheid” van elektromagnetische vervuiling van de omgeving. Het is duidelijk dat de wetenschappelijke gemeenschap en de openbare gezondheidsdiensten niet voorbereid waren op een baanbrekende verandering in communicatie onder de bevolking, die rechtstreeks verband houdt met de constante extra impact van RF EMF op het lichaam van de bevolking.’⁴²⁴

Grigoriev is van mening dat de omstandigheden van de bestaande elektromagnetische chaos, het noodzakelijk maken

‘om de bevolking te informeren dat het ongecontroleerd gebruik van mobiele communicatie gevaarlijk kan zijn voor de gezondheid. En vanwege de onafhankelijke keuze door de bevolking is het noodzakelijk om de categorie “vrijwillig risico” in te voeren. We moeten eindelijk de elektromagnetische chaos stoppen.’⁴²⁵

Duidelijk is dat dit standpunt haaks staat op de veiligheidsclaim ICNIRP-limieten, die een ongebreidelde uitrol van draadloze netwerken mogelijk maakt (zie ook Deel III van deze ‘Nadere toelichting en onderbouwing’). De (schijn van) belangenverstremming binnen de ICNIRP en het WHO-EMV Programma, maken beiden tot onbetrouwbare instanties, waaraan onze gezondheid en de bescherming van ons leefmilieu niet kan worden toevertrouwd.

⁴²⁴ Yury G. Grigoriev (2019). *Radiobiological Arguments for Assessing the Electromagnetic Hazard to Public Health for the Beginning of the Twenty-First Century. (The Opinion of the Russian Scientist)*. In: Marko Markov (ed)(2019). *Mobile Communications and Public Health*. Taylor & Francis Group, LLC. Pagina 226. Vertaling citaat: WdJ.

⁴²⁵ Ibidem, pagina 233 – 234.

14. Deskundigenbericht StAB eenzijdig en verouderd (ECLI:NL:RVS:2011:BR5664; ECLI:NL:RVS:2016:2522)

Op 14 januari 2009 werd door de Raad van State op basis van een 'deskundigenbericht' van de Stichting Advisering Bestuursrechtspraak voor Milieu en Ruimtelijke Ordening (StAB) de gerechtelijke lijn bepaald ten aanzien van de rechtspositie van burgers die op basis van gezondheidsargumenten in (hoger) beroep gaan tegen antenne-installaties. Het deskundigenbericht van de StAB baseerde zich destijds op de (vermeende) expertise en onafhankelijkheid van de Gezondheidsraad, de ICNIRP en de WHO en op het landelijke standpunt dat nog altijd bij de voornoemde drie instanties aansluit. Daarbij maakt de StAB melding van het onderzoeksprogramma dat de overheid – als reactie op de kritische tegengeluiden – via ZonMw was opgestart.

Dit deskundigenbericht komt regelmatig in de jurisprudentie van de RvS terug en zowel de gemeente Berkelland als de Commissie Bezwaarschriften hebben integraal de rechtsoverwegingen van de RvS overgenomen waarin dit deskundigenbericht wordt aangehaald.

Mede verwijzend naar een uitspraak van de RvS van 24 augustus 2011 (ECLI:NL:RVS:2011:BR5664), schrijft de gemeente Berkelland op pagina 4 van haar verweerschrift:

'In haar uitspraak van 21 september 2016 verwijst de RvS naar een door de Stichting Advisering Bestuursrechtspraak voor Milieu en Ruimtelijke Ordening opgesteld deskundigenbericht dat is genoemd in de uitspraak van de RvS van 14 januari 2009. In dat deskundigenbericht is vermeld dat uit wereldwijde onderzoeken naar de effecten van radiofrequente elektromagnetische velden blijkt dat radiofrequente velden...'

etcetera.⁴²⁶

De uitspraak van de RvS van 21 september 2016 komt overeen met ECLI:NL:RVS:2016:2522. In zowel ECLI:NL:RVS:2011:BR5664 als ECLI:NL:RVS:2016:2522 komt het deskundigenbericht van de StAB naar voren. Opvallend is dat de inhoud van het bericht door zowel de gemeente als de Commissie Bezwaarschriften wordt aangehaald *alsof het zou gaan over actuele en tijdloze informatie*, terwijl het bericht inmiddels ruim een decennium oud is. Gezien de talrijke publicaties die sindsdien op het gebied van RF-EMV en gezondheid zijn verschenen, kan echter niet langer gesproken worden over actualiteitswaarde. Bovendien was het deskundigenbericht StAB in 2009 al gebaseerd op ondeugdelijke en onjuiste informatie vertroebeld door belangenverstrengeling binnen de Gezondheidsraad, de ICNIRP en het WHO EMV-Project.

Verwijzend naar het bestreden besluit, haal ik als het gaat om (de schijn van) actualiteit graag de volgende door de gemeente in haar besluit opgenomen woorden aan die refereren naar het deskundigenbericht StAB:

⁴²⁶ Zie hierna voor volledige rechtsoverweging.

'Op basis van de onderzoeksresultaten die *tot op heden* zijn verzameld, is er geen overtuigend wetenschappelijk bewijs dat de elektromagnetische velden van antenne-installaties nadelige gezondheidseffecten veroorzaken.'⁴²⁷

Omdat er hier gesproken wordt over onderzoeksresultaten '*tot op heden*' mag verwacht worden dat de onderbouwing die de gemeente aanvoert een zekere actualiteitswaarde heeft. Hoewel het deskundigenbericht van de StAB uit 2009 deze actualiteitswaarde *niet* heeft, blijft ze in de vaste jurisprudentie terugkomen en wordt ze zowel door de gemeente Berkelland als door de Commissie Bezwaarschriften letterlijk overgenomen, *als zou het om een actueel en tijdloos advies gaan*.

Het is misleidend te spreken over 'onderzoeksresultaten tot op heden' terwijl men zich baseert op een document* van ruim een decennium oud.

(*Deskundigenbericht StAB 2009)

Voor de volledigheid neem ik hieronder de betreffende rechtsoverweging (overweging 3.2. uit ECLI:NLRVS:2016:2522) letterlijk over:

'3.2. De Afdeling ziet geen grond voor het oordeel dat de rechtbank niet heeft onderkend dat het college, gelet op de door [appellante] genoemde stukken, vanwege het onvoldoende bestaan van inzicht in de gezondheidsrisico's uit voorzorg gehouden was de gevraagde omgevingsvergunning te weigeren.

De rechtbank heeft daarbij terecht verwezen naar de uitspraak van de Afdeling van 24 augustus 2011, ECLI:NL:RVS:2011:BR5664, waarin de Afdeling heeft overwogen dat de Gezondheidsraad in het rapport "Elektromagnetische velden, jaarbericht 2008" van maart 2009 heeft vermeld dat volgens de commissie Elektromagnetische velden er geen aanwijzingen zijn dat blootstelling aan radiofrequente velden in de woonomgeving leidt tot gezondheidsproblemen. Voorts is in de uitspraak van de Afdeling van 14 januari 2009, ECLI:NL:RVS:2009:BG9796, een door de Stichting Advisering Bestuursrechtspraak voor Milieu en Ruimtelijke Ordening opgesteld deskundigenbericht genoemd. In dat deskundigenbericht is vermeld dat uit wereldwijde onderzoeken naar de effecten van radiofrequente elektromagnetische velden blijkt dat radiofrequente elektromagnetische velden een nadelig gezondheidseffect kunnen hebben. Bij deze onderzoeken wordt onderscheid gemaakt tussen thermische effecten, te weten opwarming, en effecten door geïnduceerde stroom, te weten stimulering van spieren en zenuwen door elektrische stroompjes. Voor deze effecten zijn blootstellingslimieten opgesteld. Wat betreft de effecten op de korte termijn wordt in deze onderzoeken geconcludeerd dat deze niveaus in de woon- en leefomgeving zo goed als nooit voorkomen. Wat betreft de lange termijn wordt in de onderzoeken geconcludeerd dat er geen aanwijzingen zijn dat radiofrequente elektromagnetische velden kanker of andere langetermijneffecten kunnen veroorzaken. Wel zijn er volgens dit bericht wetenschappelijke onzekerheden over de eventuele invloed van het gewijzigde blootstellingspatroon door het sterk toegenomen gebruik van met name mobiele telefonie en de daarmee gepaard gaande GSM- en UMTS-basisstations en over de betekenis van de rapportage van, soms ernstige, gezondheidsklachten. In het deskundigenbericht wordt vermeld dat deze onzekerheden voor de rijksoverheid aanleiding zijn geweest om een onderzoeksprogramma te starten en dat de Gezondheidsraad hierover een advies heeft uitgebracht met aanbevelingen voor nader onderzoek en het opzetten van een kennis- en onderzoekscentrum. De overheid heeft echter volgens dit bericht nog geen aanleiding gezien om op grond van het voorzorgbeginsel een lagere grenswaarde vast te stellen voor radiofrequente elektromagnetische velden.

In de door [appellante] in beroep overgelegde stukken en hetgeen bij de Afdeling is aangevoerd ziet de Afdeling

⁴²⁷ Pagina 5 Reguliere omgevingsvergunning 17 juli 2017 (OR 2018010) , zaaknummer 213562. Cursief: WdJ.

geen aanleiding om thans tot het oordeel te komen dat het college het voormelde standpunt van de Gezondheidsraad niet in redelijkheid aan het besluit ten grondslag heeft kunnen leggen. Dat de Gezondheidsraad te kennen heeft gegeven dat er bij radiofrequente elektromagnetische velden geen reden is het ALARA-principe niet toe te passen, laat onverlet dat de Gezondheidsraad zijn standpunt over de gevolgen van deze straling, zoals hiervoor weergegeven, niet heeft gewijzigd.'

Gezien de vele wetenschappelijke publicaties die sinds 2009 op het gebied van EMV en gezondheid zijn verschenen kan er niet of nauwelijks nog van worden uitgegaan dat het bericht van de StAB uit 2009 actualiteitswaarde heeft. Sterker, het bericht van de StAB gaf van het begin af aan geen inzicht van de stand van de wetenschap en op het moment dat het in de gerechtelijke uitspraak van 24 augustus 2011 werd aangehaald, was het in ieder geval achterhaald door de WHO / IARC⁴²⁸-classificatie 'mogelijk kankerverwekkend' (groep 2B) van 31 mei 2011⁴²⁹. In 2013 volgde het 481 pagina's tellende rapport (IARC Monograph volume 102)⁴³⁰, voortgekomen uit een werkgroep van 31 internationale wetenschappers, deskundig op het gebied van kanker- en gezondheidsonderzoek, uit 14 verschillende landen. De IARC-classificatie en Monografie zijn gebaseerd op uitsluitend peer-reviewed studies. In hoofdstuk 2 ben ik uitgebreid ingegaan op de rol die de Gezondheidsraad heeft gespeeld in het versluieren van deze belangrijke wetenschappelijke kennis.^{431 432}

Hoewel ik (zowel als andere bezwaarden) de gemeente en de Commissie Bezwaarschriften in mijn bezwaarschrift (pagina 14 – 15) heb gewezen op het bestaan van deze classificatie, waarbij ik de classificatie⁴³³ alsmede een toelichting op de IARC Monografieën als bijlage heb meegestuurd, blijft de gemeente de rechtsoverweging die verwijst naar het deskundigenbericht StAB letterlijk overnemen in haar officiële stukken en communicatie, als zou het gaan om actuele informatie. In haar nieuwe nota 'Beleid voor plaatsing antennemasten', vastgesteld op 9 april 2019, pagina 2, heeft ze de rechtsoverweging tien jaar na dato alsnog vrijwel letterlijk overgenomen, om vervolgens te besluiten:

'Het college ziet gelet op *deze huidige stand van de wetenschap* geen aanleiding om uit voorzorg toestemming voor plaatsing van een antennemast te weigeren.'⁴³⁴

De definitie van 'deze huidige stand van de wetenschap' wordt hiermee wel een erg rekbaar begrip. Blijkbaar kan die volgens de gemeente een tijdsperiode van meer dan een decennium overbruggen, wat gezien de grote hoeveelheid wetenschappelijke literatuur die jaarlijks op dit gebied verschijnt, uiteraard absurd is. Het woordje 'deze', waarmee verwezen wordt naar het deskundigenbericht, maakt het nog verwarrender, *omdat een bericht van 10 jaar oud geen weergave kan geven van de huidige stand van de wetenschap.*

⁴²⁸ Het aan de WHO gelieerde International Agency for Research on Cancer. Zie hoofdstuk 2 en hoofdstuk 13 m.b.t. het ongefundeerd uit beeld laten verdwijnen van de IARC-classificatie door de Gezondheidsraad en het WHO EMV-Project.

⁴²⁹ http://www.iarc.fr/en/media-centre/pr/2011/pdfs/pr208_E.pdf

⁴³⁰ <https://monographs.iarc.fr/wp-content/uploads/2018/06/mono102.pdf>

⁴³¹ Zie Deel I, 2. *Commissie EMV Gezondheidsraad geeft vertekend beeld stand wetenschap (schending artikel 22 Gezw)*.

⁴³² Zie ook de rol van leden van het WHO EMV-Programma in het uit beeld laten verdwijnen van de IARC-classificatie. Deze classificatie is echter onverminderd geldig.

⁴³³ IARC (International Agency for Research on Cancer), Press release N° 208, 31 mei 2011. *IARC classifies radiofrequency electromagnetic fields as possibly carcinogenic to humans.* https://www.iarc.fr/wp-content/uploads/2018/07/pr208_E.pdf

⁴³⁴ Cursief: WdJ.

Ook de Commissie Bezwaarschriften, die toch mijn bezwaarschrift gelezen zou moeten hebben, en de IARC-classificatie zou moeten hebben meegewogen, neemt in haar advies van 18 januari 2019 (pagina 10-11) deze rechtsoverweging vrijwel integraal over bij het onderwerp 'straling'.

De enige verklaring voor deze ontkenning van cruciale wetenschappelijke kennis zoals de IARC Monografie vind ik in de invloed van een falende Gezondheidsraad, van 'industrievriendelijke' organisaties als ICNIRP en het WHO EMV-Projekt en een belanghebbende nationale overheid (zie deel III), die zich primair richt op de uitrol van draadloze netwerken. Daarmee worden verschillende wettelijke kaders geschonden en worden de grondrechten en mensenrechten van burgers ernstig ondermijnd.

Ik verzoek u, zijnde de rechterlijke macht, dringend zich kritisch te verhouden tot de twijfelachtige expertise en onafhankelijkheid van de Commissie EMV van de Gezondheidsraad, de ICNIRP en het WHO EMV-Projekt, waarop het StAB haar deskundigenbericht voornamelijk heeft gebaseerd. Gezien de (schijn van) belangenverstremgeling met de industrie, kan en mag hun advies niet blind worden opgevolgd, waarmee ook het deskundigenbericht van de StAB geen deskundigheid kan worden toegeschreven.

Het is onjuist en in strijd met de wetenschappelijke integriteit⁴³⁵ om de fysieke veiligheid van burgers te baseren op oude, eenzijdige informatie, waarvan bovendien de betrouwbaarheid van de bronnen vanwege (een schijn van) belangenverstremgeling⁴³⁶ in twijfel moet worden getrokken.

Wat betreft het genoemde 'onderzoeksprogramma', dat verwijst naar het programma 'Elektromagnetische Velden en Gezondheid' van ZonMw dat in 2006 van start ging en in 2016 (zo goed als) werd afgerond, dient te worden vastgesteld dat hieruit geen conclusies kunnen worden getrokken wat betreft de fysieke veiligheid van draadloze technologie (zie hoofdstuk 21. *Twijfelachtige besteding onderzoeksgelden door ZonMw en onterechte veiligheidsclaims kabinet*).

⁴³⁵ De code stelt als norm: 'Houd rekening met de laatste wetenschappelijke inzichten'. *Nederlandse gedragscode wetenschappelijke integriteit 2018*, pagina 16.
<http://www.vsnul.nl/files/documenten/Nederlandse%20gedragscode%20wetenschappelijke%20integriteit%202018.pdf>.

⁴³⁶ Ibidem, pagina 18, 21.

15. Gelijkwaardig resultaat glijdende schaal in gezondheidsrisico's (ECLI:NL:RVS:2017:2800)

Op pagina 3 van haar verweerschrift schrijft de gemeente:

'Ingevolge vaste jurisprudentie van de RvS moeten wij beslissen omtrent het bouwplan zoals dat is ingediend. Indien dit bouwplan op zichzelf aanvaardbaar is, kan het bestaan van alternatieven slechts dan tot het onthouden van medewerking nopen, indien op voorhand duidelijk is dat door verwezenlijking van de alternatieven een gelijkwaardig resultaat kan worden bereikt met aanmerkelijk minder bezwaren.'

Hierbij verwijst de gemeente naar (o.a.) ECLI:NL:RVS:2017:2800.

In rechtsoverweging 6.1. van deze uitspraak lezen we:

'Bij de beoordeling of een omgevingsvergunning dient te worden verleend, vormt het bouwplan zoals dat is ingediend het uitgangspunt. Indien dit bouwplan op zichzelf aanvaardbaar is, kan het bestaan van alternatieven slechts dan tot het onthouden van medewerking nopen, indien op voorhand duidelijk is dat door verwezenlijking van de alternatieven een gelijkwaardig resultaat kan worden bereikt met aanmerkelijk minder bezwaren (zie onder meer de uitspraak van de Afdeling van 5 augustus 2015, ECLI:NL:RVS:2015:2514, en 10 juli 2013, ECLI:NL:RVS:2013:229).'

Het is duidelijk dat hier door de rechter de lijn is bepaald als het gaat om (meestal) door burgers aangedragen alternatieve locaties, met vaak als enige doel hun gezondheid te beschermen. Omdat gezondheidsargumenten die wijzen op niet-thermische effecten door overheden niet serieus worden genomen en antenne-installaties met een vermogen minder dan 4 kW buiten de Wet milieubeheer worden gehouden, worden deze antenne-installaties gelijkgesteld aan elk willekeurig bouwplan. Hiertegen valt het volgende in te brengen:

15.1. Het risico

Hoewel antenne-installaties < 5 meter of > 5 meter en < 40 meter buiten de categorieën vallen die in de Wet milieubeheer als milieubelastend zijn vastgesteld, wordt de plaatsing van antenne-installaties door het RIVM als een 'risico-veroorzakende activiteit'⁴³⁷ beschouwd en als een mogelijke oorzaak van 'ziekte'.⁴³⁸ Bovendien is er bij draadloze technologie sprake van een wetenschappelijke controverse en derhalve van ambigue risico's. En ambigue risico's vragen om voorzorg (WRR 2008) en om articulatie van onzekerheden via burgerparticipatie en – juist wèl! – vergunningenstelsels. Daarbij is tenminste ook de uitwerking van een tweede scenario nodig, gebaseerd op de bevindingen van de wetenschappers uit 'het andere kamp' (zie ook hoofdstuk 25. *Risico-index leert: Tenminste sprake van een belangrijk risico*).

Alleen al om die reden druist het tegen de Grondwet (artikel 22 lid 1⁴³⁹) en de zorgplicht van

⁴³⁷ RIVM (2014), *Gezondheid en veiligheid in de Omgevingswet. Doelen, normen en afwegingen bij de kwaliteit van de leefomgeving*. (Hoofdrapport), p. 61.

⁴³⁸ RIVM. J.M. Roels et al. (2018). *Bewust Omgaan met Veiligheid: doelen en effectmaten in het risico- en veiligheidsbeleid*. RIVM Rapport 2018-0029.

⁴³⁹ Artikel 22 lid 1 Gw. De overheid treft maatregelen ter bevordering van de volksgezondheid.

overheden in om antenne-installaties als een willekeurig bouwwerk te beschouwen.

15.2. De verantwoordelijkheid

Zowel het 'moeten beslissen', waarover de gemeente in het hierboven aangehaald citaat spreekt, als het 'slechts dan tot onthouding van medewerking nopen' uit het standpunt van de Raad van State, suggereert dat gemeenten 'geen andere keuze hebben' dan de vergunning voor de antenne-installatie te verlenen, als bij alternatieven niet 'op voorhand duidelijk is dat door verwezenlijking van de alternatieven een gelijkwaardig resultaat kan worden bereikt met aanmerkelijk minder bezwaren'. Echter, dit is strijdig met de waarborg van lokale preventieve en repressieve toetsing zoals opgenomen in de Nota Nationaal Antennebeleid en met de zekerheid dat mede-overheden 'de *primaire zorg* dragen voor het beschermen van de gezondheid, het leefmilieu en de veiligheid van de burgers op hun grondgebied' (zie hoofdstuk 18. 'Besluit bouwvergunningvrije en licht-bouwvergunningplichtige bouwwerken' in strijd met kabinetsnota Nationaal Antennebeleid).

In de brief van de staatssecretaris van Infrastructuur en Milieu aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal van 29 augustus 2017, die een reactie vormt op het rapport 'Meewegen van gezondheid in het omgevingsbeleid' van de Gezondheidsraad, wordt met betrekking tot de nieuwe Omgevingswet de lokale verantwoordelijkheid op het gebied van de publieke gezondheid als volgt bevestigd:

'In de Omgevingswet hebben decentrale bestuursorganen nadrukkelijk ook de mogelijkheid een hoger kwaliteitsniveau na te streven dan het nationaal of Europees voorgeschreven niveau. Het bevoegd gezag kan zelf lokale omgevingsvoorwaarden of maatwerkregels stellen, want lokaal vindt uiteindelijk de besluitvorming plaats.'⁴⁴⁰

Ook het Nederlandse Antennebureau wijst op de gemeentelijke autonomie en de daarmee op de verantwoordelijkheid van lokale overheden.

'Een eventuele verplichting voor gemeenten om mee te werken aan de plaatsing van zendinstallaties, c.q. de uitvoering van de verleende licenties, is niet opgenomen in de Telecommunicatiewet. Sterker nog, de wet respecteert de gemeentelijke autonomie volledig (...)'⁴⁴¹

Hoewel dit standpunt nogal twijfelachtig is, gezien de wijze waarop antenne-installaties < 5 meter op grond van het 'Besluit bouwvergunningvrije en licht-bouwvergunningplichtige bouwwerken' vergunningsvrij zijn gemaakt en antenne-masten > 5 meter en < 40 meter onder het zogenaamde 'lichte regime' vallen (zie hoofdstuk 18) – een ingreep die juist bedoeld was om de beleidsvrijheid van gemeenten in te perken – kan het Antennebureau niet anders dan dit vaststellen, omdat het tegen het geschreven en ongeschreven staatsrecht en de democratie ingaat om gemeenten hun lokale beleidsvrijheid te ontnemen ten aanzien van de gezondheidsbescherming van hun burgers. En daarmee tevens burgers te beroven van hun recht lokaal voor hun belang op te komen.

⁴⁴⁰ Brief van de staatssecretaris van infrastructuur en milieu aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, vergaderjaar 2016-2017, 28 663, nr. 69.

⁴⁴¹ www.antennebureau.nl/onderwerpen/plaatsing-antennes/telecommunicatiewet.

15.3. De glijdende schaal

Ik geef u, zijnde de rechterlijke macht, voorts ter overweging dat met elke nieuwe internetgeneratie het argument van dekking mobiel bereik als rechtvaardiging wordt gebruikt om de 'celstructuur' van het netwerk steeds verder te verdichten, wat betekent dat er met elke nieuwe internetgeneratie meer antennes nodig zijn om de gewenste dekking te verkrijgen. Het verkrijgen van een 'gelijkwaardig resultaat' betekent voor GSM (2G) iets heel anders dan voor UMTS (3G) of dan voor LTE (4G), om nog maar niet over de enorme dichtheid aan antennes voor 5G te spreken. Gebruik maken van 'alle mogelijkheden die het mobiele netwerk biedt'⁴⁴², lees: 'alle *extra* mogelijkheden die elke nieuwe internetgeneratie biedt', is alleen mogelijk met een steeds grotere stralingsdichtheid. Burgers die op grond van gezondheidsargumenten met alternatieve locaties komen, voeren op deze wijze bij voorbaat een verloren strijd.

Een angstaanjagend voorbeeld van de alsmaar toenemende stralingsdichtheid wordt gemeld door mr. Bernd Irmfried Budzinski (voormalig Duitse bestuursrechter) en prof. dr.-ing. Wilfried Kühling:

*'De intensiteit van de alomtegenwoordige energie, die voornamelijk afkomstig is van mobiele telefoonzenders, wordt op indrukwekkende wijze aangetoond door plannen van een grote fabrikant. In de toekomst moeten mobiele telefoons worden opgeladen via hun antennes, door de elektrische smog in de lucht te benutten.'*⁴⁴³ Bovendien is de intentie om mobiele telefoons in de toekomst op deze manier te bedienen, zelfs zonder batterij, het bewijs van de dichtheid en consistentie van deze "oceaan van straling".'⁴⁴⁴

Antenne-installaties zetten, zoals eerder vastgesteld, elektriciteit om in 'stralingsenergie' nodig om de informatie draadloos te kunnen verzenden. Met elke nieuwe internetgeneratie wordt er meer informatie (data) verzonden. Meer data betekent niet alleen een grotere stralingsdichtheid, maar ook meer pulsen voor het datatransport. En het zijn met name de modulaties (de pulsen) die het lichaam lijken te schaden.

Dekking (dat wil zeggen 'het bouwplan van de

Als het aan Nokia ligt zal de stralingsdichtheid in ons leefmilieu straks zo groot zijn, dat mobiele telefoons hun batterij aan de electrosmog kunnen opladen of zelfs geen batterij meer nodig hebben.

⁴⁴² Rechtsoverweging 5.1. ECLI:NL:RVS:2013:BY9217, 23 januari 2013 (aangehaald op pagina 4 van haar advies door de Commissie Bezwaarschriften).

⁴⁴³ Development by NOKIA: Online news: EE/Times, News & Analysis; www.eetimes.com/electronics-news/4195530/Nokiaworking-on-energy-harvesting-handset.

⁴⁴⁴ Mr. Bernd Irmfried Budzinski en prof.dr.ing. Wilfried Kühling (2015). *White zones, free from mobile phone coverage – unrealistic or required by law?* https://kompetenzinitiative.com/wp-content/uploads/2019/08/White-Zones_Budzinski_Kuehling_Nov_2015.pdf. Pagina 6. Vertaling citaat: WdJ.

telecom-provider') uitsluitend en blijvend als uitgangspunt nemen bij de bepaling van de locatie voor een antenne-mast, terwijl de ene internetgeneratie de andere opvolgt, zonder zich rekenschap te geven van de toenemende gezondheidsrisico's en de bezwaren van burgers, dient dan ook als een gevaarlijke glijdende schaal te worden beschouwd, waarbij ten aanzien van de volksgezondheid een steeds groter risico wordt genomen.

KPN erkent in een uitspraak uit 2018 rond een aan KPN verleende omgevingsvergunning in Ootmarsum (ECLI:NL:RBOVE:2018:2426) dat het niet langer gaat om landelijke dekking:

'Dekking is volgens KPN niet meer het criterium voor het verdere verdichten van een mobiel netwerk; heden ten dage gaat het om capaciteit en snelheid van het transporteren van data.'

Op pagina 5 van haar verweerschrift, brengt de gemeente (onder verwijzing naar ECLI:NL:RBZWB:2018:1858), het criterium 'gelijkwaardig resultaat' in verband met een in Haarlo tijdens een inloopbijeenkomst gehouden stemming, waarbij door dorpsbewoners gestemd kon worden voor een van de drie door de gemeente en KPN aangedragen locaties, maar waarbij alle eerder door burgers op grond van gezondheidsargumenten ingebrachte alternatieven werden genegeerd. Inclusief een op 28 augustus 2017 aan de gemeente aangeboden petitie met 130 handtekeningen (ongeveer 23 – 25 % van de volwassen Haarlose bevolking) waarin, mede om gezondheidsredenen, gepleit werd voor een locatie op tenminste 1 – 1,5 km van de bebouwde kom.

'De stemming die heeft plaats gevonden tijdens de laatste informatieavond was niet doorslaggevend voor het verlenen van de bouwvergunning. De uitslag van de stemming bevestigde wel het beeld dat de andere twee locaties waarop gestemd kon worden – waarmee een gelijkwaardig resultaat kan worden behaald – niet op minder bezwaren kon rekenen. Afgezien daarvan maakt een informatieavond – en ook een stemming – geen onderdeel uit van de vergunningsprocedure, die pas een aanvang neemt zodra de aanvrager de locatiekeuze heeft gemaakt en een formele aanvraag indient.'

Eerder schreef de gemeente in haar besluit dat de locatie Dennenweg onder meer gekozen was

Een antenne-installatie is geen willekeurig bouwwerk. Feit is dat RFRam biologische effecten veroorzaken. Daarom is het uitsluitend als bouwwerk behandelen van een antenne-mast in strijd met de fysieke integriteit en veiligheid van burgers.

'omdat de Haarlose gemeenschap daar een voorkeur voor had'. In mijn bezwaarschrift heb ik de gemeente gewezen op de onnauwkeurigheid van deze stelling. De locatie Dennenweg leverde tijdens de inloopbijeenkomst slechts 35,2 voorkeurstemmen van de aanwezigen op (ongeveer 6 – 7 % van de volwassen Haarlose bevolking). Het is dan ook feitelijk onjuist om hier te spreken over de voorkeur van 'de Haarlose gemeenschap'. Temeer daar de petitie met 130 handtekeningen 23 tot 25 % van de volwassen Haarlose bevolking (dus een veel groter percentage) vertegenwoordigde die niet door de gemeente wordt genoemd.

Uit de drie locaties die de gemeente in overleg

met KPN heeft gekozen, kan worden afgeleid dat, van de vele alternatieven die door bewoners van Haarlo werden aangereikt en die niet in de stemming werden meegenomen, 'geen gelijkwaardig resultaat' te verwachten valt als uitsluitend uitgegaan wordt van het benutten van 'alle mogelijkheden die het mobiele netwerk biedt'. Aangezien, zoals eerder vastgesteld, met iedere internetgeneratie de dichtheid van het netwerk groter wordt, betekent dit dat, als deze lijn wordt voorgezet, er telkens een dichter netwerk als uitgangspunt wordt genomen en er steeds grotere gezondheidsrisico's worden genomen, zonder dat deze risico's deugdelijk worden gearticuleerd. Voor burgers die bij alternatieven moeten zorgen voor 'een gelijkwaardig resultaat' blijven derhalve geen mogelijkheden meer over om een uitweg te zoeken uit deze steeds dichter wordende stralingsbelasting.

Als lokale overheden gezondheidsargumenten van burgers niet meewegen in hun besluitvorming en de belangen van degenen die met gezondheidsbezwaren komen op grond van een valse veiligheidsclaim ICNIRP-limieten negeren, dan kan de telecomprovider uit blijven gaan van een zo groot mogelijke dichtheid om zoveel mogelijk capaciteit en snelheid te waarborgen voor het transporteren van data, waarbij de verdichting met iedere internetgeneratie alsmat groter wordt. Gezondheidsargumenten strijden bij voorbaat een verloren strijd.

Uit de petitie blijkt dat de Haarlose bevolking niet alleen behoefte hebben aan een dekkend netwerk, maar ook aan zekerheid als het gaat om fysieke veiligheid. Het gaat tegen geschreven en ongeschreven staatsrecht in om hierin de stem van burgers te negeren. Waarbij ik u, zijnde de rechterlijke macht, ook hier de voorwaarde van een 'vrije geïnformeerde toestemming' op grond van artikel 3 lid 2 'Handvest voor de grondrechten van de EU' en de waarborg van fysieke integriteit en veiligheid op grond van de Grondwet en de EVRM nogmaals onder de aandacht breng (zie ook hoofdstuk 19. *Uitroldiscours en landelijke dekking schenden burgerrechten op grond van Grondwet, EVRM en Handvest grondrechten EU*).

16. BioInitiative Report ondeugdelijk beoordeeld (ECLI:NL:RVS:2018:2853)

In Deel I van deze 'Nadere toelichting en onderbouwing' ben ik uitgebreid ingegaan op de falende Commissie EMV van de Gezondheidsraad. In ECLI:NL:RVS:2018:2853 van 29 augustus 2018 – door de gemeente in haar verweerschrift aangehaald om te onderbouwen dat er momenteel geen 'sterke aanwijzingen' zijn voor schadelijke effecten van antenne-installaties – komt het BioInitiative Report 2007 ter sprake. Ook de KPN verwijst in haar brief van 13 augustus 2019 aan de Rechtbank naar deze uitspraak om vast te stellen dat:

'Wetenschappelijk onderzoek heeft tot op de dag van vandaag aangetoond dat er geen aanwijzingen zijn van nadelige effecten voor de volksgezondheid door blootstelling aan radiogolven zoals deze door KPN (en de andere mobiele operators in Nederland) wordt toegepast.'

In het primaire beroepschrift (*4. Expertise' en belang KPN versus het belang van fysieke veiligheid*) heb ik laten zien waarom deze uitspraak van KPN niet deugt. In dit hoofdstuk richt ik mij op de ondeugdelijke beoordeling en afwijzing van het BioInitiative Report 2007 door de Gezondheidsraad.

Evenals de IARC-Monografie (en vele andere ter zake doende wetenschappelijke studies die deel zouden moeten uitmaken van onze wetenschappelijke infrastructuur op het gebied van EMV en gezondheid) verdween het werk van de BioInitiative Group al snel na het verschijnen van het eerste rapport (2007) uit beeld na een beoordeling door de Gezondheidsraad. Omdat ook hier cruciale wetenschappelijke kennis niet wordt benut en mijn belang en dat van andere burgers zoals ik daardoor niet juist kan worden beoordeeld, ga ik daar hieronder nader op in.

16.1. RvS baseert zich op ontoereikende en ongenueanceerde informatie

Op pagina 5 van haar verweerschrift schrijft de gemeente:

'In de recente uitspraak van 29 augustus 2018 ziet de RvS geen aanleiding voor het oordeel dat er thans wel sterke wetenschappelijke aanwijzingen zijn dat de elektromagnetische velden van antenne-installaties ernstige effecten op de gezondheid hebben, zolang de voornoemde blootstellingslimieten niet worden overschreden.'

De reden dat de Raad van State 'geen aanleiding ziet voor het oordeel dat er thans wel sterke wetenschappelijke aanwijzingen zijn' is in dit geval gebaseerd op de afwijzing van het eerste BioInitiative Report uit 2007 door de Gezondheidsraad en, in navolging van de Gezondheidsraad, door het Kennisplatform Elektromagnetische Velden (KPEMV).

In de hier aangehaalde gerechtelijke uitspraak (ECLI:NL:RVS:2018:2853) van 29 augustus 2018 lezen we in rechtsoverweging 6 onder het kopje 'Gezondheid' dat

'[appellant] en anderen vrezen dat het behoud van mast 13 ten behoeve van het gebruik als antennemast zal leiden tot ernstige schadelijke effecten op hun gezondheid. Zij wijzen daarbij op een onderzoek van het BioInitiative naar de gevolgen van elektromagnetische velden.'

Vervolgens stelt de raad in rechtsoverweging 6.1. dat

'ten aanzien van de effecten van antennes op de gezondheid van de mens het beleid van het Rijk wordt gevolgd, dat de Aanbeveling van de Raad van Ministers van de Europese Unie van 12 juli 1992 hanteert. Deze aanbeveling geeft volgens de raad concrete normen voor een maximale blootstelling van de bevolking aan radiofrequente elektromagnetische velden die de gezondheid niet in gevaar brengt, de zogenaamde blootstellingslimieten, waarbij een ruime veiligheidsmarge is ingebouwd. Deze blootstellingslimieten zijn gebaseerd op de waarden van de door de International Commission on Non-Ionizing Radiation Protection vastgestelde limieten en dient de gebruiker volgens de raad in acht te nemen.'

Niet onbelangrijk voor een democratisch rechtssysteem, wil ik hier graag even stilstaan bij de opmerking van de raad dat 'ten aanzien van de effecten van antennes op de gezondheid van de mens het beleid van het Rijk wordt gevolgd (...)'. Uit de woorden 'volgens de raad' in de zin erna, blijkt dat de Raad van State hiermee niet uitsluitend verweerder en vergunningaanvrager bedoelt maar ook zichzelf. Dit ligt voor de hand, aangezien de raad conform de Wet op de Raad van State, haar inlichtingen voornamelijk via de rijksoverheid krijgt. Daar tegenover staat echter dat de vice-president en de leden van de RvS een eed hebben afgelegd dat zij hun ambt met eerlijkheid, nauwkeurigheid en onpartijdigheid zullen vervullen (artikel 6 Wet RvS). En, zoals eerder vastgesteld, heeft het Rijk grote belangen om aan de vermeende deugdelijkheid van de ICNIRP-limieten vast te houden. Dus ten aanzien van antennebeleid kan de raad niet zonder meer bij het beleid van het Rijk aansluiten en er vanuit gaan dat de blootstellingslimieten van de ICNIRP de gezondheid niet in gevaar brengen. Het spreekt daarbij vanzelf dat, als de onafhankelijkheid bij de RvS ontbreekt, appellanten (voornamelijk burgers) geen schijn van kans hebben om gehoord te worden in hun gezondheidsargumenten die de ICNIRP-limieten in twijfel trekken. De raad geeft dan immers het vermogen prijs om de gronden die tegen de inlichtingen van het Rijk ingaan objectief te toetsen.

In rechtsoverweging 6.2. vervolgt de raad:

'Vast staat dat ten behoeve van het plan is uitgegaan van de door de International Commission on Non-Ionizing Radiation Protection vastgestelde limieten die de rijksoverheid hanteert voor de blootstelling aan straling. De limieten waaraan burgers 24 uur per dag worden blootgesteld zijn voor GSM 900 MHz 41 V/m en voor UMTS, LTE en Vaste Verbinding 1800 MHz 61 V/m. De raad heeft aangegeven en [appellant] en anderen hebben niet betwist dat een overschrijding van deze limieten zich niet voordoet.

Ten aanzien van het standpunt van [appellant] en anderen dat het behoud van mast 13 ten behoeve van het gebruik als antennemast zal leiden tot ernstige schadelijke effecten op hun gezondheid, overweegt de Afdeling, onder verwijzing naar de uitspraak van de Afdeling van 15 februari 2012, ECLI:NL:RVS:2012:BV5096, dat geen sprake is van sterke wetenschappelijke aanwijzingen dat de elektromagnetische velden van antenne-installaties ernstige effecten op de gezondheid hebben, zolang de voornoemde blootstellingslimieten niet worden overschreden. (...)'

Deze rechtsoverweging even onderbrekend, merk ik op dat de raad hier elke ontvankelijkheid lijkt te ontberen om de blootstellingslimieten van de ICNIRP in twijfel te trekken, waarmee zij de rapporten van de BioInitiative Group, die biologische en klinische effecten laten zien *ver beneden* deze limieten, niet onbevooroordeeld kan toetsen.

Dat de 'raad heeft aangegeven en (appellant) en anderen (...) niet (hebben) betwist dat een overschrijding van de(ze) limieten zich niet voordoet' zegt niets over de deugdelijkheid ervan. Gezien hetgeen ik eerder heb ingebracht is blootstelling aan (maximaal) 61 V/m 24/7 (uitsluitend gebaseerd op een kortetermijn thermische effecten), zelfs met een reductiefactor 50, vanwege de

biologische en klinische effecten die al ruim beneden 1 V/m door gerenommeerde wetenschappers zijn vastgesteld, extreem en gevaarlijk hoog.

De verwijzing van de raad naar de eerdere uitspraak ECLI:NL:RVS:2012:BV5096 van 15 februari 2012, betreft rechtsoverweging 2.8.2. waarin wordt gesteld:

'(...) Nu geen sprake is van sterke wetenschappelijke aanwijzingen dat de elektromagnetische velden van antenne-installaties ernstige effecten op de gezondheid hebben, zolang voornoemde blootstellingslimieten niet worden overschreden, is het aan [appellant] om het tegendeel aannemelijk te maken. Naar het oordeel van de Afdeling heeft [appellant] dit evenwel niet aannemelijk gemaakt.(...)'

Helaas werkt het psychologisch zo dat de mens doorgaans alleen datgene kan zien dat binnen zijn perceptie, zijn denkkaders past. Hoewel ik in dit beroepschrift een grote hoeveelheid argumenten aandraag om aan te tonen dat de limieten van de ICNIRP op zijn minst in twijfel getrokken dienen te worden, hangt de mate waarin mijn argumenten als 'aannemelijk' worden aanvaard, af van de ontvankelijkheid van degene die ze aanhoort. Daartoe dient de bereidheid te bestaan om de denkbeelden van de gevestigde orde en dat wat we gewend zijn te geloven in twijfel te trekken. Dat is wat ik hier dan ook nadrukkelijk van de rechter vraag. Niet alleen in mijn belang, maar in het algemeen maatschappelijke belang van gezondheidsbescherming van de gehele Nederlandse bevolking. Daarbij kan de huidige zaak een nieuwe gerechtelijke lijn bepalen, waarin burgers ten aanzien van opgelegde stralingsrisico's hun stem en hun grondwettelijk bepaalde zelfbeschikkingsrecht terugkrijgen.

Ik vervolg met rechtsoverweging 6.2. ECLI:NL:RVS:2018:2853:

'Voor zover [appellant] en anderen in dat kader⁴⁴⁵ een beroep doen op het rapport van BioInitiative, heeft de raad gewezen op de bevindingen van het Kennisplatform Elektro Magnetische Velden. Dit kennisplatform is van mening dat de conclusie in het rapport van BioInitiative niet wordt onderbouwd vanuit een evenwichtige beoordeling van de beschikbare wetenschappelijke kennis, maar dat selectief wetenschappelijke informatie en argumenten zijn gekozen om tot een conclusie te komen.

Gelet op deze verschillende inzichten ziet de Afdeling geen aanleiding voor het oordeel dat er thans wel sterke wetenschappelijke aanwijzingen zijn dat de elektromagnetische velden van antenne-installaties ernstige effecten op de gezondheid hebben, zolang de voornoemde blootstellingslimieten niet worden overschreden.

Gelet op het voorgaande ziet de Afdeling in het aangevoerde geen aanleiding voor het oordeel dat de raad vanwege het aspect gezondheid niet in redelijkheid de aanduiding "zend-/ontvangstinstallatie" heeft kunnen toekennen. Het betoog faalt.'

De uitspraak dat een wetenschappelijke studie 'niet wordt onderbouwd vanuit een evenwichtige beoordeling van de beschikbare wetenschappelijke kennis, maar dat selectief wetenschappelijke informatie en argumenten zijn gekozen om tot een conclusie tekomen' is binnen het antennebeleid inmiddels een politieke mantra geworden om, zonder verdere onderbouwing, wetenschappelijk onderzoek dat op schadelijke effecten duidt af te wijzen. Deze mantra wordt veelvuldig gebruikt door dr. Eric van Rongen⁴⁴⁶, secretaris van de Commissie EMV van de

⁴⁴⁵ In het kader van gezondheidsbescherming en de ICNIRP-limieten.

⁴⁴⁶ Zie hoofdstuk 9. (*Schijn van*) *belangenverstrengeling binnen Commissie EMV Gezondheidsraad* in deze 'Nadere toelichting en onderbouwing'.

Gezondheidsraad, die er als voorzitter van de ICNIRP belang bij heeft dat studies die de ICNIRP-limieten in twijfel trekken uit beeld worden gehouden. Maar ze is inmiddels ook overgenomen door staatssecretaris EZK Mona Keijzer en minister VWS Bruno Bruins, zoals blijkt uit een brief aan de Tweede Kamer over 5G en gezondheid⁴⁴⁷. In deze brief wordt de 'mantra' gebruikt om het artikel 'Bellen schaadt cellen' van de onderzoeksjournalisten 'Investigate Europe' in de Groene Amsterdammer van 16 januari 2019⁴⁴⁸ als irrelevant af te doen. Omdat de woorden tamelijk intimiderend zijn, vraagt de Tweede Kamer niet om een nadere toelichting en daarmee verdwijnen o.a. het 5G-appeal⁴⁴⁹ getekend door 230 wetenschappers uit meer dan 40 landen, alsook de 2266 studies uit de databank van de ORSAA⁴⁵⁰ in de Tweede Kamer zonder inhoudelijke beoordeling uit beeld (zie hoofdstuk 26. *Staatssecretaris EZK Mona Keijzer en minister VWS Bruno Bruins schenden artikel 68 Grondwet*). Nuancering is noodzakelijk.

In het eerder in dit beroepschrift aangehaalde 'Elektrostress Handboek' van (neuro)bioloog dr. Hugo Schooneveld lezen we over het BioInitiative rapport:

'De editors daarvan, David Carpenter en Cindy Sage, schreven een uitgebreide samenvatting van de bevindingen; één van hun punten was dat de burger door de huidige (te) hoog gestelde normen voor blootstelling niet voldoende werd beschermd. Met name pleitte men voor een honderdvoudige verlaging van de blootstelling aan GSM/UMTS zenders van de huidige veldsterkte van 61 V/m (veld dichtheid 10 W/m²) naar 0,61 V/m (0,001 W/m²). Die oproep werd echter niet door de feiten in de afzonderlijke artikelen van dat rapport gedragen; reden voor de kritische buitenwacht om die claim van 0,61 V/m van tafel te vegen. Die afwijzing was jammer en verwijtbaar, omdat er meerdere heel goed gedocumenteerde en waardevolle studies in het rapport zijn opgenomen.'⁴⁵¹

Hoewel kritiek op het rapport van de BioInitiative Group dus gerechtvaardigd is, rechtvaardigt deze kritiek niet een volledige afwijzing van het rapport. Het gaat zelfs tegen de wetenschappelijke integriteit in om dat te doen, met name als het gaat om het geven van een juiste weergave van de stand van de wetenschap.

Aangezien het Kennisplatform EMV (KPEMV) haar standpunt baseert op dat van de Gezondheidsraad, voer ik haar 'bevindingen'⁴⁵² terug naar de oorspronkelijke beoordeling door de Gezondheidsraad van het BioInitiative Report uit 2007.⁴⁵³

⁴⁴⁷ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2019/04/17/kamerbrief-over-5g-en-gezondheid>. 'De schrijver van het artikel "Bellen schaadt cellen" heeft daarnaast selectief wetenschappelijke informatie en argumenten gekozen om tot de conclusie te komen. Dit is een eenzijdige benadering en geen evenwichtige beoordeling van de beschikbare wetenschappelijke kennis.'

⁴⁴⁸ <https://www.groene.nl/artikel/bellen-schaadt-cellen>

⁴⁴⁹ <http://www.5gappeal.eu/>

⁴⁵⁰ <https://www.orsaa.org/orsaa-database.html>.

⁴⁵¹ Dr. Hugo Schooneveld (2014). *Elektrostress Handboek. Leren omgaan met ziekmakende elektromagnetische velden*. Wageningen: EHS-EMV, pag. 193.

⁴⁵² Ik plaats het woord 'bevindingen' tussen aanhalingstekens, omdat het hier waarschijnlijk een tweedehands standpunt betreft en er om die reden strikt genomen niet over 'bevindingen' gesproken kan worden.

⁴⁵³ Cindy Sage MA e.a. (2007). BioInitiative Report 2007. https://bioinitiative.org/wp-content/uploads/pdfs/sec01_2007_summary_for_public.pdf.

16.2. Ondeugdelijke beoordeling BioInitiative Report door Gezondheidsraad

In haar brief aan het Ministerie van VROM van 2 september 2008 (Kenmerk U-5601/EvR/iv/673-L1 Publicatienr. 2008/17), beoordeelt de Gezondheidsraad het BioInitiative rapport uit 2007 en komt tot de conclusie dat het rapport 'geen gebalanceerd en objectief beeld geeft van de huidige stand van de wetenschap'. Op pagina 3 van de brief geeft de Gezondheidsraad twee voorbeelden van zogenaamde 'feitelijke onjuistheden'. Ik haal hier een van deze voorbeelden aan om te laten zien dat de Gezondheidsraad onvoldoende kennis heeft genomen van het rapport om tot een juist oordeel te komen. De Gezondheidsraad citeert uit het BioInitiative rapport de volgende tekst (pagina 6, hoofdstuk 1):

*'It appears it is the INFORMATION⁴⁵⁴ conveyed by electromagnetic radiation (rather than heat) that causes biological changes – some of these biological changes may lead to loss of wellbeing, disease and even death.'*⁴⁵⁵

De Gezondheidsraad concludeert dat deze uitspraak wetenschappelijk niet is onderbouwd en naar de mening van de commissie onjuist.

'Allereerst wordt er bij laagfrequente velden geen informatie overgebracht en vindt er ook geen opwarming plaats. Bij radiofrequente velden wordt informatie overgebracht door middel van modulatie.'⁴⁵⁶

Deze opmerking van de Gezondheidsraad, in reactie op het door haar aangehaalde citaat uit het BioInitiative Report, getuigt van een grote mate van vooringenomenheid en roept de vraag op of de Gezondheidsraad het BioInitiative Report überhaupt heeft gelezen. Bovendien is de opmerking uiterst suggestief, omdat hij, doordat een deugdelijk kader en daarmee een deugdelijke onderbouwing voor de opmerking ontbreekt, de indruk wekt dat niet de Gezondheidsraad, maar de BioInitiative Group ondeskundig is.

In het hiernavolgende laat ik zien dat de Commissie EMV van de Gezondheidsraad ook hier (zie ook deel I) de wetenschappelijke integriteit in ernstige mate schendt en dat zij

De Gezondheidsraad lijkt niet te (willen) begrijpen wat de BioInitiative Group bedoelt met de schadelijkheid van de 'INFORMATIE', waarmee ze verwijst naar de lagere frequenties van de amplitude-modulatie van de data.

⁴⁵⁴ Voetnoot Gezondheidsraad: 'Hoofdletters door de auteur aangegeven.'

⁴⁵⁵ 'Het lijkt erop dat de INFORMATIE die door elektromagnetische straling wordt overgedragen (in plaats van warmte), biologische veranderingen veroorzaakt – sommige van deze veranderingen kunnen leiden tot verlies van welzijn, ziekte en zelfs de dood.' (Vertaling citaat: WdJ.)

⁴⁵⁶ Brief van de Gezondheidsraad aan het Ministerie van VROM van 2 september 2008. Onderwerp: BioInitiative rapport. Kenmerk U-5601/EvR/iv/673-L1 Publicatienr. 2008/17. https://www.veron.nl/wp-content/uploads/2008/09/NIS_v42i_02_GR_briefadv_Biolni_rapp2008.pdf

daarmee wederom de wetenschappelijke infrastructuur in Nederland ondermijnt en in strijd met haar wettelijke opdracht op grond van de Gezondheidswet⁴⁵⁷ handelt.

16.2.1. Onwetendheid bij Gezondheidsraad over effecten amplitude-modulatie van RF-EMV (RFRam)

In de jaren zestig en vroege jaren zeventig werden in wetenschappelijke papers verschillende biologische effecten gemeld onder invloed van ELF-velden. Verschillende papers meldden dat ELF-velden circadiane⁴⁵⁸ ritmes bij proefdieren en mensen konden veranderen. Bij het ontwerpen van ruimtecapsules, ontdekte men dat de EMV-omgeving veranderingen in de responstijd van de mens kon veroorzaken, dat wil zeggen dat deze van invloed was op de interval tussen een signaal en de reactie van de mens. Toen dezelfde onderzoeksgroep de experimenten opnieuw met apen herhaalden, vonden ze vergelijkbare veranderingen in de responstijd, alsook veranderingen in EEG-patronen.

Verder onderzoek maakte veranderingen zichtbaar in de afgifte van calciumionen onder invloed van ELF-frequenties, rechtstreeks of als amplitudemodulatie ('am') van radiofrequentie straling ('RFRam' zoals gebruikt bij draadloze technologie). Tests maakten zichtbaar dat er een frequentie- en intensiteitsafhankelijkheid bestond en dat er in het onderzochte frequentie- en intensiteitsbereik 'vensters' van gevoeligheid bestonden.⁴⁵⁹ Deze studies toonden veranderingen in verschillende soorten (mensen, apen, katten en kippen). Ontdekt werd dat RFRam (radiofrequente amplitude gemoduleerde, ofwel gepulseerde signalen), effecten kunnen produceren vergelijkbaar met ELF-velden.⁴⁶⁰

Uit de beoordeling van de Gezondheidsraad van het BioInitiatieve Report 2007 kunnen we concluderen dat de Commissie EMV hiervan geen kennis heeft⁴⁶¹ en blijkbaar ondeskundig is over hoe amplitude-modulatie op het menselijk lichaam inwerkt.

Zodra er sprake is van draadloze communicatie, zoals heden ten dage gebruikt bij mobiele telefonie, is er sprake van amplitude-modulatie van radiofrequente draaggolven (afgekort naar 'RFRam'). Dit is een gepulseerde techniek die gebruikt wordt om met de radiofrequente draaggolf data mee te kunnen sturen. In de resolutie 'Gezondheidsrisico's in verband met elektromagnetische velden' die op 2 april 2009 met een overweldigende meerderheid in het Europees Parlement werd aangenomen, wordt in aanbeveling 2 voor deze techniek gewaarschuwd:

'(Het Europees Parlement) vraagt dat bij het beoordelen van mogelijke gevolgen van elektromagnetische straling voor de gezondheid in het bijzonder rekening wordt gehouden met biologische effecten, te meer omdat diverse studies hebben aangetoond dat de laagste niveaus de schadelijkste gevolgen veroorzaken; roept op tot actief

⁴⁵⁷ Artikel 22 Gezw. De Gezondheidsraad heeft tot taak Onze Minister en de beide kamers der Staten-Generaal voor te lichten over de stand der wetenschap ten aanzien van vraagstukken op het gebied van de volksgezondheid en het gezondheids(zorg)onderzoek door middel van het uitbrengen van rapporten.

⁴⁵⁸ Een circadiaan ritme is een biologisch ritme waarvan de cyclus ongeveer één dag duurt (Latijn: circa = rond, dies = dag). Men spreekt ook wel van een 24-uursritme of slaap-waakritme.

⁴⁵⁹ Zie ook het werk van Pall, zoals besproken in het primaire beroepschrift onder 1. Uitsluitend gebaseerd op een korte termijn thermisch effect.

⁴⁶⁰ Dr. Carl F. Blackman (2007). *Evidence for disruption by the modulation signal*, pagina 5 - 6. BioInitiative Report 2007. Section 14.

⁴⁶¹ Of had, maar niet tot rectificatie van haar beoordeling heeft besloten.

onderzoek om mogelijke gezondheidsproblemen tegen te gaan, met name door oplossingen te ontwikkelen die de puls- en amplitudemodulatie van de voor transmissie gebruikte frequenties opheffen of beperken'.⁴⁶²

In het hiervoor uit de brief van de Gezondheidsraad aangehaalde citaat spreekt de Gezondheidsraad over 'laagfrequente velden' waarbij ze opmerkt dat 'bij laagfrequente velden geen informatie wordt overgebracht en ook geen opwarming plaats(vindt)'. Dat is theoretisch gezien, juist. Echter, uit deze uitspraak blijkt geen enkel begrip van het uit het rapport van de BioInitiative Group aangehaalde citaat. De 'lagere frequenties' of 'extreem lage frequenties' (ELF) waarover de BioInitiative Group rapporteert verwijzen, als het gaat over draadloze technologie, naar de hiervoor beschreven amplitude-modulaties. Dat is de 'INFORMATION' waarover de BioInitiative Group in het door de Gezondheidsraad aangehaalde citaat spreekt. Al in 1990 maakte dr. Robert O. Becker melding van de mogelijkheid dat ons lichaam de pulsen in gemoduleerde signalen via het lichaamsweefsel demoduleert naar ELF-frequenties.

'Modulatie is het geheim van het verzenden van informatie door middel van elektromagnetische velden. AM-radio bijvoorbeeld is amplitudegemoduleerd: de radio-ontvanger "demoduleert" het signaal, verwijdert de "draaggolf"-frequentie en bewaart de langzaam stijgende en dalende modulatie, wat we dan horen als muziek of stem. De uitzending van alleen de draaggolf zou geen geluid produceren of alleen een constante toon, afhankelijk van het type AM-radio dat gebruikt wordt. Het lijkt erop dat het lichaam ook het signaal demoduleert, wanneer het wordt blootgesteld aan gemoduleerde radiofrequentie- of microgolfvelden; het biologisch effect is dat van de laagfrequente modulatie. In deze visie worden alle biologische effecten geproduceerd door ELF-frequenties.'⁴⁶³

⁴⁶⁴ ⁴⁶⁵

De hypothese van Becker is inmiddels bevestigd door o.a. dr. Andrew Goldsworthy, voormalig docent aan het Imperial College in Londen, na Oxford en Cambridge de derde universiteit van het Verenigd Koninkrijk en *gerenommeerd om haar expertise op het gebied van elektrotechniek en gezondheid*. Goldsworthy heeft vele jaren besteed aan het bestuderen van de calciumhuishouding in levende cellen en hoe cellen, weefsels en organismen worden beïnvloed door elektrische en elektromagnetische velden.

'De ELF-frequenties die schadelijke biologische effecten veroorzaken, zoals gemeten bij calcium vrijlating uit hersendelen en ornithine decarboxylase productie in weefsel culturen, liggen tussen 6 Hz en 600 Hz. Het is jammer dat vrijwel alle digitale mobiele telecommunicatiesystemen gebruik maken van pulsen in dit gebied. De industrie heeft duidelijk haar huiswerk niet goed gedaan, voordat deze technologieën werden losgelaten op het grote publiek en dit verzuim kan al vele levens hebben gekost.'⁴⁶⁶

De opmerking van de Gezondheidsraad lijkt te getuigen van het volledig ontbreken van kennis over deze relatie tussen RF en lagere frequenties of ELF. Het is met name de amplitude-modulatie

⁴⁶² Resolutie Europees Parlement. 2 april 2009. *Gezondheidsrisico's in verband met elektromagnetische velden*. (2008/2211(INI)) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52009IP0216&from=NL>.

⁴⁶³ Robert O. Becker (1990). *Cross Currents. The perils of electropollution, the promise of electromedicine*. Penguin Group Inc, New York, Pagina 212. Vertaling citaat: WdJ.

⁴⁶⁴ Zie ook: J. Silny (2008). *Demodulation in tissue, the relevant parameter and the implication for limiting exposure*. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/17495662>.

⁴⁶⁵ Zie ook: Dr. Hugo Schooneveld (2014). *Elektrostress Handboek. Leren omgaan met ziekmakende elektromagnetische velden*. EMV-EHS Wageningen. Pagina 145 – 146.

⁴⁶⁶ Dr. Andrew Goldsworthy (2012). *The Biological Effects of Weak Electromagnetic Fields. Problems and solutions*. <https://ecfsapi.fcc.gov/file/7022311211.pdf>. Nederlandse vertaling door Peter van Vleuten. Stichting Kennisplatform Elektromagnetische Velden. <https://vehs.be/wp-content/uploads/De-biologische-effecten-van-zwakke-elektromagnetische-velden-Dr.-Andrew-Goldsworthy-2012.pdf> *De biologische effecten van zwakke elektromagnetische velden. Problemen en oplossingen*. Samenvatting. Pagina 1 – 2; 3 – 4.

(RFRam), die, omdat ze effecten kan veroorzaken vergelijkbaar met ELF-velden, volgens vele wetenschappers tot gezondheidsschade kan leiden; van verlies van welzijn, tot ziekte en, in geval van bijvoorbeeld DNA-schade of verstoring van de functies van ons centrale zenuwstelsel, mogelijk tot de dood.⁴⁶⁷

In sectie 14 van het BioInitiative Report 2007 worden de effecten van modulatie van het RF-signaal besproken.

'Om de biologische en gezondheidseffecten van blootstelling aan gemoduleerde RF (draaggolven) goed te evalueren, is het ook essentieel om de impact van het modulerende signaal (lagere frequentievelden of ELF-gemoduleerde RF) te bestuderen.'⁴⁶⁸

Onder de titel '*Evidence for disruption by the modulating signal*' bespreekt dr. Carl Blackman⁴⁶⁹ de risico's van amplitude-modulatie zoals toegepast bij draadloze technologie (RFRam). Hieronder neem ik een aantal fragmenten over uit zijn bijdrage zoals opgenomen in het BioInitiative Report, alsook de conclusies en aanbevelingen (zie kader volgende pagina) die laten zien waarom het van groot belang is om de rol van pulsatie mee te wegen bij de vaststelling van veilige blootstellingslimieten en bij de ontwikkeling van veilige technologie. Kennis die niet door de Gezondheidsraad is ontmoet of zelfs maar lijkt te zijn begrepen.

'Het is belangrijk om op te merken dat het frequentiespectrum van gepulste golven kan worden weergegeven door een som van sinusgolven die, om een chemische analogie te lenen, een mengsel of een soep van chemicaliën zouden vertegenwoordigen, waarvan elk van hen biologisch actief zou kunnen zijn. Risicobeoordeling en blootstellingslimieten zijn vastgesteld voor specifieke chemicaliën of chemische klassen van verbindingen, waarvan is aangetoond dat ze ongewenste biologische effecten veroorzaken. Risicobeoordelaars en het grote publiek zijn wereldwijd genoeg om te beseffen dat het onmogelijk is om alle chemicaliën veilig of gevaarlijk te verklaren; overweeg het verschil tussen voedsel en vergif, beide chemicaliën. Een vergelijkbare situatie doet zich voor bij EMV; het is van cruciaal belang om te bepalen welke combinaties van EMV-omstandigheden de potentie hebben om biologische schade te veroorzaken en welke niet.'⁴⁷⁰

Net als professor Pall (zie het primaire beroepschrift 1. *Uitsluitend gebaseerd op een korte termijn thermisch effect*), vraagt professor Blackman aandacht voor de beperkingen van de reviews van de regelgevende instanties:

'Een fundamentele beperking van de meeste beoordelingen van biologische effecten van EMV is dat blootstellingen worden gesegregeerd op grond van het fysieke (bouwkundige/technische) concept van frequentiebanden, waaraan de ingenieursgemeenschap de voorkeur geeft. Dit is een standaardbenadering die de

⁴⁶⁷ Zie (naast het eerder in dit beroepschrift aangehaalde werk van professor Pall) o.a. [Pathophysiology](#), 2009 Aug;16(2-3):205-16. doi: 10.1016/j.pathophys.2009.02.001. Epub 2009 Mar 4. *Cell phone radiation: Evidence from ELF and RF studies supporting more inclusive risk identification and assessment*.

⁴⁶⁸ Cindy Sage MA e.a. (2007). BioInitiative Report 2007. Tabel 1-1. BioInitiative Report Overall conclusions Section 14. Effects of Modulation of Signal. Voor download volledige rapport: <https://www.magdahavas.com/wp-content/uploads/2011/06/BioInitiative-2007.pdf>.

⁴⁶⁹ Dr. Carl F. Blackman werkt als hoogleraar bij het Wake Forest Baptist Medical Center in Winston (Department of Cancer Biology). Hij is lid van de American Society for Cell Biology, the American Society for Photobiology, the Biophysics Society, the Bioelectromagnetic Society, the European BioElectromagnetics Association, and the Society for in Vitro Biology. Hij is co-auteur van 56 peer-reviewed publicaties, 22 boekhoofdstukken, 54 (gevraagde) presentaties, en 130 samenvattingen. https://www.icems.eu/docs/Bios_Blackman.pdf

⁴⁷⁰ Cindy Sage MA e.a. (2007). *BioInitiative Report 2007*. Section 14. Dr. Blackman, pagina 11. Vertaling citaat: WdJ. Voor download volledige rapport: <https://www.magdahavas.com/wp-content/uploads/2011/06/BioInitiative-2007.pdf>.

Amplitudemodulatie (RFRam) meewegen voor veilige blootstellingslimieten draadloze technologie

CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN DR. CARL F. BLACKMAN

‘Er is substantieel wetenschappelijk bewijs dat sommige gemoduleerde velden (gepulserde of herhaalde signalen) biologisch actief zijn, wat de kans vergroot dat ze bij chronische blootstelling zelfs bij zeer lage blootstellingsniveau’s gezondheidseffecten kunnen hebben.

- Modulatiesignalen kunnen interfereren met normale, niet-lineaire biologische processen.
- Modulatie is een fundamentele factor waarmee rekening moet worden gehouden bij nieuwe normen voor openbare veiligheid; op dit moment is het niet eens een bijdragende factor.
- Om de biologische en gezondheidseffecten van blootstelling aan gemoduleerde RFR (draaggolven) goed te evalueren, is het ook essentieel om de impact van het modulerende signaal (lagere frequentievelen of ELF-gemoduleerde RF) te bestuderen.
- De huidige normen hebben modulatie genegeerd als factor als het gaat om de gevolgen voor de gezondheid van de mens en zijn derhalve ontoereikend om het publiek te beschermen in termen van chronische blootstelling aan sommige gevolgen van ELF-gemoduleerde RF-signalen.
- De huidige IEEE- en ICNIRP-normen bieden onvoldoende bescherming voor de volksgezondheid met betrekking tot chronische blootstelling aan gemoduleerde velden (met name nieuwe technologieën die gepulserd zijn en veel worden gebruikt in mobiele telefonie).
- De verzamelde artikelen over modulatie lijken buiten beschouwing te worden gelaten in recente wetenschappelijke beoordelingen van de WHO en IEEE. Dit geheel van onderzoek is genegeerd door de huidige standaardinstellende instanties die uitsluitend vertrouwen op de traditionele op energie gebaseerde (thermische) concepten.
- Meer onderzoek is nodig om te bepalen welke modulatiefactoren en combinaties biologisch actief en schadelijk zijn bij lage intensiteiten en waarschijnlijk zullen resulteren in ziektegerelateerde processen en/of gezondheidsrisico’s; dit mag echter geen preventieve maatregelen ter ondersteuning van de volksgezondheid en het welzijn in de weg staan.
- Als signalen bijvoorbeeld moeten worden gemoduleerd bij de ontwikkeling van nieuwe draadloze technologie, is het zinvol om gebruik te maken van bestaande wetenschappelijke informatie om de meest voor de hand liggende schadelijke blootstellingparameters te vermijden en andere te selecteren die minder waarschijnlijk interfereren met normale biologische processen in het leven.
- Het huidige lidmaatschap van risicobeoordelingcommissies moet inclusiever worden gemaakt door wetenschappers toe te voegen die ervaring hebben met het ontstaan van niet-thermische biologische effecten.
- De huidige praktijk van het scheiden van wetenschappelijk onderzoek (en de daaruit voortvloeiende grenzen voor de volksgezondheid) door kunstmatige frequentieverdelingen, moet worden gewijzigd omdat deze benadering de impact van de basiswetenschappelijke resultaten dramatisch verwatert en de overweging van modulatiesignalen elimineert, waardoor het gewicht van het bewijs in elk evaluatieproces wordt verminderd en vervalst.’

*BioInitiative Report 2007. Section 14. Evidence for disruption by the modulation signal. Dr. Carl F. Blackman. Pagina 16.
Vertaling: WdJ.*

historische context volgt die in het verleden tot stand kwam door de stapsgewijze toevoeging van nieuwere technologieën die steeds hogere frequenties genereren. Bij deze benadering wordt echter geen rekening gehouden met de unieke reacties van biologische systemen, die breed worden gemeld bij verschillende combinaties van frequenties, modulaties en intensiteiten.⁴⁷¹

Om die reden is het van groot belang bij de vaststelling en de evaluatie van de veiligheid van blootstellingslimieten ook aandacht te besteden aan de combinaties van deze blootstellingscondities.

'Het is duidelijk dat blootstelling aan gepulste golven een heel genre van blootstellingscondities vertegenwoordigt, met extra moeilijkheden voor exacte onafhankelijke replicatie van blootstellingen en dus van resultaten, maar met verhoogde kansen op het ontstaan van biologische effecten. Huidige normen zijn niet ontwikkeld vanuit expliciete kennis over deze extra gevolgen van biologische responsen.'⁴⁷²

In het kader op de vorige pagina zijn de conclusies en aanbevelingen van professor Blackman overgenomen, waarin hij vaststelt dat er substantieel bewijs is dat sommige gepulseerde velden biologisch actief zijn en derhalve al bij zeer lage blootstellingsintensiteiten gezondheidseffecten kunnen veroorzaken. Het betreft hier veranderingen in processen van celgroei, differentiatie⁴⁷³ en –proliferatie⁴⁷⁴, studies die door Blackman, zelf expert op dit gebied, van wezenlijk belang worden geacht voor wetenschappers die de moleculaire en cellulaire basis van kanker bestuderen.

Daarnaast zijn er effecten gemeld op geninductie⁴⁷⁵, op transmembraan-signaalcascades⁴⁷⁶, op gap junction-communicatie⁴⁷⁷, op immuunsysteem-werking, op snelheid van celtransformatie en op groei van borstkankercellen. Alsook effecten op circadiane⁴⁷⁸ ritmes, op hersengolfactiviteit en op cognitie en menselijke reactietijd. Het is erg onwaarschijnlijk dat deze effecten veroorzaakt worden door opwarming, aldus Blackman.⁴⁷⁹

'Opmerking: zonder het "am" was er geen effect, hoewel de RFR-intensiteit hetzelfde was (...).'⁴⁸⁰

⁴⁷¹ Carl F. Blackman (2007). *Evidence for disruption by the modulation signal*. BioInitiative Report 2007. Section 14, pagina 13.

⁴⁷² Ibidem, pagina 12.

⁴⁷³ Celdifferentiatie is een fysiologisch (...) proces waarbij een weinig gespecialiseerde stamcel zich, via celdeling, exponentieel vermenigvuldigt naar grote aantallen verschillende soorten, meer gespecialiseerde, 'weefsel-specifieke' cellen. Differentiatie komt voor tijdens de ontwikkeling van meercellige organismen. <https://nl.wikipedia.org/wiki/Celdifferentiatie>

⁴⁷⁴ Proliferatie betekent 'verspreiding'. Celproliferatie betekent eenvoudig gezegd 'celgroei', dus dat de cellen zich delen en vermeerderen.

⁴⁷⁵ Inductie betekent in de biologie opwekking van een ontwikkeling in een organisme of weefsel door beïnvloeding.

<https://www.ensie.nl/wiktionary/inductie>

⁴⁷⁶ Alle transport tussen cellen verloopt via de celmembraan. Het is een lappendeken van eiwitten en vetten. Eiwitten die dwars door het membraan steken zijn transmembraan eiwitten. Eiwitten hebben een groot aantal functies. Transport, reactieversnellers, signaalgeleiding, herkenning van cellen en verbinding van cellen. Signaalcascade of -transductie is het doorgeven van signalen binnen een cel. Deze signalen worden doorgegeven via 'paden' van voornamelijk eiwitten.

<https://nl.wikipedia.org/wiki/Signaaltransductie>

<https://www.scholieren.com/verslag/samenvatting-biologie-hoofdstuk-4-36325>

⁴⁷⁷ Een gap junction of nexus is een kanaal dat twee elektrisch actieve cellen met elkaar verbindt. Met hun diameter van 1.2 tot 2 nanometer kunnen gap junctions kleine ionen en moleculen doorlaten. https://nl.wikipedia.org/wiki/Gap_junction

⁴⁷⁸ Een circadiaan ritme is een biologisch ritme waarvan de cyclus ongeveer één dag duurt (Latijn: circa = rond, dies = dag). Men spreekt ook wel van een 24-uursritme of slaap-waakritme.

⁴⁷⁹ Carl F. Blackman (2007). *Evidence for disruption by the modulation signal*, pagina 5 - 6. BioInitiative Report 2007. Section 14, pagina 5.

⁴⁸⁰ Ibidem, pagina 6.

Met andere woorden, zonder amplitude-modulatie of pulsatie werden er geen effecten gevonden bij blootstelling aan RF-EMV.

EMV-experimenten onthulden ook andere cruciale cofactoren die van belang zijn gebleken bij het vaststellen van effecten van EMV op bijvoorbeeld de calciumhuishouding. Deze cofactoren zijn: de invloed van het lokale statische magnetische veld, de invloed van fysisch-chemische parameters, van pH, van de temperatuur en van de ionsterkte van de badoplossing rond het hersenweefsel tijdens de blootstelling.

'Deze informatie geeft aanwijzingen en beperkingen voor elk theoretisch mechanisme dat moet worden ontwikkeld om het fenomeen te verklaren. Deze factoren tonen aan dat de huidige paradigma's voor risicobeoordeling, die deze negeren, onvolledig zijn en dus mogelijk niet het beschermingsniveau bieden dat momenteel wordt aangenomen.'⁴⁸¹

Dat de Gezondheidsraad de informatie over amplitudemodulaties niet heeft verwerkt en blijkbaar ook niet heeft begrepen en op geen enkele wijze de inhoud van het BioInitiative Report voor overheid en publiek heeft ontsloten, toont niet alleen haar vooringenomenheid, ondeskundigheid en nalatigheid aan op het gebied van de EMV-problematiek, maar vormt ook een schending van de wetenschappelijke integriteit en een falen in het uitvoeren van haar wettelijke opdracht om een weergave te geven van de stand van de wetenschap. Om een objectief en onafhankelijk beeld van de stand van de wetenschap te geven⁴⁸² is het noodzakelijk om 'expliciet te zijn over serieuze alternatieve inzichten'.⁴⁸³ Sterker nog, als er sprake is van een objectieve weergave van de stand van de wetenschap, is er geen sprake van 'alternatieve inzichten', omdat een objectieve weergave van de stand van de wetenschap uitsluitend een beschrijving geeft van de beschikbare wetenschappelijke kennis. Met andere woorden, de ondeugdelijke en volkomen ontoereikende beoordeling van de Gezondheidsraad van het BioInitiative Report 2007 en het zelfs volledig uit beeld houden van het rapport uit 2012, ondermijnt de wetenschappelijke infrastructuur in Nederland rond EMV en daarmee onze democratie (WRR, 2008⁴⁸⁴). Niet alleen faalt de Gezondheidsraad in haar wettelijke opdracht, door het versluieren van reële kennis over de gevaren van draadloze technologie, vormt haar ondeskundigheid ook een groot gevaar voor de volksgezondheid. Want zelfs als er sprake zou zijn van een 'klein verhoogd risico' op bijvoorbeeld kanker, zo stelt de BioInitiative Group, dan nog is er reden tot voorzorg.

'Zelfs een klein verhoogd risico op kanker en neurodegeneratieve ziekten vertaalt zich in een enorm effect op de volksgezondheid. Regulerende maatregelen voor ELF en preventieve acties voor RF zijn op dit moment gewettigd om blootstelling te verminderen en het publiek te informeren over de mogelijkheid van verhoogde risico's.'⁴⁸⁵

⁴⁸¹ Ibidem, pagina 6.

⁴⁸² Artikel 22 Gezw. De Gezondheidsraad heeft tot taak Onze Minister en de beide kamers der Staten-Generaal voor te lichten over de stand der wetenschap ten aanzien van vraagstukken op het gebied van de volksgezondheid en het gezondheids(zorg)onderzoek door middel van het uitbrengen van rapporten.

⁴⁸³ Nederlandse gedragscode wetenschappelijke integriteit (2018). Normen voor een goede onderzoekspraktijk, pagina 17. <http://www.vsnv.nl/files/documenten/Nederlandse%20gedragscode%20wetenschappelijke%20integriteit%202018.pdf>

⁴⁸⁴ Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2008). *Onzekere veiligheid. Verantwoordelijkheden rond fysieke veiligheid*, pagina 19 - 20.

⁴⁸⁵ Cindy Sage MA e.a. (2007). *BioInitiative Report 2007*. Section 1. Summary for the public, pagina 6. https://bioinitiative.org/wp-content/uploads/pdfs/sec01_2007_summary_for_public.pdf. Vertaling citaat: WdJ.

16.2.2. Kritiek Gezondheidsraad heeft alle schijn van verdachtmaking

In haar brief aan de Minister van VROM haalt de Gezondheidsraad een tweede citaat aan uit het BioInitiative Report, om ook deze ondeugdelijk en suggestief te bekritisieren.

"The Report has been written to document the reasons why current public exposure standards for non-ionizing electromagnetic radiation are no longer good enough to protect public health."⁴⁸⁶

Het ging a priori dus niet om een objectieve analyse van de stand van wetenschap, om vervolgens te komen tot daaruit voortvloeiende aanbevelingen, maar om het gericht aandragen van documentatie om aan te tonen waarom de bestaande standaarden niet zouden voldoen.⁴⁸⁷

De Gezondheidsraad doet het hier voorkomen, dat de BioInitiative een analyse van de stand van de wetenschap had moeten geven en dat het 'gericht aandragen van documentatie om aan te tonen waarom de bestaande standaarden niet zouden voldoen' in strijd zou zijn met de wetenschappelijke integriteit, wat maar de vraag is. In feite komen veel wetenschappelijke publicaties op vergelijkbare wijze tot stand.

Zodra gewerkt wordt met een hypothese of met een 'sterk vermoeden' dat men tracht te bewijzen – in dit geval de hypothese en/of het sterke vermoeden dat ruim onder de limieten van de ICNIRP gezondheidsschade plaatsvindt – zal er sprake zijn van en selectie van beschikbare wetenschappelijke kennis, om die hypothese of dat vermoeden te onderbouwen met argumentatie en zo mogelijk concreet bewijs.

De samenstellers van de bundel artikelen claimen nergens een overzicht te geven van de stand van de wetenschap zoals door de Gezondheidsraad gesuggereerd. Gezien de ontelbare studies die op dit gebied zijn verschenen is zo'n claim al snel pretentief. Een 'objectieve analyse van de stand van de wetenschap, om vervolgens te komen tot daaruit voortvloeiende aanbevelingen' is de opdracht die de Gezondheidsraad zelf heeft op grond van artikel 22 Gezw, een opdracht waarin zij, zoals eerder bleek en zoals hier opnieuw blijkt, zelf jammerlijk faalt.

In plaats van de BioInitiative Group te verwijten dat haar bundeling artikelen geen analyse geeft van de stand van de wetenschap, zou het de geloofwaardigheid van de Commissie EMV van de Gezondheidsraad ten goede komen, als ze hand in eigen boezem zou steken en zou erkennen dat zij daar zelf niet toe in staat is. Het gezegde dat men de splinter in andermans oog ziet, maar niet de balk in het eigen, gaat hier op. Zo getuige alleen al de wijze waarop de Gezondheidsraad met de IARC-classificatie en Monografie is omgegaan. Om haar wettelijke opdracht te vervullen dient de

Overheden en burgers hebben het recht om inhoudelijk geïnformeerd te worden over de aard van door deskundige wetenschappers gemelde effecten.

⁴⁸⁶ 'Het rapport is geschreven om de redenen te documenteren waarom de huidige publieke blootstellingsnormen voor niet-ioniserende elektromagnetische straling niet langer goed genoeg zijn om de volksgezondheid te beschermen.' (Vertaling citaat: WdJ.)

⁴⁸⁷ Brief Gezondheidsraad 2 september 2008 aan de Minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer. Kenmerk: U-5601/EvR/iv/673-L1 Publicatienr. 2008/17.

Gezondheidsraad, volgens haar eigen 'mantra' 'een evenwichtige beoordeling te geven van de beschikbare wetenschappelijke kennis' in plaats van 'selectief wetenschappelijke informatie te kiezen om tot een conclusie te komen'. Dit betekent dat ze de wetenschappelijke controverse en de informatie uit beide 'kampen' onbevooroordeeld in beeld moet brengen. Belangrijke wetenschappelijke kennis over bijvoorbeeld de (potentiële) risico's van amplitude-modulatie dient inhoudelijk begrepen te worden en naar overheid, industrie en burgers te worden ontsloten.

Het doel van het BioInitiative Report was om aan de hand van deugdelijke wetenschappelijke bronnen aannemelijk te maken dat er strengere limieten nodig zijn dan die van de ICNIRP, gebaseerd op biologische in plaats van op thermische effecten. Dit onderbouwt de BioInitiative Group met studies die effecten laten zien die deugdelijk door de Gezondheidsraad hadden moeten worden beoordeeld en, met het oog op transparantie en zorgvuldigheid, expliciet hadden moeten worden gemaakt.

16.2.3. Ondeugdelijke beoordeling ondermijnt wetenschappelijke infrastructuur

Een laatste punt van kritiek door de Gezondheidsraad dat ik hier zal inbrengen en dat ook in het rapportadvies 'Elektromagnetische velden: Jaarbericht 2008'⁴⁸⁸ terugkomt is het door de Gezondheidsraad gehanteerde onderscheid tussen biologische en gezondheidseffecten (zie ook hoofdstuk 6. *Onterechte gelijkstelling kunstmatige en natuurlijke EMV door Commissie EMV Gezondheidsraad*) en de onwetenschappelijke wijze waarop ze dit onderscheid gebruikt om het BioInitiative Report af te wijzen.

'Het BioInitiative rapport pleit voor het voorkómen van elk effect van elektromagnetische velden op biologische systemen en gaat daarbij voorbij aan het onderscheid dat door experts gemaakt wordt tussen effect en schade. De commissie deelt deze benadering niet en heeft hiervoor in eerdere publicaties argumenten aangedragen (bijvoorbeeld in het advies Mobiele telefoons – een gezondheidkundige analyse uit 2002). In het Jaarbericht Elektromagnetische velden 2008 zal zij aan dit onderwerp wederom aandacht besteden.'

Allereerst kan opgemerkt worden dat de Gezondheidsraad spreekt over 'experts' en daarmee de impliciete boodschap geeft dat de BioInitiative Group niet tot de experts gerekend kan worden, omdat zij het onderscheid tussen 'effect en schade' niet of onvoldoende zou maken. Dit terwijl bijvoorbeeld professor Blackman toch duidelijk wel een expert is. Bovendien valt er wel wat van de kritiek van de Gezondheidsraad af te dingen, als we alleen al naar de conclusies en aanbevelingen van Blackman kijken (zie kader op pagina 132). De BioInitiative Group maakt wel degelijk onderscheid tussen (biologisch) effect en (gezondheids)schade. Echter, door de aard van de genoemde biologische effecten, ligt gezondheidsschade voor de hand. Zoals ik in hoofdstuk 6 heb laten zien, gaat het bij biologische effecten van kunstmatige EMV, zoals bijvoorbeeld veroorzaakt door RFRam, wel over iets anders dan over de invloed van (zon)licht op de staafjes en kegeltjes in de cellen van ons netvlies, een suggestief voorbeeld dat de Gezondheidsraad gebruikt om te illustreren dat biologische effecten van EMV niet persé ook schadelijke effecten zijn.

⁴⁸⁸ Gezondheidsraad (2008). *Elektromagnetische velden: Jaarbericht 2008*. Den Haag: Gezondheidsraad, 2009, publicatienr. 2009/02, pagina 44.

Het heeft er alle schijn van dat de Gezondheidsraad dit soort argumenten gebruikt om de aandacht af te leiden van de effecten die door de BioInitiative Group worden genoemd om die zo buiten beeld te houden. Opvallend is immers, zoals eerder opgemerkt, dat de Gezondheidsraad in haar beoordeling van het BioInitiative Report niets prijsgeeft van de inhoud van het rapport en van *de aard van de gemelde effecten*. Het is begrijpelijk, hoewel volkomen laakbaar en in strijd met de wetenschappelijke integriteit en haar wettelijke opdracht, dat ze dit nalaat. Begrijpelijk, omdat het onderscheid dat de Gezondheidsraad maakt tussen een biologisch en gezondheidseffect – een onderscheid dat zij bij een juiste beoordeling van de risico's van stralingsrisico's zo wezenlijk acht – voor elke lezer als criterium nauwelijks nog relevant zal (b)lijken zodra de in het BioInitiative genoemde biologische en klinische effecten expliciet worden gemaakt.

Ter illustratie haal ik opnieuw enkele van de biologische effecten aan zoals genoemd in de rapporten van de BioInitiative Group uit 2007 en 2012. Daarbij wordt maar al te duidelijk, dat de genoemde biologische effecten ook een groot risico van gezondheidsschade met zich meebrengen, als deze hier al niet als synoniem aan zijn. We spreken hier over

'veranderingen in het zenuwstelsel en in de hersenfuncties, effecten op de genen (DNA), effecten op stress-eiwitten, gentoxische effecten (DNA-, chromatine-schade⁴⁸⁹), pathologische lekkage van de bloed-hersenbarrière (BBB), veranderingen in het immuunsysteem met inbegrip van verhoogde allergische en ontstekingsreacties, miskramen, cardiovasculaire effecten',⁴⁹⁰

etcetera door blootstelling aan kunstmatige stralingsbronnen, zoals o.a. gebruikt bij draadloze technologie. Effecten die inmiddels door vele andere wetenschappers zijn bevestigd.

Zodra we spreken over effecten op de hersenfunctie, op het immuunsysteem of op de genen (DNA), zoals in het BioInitiative Report aangetroffen, is het nog nauwelijks de vraag of hier sprake is van slechts een (onschuldig) biologisch effect of van mogelijke (reële) schade. Geen enkele burger wil dat er veranderingen plaatsvinden in zijn hersenen, immuunsysteem of DNA waarover hij geen zeggenschap heeft en waarvan niet bekend is wat ze op termijn veroorzaken. Overheden, met name ook risicobeoordelaars, en het grote publiek, hebben het recht om inhoudelijk geïnformeerd te worden over de aard van de door deskundige wetenschappers gemelde effecten, om van daaruit de keuze te maken of zij dit risico willen lopen (vrijwillige risico of 'informed consent', Handvest grondrechten EU, artikel 3 lid 2, zie hoofdstuk 19). Aangezien burgers 24/7 aan stralingsrisico's worden blootgesteld, dienen zij de mogelijkheid te krijgen om zelf in te schatten of er bij de de gemelde effecten sprake is van natuurlijke en omkeerbare biologisch effecten of van schadelijke, (mogelijk) onomkeerbare gezondheidseffecten. Het publiek is wereldwijd genoeg om hierin zelf onderscheid te maken. Zeker als het gaat om zaken die burgers in hun basisbehoeften (zoals fysieke veiligheid en gezondheid) raken.

Het verdacht maken en op die manier buiten beeld plaatsen van onderzoek zoals van de BioInitiative Group, zonder dit deugdelijk te onderbouwen, is in strijd met de wetenschappelijke

⁴⁸⁹ Chromatine: de DNA-kluwen in de celkern die alle erfelijke eigenschappen bevat.

⁴⁹⁰ www.bioinitiative.org. Rapporten gratis te downloaden.

integriteit en ondermijnt de wetenschappelijke infrastructuur en daarmee onze democratie.⁴⁹¹ Ook hier faalt de Gezondheidsraad in het geven van een juiste weergave van de stand van de wetenschap en handelt daarmee in strijd met haar wettelijke opdracht op grond van de Gezondheidswet.

16.3. (Schijn van) belangenverstrengeling Kennisplatform EMV

In ECLI:NL:RVS:2018:2853 vaart de Raad van State blind op de 'bevindingen' van het Kennisplatform EMV. De door de raad vastgestelde 'verschillende inzichten' (het rapport van de BioInitiative Group enerzijds en de – tweedehands – beoordeling hiervan door het KPEMV) vormen voor de RvS blijkbaar geen aanleiding tot nader onderzoek. Om te weten of dit blinde vertrouwen gerechtvaardigd is⁴⁹², is de vraag naar de status, de onafhankelijkheid en de deskundigheid van het KPEMV op zijn plaats.

Op 28 mei 2007 werd door de toenmalige Minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, in overeenstemming met de Staatssecretaris van Economische Zaken, de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, de Minister van Defensie, de Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid en de Minister van Volksgezondheid Welzijn en Sport, het 'Instellingsbesluit Kennisplatform EMV&G' getekend.⁴⁹³ De taak van het Kennisplatform EMV&G (opvallend is dat tegenwoordig de 'G' van Gezondheid wordt weggelaten) werd in artikel 3 lid 1 van het besluit als volgt geformuleerd:

'Het Kennisplatform EMV&G heeft tot taak:

- a. Het actief en passief beschikbaar stellen van informatie over elektromagnetische velden in relatie tot gezondheid, zodanig dat de maatschappij in brede zin waaronder burgers, pers, professionals van overheden en bedrijfsleven, daarvan kennis kan nemen en gebruik kan maken.
- b. Het, op basis van de stand der wetenschap, voorzien in onafhankelijke, betrouwbare en wetenschappelijk gefundeerde informatie op het gebied van EMV&G.
- c. Het Kennisplatform dient deze taak op objectieve wijze te vervullen, onafhankelijk van belangen van bedrijfsleven, maatschappelijke groeperingen en vigerend overheidsbeleid.
- d. De Minister draagt er zorg voor dat het Kennisplatform zijn taak op objectieve, onafhankelijke en onpartijdige wijze kan vervullen.'

⁴⁹¹ Het in 2012 geactualiseerde en uitgebreide rapport van de BioInitiative Group, dat aan de hand van honderden peer reviewed studies opnieuw bevestigt dat de ICNIRP-limieten onze gezondheid niet beschermen, is nooit door de Gezondheidsraad besproken en heeft verder in Nederland geen aandacht gekregen. <https://bioinitiative.org/>

⁴⁹² Het kan niet anders dan dat de falende deskundigheid en onafhankelijkheid van de Gezondheidsraad haar weerslag heeft op die van het Kennisplatform EMV. In artikel 10 van het 'Instellingsbesluit Kennisplatform EMV 2010' lezen we: 1. Het Kennisplatform EMV treedt waar nodig in overleg met de Gezondheidsraad inzake informatie op het gebied van EMV; 2. Het Kennisplatform EMV maakt werkafspraken met de Gezondheidsraad.

⁴⁹³ *Instellingsbesluit Kennisplatform Elektromagnetische Velden en Gezondheid*. 28 mei 2007/Nr. 2007015295 DGM/SAS. Staatscourant van het Koninkrijk der Nederlanden. Staatscourant 2007 119, pagina 11. Interne regeling Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu. Datum ondertekening: 28-5-2007. Datum publicatie: 25-6-2007. <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stcrt-2007-119-p11-SC80888.html>

Het instellingsbesluit, dat op 31 december 2010 afliep, werd met een nieuw besluit⁴⁹⁴ verlengd tot 30 december 2014. In artikel 13 van dit tweede besluit lezen we:

'Dit besluit treedt in werking met ingang van de tweede dag na de dagtekening van de Staatscourant waarin het wordt geplaatst en vervalt met ingang van 31 december 2014.'

Aangezien het instellingsbesluit ook daadwerkelijk per 31 december 2014 is vervallen en er geen nieuw besluit voor in de plaats is gekomen, is het KPEMV (zonder 'G' dus), geen officiële overheidsinstelling meer. Onduidelijk is wat sindsdien haar status is, wat haar in juridisch opzicht ongrijpbaar maakt, omdat ze niet rechtstreeks aanspreekbaar is op grond van de Awb. Bovendien wordt het KPEMV sindsdien niet meer uitsluitend door de overheid, maar ook indirect door de telecom-industrie gefinancierd via een twijfelachtige constructie van een 'Stichting Onafhankelijk Fonds Kennisplatform Nederland'.^{495 496} Hoewel het KPEMV zichzelf nog steeds ten doel stelt

'haar taken op objectieve wijze te vervullen, onafhankelijk van belangen van bedrijfsleven, maatschappelijke groeperingen en vigerend overheidsbeleid'⁴⁹⁷

is haar onafhankelijkheid dubieus. Belangenverstrengeling kan niet worden uitgesloten. In een evaluatie van het KPEMV door de KWINK-Groep uit 2018 lezen we:

'Enkele gesprekspartners⁴⁹⁸ noemen dat de partijen die financieren, invloed hebben op de thema's waar het Kennisplatform EMV zich op richt. Deze gesprekspartners zien dit niet als problematisch. Ze geven aan dat het Kennisplatform EMV logischerwijs meer aandacht heeft voor thema's die voor de financierende partijen relevant zijn. Het is volgens deze gesprekspartners ook logisch dat financierende partijen verwachtingen hebben over de thema's waar het Kennisplatform EMV zich op richt. Een partij financiert het Kennisplatform EMV immers, omdat het Kennisplatform EMV zich bezighoudt met voor de financierende partij relevante thema's.'⁴⁹⁹

Opvallend is dat de KWINK-Groep verschillende malen in haar rapport herhaalt dat het KPEMV een onafhankelijke instantie is, maar die stelling in haar rapport nergens onderbouwt. Ze erkent echter wel dat financiering door telecombedrijven een probleem vormt.

⁴⁹⁴ <https://wetten.overheid.nl/BWBR0029550/2011-02-13>

⁴⁹⁵ <https://fondskennisplatform.nl/>

⁴⁹⁶ Hoewel de Stichting claimt geen directe banden te hebben met de financiers noch met de deelnemers van een kennisplatform, dient ze aan de financiers wel verantwoording af te leggen over de besteding van de middelen en heeft ze, indien vastgelegd in een overeenkomst tussen het bestuur van de Stichting en het bestuur van een kennisplatform, tot taak een Voorzitter of leden van een bestuur van het kennisplatform aan te wijzen. Iets wat de claim van onafhankelijkheid nogal twijfelachtig maakt. Bovendien is het de vraag of de Stichting niet zelf ook belanghebbende is, als zij (wat onduidelijk is) zelf mede afhankelijk is van de financiers.

⁴⁹⁷ KWINK-Groep (2018). *Evaluatie Kennisplatform Elektromagnetische Velden en Gezondheid*. Pagina 16. Deze doelstelling (taak) was oorspronkelijk ook in het inmiddels opgeheven 'Instellingsbesluit Kennisplatform EMV 2010' onder artikel 3 lid 2 opgenomen geformuleerd.

Voor download zie: https://www.kennisplatform.nl/media/original/Rapport_evaluatie_Kennisplatform_EMV_sept_2018.pdf

⁴⁹⁸ De hier genoemde gesprekspartners betreffen vertegenwoordigers van de Ministeries van EZK, I&W, SZW, RIVM, Agentschap Telecom, Antennebureau, Gezondheidsraad, GGD Rotterdam, GGD GHOR, Gemeente Papendrecht, Platformbureau KPEMV, ZonMw, TNO, NVMBR (afgekort van Nederlandse Vereniging Medische Beeldvorming en Radiotherapie), RTL Nieuws, Milieu Centraal, Netbeheer Nederland, en vanuit de telecomindustrie en ICT: Monet, NederlandICT, KPN, Tele2, T-Mobile en VodafoneZiggo, TenneT en Ton Rombouts (computernetwerken/in-TRIM advies engineering). Daarnaast maakt het rapport van de KWINK-groep melding van twee belangenorganisaties: CPLD Vereniging en Stop UMT, en een adviesbureau voor mensen met EHS-klachten, Schooneveld Advies.

⁴⁹⁹ KWINK-Groep (2018). *Evaluatie Kennisplatform Elektromagnetische Velden en Gezondheid*. Pagina 16. https://www.kennisplatform.nl/media/original/Rapport_evaluatie_Kennisplatform_EMV_sept_2018.pdf.

'Bijna alle gesprekspartners vinden het wel problematisch dat de financiering door de telecompartijen en netbeheerders de schijn van afhankelijkheid kan wekken. Sommige van de gesproken organisaties krijgen hierover signalen van burgers die benoemen dat ze het Kennisplatform EMV niet vertrouwen, omdat het Kennisplatform EMV door marktpartijen wordt gefinancierd en daardoor ook inhoudelijk beïnvloed wordt door (de bedrijfsbelangen van) marktpartijen. Er zijn ook enkele gesprekspartners die noemen dat de redenering over de financiering door marktpartijen ook opgaat voor financiering door de ministeries, aangezien de ministeries ook bepaalde belangen hebben. Als argument voor de financiering door marktpartijen is door gesprekspartners genoemd dat deze partijen (naast andere marktpartijen die nu niet financieren) met hun activiteiten en producten EMV veroorzaken. Tot slot is door enkele gesprekspartners genoemd dat met name door het ontbreken van een meerjarig financieel commitment (ongeacht van welke partijen) een risico op de schijn van afhankelijkheid ontstaat. Doordat er geen meerjarig financieel commitment is, is het Kennisplatform EMV in hogere mate afhankelijk van de financierende partijen (die er ook voor kunnen kiezen om hun financiering niet te verlengen).⁵⁰⁰

**Aangezien het
'Instellingsbesluit
Kennisplatform EMV&G'
sinds 31 december 2014 is
vervallen, is het KPEMV
in juridisch opzicht
ongrijpbaar, omdat ze
niet rechtstreeks
aanspreekbaar is op
grond van de Awb.**

Van belangengroeperingen krijgt het KPEMV het verwijt een 'schijnveiligheid' te creëren door de nationale en internationale berichtgeving over gezondheidseffecten door kunstmatige EMV af te zwakken.⁵⁰¹ Op 30 september 2014 dienden drie belangenorganisaties⁵⁰² die van 2007 tot 2014 aan de Klankbordgroep EMV van het Kennisplatform EMV deelnamen, een klacht in bij de staatssecretaris van IenM over het functioneren van het KPEMV.

'Kort samengevat komt onze evaluatie erop neer dat:

1. het Kennisplatform de gevraagde onafhankelijkheid en daarmee betrouwbaarheid niet heeft waargemaakt;
2. het beschikbaar stellen van informatie over EMV in relatie tot gezondheid vrijwel uitsluitend bestaan heeft uit het ontkennen van een dergelijke relatie. Een gevolg daarvan is dat geen adequate voorlichting over dit onderwerp gegeven wordt en dat voorzorgprincipe niet wordt toegepast;
3. van het op basis van de stand van de wetenschap voorzien in onafhankelijke informatie evenmin sprake is geweest. De verstrekte informatie is zeer summer en sterk eenzijdig gekleurd, gericht op het ontkennen van schadelijke effecten. Om een voorbeeld te noemen: op één van onze websites staat in de rubriek onderzoeken (<http://www.stopumts.nl/doc.php/Onderzoeken/>) alleen al over 2014 (tot 17 september) 65 wetenschappelijke peer-reviewed publicaties op dit gebied.⁵⁰³ In de meeste daarvan zijn bij lage niet-thermische stralingsbelastingen mogelijke schadelijke biologische effecten gerapporteerd. Op de website van het Kennisplatform echter is in 2014 en eind 2013 uitsluitend tendentiekus gerapporteerd over slechts twee onderzoeken;
4. in de zeven jaar van haar bestaan zijn in de Klankbordgroep bijeenkomsten nimmer lezingen of discussies geweest over niet-thermische biologische effecten, waar het bij de mogelijke gezondheidsrisico's van EMV

⁵⁰⁰ KWINK-Groep (2018). *Evaluatie Kennisplatform Elektromagnetische Velden en Gezondheid*, pagina 17.

⁵⁰¹ <https://www.stopumts.nl/pdf/Persbericht%20Kennisplatform%20EMV%20illegaal%20bezig,%2015022015.pdf>

⁵⁰² NIBE bv (<https://www.nibe.org/nl/>); StopUMTS (<https://www.stopumts.nl/>) en het Nationaal Platform Stralingsrisico's (<http://www.stralingsrisicos.nl/>)

⁵⁰³ Deze rubriek 'onderzoeken' van StopUMTS vormt inmiddels een databank van vele honderden wetenschappelijke studies op het gebied van EMV.

juist om gaat. Het is daarom onduidelijk of er bij het Kennisplatform enige kennis aanwezig is over dit essentiële onderwerp.’⁵⁰⁴

Over de Gezondheidsraad en de relatie tussen de Gezondheidsraad en het KPEMV schrijven de organisaties:

‘De GR geeft aantoonbaar onjuiste rapporten uit en negeert of bagatelliseert resultaten van wetenschappelijk onderzoek waarin mogelijk schadelijke effecten voor de gezondheid zijn aangetoond. De GR negeert voorts alle ervaringen van personen, terwijl die juist van veel belang zouden moeten zijn, zoals in ons gezamenlijk artikel⁵⁰⁵ beargumenteerd. Het KP leunt zwaar op de adviezen van de GR, heeft de onjuiste rapportages van de GR nimmer ter discussie gesteld en volgt de GR in het negeren en bagatelliseren van onderzoeksresultaten.’⁵⁰⁶

Tijdens het 5G-debat in de Tweede Kamer van 4 juli 2019⁵⁰⁷ maken de voorzitter en 7 van de 8 deelnemende partijen melding van een stroom van brieven van burgers die zich ongerust maken over de gezondheidsrisico's. Hierbij wordt ook de onafhankelijkheid en financiering van het KPEMV ter sprake gebracht door achtereenvolgens het CDA en de SP. De SP dringt erop aan dat de klachten van burgers op de een of andere manier worden gehoord en is van mening dat het KPEMV hiervoor een logische instantie zou zijn.

‘(...) alleen valt ons op dat, als het gaat om de voorlichting, het Kennisplatform ElektroMagnetische Velden indirect wordt gefinancierd door telecomoperators, via een stichting weliswaar. Ik hecht eraan dat operators op een of andere manier bijdragen, maar het zou toch logischer zijn om dit op een meer onafhankelijke manier te organiseren. Dat verschaft het platform ook een meer onafhankelijke status. Als we bijvoorbeeld een klein deel van de opbrengst van de veiling inzetten voor de instandhouding van dat platform, dan zijn die telecomoperators eruit. Dan is een belanghebbende eruit en voorkomen we de schijn van belangenverstrengeling. Dan kan zo'n platform met veel meer autoriteit het gesprek aan met mensen en ervoor zorgen dat feit en fictie in de praktijk gescheiden blijven.’⁵⁰⁸

De vraag is hier natuurlijk, waar hier sprake is van feit en waar van fictie. Een gebrek aan onafhankelijkheid werkt oneigenlijke beïnvloeding in de hand. Hierbij gaan feiten en fictie door elkaar lopen of verdwijnen cruciale feiten zelfs volledig uit beeld om plaats te maken voor een fictieve werkelijkheid (zie ook het primaire beroepschrift, 6. *Gevaarlijke veronachtzaming en defactualisatie wetenschappelijke kennis en risico's*).

Staatssecretaris EZK Mona Keijzer erkent in haar reactie op de SP dat er met betrekking tot het KPEMV een risico is: *'Je moet niet in de situatie terecht komen waarin de slager zijn eigen vlees keurt'*. Waarop de heer Futselaar SP benadrukt: *'Onafhankelijkheid van alle betrokkenen, want anders lopen we dat risico.'*⁵⁰⁹

⁵⁰⁴ <https://www.stopumts.nl/pdf/140930%20-%20Kennisplatform-Mansveld-sept-2014.pdf>. Pagina 2.

⁵⁰⁵ Prof. dr. Ir. Michiel Haas, dr. Leendert Vriens, Dr. Ing. Jan van Gils. *Overheidsbeleid gebaseerd op ontkenning van gezondheidsschade door EMV*. <http://www.stopumts.nl/pdf/Overheidsbeleid-gezondheidsschade-EMV.pdf>

⁵⁰⁶ <https://www.stopumts.nl/pdf/140930%20-%20Kennisplatform-Mansveld-sept-2014.pdf>. Pagina 4.

⁵⁰⁷ <https://stralingsbewust.info/wp-content/uploads/2019/07/Debat-over-de-uitrol-van-5G-ongecorrigeerd-stenogram-4-juli-2019.pdf>

⁵⁰⁸ Ibidem.

⁵⁰⁹ <https://stralingsbewust.info/wp-content/uploads/2019/07/Debat-over-de-uitrol-van-5G-ongecorrigeerd-stenogram-4-juli-2019.pdf>

Het feit dat het Kennisplatform EMV deels gefinancierd wordt door de industrie maakt het noodzakelijk rekening te houden met oneigenlijke beïnvloeding, wat haar als adviesorgaan onbetrouwbaar maakt.

Zoals in de Code Belangenverstremgeling en in de Gedragscode wetenschappelijke integriteit is vastgesteld, dient elke (schijn van) belangenverstremgeling te worden vermeden, om zo de onafhankelijkheid van wetenschappers te waarborgen. Dat geldt met name voor instanties die adviezen geven op het gebied van gezondheid en milieu. Het KPEMV voldoet niet aan die voorwaarde.

Wat betreft de beoordeling van het rapport van de BioInitiative Group kan worden vastgesteld, zoals ook het geval is bij de IARC-Monografie, dat er geen sprake kan zijn van een betrouwbare ter zake deskundige beoordeling door de Gezondheidsraad noch door het KPEMV, die de adviezen van de Gezondheidsraad volgt en

waarvan de (schijn van) belangenverstremgeling niet mag worden genegeerd. Door blind op deze beoordelingen te varen, wordt de wetenschappelijke infrastructuur in Nederland ondermijnd en wordt cruciale kennis en informatie bij overheden en bij de bevolking uit beeld gehouden, wat niet alleen in strijd is met de wetenschappelijke integriteit, maar ook een schending van de democratie en de mogelijkheid om recht te spreken.

Een herbeoordeling van de rapporten van de BioInitiative Group (niet alleen het rapport uit 2007 maar ook het rapport uit 2012) door een integere, deskundige en daadwerkelijk onafhankelijke onderzoeksgroep is gerechtvaardigd alvorens hierover gerechtelijke uitspraken te doen. Een blind vertrouwen door de Raad van State in uitspraken van het KPEMV heeft geen rechtvaardigingsgrond.

17. Voorzorgbeginsel VWEU ten onrechte afgewezen (ECLI:NL:RVS:2016:2518; VWEU:ECLI:EU:C:2015:140)

Op pagina 5 van haar verweerschrift (zoals opgenomen in het procesdossier van de Commissie Bezwaarschriften) wijst de gemeente Berkelland op grond van een gerechtelijke uitspraak van de Raad van State van 21 september 2016 (ECLI:NL:RVS:2016:2518⁵¹⁰) in haar antennebeleid de toepassing van het voorzorgbeginsel af, zoals o.a. opgenomen in artikel 191, lid 2 VWEU.⁵¹¹

'In verschillende bezwaren is ten aanzien van de gezondheidsaspecten een beroep gedaan op het voorzorgbeginsel als bedoeld in artikel 191, tweede lid van het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie. De RvS heeft daarover in haar uitspraak van 21 september 2016 het volgende overwogen:

"In artikel 191, tweede lid van het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie is bepaald dat het milieubeleid van de Unie mede berust op het voorzorgbeginsel. Het Hof van Justitie heeft echter in het arrest van 4 maart 2015 in zaak C-534/13 Fipa, ECLI:EU:C:2015:140, geoordeeld dat aangezien dit artikellid het optreden van de Unie betreft, deze bepaling niet kan worden ingeroepen om – zoals hier – de toepassing van een nationale regeling te bestrijden."

Opvallend is dat door een dergelijke generieke duiding van het arrest van het Europese Hof, het voorzorgbeginsel zelf ondergeschikt wordt gemaakt aan *elke willekeurige nationale regeling* die daar niet zelf ook in voorziet. De vraag is of zo'n duiding, mede gezien de ambiguïteit van de risico's van draadloze technologie, wel in overeenstemming is met de algemene doelstellingen van de Unie (VWEU) en met de mensenrechten die in het 'Handvest voor de grondrechten van de EU' (juridisch bindend op grond van artikel 6 VEU) zijn opgenomen.

17.1. Duiding RvS van arrest Europees Hof in strijd met Unierecht

Allereerst zij opgemerkt dat in het arrest van het Europese Hof het milieubeginsel zelf, in dit geval het beginsel dat de vervuiler betaalt, niet in het geding is. Dat kan ook zeker niet het geval zijn als het gaat om het voorzorgbeginsel, aangezien het voorzorgbeginsel en de daarmee samenhangende gezondheidsbescherming diep in de EU-verdragen en EU-jurisprudentie⁵¹² verankerd is. Artikel 168 VWEU stelt zelfs:

'Bij de bepaling en de uitvoering van *elk beleid en elk optreden* van de Unie wordt een hoog niveau van bescherming van de menselijke gezondheid verzekerd.'⁵¹³

Aangezien er bij draadloze technologie op grond van de wetenschappelijke en maatschappelijke controverses gesproken dient te worden van ambigue risico's⁵¹⁴, kan deze zekerheid alleen worden

⁵¹⁰ ECLI ontbreekt in verweerschrift. Opgevraagd bij de gemeente (Inge Nikkels).

⁵¹¹ **Artikel 191 lid 2 VWEU.** De Unie streeft in haar milieubeleid naar een hoog niveau van bescherming, rekening houdend met de uiteenlopende situaties in de verschillende regio's van de Unie. Haar beleid berust op het voorzorgbeginsel en het beginsel van preventief handelen, het beginsel dat milieuaantastingen bij voorrang aan de bron dienen te worden bestreden, en het beginsel dat de vervuiler betaalt.

In dit verband omvatten de aan eisen inzake milieubescherming beantwoordende harmonisatiemaatregelen, in de gevallen die daarvoor in aanmerking komen, een vrijwaringsclausule op grond waarvan de lidstaten om niet-economische milieuredenen voorlopige maatregelen kunnen nemen die aan een toetsingsprocedure van de Unie onderworpen zijn.

⁵¹² Mededeling van de Commissie over het voorzorgsbeginsel /* COM/2000/0001 def. */

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52000DC0001&from=EN>

⁵¹³ Cursief: WdJ.

gewaarborgd door, paradoxaal genoeg, onzekerheden te articuleren (WRR 2008) en over te gaan tot voorzorgmaatregelen. Met andere woorden, juist in het antennebeleid kan het voorzorgbeginsel niet op basis van een nationale regeling generiek worden afgewezen. Dit is in strijd met het voorzorgbeginsel zelf en met de waarborg van 'een hoog beschermingsniveau van de menselijke gezondheid'.

De nationale regeling waarnaar in het hoofdgeding door het Europees Hof wordt verwezen, betreft de toewijzing van de aansprakelijkheid op het gebied van milieuwetgeving in het algemeen en het beginsel dat de vervuiler betaalt in het bijzonder. Als het gaat om de toewijzing van de verantwoordelijkheid voor toepassing van het voorzorgbeginsel, kan deze verantwoordelijkheid, gezien haar faciliterende rol naar de telecom-industrie, uitsluitend bij de landelijke overheid liggen. Gezien de aan burgers opgelegde risico's, is het solidariteitsbeginsel hier van toepassing (zie ook hoofdstuk 18. *'Besluit bouwvergunningvrije en licht-bouwvergunningplichtige bouwwerken' in strijd met kabinetsnota Nationaal Antennebeleid*).

'Wanneer het bij het risicomanagement op het verdelen van verantwoordelijkheden aankomt, staan twee beginselen centraal. In de eerste plaats "eigen verantwoordelijkheid", het principe dat ieder zijn eigen schade draagt. Voor tal van risico's geldt echter dat preventie op individueel niveau weinig of geen soelaas biedt. Dan komt het tweede beginsel, "solidariteit", in werking. De verantwoordelijkheid voor schadepreventie wordt dan niet gelegd bij degene die schade zal ondervinden of wiens handelen de directe oorzaak ervan vormt, maar bij degene die gezien zijn positie het beste in staat moet worden geacht schade te kunnen voorkomen.'⁵¹⁵

Schadepreventie is niet mogelijk als het voorzorgbeginsel op basis van de hier aangehaalde uitspraak van het Europese Hof, die bedoeld was om *'een nationale regeling zoals die welke in het hoofdgeding aan de orde is, volgens welke, wanneer niet kan worden vastgesteld wie verantwoordelijk is voor de verontreiniging van het terrein'* (overweging 38), van tafel wordt geveegd juist daar waar sprake is van omstreden technologie en ambigue risico's. Een dergelijke interpretatie van het arrest komt erop neer dat, als antwoord op de hier gestelde prejudiciële vraag wie *'verantwoordelijk is voor de verontreiniging van een terrein als een nationale regeling zich verzet tegen toepassing van artikel 192 lid 2'* (overweging 38), het complete milieubeginsel dat de vervuiler betaalt ongeldig wordt verklaard op grond van elke willekeurige nationale of zelfs lokale regeling (waarvan bij het bestreden besluit sprake is). Dit is volkomen in strijd met de geest van de milieubeginselen en de EU-Verdragen.

Op grond van artikel 168 lid 1 VWEU⁵¹⁶ kan en mag noch het beleid, noch het optreden van de Unie in strijd zijn met 'een hoog niveau van bescherming van de menselijke gezondheid'. Dit betekent dat een arrest van het Hof niet zo mag worden geïnterpreteerd dat het voorzorgbeginsel wijkt voor elke willekeurige nationale of zelfs lokale regeling die deze gezondheidsbescherming

⁵¹⁴ *Ambigue risico's dienen zich aan waar wetenschappelijke of maatschappelijke controverses over risico's ontstaan.'* Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2008). *Onzekere veiligheid. Verantwoordelijkheden rond fysieke veiligheid*, pagina 121.

⁵¹⁵ Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2008). *Onzekere veiligheid. Verantwoordelijkheden rond fysieke veiligheid*. Pagina 159.

⁵¹⁶ Artikel 168 lid 1 VWEU. Bij de bepaling en de uitvoering van elk beleid en elk optreden van de Unie wordt een hoog niveau van bescherming van de menselijke gezondheid verzekerd.

niet of onvoldoende waarborgt (zeker ook niet op grond van artikel 93 Grondwet⁵¹⁷ ⁵¹⁸, zie 17.4. hierna). Zelfs als er preventieve maatregelen nodig zijn die buiten de op grond van artikel 192 lid 1⁵¹⁹ vastgestelde 'activiteiten' vallen, bedoeld om de doelstellingen van artikel 191 te verwezenlijken, dan dient in de geest van het voorzorgbeginsel te worden gehandeld en artikel 193 VWEU ⁵²⁰ te worden toegepast.

Wil voorzorg werkelijk vorm krijgen als het gaat om omstreden technologie, waarvan bij RFRam sprake is vanwege de wetenschappelijke en maatschappelijke controversen (WRR 2008), dan dienen onzekerheden gearticuleerd te worden. De uitspraak van het Hof is niet bedoeld om het milieubeginsel (voorzorgbeginsel) terzijde te schuiven, maar om de aansprakelijkheid te verduidelijken. Zelfs al is er geen Unieregeling voorhanden zoals beschreven in artikel 192 VWEU, dan blijven de milieubeginselen onverminderd van kracht en dienen de algemene doelstellingen primair te worden gehandhaafd.⁵²¹

17.2. Arrest bedoeld om aansprakelijkheid milieubeginselen te verhelderen

Het arrest van het Europees Hof in zaak C-534/13, betreffende een verzoek van de Italiaanse Consiglio di Stato om een prejudiciële beslissing, laat de milieubeginselen – het voorzorgbeginsel, het beginsel van preventief handelen, het beginsel dat milieuaantastingen bij voorrang aan de bron dienen te worden bestreden en het beginsel dat de vervuiler betaalt – alsook de verantwoordelijkheid voor de lidstaten die aan die beginselen verbonden zijn, volledig in tact. De uitspraak van de Raad van State dat artikel 191, lid 2 VWEU 'niet kan worden ingeroepen om de toepassing van een nationale regeling te bestrijden', vraagt dan ook om nuancering.

De regeling waarover aan het Europees Hof een prejudiciële beslissing is gevraagd

'betreft de uitlegging van de beginselen van het Unierecht op milieugebied, met name het beginsel van de vervuiler betaalt, het voorzorgbeginsel, het beginsel van preventief handelen en het beginsel dat milieuaantastingen bij voorrang aan de bron dienen te worden bestreden, zoals deze zijn neergelegd in artikel 191, lid 2, VWEU, in overwegingen 13 en 24 en in de artikelen 1 en 8 lid 3, van richtlijn 2004/35/EG van het Europees Parlement en de Raad van 21 april 2004 betreffende milieuaansprakelijkheid met betrekking tot het voorkomen en herstellen van milieuschade (PB L 143, blz. 56).⁵²²

⁵¹⁷ Artikel 93 Gw. Bepalingen van verdragen en van besluiten van volkenrechtelijke organisaties, die naar hun inhoud een ieder kunnen verbinden, hebben verbindende kracht nadat zij zijn bekendgemaakt.

⁵¹⁸ Toelichting artikel 93 Gw. 'Bepalingen van verdragen en van besluiten van volkenrechtelijke organisaties, die naar haar inhoud een ieder kunnen verbinden, hebben verbindende kracht nadat zij zijn bekendgemaakt. Zulke bepalingen hebben, met andere woorden, zonder nadere tussenkomst van de nationale wetgever rechtstreekse werking waar iedereen zich aan moet houden.' <https://www.denederlandsegrondwet.nl/9353000/1/j9vvt1oucfq6v2/vkja9cxpwt>.

⁵¹⁹ Artikel 192 lid 1 VWEU. Het Europees Parlement en de Raad stellen volgens de gewone wetgevingsprocedure en na raadpleging van het Economisch en Sociaal Comité en het Comité van de Regio's de activiteiten vast die de Unie moet ondernemen om de doelstellingen van artikel 191 te verwezenlijken.

⁵²⁰ Artikel 193 VWEU. De beschermende maatregelen die worden vastgesteld uit hoofde van artikel 192, beletten niet dat een lidstaat verdergaande beschermingsmaatregelen handhaaft en treft. Zulke maatregelen moeten verenigbaar zijn met de Verdragen. Zij worden ter kennis van de Commissie gebracht.

⁵²¹ Mededeling van de Commissie over het voorzorgsbeginsel /* COM/2000/0001 def. */ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52000DC0001&from=EN>.

⁵²² ECLI:EU:C:2015:140, rechtsoverweging 1.

In het arrest gaat het om de verenigbaarheid van de hiervoor genoemde milieubeginselen uit de EU-wetgeving met een nationale regeling uit de Italiaanse bestuursrechtspraak (Italiaanse milieuwetboek):

'Nationale regeling op grond waarvan de overheid eigenaars van verontreinigde terreinen, die niet hebben bijgedragen tot deze verontreiniging, niet kan gelasten om preventie- en herstelmaatregelen uit te voeren, en die slechts voorziet in de verplichting tot vergoeding van de door de overheid uitgevoerde maatregelen (...).'⁵²³

Het verzoek tot een prejudiciële beslissing werd ingediend door twee Italiaanse Ministeries enerzijds en de Fipa Group anderzijds, in verband met de noodzaak van spoedeisende beveiligingsmaatregelen voor gronden die door diverse chemische stoffen verontreinigd waren. Het geding en de prejudiciële vraag betrof m.n. de vraag wie verantwoordelijk was voor de sanering van gronden. Overweging 35 stelt:

'Aldus wordt in een deel van de rechtspraak, op basis van onder meer het voorzorgbeginsel, het beginsel van preventief handelen en het beginsel dat de vervuiler betaalt, welke beginselen deel uitmaken van het Unierecht, geoordeeld dat de eigenaar verplicht is spoedeisende beveiligingsmaatregelen en saneringsmaatregelen te nemen, zelfs als hij de vervuiling niet heeft veroorzaakt, terwijl een ander deel van de Italiaanse rechtelijke instanties integendeel elke aansprakelijkheid van de niet-vervuilende eigenaar uitsluit, en bijgevolg van oordeel is dat de overheid niet kan eisen dat deze eigenaar degelijke maatregelen neemt.'

De verwijzende Italiaanse rechter gaat uit van een letterlijke uitlegging van het Italiaanse Milieuwetboek en de beginselen van civielrechtelijke aansprakelijkheid, die vereisen dat er een causaal verband bestaat tussen de handeling en de schade (overweging 36). De door het Consiglio di Stato aan het Hof gestelde prejudiciële vraag luidt (overweging 37):

'Verzetten de milieubeginselen van de Europese Unie neergelegd in artikel 191, lid 2 (VWEU) (...) – dat wil zeggen het beginsel "de vervuiler betaalt", het voorzorgbeginsel, het beginsel van preventief handelen, en het beginsel dat milieuaantastingen bij voorrang aan de bron dienen te worden bestreden – zich tegen een nationale regeling zoals vervat in (...) het milieuwetboek volgens welke, indien op een terrein milieuvervuiling is geconstateerd en *niet kan worden vastgesteld wie voor de vervuiling verantwoordelijk is* of indien het onmogelijk is de verantwoordelijke persoon de herstelmaatregelen te doen uitvoeren, de bestuursrechtelijke autoriteit een eigenaar die niet voor verontreiniging verantwoordelijk is, niet kan gelasten spoedeisende maatregelen tot beveiliging en sanering te nemen, en de aansprakelijkheid van laatstgenoemde beperkt is tot de waarde van het terrein na de sanering?'⁵²⁴

De verwijzende Italiaanse rechter wenst dus van het Europees Hof te vernemen of de in artikel 191, lid 2 VWEU opgenomen milieubeginselen

'zich verzetten tegen een nationale regeling *zoals die welke in het hoofdgeding aan de orde is*, volgens welke, wanneer niet kan worden vastgesteld wie verantwoordelijk is voor de verontreiniging van een terrein of het onmogelijk is de verantwoordelijke persoon herstelmaatregelen te doen uitvoeren, de bevoegde instantie de niet voor de verontreiniging verantwoordelijke eigenaar van dat terrein niet kan gelasten preventie- en herstelmaatregelen uit te voeren, en die eigenaar de kosten voor de door de bevoegde instantie uitgevoerde maatregelen slechts dient te vergoeden tot maximaal de marktwaarde van het terrein als vastgesteld na de uitvoering van die maatregelen.'⁵²⁵

⁵²³ ECLI:EU:C:2015:140, Aanhef.

⁵²⁴ Cursief: WdJ.

⁵²⁵ ECLI:EU:C:2015:140, rechtsoverweging 38. Cursief: WdJ.

De rechtsoverweging waarnaar de gemeente Berkelland en de Raad van State refereren (overweging 40) luidt als volgt:

'Aangezien artikel 191, lid 2, VWEU, dat het beginsel dat de vervuiler betaalt bevat, het optreden van de Unie betreft, kan deze bepaling dus als zodanig niet door particulieren worden ingeroepen om de toepassing van een nationale regeling, zoals die in het hoofdgeding, die is vastgesteld op een gebied dat onder het milieubeleid valt, uit te sluiten wanneer geen enkele op grond van artikel 192 VWEU vastgestelde Unieregeling van toepassing is die specifiek voor de betrokken situatie geldt (zie arresten ERG e.a., EU:C:2010:126, punt 46; ERG e.a., EU:C:2010:127, punt 39, en beschikking Buzzi Unicem e.a., EU:C:2010:129, punt 36).'

Het Arrest van het Hof van Europa was bedoeld om de aansprakelijkheid van de milieubeginselen te verhelderen en rechtvaardigt geen afwijzing van het voorzorgbeginsel.

Hieruit blijkt dat de generieke duiding door RvS alleen mogelijk is door de uitspraak van het Hof uit haar context te halen, waarbij de raad er geen rekening mee houdt dat

- 1) het milieubeginsel zelf niet in het geding is, maar dat het gaat om de toewijzing van aansprakelijkheid;
- 2) de nationale regeling vergelijkbaar moet zijn met een wettelijke regeling *'zoals die in het hoofdgeding, die is vastgesteld op een gebied dat onder het milieubeleid valt'*.

Daarbij gaat het om situaties waarin

- 3) *'niet kan worden vastgesteld wie verantwoordelijk is voor de verontreiniging'* en dus om de vraag wie op grond van artikel 191 lid 2 VWEU verantwoordelijk is voor 'preventie- en herstelmaatregelen' (overweging 64).

Rechtsoverweging 40 (en 41) dient dan ook zo geduid te worden dat 'wanneer niet kan worden vastgesteld wie verantwoordelijk is' (overweging 64) voor het uitvoeren van 'preventie- en herstelmaatregelen' (overweging 64), om zo de algemene doelstellingen van de EU te waarborgen, waaronder 'een hoog niveau van bescherming (overweging 39) van de menselijke gezondheid' (artikel 9 VWEU), artikel 191 lid 2 niet mag worden gebruikt om een nationale regeling *waarin die verantwoordelijkheid is toegewezen*, uit te sluiten.

Daarbij mag artikel 191 lid 2 VWEU niet worden gebruikt om aansprakelijkheid op te leggen (overweging 36) als

- 1) niet kan worden vastgesteld wie voor de vervuiling verantwoordelijk is;
- 2) het onmogelijk is de verantwoordelijke persoon de herstelwerkzaamheden te doen uitvoeren;
- 3) de bestuursrechtelijke autoriteit een eigenaar is die niet voor de verontreiniging verantwoordelijk is.

Uit deze analyse blijkt dat het in het arrest van het Europese Hof primair gaat om het toewijzen van de aansprakelijkheid (overweging 35: De Italiaanse rechtelijke instantie sluit 'elke

aansprakelijkheid van de niet-vervuilende eigenaar' uit.).

Van het opleggen van aansprakelijkheid met uitsluiting van een nationale regeling waarin in de toewijzing van aansprakelijkheid is voorzien (zoals waarvan in het hoofdgeding sprake is) kan in het antennebeleid geen sprake zijn. Sterker nog, het voorzorgbeginsel is in het antennebeleid op geen enkele wijze gearticuleerd⁵²⁶ (ondanks dat het adviesrapport van de WRR uit 2008 daar, gezien de ambiguïteit van de risico's van draadloze technologie, aanleiding toe geeft ⁵²⁷).

Daar waar het arrest van het Hof gericht is op het verhinderen van aansprakelijkheid wordt het door de RvS gebruikt om de aansprakelijkheid *an sich* te verwerpen en het voorzorgbeginsel, dat in de basisdoelstellingen van het Unierecht is verankerd, in haar geheel af te wijzen. Echter, nergens uit blijkt dat het arrest een dergelijke generieke afwijzing van het voorzorgbeginsel rechtvaardigt. Het gaat uitsluitend om toewijzing van de aansprakelijkheid die aan de milieubeginselen zijn verbonden. Overweging 64:

'Gelet op een en ander dient op de prejudiciële vraag te worden geantwoord dat richtlijn 2004/35/EG aldus moet worden uitgelegd dat zij zich niet verzet tegen een nationale regeling zoals die welke in het hoofdgeding aan de orde is, volgens welke, wanneer niet kan worden vastgesteld wie verantwoordelijk is voor de verontreiniging van een terrein (...) de bevoegde instanties de niet voor de verontreiniging verantwoordelijke eigenaar van dat terrein niet kan gelasten preventie- en herstelmaatregelen uit te voeren (...).'

We kunnen dus concluderen dat in ECLI:NL:RVS:2016:2518, zoals door de gemeente in haar verweerschrift aangehaald, sprake is van een ondeugdelijke interpretatie en generalisatie. Doordat de uitspraak van het Europese Hof uit haar context is gehaald, wordt de indruk gewekt dat artikel 191, lid 2 VWEU verworpen kan worden zodra het in strijd is met *elke willekeurige nationale regeling*. Dit terwijl het hier juist specifiek gaat over de vaststelling en articulatie van 'wie verantwoordelijk is voor de verontreiniging van het terrein', *waarbij het gaat om een verduidelijking en toewijzing van de verantwoordelijkheid van de milieubeginselen*. Het afwijzen van de verantwoordelijkheid van de toepassing van het voorzorgbeginsel op basis van een willekeurige nationale regeling, zoals in de door de gemeente aangehaalde rechtsoverweging gebeurt, is hier volkomen mee in strijd. Afwijzing van toepassing van artikel 191, lid 2 VWEU is dan ook ondeugdelijk door de gemeente gemotiveerd en het wetsartikel blijft derhalve onverminderd van kracht bij de verdediging van mijn belang.

17.3. Internationale bepalingen gaan voor nationale voorschriften

De relevantie van het hier aangehaalde Arrest van het Europese Hof betreft dus de toewijzing van de aansprakelijkheid voor de toepassing van de milieubeginselen zoals opgenomen in artikel 191 lid 2 VWEU en de vraag of en hoe de toewijzing van deze aansprakelijkheid zich verzet tegen de Nederlandse wet- en regelgeving als het gaat om de gezondheidsrisico's van draadloze

⁵²⁶ Zoals uit dit beroepschrift mag blijken, kan de reductiefactor 50 niet als een deugdelijke voorzorgmaatregel worden aanvaard, aangezien ze gebaseerd is op uitsluitend korte termijn thermische effecten (de ICNIRP-limieten) en (langetermijn) biologische effecten buiten beschouwing laat. Gezien de wetenschappelijke en maatschappelijke controverse dient voorzorg mede gebaseerd te zijn op de alternatieve visies (schade door biologische effecten).

⁵²⁷ Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2008). *Onzekere veiligheid. Verantwoordelijkheden rond fysieke veiligheid*, <https://docplayer.nl/5270224-Wetenschappelijke-raad-voor-het-regeringsbeleid-onzekere-veiligheid-verantwoordelijkheden-rond-fysieke-veiligheid-amsterdam-university-press.html>

technologie. Dat is op zichzelf een interessante vraag die nodig gesteld moet worden, want de verantwoordelijkheid voor het voorzorgbeginsel en het beginsel dat de vervuiler betaalt, wordt in relatie tot electrosmog en stralingsrisico's van mobiele communicatie door overheden niet gearticuleerd. (Zie hoofdstuk 22. *Advies Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid over fysieke veiligheid onverenigbaar met uitroldiscours* en hoofdstuk 24. *Gronden voor weigering staatssecretaris borging aansprakelijkheid houden geen stand.*)

Echter, nog afgezien van het antwoord op deze vraag, kan nationale wet- en regelgeving geen reden zijn om het in artikel 191 lid 2 VWEU opgenomen voorzorgbeginsel op generieke wijze in het antennebeleid te verwerpen (zoals in ECLI:NL:RVS:2016:2518 gebeurt). De Nederlandse Grondwet plaatst namelijk de bepalingen van verdragen en besluiten van volkenrechtelijke organisaties (zoals de VN en de EU) boven de nationale wettelijke voorschriften.

In artikel 93 van de Grondwet lezen we:

'Bepalingen van verdragen en van besluiten van volkenrechtelijke organisaties die naar haar inhoud een ieder kunnen verbinden, hebben verbindende kracht nadat zij zijn bekendgemaakt.'⁵²⁸

Gevolgd door artikel 94 Gw:

'Binnen het Koninkrijk geldende wettelijke voorschriften vinden geen toepassing, indien deze toepassing niet verenigbaar is met een ieder verbindende bepalingen van verdragen en van besluiten van volkenrechtelijke organisaties.'

Deze artikelen worden als volgt toegelicht:

'De werking van het internationaal recht in de nationale rechtsorde is omschreven in de artikelen 93 en 94. Bepalingen van verdragen en van besluiten van volkenrechtelijke organisaties, die naar hun inhoud een ieder kunnen verbinden, hebben voor iedereen verbindende kracht, nadat zij zijn bekendgemaakt. Zulke bepalingen hebben, met andere woorden, zonder nadere tussenkomst van de nationale wetgever rechtstreekse werking op de nationale rechtsorde. Mocht blijken dat de nationale wettelijke voorschriften in strijd zijn met zodanige internationale bepalingen, dan moet de toepassing van de nationale voorschriften achterwege worden gelaten; de internationale bepalingen gaan dan voor.'⁵²⁹

Het voorzorgbeginsel zoals opgenomen in de VWEU kan dus niet worden verworpen op grond van nationale regelingen, zonder artikel 93 en 94 Gw te schenden.

Het argument op basis waarvan de gemeente Berkelland het voorzorgbeginsel verwerpt dient dan ook als ondeugdelijk gemotiveerd te worden afgewezen. Ook hier geldt derhalve dat toepassing van de in artikel 191 lid 2 VWEU opgenomen milieubeginselen (zoals het voorzorgbeginsel en het beginsel van preventief handelen) onverminderd van kracht is bij het bepalen van mijn belang.

(Voor meer informatie over toepassing van het voorzorgbeginsel als het gaat om ambigue risico's

⁵²⁸ Toelichting artikel 93 Gw. 'Bepalingen van verdragen en van besluiten van volkenrechtelijke organisaties, die naar haar inhoud een ieder kunnen verbinden, hebben verbindende kracht nadat zij zijn bekendgemaakt. Zulke bepalingen hebben, met andere woorden, zonder nadere tussenkomst van de nationale wetgever rechtstreekse werking waar iedereen zich aan moet houden.' <https://www.denederlandsegrondwet.nl/9353000/1/j9vvkl1oucfq6v2/vkja9cxpptw>.

⁵²⁹ Grondwet voor het Koninkrijk der Nederlanden 2018. Toelichting, pagina 56. <https://www.denederlandsegrondwet.nl/9353000/1/j9vvkl1oucfq6v2/vkja9cxpptw>. Cursief WdJ.

zoals bij draadloze technologie, verwijs ik naar het adviesrapport van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid uit 2008, 'Onzekere veiligheid. Verantwoordelijkheden rond fysieke veiligheid'⁵³⁰, alsook naar hoofdstuk 22. Advies Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid over fysieke veiligheid onverenigbaar met uitroldiscours van deze 'Nadere toelichting en onderbouwing'.)

⁵³⁰ Voor download PDF: <https://docplayer.nl/5270224-Wetenschappelijke-raad-voor-het-regeringsbeleid-onzekere-veiligheid-verantwoordelijkheden-rond-fysieke-veiligheid-amsterdam-university-press.html>

III. ONRECHTMATIG NATIONAAL ANTENNEBELEID

18. 'Besluit bouwvergunningstvrije en licht-bouwvergunningplichtige bouwwerken' onrechtmatig

Het Nationaal Antennebeleid, dat in 2000 werd geïnitieerd als een reactie op het verzet van gemeenten en burgers tegen de plaatsing van telecom-antennes⁵³¹, kon alleen 'succesvol' zijn door antenne-installaties < 5 meter vergunningstvrij te maken en voor antennes > 5 meter en < 40 meter een zogenaamd 'mild regime' vast te leggen. Dit had tot gevolg dat gemeenten alleen nog op ruimtelijk-planologische aspecten en visuele inpasbaarheid invloed konden uitoefenen. Gezondheidsargumenten konden (antennes < 5 meter) en mochten (antenne-installaties > 5 meter en < 40 meter) lokaal geen reden meer zijn om de uitrol van draadloze netwerken tegen te houden. Deze bepalingen die in het 'Besluit bouwvergunningstvrije en licht-bouwvergunningplichtige bouwwerken'⁵³² zijn vastgelegd, maar van het begin af aan strijdig zijn geweest met de Nota Nationaal Antennebeleid, met onze democratische rechtsstaat en met verschillende wettelijke bepalingen, kwamen er feitelijk op neer dat gemeenten lokaal de mogelijkheid tot preventieve en repressieve toetsing zijn kwijtgeraakt. Daarmee raakten (ook) burgers hun stem kwijt als het gaat om opgelegde stralingsrisico's.

In dit eerste hoofdstuk van deel III. Onrechtmatige Nationaal Antennebeleid, laat ik zien dat de rechtmatigheid van het 'Besluit bouwvergunningstvrije en licht-bouwvergunningplichtige bouwwerken' op de volgende gronden dient te worden afgewezen:

- 1) Het is strijdig met de waarborg van lokale preventieve en repressieve toetsing zoals afgegeven in de Nota Nationaal Antennebeleid.
- 2) Het schendt de zekerheden verbonden aan de in de Nota Nationaal Antennebeleid als primair geformuleerde doelgroepen (burgers, mede-overheden en exploitanten van antennes). Meer specifiek, is het in strijd met:
 - a) de zekerheid dat de gezondheid, het leefmilieu en de veiligheid van burgers niet in het geding komen;
 - b) de mogelijkheid van mede-overheden om *primair zorg* te dragen voor het beschermen van de gezondheid, het leefmilieu en de veiligheid van de burgers van hun grondgebied;
 - c) de zekerheid dat exploitanten voor antennes van draadloze netwerken op een zorgvuldige manier aan de wensen van netwerkgebruikers voldoen, zodat de gezondheid, het leefmilieu en de veiligheid *op geen enkele wijze* in gevaar *kunnen* komen.
- 3) Het schendt de volgende beginselen van behoorlijk bestuur:
 - a) het zorgvuldigheidsbeginsel (artikel 3:4 lid Awb⁵³³);
 - b) het motiveringsbeginsel (artikel 3:46 Awb⁵³⁴);
 - c) het rechtszekerheidsbeginsel;

⁵³¹ Bröer e.a. (2010). *Democratie en risico. Gezondheidsrisico's, beleid en protesten tegen mobiele telefoniezendmasten*. Onderzoek binnen het NWO programma Omstrede Democratie.

⁵³² Besluit van 13 juli 2002, houdende voorschriften omtrent het bouwen waarvoor het vereiste van een bouwvergunning niet geldt, en omtrent het bouwen waarvoor een licht bouwvergunning vereist is. Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden 2002 410.

⁵³³ Artikel 3:2 Awb. Bij de voorbereiding van een besluit vergaart het bestuursorgaan de nodige kennis omtrent de relevante feiten en af te wegen belangen.

⁵³⁴ Artikel 3:46 Awb. Een besluit dient te berusten op een deugdelijke motivering.

- d) het Fair play-beginsel (artikel 2:4 Awb⁵³⁵);
e) het evenredigheidsbeginsel (artikel 3:4 lid 2 Awb⁵³⁶);
f) het vertrouwensbeginsel.
- 4) Het is strijdig met artikel 22 lid 1⁵³⁷ Grondwet.
5) Het is strijdig is met artikel 117 lid 1⁵³⁸ en 2⁵³⁹ Gemeentewet.
6) Het ondermijnt toepassing van artikel 170 lid 1 aanhef en onder c, d en e Gemeentewet.⁵⁴⁰
7) Het ondermijnt de algemene zorgplicht op grond van artikel 1:1a lid 1⁵⁴¹ en 2⁵⁴² Wet Milieubeheer en artikel 2:1 lid 1 en lid 2 aanhef en onder l Barim⁵⁴³.
8) Het is strijdig is met het solidariteitsbeginsel.
9) Het schendt artikel 10 lid 1⁵⁴⁴ 545 en artikel 11⁵⁴⁶ Grondwet.
10) Het schendt artikel 5 lid 1⁵⁴⁷ en artikel 8 lid 1⁵⁴⁸ EVRM.
11) Het is strijdig met artikel 1⁵⁴⁹, artikel 3 lid 1 en 2⁵⁵⁰, artikel 6⁵⁵¹ en artikel 7⁵⁵² van het 'Handvest grondrechten EU'.

⁵³⁵ Artikel 2:4 Awb. Lid 1. Het bestuursorgaan vervult zijn taak zonder vooringenomenheid. Lid 2. Het bestuursorgaan waakt ertegen dat tot het bestuursorgaan behorende of daarvoor werkzame personen die een persoonlijk belang bij een besluit hebben, de besluitvorming beïnvloeden.

⁵³⁶ Artikel 3:4 lid 2 Awb. De voor een of meer belanghebbenden nadelige gevolgen van een besluit mogen niet onevenredig zijn in verhouding tot de met het besluit te dienen doelen.

⁵³⁷ Artikel 22 lid 1 Gw. De overheid treft maatregelen ter bevordering van de volksgezondheid.

⁵³⁸ Artikel 117 lid 1 Gemw. Onze Minister bevordert de decentralisatie ten behoeve van de gemeenten.

⁵³⁹ Artikel 117 lid 2 Gemw. Voorstellen van maatregelen waarbij bepaalde aangelegenheden tot rijks- of provinciaal beleid worden gerekend, worden slechts gedaan indien het onderwerp van zorg niet op doelmatige en doeltreffende wijze door de gemeentebesturen kan worden behartigd.

⁵⁴⁰ Artikel 170 lid 1 aanhef en onder c, d, e. De burgemeester ziet toe op: c. de kwaliteit van procedures op het vlak van burgerparticipatie; d. een zorgvuldige behandeling van bezwaarschriften; e. een zorgvuldige behandeling van klachten door het gemeentebestuur.

⁵⁴¹ Artikel 1:1a lid 1 Wm. Een ieder neemt voldoende zorg voor het milieu in acht.

⁵⁴² Artikel 1:1a lid 2 Wm. De zorg, bedoeld in het eerste lid, houdt in ieder geval in dat een ieder die weet of redelijkerwijs kan vermoeden dat door zijn handelen of nalaten nadelige gevolgen voor het milieu kunnen worden veroorzaakt, verplicht is dergelijk handelen achterwege te laten voor zover zulks in redelijkheid kan worden gevergd, dan wel alle maatregelen te nemen die redelijkerwijs van hem kunnen worden gevergd teneinde te voorkomen of, voor zover die gevolgen niet kunnen worden voorkomen, deze zoveel mogelijk te beperken of ongedaan te maken.

⁵⁴³ Artikel 2:1 Barim (Besluit Algemene Regels voor Inrichtingen Milieubeheer).

Lid 1. Degene die een inrichting drijft en weet of redelijkerwijs had kunnen weten dat door het in werking zijn dan wel het al dan niet tijdelijk buiten gebruik stellen van de inrichting nadelige gevolgen voor het milieu ontstaan of kunnen ontstaan, die niet of onvoldoende worden voorkomen of beperkt door naleving van de bij of krachtens dit besluit gestelde regels, voorkomt die gevolgen of beperkt die voor zover voorkomen niet mogelijk is en voor zover dit redelijkerwijs van hem kan worden gevergd. Lid 2. (aanhef en onder l) Onder het voorkomen en beperken van het ontstaan van nadelige gevolgen voor het milieu als bedoeld in het eerste lid wordt verstaan het voorkomen van risico's voor de omgeving (...), dan wel voor zover dat niet mogelijk is het zoveel mogelijk beperken van de risico's voor de omgeving (...) en de gevolgen hiervan.

⁵⁴⁴ Artikel 10 lid 1 Gw. Ieder heeft, behoudens bij of krachtens de wet te stellen beperkingen, recht op eerbiediging van zijn persoonlijke levenssfeer.

⁵⁴⁵ In de toelichting op wetsartikel 10 lid 1 lezen we:

'Het recht op eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer betreft het recht van de burger om in de beslotenheid van zijn privé-sfeer met rust te worden gelaten. Dat is in het algemeen in het eerste lid van artikel 10 neergelegd. De persoonlijke levenssfeer omvat onder meer het huis (...) en het recht op eerbiediging van het innerlijk leven en van de lichamelijke integriteit.' Grondwet voor het Koninkrijk der Nederlanden 2018. Toelichting, pagina 41.

https://www.denederlandsegrondwet.nl/9353000/1/j4nvih7l3kb91rw_i9vkl1oucfa6v2/vkwrfdbpvatz/f=/web_119406_grondwet_koninkrijk_nl.pdf

⁵⁴⁶ Artikel 11 Gw. Ieder heeft, behoudens bij of krachtens de wet te stellen beperkingen, recht op onaantastbaarheid van zijn lichaam.

⁵⁴⁷ Artikel 5 lid 1 EVRM. Een ieder heeft recht op vrijheid en veiligheid van zijn persoon. Niemand mag zijn vrijheid worden ontnomen (...).

⁵⁴⁸ Artikel 8 lid 1 EVRM. Recht op eerbieding van het privé- en gezinsleven: Iedereen heeft recht op respect voor zijn privé- en gezinsleven, zijn huis en zijn correspondentie.

12) Het is strijdig met het voorzorgbeginsel en het beginsel van preventief handelen (artikel 191 lid 2 VWEU⁵⁵³).

18.1. Strijdig met de waarborg van lokale preventieve en repressieve toetsing zoals in de Nota Nationaal Antennebeleid afgegeven

Het rapport 'Democratie en risico', een onderzoek binnen het NWO⁵⁵⁴ programma *Omstreden Democratie* uit 2010 dat ingaat op gezondheidsrisico's, beleid en protesten tegen mobiele telefoniezendmasten, laat zien hoe technologische veranderingen van invloed zijn geweest op de politieke verhoudingen en brengt de uitrol van de UMTS-technologie in beeld als een voorbeeld van 'omstreden democratie'. Het rapport geeft een historisch overzicht van het ontstaan van 'geactiveerd burgerschap' als reactie op de 'bijna autoritaire politieke stijl met betrekking tot UMTS-masten'.⁵⁵⁵

Aanvankelijk werden antenne-installaties vergunningsvrij in Nederland uitgerold. Door tussenkomst van de rechter hadden gemeenten en burgers echter bereikt dat vanaf de eeuwwisseling een bouwvergunning moest worden aangevraagd.⁵⁵⁶ Het 'illegaal' plaatsen van antenne-installaties op bestaande gebouwen werd succesvol door gemeenten bij de rechter bestreden, zoals blijkt uit een proces tussen de gemeente Haarlemmermeer en de telecomprovider Ben. Het gaat hier over een op een woongebouw geplaatste GSM-antenne, waarbij de gemeente sommeert om de antenne-installatie 'binnen twee weken na verzenddatum van dit besluit geheel te verwijderen en verwijderd te houden onder aanzegging van bestuursdwang'.⁵⁵⁷

De kabinetsnota Nationaal Antennebeleid van 8 december 2000⁵⁵⁸ spreekt over een 'soms zeer

⁵⁴⁹ Artikel 1. Handvest grondrechten EU. De menselijke waardigheid is onschendbaar. Zij moet worden geëerbiedigd en beschermd.

⁵⁵⁰ Artikel 3. Handvest grondrechten EU. Lid 1. Eenieder heeft recht op lichamelijke en geestelijke integriteit. Lid 2. In het kader van de geneeskunde en de biologie moeten met name worden nageleefd: de vrije en geïnformeerde toestemming van de betrokkene, volgens de bij de wet bepaalde regels. (...).

⁵⁵¹ Artikel 6. Handvest grondrechten EU. Eenieder heeft recht op vrijheid en veiligheid van zijn persoon.

⁵⁵² Artikel 7. Handvest grondrechten EU. Eenieder heeft recht op eerbiediging van zijn privé-leven, zijn familie- en gezinsleven, zijn woning en zijn communicatie.

⁵⁵³ Artikel 191 lid 2 VWEU. De Unie streeft in haar milieubeleid naar een hoog niveau van bescherming, rekening houdend met de uiteenlopende situaties in de verschillende regio's van de Unie. Haar beleid berust op het voorzorgbeginsel en het beginsel van preventief handelen, het beginsel dat milieuaantastingen bij voorrang aan de bron dienen te worden bestreden, en het beginsel dat de vervuiler betaalt.

In dit verband omvatten de aan eisen inzake milieubescherming beantwoordende harmonisatiemaatregelen, in de gevallen die daarvoor in aanmerking komen, een vrijwaringsclausule op grond waarvan de lidstaten om niet-economische milieuredenen voorlopige maatregelen kunnen nemen die aan een toetsingsprocedure van de Unie onderworpen zijn.

⁵⁵⁴ De missie van NWO (Nederlandse organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek) is het bevorderen van wetenschappelijk onderzoek met wetenschappelijke en maatschappelijke impact. <https://www.nwo.nl/over-nwo>

⁵⁵⁵ Bröer e.a. (2010). *Democratie en risico. Gezondheidsrisico's, beleid en protesten tegen mobiele telefoniezendmasten*. Onderzoek binnen het NWO programma *Omstreden Democratie*. Pagina 69.

⁵⁵⁶ Ibidem, pagina 64.

⁵⁵⁷ <https://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:RBHAA:2000:AA6140>. Rechtbank Haarlem datum uitspraak: 31 mei 2000.

⁵⁵⁸ Deze nota wordt door het Nationaal Antennebureau nog altijd als actueel beschouwd. Antennebureau geraadpleegd 15 februari 2020: 'De uitgangspunten voor de plaatsing van antennes zijn vastgelegd in het Nationaal Antennebeleid.' <https://www.antennebureau.nl/documenten/beleidsnotas/2018/januari/26/nationaal-antennebeleid-2000>.

restrictief lokaal beleid'.⁵⁵⁹ Als voorbeeld van dit 'zeer restrictieve beleid' noemt de nota 'bijvoorbeeld een algeheel verbod om antennes op woongebouwen te plaatsen'.⁵⁶⁰ Waarin de wens naar versoepeling duidelijk doorklinkt.

(...) er zijn wrijvingen tussen telecom-operators (op dit moment zijn dat Ben, Dutchtone, KPN, Libertel en Telfort) en gemeenten: de eersten willen snel een netwerk opbouwen, en antennes en masten op die plaatsen zetten waar dat technisch het beste is; de gemeenten willen de openbare ruimte en het woongenot van hun inwoners beschermen. Deze uitgangspunten kunnen botsen. (...)⁵⁶¹

Opvallend is dat de kabinetsnota spreekt over 'het woongenot' van inwoners, alsof het om een luxe zou gaan in plaats van om gezondheidsbescherming als een basale levensbehoefte. Wat betreft de 'wrijvingen' en 'botsende uitgangspunten' kunnen we ons voorstellen dat die vergelijkbaar zijn met de problemen tussen telecomprovider Ben en de gemeente Haarlemmermeer, zoals hiervoor aangehaald. Door zowel de telecomproviders als de rijksoverheid wordt het verzet van gemeenten beschouwd 'als een grote bedreiging voor hun plannen om de UMTS-technologie in te voeren'⁵⁶², de nieuwe internet-generatie die na GSM op stapel staat.

'Het landelijk beleidsdiscours komt mede tot stand uit vrees voor tegenwerking onder gemeenten. Daarop anticiperend beperkt het rijk de politiek speelruimte van gemeenten (...). Het rijk komt daarop met het nieuwe 'antennebeleid'. De vergunningplicht, geregeld in het beleid voor ruimtelijke ordening, wordt opgeheven voor kleine zendinstallaties en versoepeld voor grotere masten. Gemeenten mogen geen belangrijke rol meer spelen bij de invoering van het netwerk van masten.'⁵⁶³

Helaas zonder succes, heeft de VNG destijds gepoogd om de beleidsvrijheid van gemeenten en de stem van burgers te behouden. In het bij de Nota Nationaal Antennebeleid gevoegde verslag van een conferentie van 3 november 2000 in het Kurhaus in Scheveningen, stelt de heer Van Kempen van de VNG:

'Natuurlijk is de burger gebaat bij goed mobiel bereikbaar zijn, dus bij een snelle uitrol. In de discussie komen echter de andere belangen van de burger te weinig naar voren. De burger heeft ook een mening over de eigen leefomgeving: daarbij spelen aspecten van welstand en ruimtelijke inpassing. Dit geldt ook voor antennes. Dit zou net als de aspecten rond de volksgezondheid in algemene wet- en regelgeving op landelijk niveau geregeld kunnen worden, maar over de leefomgeving van de burger heeft de gemeentelijke overheid zijn eigen invloed. Tijdens het vorige overleg heeft de VNG al gesteld dat dit ook de vergunningen voor de antennes tot 5m betreft; hieraan wenst de VNG vast te houden. De gemeente heeft er belang bij mede te blijven bepalen hoe die omgeving het beste kan worden ingericht. (...)⁵⁶⁴

Uit het verslag van de conferentie blijkt echter ook dat de telecomproviders er vanuit gaan dat het vergunningsvrij maken van antennes < 5 meter een uitgemaakte zaak is, iets wat overeenkomt

⁵⁵⁹ Kabinetsnota 'Nationaal Antennebeleid', 8 december 2000. Ministerie van Verkeer en Waterstaat Directoraat-Generaal Telecommunicatie en Post. <https://www.antennebureau.nl/documenten/beleidsnotas/2018/januari/26/nationaal-antennebeleid-2000>, pagina 8.

⁵⁶⁰ Ibidem, pagina 9.

⁵⁶¹ Ibidem, pagina 57.

⁵⁶² Christian Broër e.a. (2010). *Democratie en risico. Gezondheidsrisico's, beleid en protesten tegen mobiele telefoniezendmasten*. Onderzoek binnen het NWO programma 'Omstreden Democratie', pagina 64.

⁵⁶³ Ibidem.

⁵⁶⁴ Kabinetsnota 'Nationaal Antennebeleid', 8 december 2000. Ministerie van Verkeer en Waterstaat Directoraat-Generaal Telecommunicatie en Post. <https://www.antennebureau.nl/documenten/beleidsnotas/2018/januari/26/nationaal-antennebeleid-2000>. Pagina 83.

met wat twee oud-Topmannen uit de telecomindustrie bevestigen in een uitzending van Zembla 'Ziek door mobiel bellen' van 16 december 2004 (zie kader op de volgende pagina).⁵⁶⁵ De landelijke overheid en de telecomproviders hebben hetzelfde doel en het 'restrictieve lokale beleid'⁵⁶⁶ van de gemeenten botst niet alleen met de zich belemmerd voelende providers, maar ook met dat wat het kabinet toen al voor ogen had, namelijk 'de voorwaarden te creëren voor een voorspoedige uitrol van nieuwe draadloze infrastructuren'.⁵⁶⁷

'Het rijk wil binnen duidelijke kaders voldoende antenneopstelpunten stimuleren en faciliteren. Zij ondervindt daarin krachtige druk vanuit de operators voor mobiele telefonie. Tegelijkertijd vormen de *autonome* gemeenten vanuit hun diversiteit en lokale belangen een tegendruk om op korte termijn antennes te realiseren. Bestuurlijke instrumenten om hierin rechtstreeks te interveniëren zijn voor de rijksoverheid niet of nauwelijks voorhanden.'⁵⁶⁸

De landelijke overheid heeft op dat moment dus geen machtsmiddelen om hier in te grijpen, tenzij zij ervoor zorgt dat de gemeenten hierin minder autonoom kunnen handelen en de wetgeving wordt aangepast. En dat is dan ook precies waar de wetgever toe besluit.

Als voorwaarde voor het vergunningsvrij maken van antennes < 5 meter wordt besloten dat er een Antenneconvenant moet komen waarin afspraken tussen partijen worden vastgelegd. De Nota Nationaal Antennebeleid zegt het zo:

'Dit beleid zal er in belangrijke mate toe bijdragen dat de huidige onduidelijkheden en belemmeringen bij het plaatsen van kleine antennes worden weggenomen. Daardoor kan de gewenste snelheid bij het plaatsen van antennes voor met name mobiele communicatie worden bereikt, *terwijl tegelijkertijd de mogelijkheid tot preventieve en repressieve toetsing door de mede-overheden in voldoende mate gewaarborgd blijft*.'⁵⁶⁹

De waarborg tot preventieve en repressieve toetsing door mede-overheden wordt echter door het kabinet niet waargemaakt. Dit *kan* ook niet, want het vergunningsvrij maken van antennes plaatst mede-overheden hierin juist buitenspel. Uit de Nota van toelichting bij het 'Besluit bouwvergunningsvrije en licht-bouwvergunningplichtige bouwwerken', dat per 18 juli 2002 van kracht wordt, lezen we, volkomen in strijd met het geformuleerde Nationale Antennebeleid:

'Het bouwvergunningsvrij zijn betekent dat de betreffende bouwwerken *niet aan enige preventieve gemeentelijke toets zijn onderworpen*.'⁵⁷⁰

Als iets niet (middels preventie) voorkomen kan worden, kan het ook niet (via repressie) beteugeld worden en daarmee vervalt niet alleen de mogelijkheid tot lokale preventieve, maar ook tot lokale repressieve toetsing. Waarmee de wetgever met het 'Besluit bouwvergunningsvrije en

⁵⁶⁵ Zembla besteedde op 16 december 2004 in de uitzending 'Ziek door mobiel bellen' aandacht aan het door de landelijke overheid buitenspel plaatsen van gemeenten en burgers om de uitrol van draadloze netwerken zeker te stellen. Zie: <https://www.youtube.com/watch?v=P5-NbXma70>.

⁵⁶⁶ Kabinetsnota 'Nationaal Antennebeleid', 8 december 2000. Ministerie van Verkeer en Waterstaat Directoraat-Generaal Telecommunicatie en Post. <https://www.antennebureau.nl/documenten/beleidsnotas/2018/januari/26/nationaal-antennebeleid-2000>. Pagina 8.

⁵⁶⁷ Ibidem.

⁵⁶⁸ Ibidem, pagina 62. Cursief: WdJ.

⁵⁶⁹ Ibidem, pagina 18. Cursief: WdJ.

⁵⁷⁰ Besluit van 13 juli 2002, houdende voorschriften omtrent het bouwen waarvoor het vereiste van een bouwvergunning niet geldt, en omtrent het bouwen waarvoor een licht bouwvergunning vereist is (Besluit bouwvergunningsvrije en licht-bouwvergunningplichtige bouwwerken). Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden 2002 410. Nota van toelichting, pagina 11. Cursief: WdJ.

licht-bouwvergunningplichtige bouwwerken' diametraal tegenovergesteld aan de in de Nota Nationaal Antennebeleid afgegeven waarborg handelt. Daarmee worden niet alleen verschillende beginselen van behoorlijk bestuur geschonden (zie 18.3), maar gaat de wetgever ook in tegen de drie door haar in de nota 'Nationaal Antennebeleid' genoemde doelgroepen, waarop het antennebeleid zich primair zou richten (zie 18.2).

ZEMBLA-fragment uitzending 16 december 2004, 'Ziek door mobiel bellen'.

Uitgeschreven commentaar en interview met R. van den Hoven van Genderen, oud Top-man Telfort en P. Smits, oud Top-man KPN.

Zembla-verslaggever:

'Een UMTS-mast straalt met een hogere frequentie dan een GSM-mast en er zijn twee keer zoveel masten nodig. De telecombedrijven hebben veel geld over voor de UMTS-frequenties. Maar daar moet wel wat tegenover staan. Bij de uitrol van het GSM-netwerk ondervonden ze veel problemen van burgers en van gemeenten.'

R. van den Hoven van Genderen, oud Topman Telfort:

'Wij voorzagen wel dat UMTS nog meer problemen zou gaan opleveren, dus we wilden in ieder geval dat het, voordat UMTS echt zou worden aangelegd, geregeld zou worden. Het is dus al in de vorige eeuw begonnen dat we zeiden tegen de overheid: "Ja, we moeten er wel voor zorgen met z'n allen dat er zonder al teveel problemen antennes kunnen worden gebouwd, want anders worden wij een stuk minder enthousiast."'

Vraag verslaggever aan P. Smits, oud-Topman KPN:

'Maar was juist de insteek toen niet ervoor te zorgen dat burgers en gemeenten niet de uitrol van het netwerk zouden kunnen ophouden?'

P. Smits:

'Ja, dat klopt. We hadden in mijn KPN-tijd in België de extreme situatie dat meer dan een jaar een soort totaal moratorium lag op uitbreiding, gegeven dit soort discussie. Nou, dat is uit commercieel opzicht natuurlijk bijna dodelijk. Dat was het ook.'

Verslaggever:

'Dus er is toen duidelijk gezegd van "Luister, we hebben veel geld voor die frequenties over, maar dan willen we niet teveel last van hebben burgers en gemeenten".'

P. Smits:

'Ja.'

Verslaggever:

'En zo wordt het geregeld. Illegale masten worden gelegaliseerd en masten tot 5 meter hoog worden vergunningsvrij. In de zomer van 2000 organiseert de overheid een veiling van de UMTS-frequenties. De veiling levert de overheid 6 miljard gulden op.'

EINDE FRAGMENT.⁵⁷¹

⁵⁷¹<https://www.youtube.com/watch?v=P5-NbXma70>.

18.2. Strijdig met de zekerheid dat de gezondheid, het leefmilieu en de veiligheid op geen enkele wijze in gevaar kunnen komen

Dat de wetgever met het 'Besluit bouwvergunningsvrije en licht-bouwvergunningplichtige bouwwerken' in strijd met haar eigen Nota Nationaal Antennebeleid handelt, blijkt ook uit hoe ze met het besluit faalt om het antennebeleid *primair* zo in te richten dat ze handelt vanuit de drie door haar in de kabinetsnota geformuleerde doelgroepen.

'Het Nationaal Antennebeleid richt zich primair op de volgende doelgroepen:

a) burgers, die enerzijds gebruik willen maken van de nieuwe mogelijkheden van draadloze communicatie maar anderzijds de zekerheid moeten hebben *dat hun gezondheid, leefmilieu en veiligheid daarmee niet in het geding komen;*

b) de mede-overheden (gemeenten en provincies), *die de primaire zorg dragen voor het beschermen van de gezondheid, het leefmilieu en de veiligheid van de burgers op hun grondgebied;*

c) de exploitanten van antennes voor draadloze netwerken (de "operators"), die op een zorgvuldige manier aan de wensen van hun netwerkgebruikers moeten voldoen, *zodat de gezondheid, het leefmilieu en de veiligheid op geen enkele wijze in gevaar kunnen komen.*⁵⁷²

Door met het 'Besluit bouwvergunningsvrije en licht-bouwvergunningplichtige bouwwerken' dwingend stralingsbelasting op te leggen, terwijl de ICNIRP-limieten controversieel zijn⁵⁷³, zijn de hier genoemde zekerheden op geen enkele wijze gewaarborgd. Omdat bij ambigue risico's⁵⁷⁴ de onzekerheden met het oog op voorzorg juist via burgerparticipatie^{575 576 577 578} en

Het 'Besluit bouwvergunningsvrije en licht-bouwvergunningplichtige bouwwerken' is onrechtmatig, omdat ze in strijd is met de nota Nationaal Antennebeleid en met de daarin afgegeven waarborg van lokale preventieve en repressieve toetsing en met de zekerheid dat 'de gezondheid, het leefmilieu en de veiligheid op geen enkele wijze in gevaar kunnen komen'.

⁵⁷² Ministerie van Verkeer en Waterstaat. Directoraat-Generaal Telecommunicatie en Post. *Nationaal Antennebeleid*. 8 december 2000. https://www.antennebureau.nl/binaries/.../Nota_nationaal_antennebeleid_2000.pdf. Pagina 4. Cursief: WdJ.

⁵⁷³ Zoals uit het primaire beroepschrift blijkt, was het 'alleen thermisch effect-paradigma' in 2000, het jaar waarin de kabinetsnota 'Nationaal Antennebeleid' tot stand kwam, al omstreden. Zie o.a. dr. Robert O. Becker (1990). *Cross Currents. The perils of electropollution, the promise of electromedicine*. Penguin Group Inc, New York. Pagina 200. En o.a. de in hoofdstuk 13 besproken Russische studies die tenminste terugvoeren naar de jaren 60 van de vorige eeuw.

⁵⁷⁴ 'Ambigue risico's dienen zich aan waar wetenschappelijke of maatschappelijke controverses over risico's ontstaan.' Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2008). *Onzekere veiligheid. Verantwoordelijkheden rond fysieke veiligheid*, pagina 121.

⁵⁷⁵ De Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid benadrukt in haar adviesrapport 'Onzekere veiligheid. Verantwoordelijkheden rond fysieke veiligheid' (2008) het belang van burgerparticipatie als het gaat om fysieke veiligheid: 'Niet-experts kunnen belangrijke bijdragen leveren, niet omdat zij als substituut voor de inzichten van experts kunnen dienen, maar wel

vergunningenstelsels⁵⁷⁹ ⁵⁸⁰ gearticuleerd zouden moeten worden, staat het 'Besluit bouwvergunningsvrije en licht-bouwvergunningplichtige bouwwerken' integendeel diametraal tegenover het bieden van fysieke veiligheid.

18.2.1. Strijdig met de zekerheid van burgers dat hun gezondheid, leefmilieu en veiligheid niet in het geding komen

De garantie dat 'de zekerheid van burgers dat hun gezondheid, leefmilieu en veiligheid niet in het geding komen', die in de kabinetsnota Nationaal Antennebeleid als primair leidend werd bepaald, laat zich niet verenigen met het 'Besluit bouwvergunningsvrije en licht-bouwvergunningplichtige bouwwerken'. *Het vergunningsvrij maken van antenne-installaties waarvan de fysieke veiligheid onzeker of zelfs ambigue is, is in strijd met deze zekerheidsgarantie.* Uit het rapport 'Onzekere veiligheid. Verantwoordelijkheden rond fysieke veiligheid' van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2008), blijkt dat zekerheid, in dit geval 'de zekerheid van burgers dat hun gezondheid, leefmilieu en veiligheid niet in het geding komen', paradoxaal genoeg alleen kan worden gewaarborgd door juist de *onzekerheden te articuleren* die met nieuwe technologieën gemoeid zijn. Deze articulatie verloopt o.a. via publieksparticipatie en vergunningenstelsels. (Zie ook hoofdstuk 22. *Advies Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid over fysieke veiligheid onverenigbaar met uitroldiscours.*) Beiden worden door het besluit uitgesloten en treffen burgers dus rechtstreeks in hun zekerheid.

18.2.2. Strijdig met de zekerheid dat mede-overheden (gemeenten en provincies) de primaire zorg dragen voor het beschermen van de gezondheid, het leefmilieu en de veiligheid van de burgers op hun grondgebied

Het wegnemen van de lokale mogelijkheid tot preventieve toetsing is van het begin af aan in strijd geweest met de preventieve cyclus zoals opgenomen in de Wet Publieke Gezondheid (Wpg). Op grond van de Wpg hebben gemeenten en GGD-en lokaal een gezamenlijke verantwoordelijkheid

omdat zij daarop correcties kunnen bieden. "Public engagement is needed in order to test and contest the framing of the issues that experts are asked to resolve", vat Jasanoff (2003: 397) samen. Daarnaast kan het betrekken van niet-experts bij met name onzekere en ambigue risicoproblemen worden verdedigd met een andersoortig argument, namelijk dat die betrokkenheid ook uit democratische overwegingen geboden is.'

Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2008). *Onzekere veiligheid. Verantwoordelijkheden rond fysieke veiligheid*, pagina 181.

⁵⁷⁶ Zie ook pagina 135. Ibidem.

⁵⁷⁷ Juist ook bij onzekere en ambigue risico's mag bij het beoordelen van de fysieke veiligheid niet alleen op de zogenaamde 'experts' worden afgegaan: *'Bij eenvoudige en complexe risicoproblemen is hun positie oncontroversieel. Hun positie spreekt echter veel minder voor zich bij onzekere risicoproblemen en raakt al snel omstreden bij ambigue risicoproblemen. Dit heeft deels te maken met het feit dat hun kennis minder zeker is en normatieve oordelen daardoor sterker gaan wegen (probleem van onzekere risico's) en met het feit dat hun wetenschappelijke epistemologie in conflict kan komen met opvattingen over kennis en bewijsvoering van ngo's of burgers. De legitimiteit van het beleid wordt dan al snel problematisch.'* Ibidem, pagina 124.

⁵⁷⁸ *'Het volk weet als geen ander welke problemen moeten worden aangepakt en of de oplossingen werken'*. Ibidem, pagina 138.

⁵⁷⁹ De WRR pleit dat bij nieuwe technologieën *'waarvan het vermoeden bestaat dat ze een publiek belang zouden kunnen raken, gewerkt wordt met vergunningenstelsels. In die vergunningenstelsels zou een verplichting moeten worden opgenomen tot het actief zoeken naar onzekerheden.'* Ibidem, pagina 19.

⁵⁸⁰ Ibidem, pagina 172 – 173.

ten aanzien van de preventieve gezondheidszorg en worden zij geacht gezondheidsbedreigende situaties te signaleren en te beïnvloeden.

In de preventieve gezondheidszorg worden drie niveaus onderscheiden: het primaire, secundaire en tertiaire niveau. Bij de primaire preventie gaat het om het voorkomen van ziekten, zodat ze geen kans krijgen. Bij de secundaire preventie om het vroegtijdig opsporen van ziekten en bij de tertiaire preventie neemt men na de ziekte de nodige maatregelen, zodat ze niet opnieuw de kop opsteekt.⁵⁸¹ Het voorkomen van ziekten is alleen mogelijk als er sprake is van voorzorg. Op grond van het advies van de Gezondheidsraad wachten totdat er een *onomstreden* bewijs ligt dat er 'sprake is van objectief-aantoonbare opwekking of vergroting van lichamelijke of psychische klachten'⁵⁸² voordat er maatregelen worden genomen, terwijl duizenden onafhankelijke (vaak peer reviewed) studies inmiddels ruimschoots hebben laten zien dat er ver onder de INCIRP-limieten gezondheidseffecten optreden^{583 584}, is dan ook in strijd met de preventieve gezondheidszorg.

Het ontnemen van de mogelijkheid tot lokale preventieve en repressieve toetsing, dwingt mede-overheden hun ogen te sluiten voor 'redelijke vermoedens van substantiële schade'⁵⁸⁵, waardoor het onmogelijk wordt haar opdracht tot preventieve gezondheidszorg uit te voeren en *'de primaire zorg (te) dragen voor het beschermen van de gezondheid, het leefmilieu en de veiligheid van de burgers op hun grondgebied'*. Voor deze decentrale zorgtaak is juist een preventieve toetsing *nodig* en de lokale beleidsvrijheid om *op basis van gezondheidsargumenten* tot concrete reductie over te gaan en de plaatsing van antenne-installaties tegen te houden totdat meer duidelijkheid bestaat over de fysieke veiligheid. De wetgever handelt met haar 'Besluit bouwvergunningsvrije en licht-bouwvergunningplichtige bouwwerken' dus in strijd met het door haarzelf geformuleerde antennebeleid.

⁵⁸¹ https://nl.wikipedia.org/wiki/Preventieve_gezondheidszorg

⁵⁸² Gezondheidsraad (2004). *TNO-onderzoek naar effecten van GSM- en UMTS-signalen op welbevinden en cognitie*. Beoordeling en aanbevelingen voor nader onderzoek. Pagina 12.

⁵⁸³ Dr. Mona Nilsson (2018), Swedish Radiation Protection Foundation: *'Regarding mechanism: It should be added that most studies (93 of 100 studies by 2015) showed that radiofrequency radiation cause oxidative stress.'* Comments from Swedish Radiation Protection Foundation on draft reports NTP.

https://ntp.niehs.nih.gov/ntp/about_ntp/trpanel/2018/march/publiccomm/nilsson20180312.pdf

⁵⁸⁴ Volgens dr. Devra Davis zijn bijvoorbeeld de reproductieve effecten inmiddels onmiskenbaar aangetoond. Dr. Devra Davis. *The truth about mobile phone and wireless radiation*. <https://www.youtube.com/watch?v=BwyDCHF5iCY>.

⁵⁸⁵ Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2008). *Onzekere veiligheid. Verantwoordelijkheden rond fysieke veiligheid*, pagina 108: *'De nieuwe risicobenadering stelt onzekerheden centraal. Zij richt zich op het anticiperen van potentiële risico's. Waar de onzekerheden gering zijn en risico's op basis van de ervaring berekend kunnen worden, zullen zij vervolgens langs de lijnen van de klassieke manier kunnen worden behandeld. In de nieuwe benadering wordt echter ook onderkend dat dit niet altijd mogelijk zal zijn. Er kunnen zich ook redelijke vermoedens aandienen dat substantiële schade kan ontstaan, terwijl er te weinig ervaring of kennis voorhanden is om dat onzekere vermoeden te vertalen in objectief vast te stellen risico's en de benaderingen die daarbij passen. Er blijft dan dus onzekerheid bestaan. In zulke gevallen ontbreekt de basis voor een op preventie gericht beleid en moet overwogen worden of voorzorgsmaatregelen gericht op het voorkomen of beperken van het risico dat zich zou kunnen aandienen – maar waarover onzekerheid bestaat – noodzakelijk zijn.'*

18.2.3. Strijdig met de zekerheid dat exploitanten voor antennes van draadloze netwerken op een zorgvuldige manier aan de wensen van netwerkgebruikers voldoen, zodat de gezondheid, het leefmilieu en de veiligheid op geen enkele wijze in gevaar kunnen komen

Hoe het vergunningsvrij maken van antenne-installaties moet garanderen dat exploitanten van draadloze netwerken ervoor zorgdragen dat ‘de gezondheid, het leefmilieu en de veiligheid op geen enkele wijze in gevaar kunnen komen’ is volkomen onduidelijk. De wetgever heeft een verantwoordelijkheid in het formuleren van wetten en regels die bevorderen dat private partijen, zoals in dit geval de telecomindustrie, op een verantwoordelijke wijze met risico’s omgaan.⁵⁸⁶ Aansprakelijkheid toedelen heeft een preventief effect⁵⁸⁷ en door middel van wettelijke regelingen of beschermende voorzieningen worden ‘mogelijkheden voor private partijen geopend om zelf verantwoordelijkheid te nemen’⁵⁸⁸ en worden bedrijven geprikkeld en zo nodig gedwongen ‘tot een adequate invulling van operationele verantwoordelijkheid voor veiligheidszorg’.⁵⁸⁹ Het is dus een taak van de landelijke overheid om aansprakelijkheid toe te delen. Een manier om dit praktisch te regelen en de fysieke veiligheid te waarborgen, is juist door gebruik te maken van vergunningstelsels.

Opgemerkt zij dat de onmiddellijke aansprakelijkheid die door de overheid aan de telecomindustrie wordt toegewezen, beperkt wordt tot de handhaving van de ICNIRP-limieten. Aangezien de ICNIRP-limieten controversieel zijn en geen garanties geven voor fysieke veiligheid, komt het feitelijk neer op het *ontbreken van aansprakelijkheidstelling* voor de onzekere en ambigue risico’s waarvan hier sprake is. Waarmee ‘de zekerheid dat de exploitanten van antennes voor draadloze netwerken (de “operators”) (...) de gezondheid, het leefmilieu en de veiligheid op geen enkele wijze in gevaar kunnen brengen’ niet wordt gewaarborgd. Ook dit raakt de burger rechtstreeks in zijn fysieke veiligheid.

‘Waar geen grenzen aan verantwoordelijkheid worden gesteld, wordt het domein van handelen waarover iemand gevraagd kan worden zich te verantwoorden eindeloos uitgebreid en ontstaat rechtsonzekerheid. (...)

Waar het begrensde verantwoordelijkheidsbegrip actoren uitnodigt om vóór het handelen na te denken over de rechtmatigheid van hun daden en over de mogelijke schadelijke gevolgen ervan, verliest een onbegrensd verantwoordelijkheidsbegrip precies deze werking. Over gevolgen die onbekend of hoogst onzeker zijn valt immers slechts te speculeren. Zou verantwoordelijkheid zich ook daartoe uitstrekken, dan zouden actoren in angst voor nog onbekende gevolgen afzien van elk handelen – wat op zich genomen uiteraard weer gevolgen kan hebben – of geconfronteerd met een onafzienbare waaier van mogelijke gevolgen waarvoor zij later verantwoordelijk kunnen worden gesteld hun handen voor de ogen slaan en in arren moede de sprong maar wagen.⁵⁹⁰

Het toewijzen van aansprakelijkheid en het benadrukken van de verantwoordelijkheid van de telecomindustrie, maakt dat de industrie actief op zoek gaat naar onzekerheden. Iets wat volgens de WRR noodzakelijk is bij nieuwe technologieën die onzekere en ambigue risico’s met zich

⁵⁸⁶ Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2008). *Onzekere veiligheid. Verantwoordelijkheden rond fysieke veiligheid*, p. 30-31.

⁵⁸⁷ Ibidem, p. 59.

⁵⁸⁸ Ibidem, p. 61.

⁵⁸⁹ Ibidem, p. 63

⁵⁹⁰ Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2008). *Onzekere veiligheid. Verantwoordelijkheden rond fysieke veiligheid*, pagina 151.

meebrengen.

Het 'Besluit bouwvergunningvrije en licht-bouwvergunningplichtige bouwwerken' is hier volkomen mee in strijd. Het vergunningsvrij maken (en houden) van antenne-installaties die volgens het RIVM – nota bene – een 'risico-veroorzakende activiteit' vormen⁵⁹¹, waarvan het effect op onze gezondheid 'als onzeker en onbekend wordt ingeschat' en 'ziekte' kan veroorzaken⁵⁹², brengt de gezondheid, het leefmilieu en de veiligheid van burgers *juist wel* in het geding. De ICNIRP-limieten als enige waarborg nemen, voldoet niet aan het bieden van zekerheid, omdat zij in wetenschappelijk opzicht al jarenlang controversieel zijn en daarmee deel zijn van de ambiguïteit van het risico.⁵⁹³

18.3. Schendt 6 beginselen van behoorlijk bestuur

Het 'Besluit bouwvergunningvrije en licht-bouwvergunningplichtige bouwwerken' schendt de volgende beginselen van behoorlijk bestuur:

- 1) het zorgvuldigheidsbeginsel;
- 2) het motiveringsbeginsel ;
- 3) het rechtszekerheidsbeginsel;
- 4) het Fair play-beginsel;
- 5) het evenredigheidsbeginsel;
- 6) het vertrouwensbeginsel.

Op grond waarvan de rechtmatigheid van het besluit en het daarop gebaseerde landelijke en lokale beleid dient te worden afgewezen.

18.3.1. Schendt het zorgvuldigheidsbeginsel (artikel 3:4 lid Awb⁵⁹⁴)

Omdat het overheidshandelen diep kan ingrijpen op het leven van burgers, mag van de overheid zorgvuldigheid worden verwacht als het gaat om het voorbereiden en nemen van besluiten. De overheid dient kennis van de relevante feiten te vergaren en alle belangen af te wegen. We kunnen vaststellen dat het toenmalige kabinet deze belangen in haar kabinetsnota Nationaal Antennebeleid heeft ondergebracht in de drie doelgroepen waarop zij haar antennebeleid primair zou richten alsook in de waarborg van lokale preventieve en repressieve toetsing, zoals onder

⁵⁹¹ RIVM (2014), *Gezondheid en veiligheid in de Omgevingswet. Doelen, normen en afwegingen bij de kwaliteit van de leefomgeving*. (Hoofdrapport), p. 61.

⁵⁹² RIVM. J.M. Roels et al. (2018). *Bewust Omgaan met Veiligheid: doelen en effectmaten in het risico- en veiligheidsbeleid*. RIVM Rapport 2018-0029, pagina 18.

⁵⁹³ Dat het vergunningsvrij maken van antenne-installaties bij ongewijzigd beleid, wel tot escalatie moet gaan leiden, is voorspelbaar op grond van het 'Wetsvoorstel Implementatie Telecomcode', waarmee staatssecretaris EZK Mona Keijzer voor de uitrol van 5G de complete Nederlandse infrastructuur, zonder enige vorm van toetsing op het gebied van gezondheid, in handen geeft van de telecomindustrie. Gezien de wetenschappelijke controversie en de daarmee verbonden ambiguïteit van het risico, vormt dit een extreem groot risico voor de gezondheid van de gehele Nederlandse bevolking. Burgers zijn zich als tegenkracht aan het organiseren. (zie ook hoofdstuk 27).

⁵⁹⁴ Artikel 3:2 Awb. Bij de voorbereiding van een besluit vergaart het bestuursorgaan de nodige kennis omtrent de relevante feiten en af te wegen belangen.

18.2 aangehaald.

Als het gaat om een deugdelijke besluitvorming, mag van de wetgever verwacht worden dat ze het door haar geformuleerde beleid zorgvuldig vormgeeft in haar wetgeving en dat besluiten coherent zijn met opgestelde beleidsnota's, zoals in dit geval de Nota Nationaal Antennebeleid. Het 'Besluit bouwvergunningsvrije en licht-bouwvergunningplichtige bouwwerken' schendt echter *alle* hier geformuleerde belangen. De afgegeven zekerheidsgarantie wordt op geen enkele wijze gewaarborgd.

18.3.2. Schendt het motiveringsbeginsel (artikel 3:46 Awb ⁵⁹⁵)

Het motiveringsbeginsel vraagt van de overheid dat ze haar besluiten goed motiveert; de feiten moeten kloppen en de motivering moet logisch en begrijpelijk zijn.

Op basis van hetgeen ik in 18.1 en 18.2 heb aangedragen, kan worden vastgesteld dat het 'Besluit bouwvergunningsvrije en licht-bouwvergunningplichtige bouwwerken' geen logisch verband houdt met de in de Nota Nationaal Antennebeleid geformuleerde waarborg van preventieve en repressieve lokale toetsing, noch met de drie doelgroepen (burgers, mede-overheden en exploitanten antennes) en de met deze doelgroep verband houdende zekerheidsgarantie dat 'de gezondheid, het leefmilieu en de veiligheid *op geen enkele wijze in gevaar kunnen komen*'. Het 'Besluit bouwvergunningsvrije en licht-bouwvergunningplichtige bouwwerken' is hier zelfs volledig mee in strijd.

Omdat het besluit in strijd is met de Nota Nationaal Antennebeleid en een deugdelijke motivering voor deze tegenstrijdigheid ontbreekt, is er sprake van een motiveringsgebrek en kan het besluit, dat niet op een deugdelijke motivering steunt, niet worden gehandhaafd.

18.3.3. Schendt het rechtszekerheidsbeginsel

Het rechtszekerheidsbeginsel brengt met zich mee dat de burger moet kunnen vertrouwen op het consequent handelen van de overheid. Door in de nota 'Nationaal Antennebeleid' een waarborg van preventieve en repressieve toetsing af te geven en die vervolgens in het 'Besluit bouwvergunningsvrije en licht-bouwvergunningplichtige bouwwerken' ongedaan te maken, faalt de overheid in het consequent toepassen van haar beleid. Deze tegenstrijdigheid maakt dat de burger niet langer weet waar hij aantoe is, waardoor rechtsonzekerheid ontstaat. Wordt 'de zekerheid dat de gezondheid, het leefmilieu en de veiligheid *op geen enkele wijze in gevaar kunnen komen*' nu wel of niet gewaarborgd? (Afgaande op het adviesrapport van de WRR uit 2008, dat ik in hoofdstuk 22 uitgebreid zal bespreken, is het antwoord 'nee, die waarborg ontbreekt volledig'.)

Ik haal de WRR nog een keer aan:

'Waar geen grenzen aan verantwoordelijkheid worden gesteld, wordt het domein van handelen waarover iemand gevraagd kan worden zich te verantwoorden eindeloos uitgebreid en ontstaat rechtsonzekerheid.'⁵⁹⁶

⁵⁹⁵ Artikel 3:46 Awb. Een besluit dient te berusten op een deugdelijke motivering.

⁵⁹⁶ Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2008). *Onzekere veiligheid. Verantwoordelijkheden rond fysieke veiligheid*, pagina 151.

Het rechtszekerheidsbeginsel vraagt ook van de overheid dat ze rechtsregels consequent toepast. Het 'Besluit bouwvergunningstvrije en licht-bouwvergunningplichtige bouwwerken' is echter in strijd met verschillende rechtsregels, waaronder artikel 22 lid 1 Grondwet⁵⁹⁷, waardoor gesproken kan worden van willekeur en ook hier ambiguïteit ontstaat en de rechtszekerheid van burgers wordt ondermijnd.

18.3.4. Schendt het Fair-play-beginsel (artikel 2:4 Awb⁵⁹⁸)

Het Fair-play-beginsel zorgt voor een eerlijke behandeling van een besluit. Daarbij dient de overheid haar taak zonder vooringenomenheid of partijdigheid te vervullen. Het gaat daarbij niet alleen om daadwerkelijke beïnvloeding door bijvoorbeeld belangenverstremming, maar ook *de schijn van vooringenomenheid* moet voorkomen worden.

Het 'Besluit bouwvergunningstvrije en licht-bouwvergunningplichtige bouwwerken' is gebaseerd op de door het kabinet en de industrie gedeelde focus op de snelle en soepele uitrol van draadloze netwerken. Daarbij is het Ministerie van economische zaken (inmiddels EZK), vanwege de miljardenverkoop aan frequentiegebieden, ook altijd belanghebbende geweest en kan van onpartijdigheid geen sprake zijn.

In 2002, toen het besluit van kracht werd, was de veiligheidsclaim ICNIRP-limieten (het 'alleen thermische effecten-paradigma') in wetenschappelijk opzicht al omstreden. Niettemin werd – in strijd met de Nota Nationaal Antennebeleid – de waarborg tot lokale preventieve en repressieve toetsing aan de uitroldiscours en aan het besluit geofferd, alsook de '*zekerheid dat de gezondheid, het leefmilieu en de veiligheid op geen enkele wijze in gevaar kunnen komen*'. Deze zekerheid baseren op een veiligheidsclaim ICNIRP-limieten die uitsluitend uitgaat van kortetermijn thermische effecten, terwijl er volop niet-thermische biologische effecten zijn aangetoond en er bovendien sprake is van een grootschalige, continue blootstelling, is volkomen ontoereikend.

Het 'Besluit bouwvergunningstvrije en licht-bouwvergunningplichtige bouwwerken' berust op een onjuiste grondslag, doordat het ingreep in de gangbare wijze waarop gezondheidsbescherming ook altijd lokaal heeft plaatsgevonden. Dit vanuit overwegingen die primair niets met gezondheid te maken hadden. Daarmee greep de landelijke overheid vanuit (een schijn van) vooringenomenheid in op geschreven en ongeschreven staatsrecht, bedoeld om de fysieke veiligheid van burgers te waarborgen. Geen Fair-play dus.

⁵⁹⁷ Artikel 22 lid 1 Gw. De overheid treft maatregelen ter bevordering van de volksgezondheid.

⁵⁹⁸ Artikel 2:4 Awb. Lid 1. Het bestuursorgaan vervult zijn taak zonder vooringenomenheid. Lid 2. Het bestuursorgaan waakt ertegen dat tot het bestuursorgaan behorende of daarvoor werkzame personen die een persoonlijk belang bij een besluit hebben, de besluitvorming beïnvloeden.

18.3.5. Schendt het evenredigheidsbeginsel (artikel 3:4 lid 2 Awb⁵⁹⁹)

Zodra er sprake is van een ingrijpend overheidshandelen dient het evenredigheidsbeginsel getoetst te worden. De nadelige gevolgen van een besluit mogen voor één of meer belanghebbenden niet onevenredig zijn in verhouding tot de tot het besluit te dienen doelen. Indien een overheidsbesluit voor één of meer belanghebbenden toch onevenredig nadelig is, dan dient de overheid dit nadeel door middel van nadeelcompensatie te compenseren.

Als het gaat om het 'Besluit bouwvergunningvrije en licht-bouwvergunningplichtige bouwwerken' dan is het evenredigheidsbeginsel niet getoetst. Om te voorkomen dat de nadelige gevolgen van een overheidsbesluit voor burgers zwaarder zijn dan het algemeen belang van het besluit, had het besluit tenminste getoetst moeten worden aan de in de Nota Nationaal Antennebeleid afgegeven waarborg tot lokale preventieve en repressieve toetsing en de geformuleerde doelgroepen, waarop het beleid zich primair zou richten. Dat wil zeggen – ik herhaal de doelgroepen nog een keer – op: a) burgers, die enerzijds gebruik willen maken van de nieuwe mogelijkheden van draadloze technologie, maar anderzijds de *zekerheid* moeten hebben dat hun gezondheid, leefmilieu en veiligheid daarmee niet in het geding komen; b) de mede-overheden (gemeenten en provincies), die de *primaire zorg* dragen voor het beschermen van de gezondheid, het leefmilieu en de veiligheid van de burgers op hun grondgebied en c) de exploitanten van antennes voor draadloze netwerken (de 'operators'), die op een zorgvuldige manier aan de wensen van hun netwerkgebruikers moeten voldoen, zodat de gezondheid, het leefmilieu en de veiligheid *op geen enkele wijze* in gevaar *kunnen* komen. Aangezien de veiligheidsclaim ICNIRP-limieten onhoudbaar is gebleken en vele burgers (met mij) niet alleen in Nederland, maar wereldwijd aangeven ziek te worden onder de huidige blootstellingsniveau's, waarmee de volksgezondheid een reëel gevaar loopt, mag aan digitale connectiviteit geen zwaarder gewicht worden toegekend dan de hier geformuleerde zekerheden. Volksgezondheid is een staatsbelang dat hoge prioriteit vraagt.

Manieren om de hiervoor onder a t/m c genoemde zekerheden te waarborgen zijn (zie ook hoofdstuk 22. *Advies Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid over fysieke veiligheid onverenigbaar met uitroldiscours*) aansprakelijkheidsstelling via vergunningstelsels en publieksparticipatie. De waarborg tot lokale repressieve en preventieve toetsing sluit hierbij aan.

Hoe een eventuele nadeelcompensatie vorm zou moeten krijgen, is gezien de ambiguïteit van de risico's moeilijk te bepalen. Als er sprake is van een mogelijk dodelijk risico, waarvan volgens een aantal wetenschappers bij continue grootschalige blootstelling sprake is of kan zijn, dan is nadeelcompensatie een ontoereikend middel om het probleem op te lossen.

Voor burgers (zoals ik) die op grond van aanzienlijke gezondheidsklachten de mogelijkheid moeten behouden om stralingsarm te (blijven) wonen, dienen in ieder geval stralingsarme (witte) zones te worden gecreëerd om te voorkomen dat, met een verdergaande uitrol van draadloze

⁵⁹⁹ Artikel 3:4 lid 2 Awb. De voor een of meer belanghebbenden nadelige gevolgen van een besluit mogen niet onevenredig zijn in verhouding tot de met het besluit te dienen doelen.

netwerken (het op handen zijnde 5G), artikel 21 Grondwet⁶⁰⁰ wordt geschonden en het onevenredig nadeel waarvan al jarenlang sprake is, een mogelijk fataal dieptepunt bereikt.

18.3.6. Schendt het vertrouwensbeginsel.

Het vertrouwensbeginsel, ook wel het *beginsel van de opgewekte verwachting* genoemd, gaat er vanuit dat wie op goede gronden – bijvoorbeeld na een duidelijke toezegging – erop mag vertrouwen dat de overheid op grond van die toezegging een besluit neemt, daar ook recht op heeft. Met andere woorden, de overheid dient het door haar gewekte vertrouwen te honoreren.

Vertrouwen kan op meerdere manieren worden gewekt. Doorgaans gebeurt dit door toezeggingen of concrete handelingen van ambtenaren. Wil de overheid aan een toezegging gebonden zijn, dan dient sprake te zijn van een concrete ondubbelzinnige toezegging door een daartoe bevoegd persoon, die aan het bestuursorgaan toegerekend kan worden.

De in de Nota Nationaal Antennebeleid afgegeven waarborg tot lokale preventieve en repressieve toetsing vormt zo'n 'concrete ondubbelzinnige toezegging'. Ook de aan de drie als primair beschouwde doelgroepen toegekende zekerheid dat 'de gezondheid, het leefmilieu en de veiligheid op geen enkele wijze in gevaar kunnen komen' behoort daartoe. Het 'Besluit bouwvergunningvrije en licht-bouwvergunningplichtige bouwwerken' schendt de opgewekte verwachting en daarmee het vertrouwensbeginsel, omdat zij onverenigbaar is met het in de kabinetsnota toegezegde. Ook dit beginsel van behoorlijk bestuur wordt dus met het 'Besluit bouwvergunningvrije en licht-bouwvergunningplichtige bouwwerken' geschonden.

18.4. Strijdig met artikel 22 lid 1 Grondwet

De overheid heeft op grond van artikel 22 lid 1 van de Grondwet⁶⁰¹ de wettelijke plicht om maatregelen te treffen ter bevordering van de volksgezondheid. Gezondheidsbevordering (of gezondheidspromotie) wordt door de World Health Organisation (WHO) gedefinieerd als:

'het proces waardoor mensen of groepen van mensen in staat gesteld worden om meer controle te verwerven over de determinanten van hun gezondheid, en zo hun

**Door dwingend
stralingsbelasting op te
leggen handelt de
overheid in strijd met
haar Grondwettelijke
plicht tot
gezondheidsbevordering
volgens de definitie van
de World Health
Organisation.**

**(Schending artikel 22 lid 1
Grondwet)**

⁶⁰⁰ Artikel 21 Gw. De zorg van de overheid is gericht op de bewoonbaarheid van het land en de bescherming en verbetering van het leefmilieu.

⁶⁰¹ Artikel 22 lid 1 Gw. De overheid treft maatregelen ter bevordering van de volksgezondheid.

gezondheid te verbeteren.^{602 603}

Door dwingend stralingsbelasting op te leggen, zonder aan lokale overheden de mogelijkheid te bieden tot preventieve en repressieve toetsing (uitgesloten bij 'bouwvergunningvrije' antenne-installaties en beperkt tot handhaving van de ICNIRP-limieten bij 'licht-bouwvergunningplichtige bouwwerken'), wordt de zekerheid van *burgers 'dat hun gezondheid, leefmilieu en veiligheid niet in het geding komt'* ondermijnt en hebben burgers niet langer de mogelijkheid om *'controle te verwerven over hun gezondheid en haar determinanten'* – in dit geval de invloed van grootschalige stralingsbelasting 24/7 – *'en zo hun gezondheid te verbeteren'*.

Vertalen we de WHO-definitie van gezondheidsbevordering naar de wettelijke plicht van de overheid op grond van artikel 22 lid 1 van de Grondwet, dan moet de overheid dus voorwaarden scheppen om burgers in staat te stellen ten aanzien van de gezondheidsrisico's van draadloze technologie 'controle te verwerven' om 'zo hun gezondheid te verbeteren'. Door burgers de keuzevrijheid te ontnemen en met het 'Besluit bouwvergunningvrije en licht-bouwvergunningplichtige bouwwerken' dwingend stralingsbelasting op te leggen van draadloze technologieën waarvan de veiligheid controversieel is en de gezondheidsrisico's ambigue, handelt de wetgever dus in strijd met dat waar gezondheidsbevordering voor staat en daarmee in strijd met haar Grondwettelijke opdracht. Volksgezondheid is een staatsbelang en gezondheidsbevordering en *'de zekerheid dat de gezondheid, het leefmilieu en de veiligheid op geen enkele wijze in gevaar komen'* mag niet geofferd worden aan een soepele en snelle uitrol van draadloze netwerken.⁶⁰⁴ Met de grootschalige risico's die de landelijke overheid neemt door gedwongen stralingsbelasting op te leggen, terwijl hierover een wetenschappelijke en maatschappelijke controverse gaande is die duidt op ambigue risico's, treedt ze buiten de haar opgelegde verplichting de volksgezondheid te bevorderen.

18.5. Strijdig met artikel 117 lid 1 en 2 Gemeentewet (bevordering decentralisatie)

Door de Minister mogen op grond van artikel 117, lid 2 Gemw⁶⁰⁵ alleen voorstellen van maatregelen worden gedaan om bepaalde aangelegenheden tot rijks- of provinciaal beleid te rekenen, als het onderwerp van zorg *niet op doelmatige en doeltreffende wijze door de gemeente*

⁶⁰² <https://nl.wikipedia.org/wiki/Gezondheids promotie>

⁶⁰³ 'The United Nations recognize that the promotion enjoyment of the highest attainable standard of health is one of the fundamental rights of every human being without discrimination. Health promotion is based on this critical human right and offers a positive and inclusive concept of health as a determinant of the quality of life and encompassing mental and spiritual well-being. *Health promotion is the process of enabling people to increase control over their health and its determinants, and thereby improve their health.* It is a core function of public health and contributes to the work of tackling communicable and noncommunicable diseases and other threats to health.' <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/205976/B3280.pdf>

⁶⁰⁴ Een groeiend articulatieprobleem en conflict als het gaat om draadloze technologie, vormen de stralingsrisico's enerzijds en de inzet op e-Health en Internet of Medical Things (IoMT) anderzijds. Vanuit het ene perspectief zou men kunnen stellen dat draadloze technologie de gezondheid schaadt, terwijl vanuit het andere perspectief middels draadloze technologie de gezondheid juist geacht wordt te worden bevorderd of in ieder geval gediend. Dit is een fundamenteel articulatieprobleem, dat bewust gemaakt dient te worden *voordat* 5G en IoMT grootschalig wordt ingevoerd. Als articulatie van dit probleem de uitrol van 5G en de verdere ontwikkeling van IoMT überhaupt nog kan rechtvaardigen.

⁶⁰⁵ Artikel 117 lid 2 Gemw. Voorstellen van maatregelen waarbij bepaalde aangelegenheden tot rijks- of provinciaal beleid worden gerekend, worden slechts gedaan indien het onderwerp van zorg niet op doelmatige en doeltreffende wijze door de gemeentebesturen kan worden behartigd.

kan worden behartigd. Als het gaat om de volksgezondheid en het signaleren en beïnvloeden van situaties die (mogelijk) de publieke gezondheid bedreigen, heeft de verantwoordelijkheid op grond van de Wet Publieke Gezondheid altijd ook bij de gemeenten en GGD-en gelegen. De Minister, die op grond van artikel 117, lid 1 Gemw⁶⁰⁶ wettelijk verplicht is om de decentralisatie ten behoeve van de gemeenten te bevorderen, kan en mag (mede met het oog op haar opdracht op grond van artikel 22 lid 1 Grondwet) gemeenten niet weerhouden 'de primaire zorg te dragen voor het beschermen van de gezondheid, het leefmilieu en de veiligheid van de burgers op hun grondgebied'. Preventieve en repressieve toetsing horen daarbij en dienen, zoals in de Nota Nationaal Antennebeleid aangegeven, te worden gewaarborgd. Het 'Besluit bouwvergunningstvrije en licht-bouwvergunningplichtige bouwwerken' is dus in strijd met artikel 117 lid 1 en 2 Grondwet.

Juist als er sprake is van onzekerheden, zoals bij nieuwe technologieën het geval is, dienen deze onzekerheden lokaal middels publieksparticipatie gearticuleerd te worden (WRR 2008). Zoals de WRR aangeeft gaat het er bij publieksparticipatie niet over om tot consensus te komen, maar over het aanscherpen en publiek maken van problemen.⁶⁰⁷ Gemeenten moeten de beleidsvrijheid behouden om met burgers een daadwerkelijke dialoog aan te gaan en op grond van de definitie van gezondheidsbevordering van de WHO, de mogelijkheid hebben hen in staat te stellen 'om meer controle te verwerven over hun gezondheid en haar determinanten en zo hun gezondheid te verbeteren'. Daarbij is het nodig dat gemeenten de vrijheid behouden om, zoals in de Wpg geformuleerd⁶⁰⁸, waar nodig gezondheidsbeschermende en gezondheidsbevorderende maatregelen te nemen. Het vanuit landelijke aansturing gedwongen opleggen van stralingsbelasting aan de bevolking, zonder dat er voor burgers nog mogelijkheden overblijven om aan blootstelling te ontsnappen of zelfs maar met de gemeenten in gesprek te gaan, vormt een groot gevaar voor de volksgezondheid.

18.6. Ondermijnt toepassing van artikel 170 Gemeentewet (burgerparticipatie)

Onomstreden is, zo stelt de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid in haar rapport

⁶⁰⁶ Artikel 117 lid 1 Gemw. Onze Minister bevordert de decentralisatie ten behoeve van de gemeenten.

⁶⁰⁷ Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2008). *Onzekere veiligheid. Verantwoordelijkheden rond fysieke veiligheid*, pagina 135 – 136.

⁶⁰⁸ Artikel 1 aanhef en onder c Wpg. In deze wet en de daarop berustende bepalingen wordt verstaan onder: publieke gezondheid: de gezondheidsbeschermende en gezondheidsbevorderende maatregelen voor de bevolking of specifieke groepen daaruit, waaronder begrepen het voorkomen en het vroegtijdig opsporen van ziekten.

Artikel 2 Wpg lid 1. Het college van burgemeester en wethouders bevordert de totstandkoming en de continuïteit van en de samenhang binnen de publieke gezondheidszorg en de afstemming ervan met de curatieve gezondheidszorg en de geneeskundige hulpverlening bij ongevallen en rampen.

Artikel 2 Wpg lid 2. Ter uitvoering van de in het eerste lid bedoelde taak draagt het college van burgemeester en wethouders in ieder geval zorg voor: a. Het verwerven van, op epidemiologische analyse gebaseerd, inzicht in de gezondheidssituatie van de bevolking (...); b. (...); c. Het bewaken van gezondheidsaspecten in bestuurlijke beslissingen; d. Het bijdragen aan opzet, uitvoering en afstemming van preventieprogramma's, met inbegrip van programma's voor de gezondheidsbevordering; e. Het bevorderen van medisch milieukundige zorg (...).

Artikel 15 lid 1 Wpg. Het college van burgemeester en wethouders draagt er zorg voor dat de gemeentelijke gezondheidsdienst beschikt over deskundigen op de volgende terreinen: a. sociale geneeskunde; b. epidemiologie; c. sociale verpleegkunde; d. gezondheidsbevordering, en e. gedragswetenschappen.

'Onzekere veiligheid. Verantwoordelijkheid rond fysieke veiligheid'⁶⁰⁹, dat onderzoekers niet het alleenrecht hebben op het publiek maken van onzekerheden rond veiligheidsproblemen. Ook anderen, zoals ngo's⁶¹⁰ en burgers, kunnen daaraan bijdragen. Met name ngo's hebben dat in de afgelopen decennia ook uitgebreid gedaan, aldus de WRR. Om problemen rond onzekere en ambigue risico's te bespreken benadrukt de WRR dan ook het belang van *interactieve beleidsvorming* door middel van publieksparticipatie.

'Zulke initiatieven bieden burgers *inspraak over veiligheidskwesties die maatschappelijk controversieel zijn en waarover ook bij experts nog substantiële onzekerheid bestaat*. Zo zou invulling worden gegeven aan democratische idealen van burgerschap in een samenleving waarin wetenschap en technologie een centrale rol spelen. Daarnaast zijn de genoemde experimenten vaak bedoeld om conflicten op te sporen en te voorkomen, en om draagvlak te creëren voor toekomstig beleid. In dat opzicht zijn dergelijke initiatieven vergelijkbaar met deliberatief-democratische processen van interactieve beleidsvorming, waarmee op lokaal niveau ruime ervaring bestaat (vgl. Akkerman et al. 2004). Het zal geen verbazing wekken dat de genoemde initiatieven daarnaast soms ook worden genomen om redenen die niet op de startbijeenkomst worden gemeld: tijd winnen om pijnlijke beslissingen uit te stellen, stoom laten afblazen, of zand in de machine gooien. Onder het mom van democratisering en zorgvuldige omgang met onzekerheid kan immers ook machtspolitiek bedreven worden.'⁶¹¹

In artikel 170 van de Gemeentewet⁶¹² is vastgelegd dat de burgemeester de kwaliteit van de burgerparticipatie bewaakt en toeziet op een zorgvuldige behandeling van de bezwaarschriften en behandeling van klachten door het gemeentebestuur.⁶¹³ Als het gaat om de plaatsing van antennemasten (> 5 meter en < 40 meter), zoals het geval is bij het bestreden besluit, worden er informatie-bijeenkomsten georganiseerd voor burgers. Burgerparticipatie op de wijze waarop de WRR het aanbeveelt is echter onmogelijk. De onzekere risico's van draadloze technologie zijn niet bespreekbaar, omdat het 'Besluit bouwvergunningvrije en licht-bouwvergunningplichtige bouwwerken'

**Zekerheden kunnen
- paradoxaal genoeg -
alleen worden
gewaarborgd door
onzekerheden te
articuleren. De WRR wijst
daarbij op het belang
van publieksparticipatie
en de noodzaak dat er
early listeners
beschikbaar zijn om
early warners te horen.**

(WRR 2008)

⁶⁰⁹ Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2008). *Onzekere veiligheid. Verantwoordelijkheden rond fysieke veiligheid*. <https://www.wrr.nl/publicaties/rapporten/2008/10/01/onzekere-veiligheid>

⁶¹⁰ Ngo: Niet-gouvernementele organisatie.

⁶¹¹ Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2008). *Onzekere veiligheid. Verantwoordelijkheden rond fysieke veiligheid*. Pagina 135 – 136. Cursief: WdJ.

⁶¹² **Artikel 170 lid 1 aanhef en onder c, d, e.** De burgemeester ziet toe op: c. de kwaliteit van procedures op het vlak van burgerparticipatie; d. een zorgvuldige behandeling van bezwaarschriften; e. een zorgvuldige behandeling van klachten door het gemeentebestuur.

⁶¹³ De gemeente Berkelland heeft op het gebied van fysieke veiligheid geen enkele vorm van burgerparticipatie toegestaan. Dit blijkt o.a. uit het inhoudelijk negeren of bagatelliseren van inspraakreacties, zienswijzen en bezwaarschriften, alsook het negeren van de petitie met 130 handtekeningen, wat neerkomt op zo'n 23 tot 25 % van de volwassen Haarlose bevolking, waarin met het oog op gezondheidsrisico's erop is aangedrongen bij de plaatsing van de antennemast een afstand van 1,5 km tot de bebouwde kom aan te houden. Op geen enkele inbreng op het gebied van gezondheidsrisico's is inhoudelijk ingegaan. Dit terwijl de gezondheidsargumenten in inspraakreacties, zienswijzen en bezwaarschriften van burgers vaak grondig werden onderbouwd met (vaak peer reviewed) wetenschappelijke literatuur.

dat niet toestaat en de gemeenten de mogelijkheid tot preventieve en repressieve toetsing is ontzegd. In plaats daarvan tracht men het vertrouwen in de veiligheid van de ICNIRP-limieten af te dwingen. De informatiebijeenkomsten bieden burgers of ngo's geen enkele *'inspraak over veiligheidskwesties die maatschappelijk controversieel zijn en waarover ook bij experts nog substantiële onzekerheid bestaat'*, terwijl de stralingsrisico's van draadloze technologie en de gehanteerde ICNIRP-limieten toch duidelijk in deze categorie vallen.

Als het gaat om onzekere risico's van draadloze technologie dan zijn de mogelijkheden tot het indienen van een inspraakreactie, zienswijze of bezwaarschrift, duidelijk niet bedoeld voor *'interactieve beleidsvorming'*, maar vormen ze door de aan banden gelegde lokale beleidsvrijheid niet veel meer dan een leeg protocol. Gemeenten of GGD-en die niet weten wat ze aan moeten met burgers die met gezondheidsargumenten komen en daarbij het Kennisplatform Elektromagnetische Velden om raad vragen, krijgen, haaks op de raadgeving van de WRR, het advies om *begrip te tonen, maar niet in te gaan op aangedragen gezondheidsargumenten. 'In Nederland kunnen we om technische, maatschappelijke, ruimtelijke en economische redenen niet dat bieden waar om gevraagd wordt.'*⁶¹⁴ Met andere woorden, de mogelijkheden tot burgerparticipatie worden afgesneden en de roep om gezondheidsbescherming die, gezien de ambiguïteit van de risico's, toch legitiem is en gehoord zou moeten worden om *'de zekerheid van burgers dat hun gezondheid, leefmilieu en veiligheid niet in het geding komen'* te waarborgen, wordt bij voorbaat niet ontvankelijk verklaard.

Het twijfelachtige advies⁶¹⁵ begrip te tonen, maar niet in te gaan op de inhoud van de aangedragen gezondheidsargumenten, werkt vervreemdend, omdat begrip tonen, zonder openheid naar de realiteit van gezondheidsrisico's waarmee burgers zich geconfronteerd zien, in wezen onmogelijk is. Dat er slechts sprake is van quasi-begrip is voelbaar voor burgers en ondermijnt het vertrouwen. Daarbij is het advies van het KPENV in strijd is met het democratisch recht van burgers op inspraak en ondermijnt het de kwaliteit van de burgerparticipatie, waarmee het in strijd is met artikel 170 lid 1 Gemw⁶¹⁶. Helaas wordt dit advies door de gemeente Berkelland en de GGD Noord- en Oost-Gelderland (en vermoedelijk door andere gemeenten en GGD-en) wel opgevolgd, waarmee zij noodgedwongen artikel 170 lid 1 schendt en mijn belang en de belangen van andere burgers die gezondheidsrisico's van RFRam bij lokale overheden (gemeenten en GGD-en) bespreekbaar proberen te maken, ernstig worden geschaad.

Het 'Besluit bouwvergunningsvrije en licht-bouwvergunningplichtige bouwwerken' dwingt gemeenten dus artikel 170 lid 1 te schenden. Juist daar waar de articulatie van onzekerheden via publieksparticipatie volgens de WRR zo wezenlijk is, namelijk op het gebied van de onzekere veiligheid van nieuwe technologieën, heeft het 'Besluit bouwvergunningsvrije en licht-

⁶¹⁴ Interne memo GGD Noord- en Oost Gelderland d.d. 28 juli 2018 van Steven van der Lelie aan zijn collega's van het team Medisch Milieukunde (MMK) met een samenvatting van een telefoongesprek met dr. Fred Woudenberg, voorzitter KPENV. Woudenberg is psycholoog en heeft geen formele kennis in de geneeskunde, epidemiologie of biologie.

⁶¹⁵ Van een twijfelachtige instantie met een twijfelachtige status (zie 16.3. (Schijn van) belangenverstrengeling Kennisplatform EMV).

⁶¹⁶ Artikel 170 lid 1 aanhef en onder c, d, e. De burgemeester ziet toe op: c. de kwaliteit van procedures op het vlak van burgerparticipatie; d. een zorgvuldige behandeling van bezwaarschriften; e. een zorgvuldige behandeling van klachten door het gemeentebestuur.

bouwvergunningplichtige bouwwerken' burgerparticipatie onmogelijk gemaakt. Duidelijk mag zijn dat gemeenten hierdoor niet langer in staat zijn om 'de *primaire zorg* te dragen voor het beschermen van de gezondheid, het leefmilieu en de veiligheid van de burgers op hun grondgebied'.

De gedwongen schending van artikel 170 lid 1 Gemw door gemeenten, maakt duidelijk dat de wetgever met het 'Besluit bouwvergunningvrije en licht-bouwvergunningplichtige bouwwerken' ook in dit verband artikel 117 lid 2 van de Gemeentewet (zie 18.5 hiervoor) schendt, dat stelt dat de Minister alleen voorstellen van maatregelen mag doen om bepaalde aangelegenheden tot rijksbeleid te rekenen, als het onderwerp van zorg *niet op doelmatige en doeltreffende wijze door de gemeente kan worden behartigd*. Het articuleren van onzekerheden bij ambigue risico's dient lokaal te gebeuren en daartoe is publiekparticipatie (participatie van burgers en ngo's) onontbeerlijk.

18.7. Ondermijnt de algemene zorgplicht zoals opgenomen in de Wet milieubeheer en het Besluit Algemene Regels voor Inrichtingen Milieubeheer

In de Wet milieubeheer⁶¹⁷ en het Besluit Algemene Regels voor Inrichtingen Milieubeheer⁶¹⁸ zijn algemene bepalingen opgenomen betreffende de algemene zorgplicht. Iedereen, niemand uitgezonderd, dient op grond van deze bepalingen zorg in acht te nemen voor het milieu. Het lokaal voor gemeenten onmogelijk maken van zowel preventieve en repressieve toetsing als het nemen van gezondheidsbeschermende en gezondheidsbevorderende maatregelen, maakt het toepassen van deze algemene zorgplicht voor lokale overheden onmogelijk als het gaat om de ambigue risico's van antenne-installaties. Daarmee is het 'Besluit bouwvergunningvrije en licht-bouwvergunningplichtige bouwwerken' in strijd met de algemene zorgplicht.⁶¹⁹

18.8. Strijdig met het solidariteitsbeginsel (WRR 2008)

Het 'Besluit bouwvergunningvrije en licht-bouwvergunningplichtige bouwwerken' gaat niet alleen voorbij aan elke vorm van *voorzorg* als het gaat om stralingsrisico's (zie 18.12), maar ook

⁶¹⁷ Artikel 1:1a lid 1 Wm. Een ieder neemt voldoende zorg voor het milieu in acht.

Artikel 1:1a lid 2 Wm. De zorg, bedoeld in het eerste lid, houdt in ieder geval in dat een ieder die weet of redelijkerwijs kan vermoeden dat door zijn handelen of nalaten nadelige gevolgen voor het milieu kunnen worden veroorzaakt, verplicht is dergelijk handelen achterwege te laten voor zover zulks in redelijkheid kan worden gevergd, dan wel alle maatregelen te nemen die redelijkerwijs van hem kunnen worden gevergd teneinde te voorkomen of, voor zover die gevolgen niet kunnen worden voorkomen, deze zoveel mogelijk te beperken of ongedaan te maken.

⁶¹⁸ Artikel 2:1 Barim

Artikel 2:1 lid 1 Barim. Degene die een inrichting drijft en weet of redelijkerwijs had kunnen weten dat door het in werking zijn dan wel het al dan niet tijdelijk buiten gebruik stellen van de inrichting nadelige gevolgen voor het milieu ontstaan of kunnen ontstaan, die niet of onvoldoende worden voorkomen of beperkt door naleving van de bij of krachtens dit besluit gestelde regels, voorkomt die gevolgen of beperkt die voor zover voorkomen niet mogelijk is en voor zover dit redelijkerwijs van hem kan worden gevergd.

Artikel 2:1 lid 2. aanhef en onder I Barim. Onder het voorkomen en beperken van het ontstaan van nadelige gevolgen voor het milieu als bedoeld in het eerste lid wordt verstaan het voorkomen van risico's voor de omgeving (...), dan wel voor zover dat niet mogelijk is het zoveel mogelijk beperken van de risico's voor de omgeving (...) en de gevolgen hiervan.

⁶¹⁹ Omgevingswet?

aan het 'solidariteitsbeginsel', een beginsel dat in de loop van de negentiende eeuw werd geïntroduceerd en dat een beperking vormt voor het oude juridische basisprincipe dat iedereen zijn eigen schade draagt. In de loop van de negentiende eeuw werd statistisch aangetoond dat

'op tal van terreinen ziekten en bedrijfsongevallen regelmatigheid vertonen en dat zulke gevaren dus zonder aanzien des persoons optreden. (...) Gevaar en risico werden als het ware geanonimiseerd. Op basis daarvan is de conclusie getrokken dat het bereik van het beginsel dat iedereen zijn eigen schade draagt beperkt moet worden. (...)⁶²⁰

Gevaren die als 'risico's' worden geconceptualiseerd, worden geplaatst in het perspectief van maakbaarheid. Daarbij wordt een keuzevrijheid verondersteld om het risicovolle handelen achterwege te laten, voort te zetten of aan te passen.⁶²¹ Bij sommige risico's kunnen burgers zelf echter relatief weinig doen. Het ligt bijvoorbeeld 'buiten de mogelijkheden van burgers om het risico van een (grootschalige) overstroming te beperken.'⁶²² Hetzelfde geldt voor grootschalige stralingsbelasting. Het solidariteitsprincipe erkent dat collectieve maatregelen nodig zijn als concrete reductie of preventie van risico's buiten het bereik van burgers ligt. Dat maakt de verantwoordelijkheid van de overheid des te groter.

Het opleggen van stralingsrisico's en het tegelijk onmogelijk maken van preventieve en repressieve toetsing en concrete reductie op lokaal niveau en het negeren van de tegengeluiden van burgers, terwijl er al decennialang een wetenschappelijke controverse gaande is, is in strijd met dit solidariteitsprincipe op grond waarvan de overheid juist zorg moet dragen. Daar waar individuele burgers zelf geen mogelijkheden hebben om risico's te beperken en afhankelijk zijn van de mogelijkheden die de industrie of de overheid bieden, dient aansprakelijkheid te worden toegewezen en mag lokale overheden niet de beleidsvrijheid tot preventie en concrete reductie van risico's worden ontnomen. Hoe kan anders voorkomen worden dat *'de zekerheid van burgers dat hun gezondheid, leefmilieu en veiligheid niet in het geding komen'*?

18.9. Schendt artikel 10 lid 1, artikel 11 en artikel 21 Grondwet

Artikel 10 lid 1 Grondwet stelt dat ieder, behoudens bij of krachtens de wet te stellen beperkingen, recht heeft op eerbiediging van zijn persoonlijke leven. Artikel 11 Grondwet bepaalt dat ieder, behoudens of krachtens de wet te stellen beperkingen, recht heeft op onaantastbaarheid van zijn lichaam.

Feit is dat de straling van draadloze technologie ons lichaam binnendringt. Volgens Budzinski en Kühling (2015) veel dieper dan de telecomindustrie, de overheid en de ICNIRP en de telecomindustrie ons wil doen geloven.

'Bovendien dringt straling van mobiele telefoons niet alleen "verwaarloosbaar" de huid binnen. Veeleer bereikt het in feite alle interne organen en dringt het door in de hersenen, vooral omdat het vanwege de dichtheid van zendbronnen tegenwoordig van alle kanten komt - zelfs tijdens de nacht, helemaal in de slaapkamer.

⁶²⁰ Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2008). *Verantwoordelijkheden rond fysieke veiligheid. Synopsis van WRR-rapport 82. Onzekere veiligheid*, pagina 61.

⁶²¹ Ibidem, p. 59.

⁶²² Ibidem, p. 80.

a) Dit is geïntensiveerd met de extra lancering van de nieuwe LTE (4G)-netwerken en met TETRA, wat leidde tot een toename van de stralingsniveaus met 50 %. Bovendien lijkt dit slechts het begin van een toename met veel LTE-netwerken in de toekomst, d.w.z. LTE 800, LTE 1800 en LTE 2600.

b) Hierin beschrijft de zogenaamde penetratiediepte niet, waar de penetratie van de straling echt eindigt; het is eerder een kunstmatige term. Per definitie 'eindigt' de penetratie van niet-ioniserende golven van mobiele telefoons op die plaats in het lichaam, waar 37% van de degressief afnemende initiële energie nog steeds aanwezig is.

c) De resterende straling van meer dan een derde zet zijn weg door het menselijk lichaam voort en dringt in het algemeen volledig door, op geen enkele manier anders dan zijn penetratie van b.v. muren. Dit is des te meer het geval, omdat het zendvermogen in heel Duitsland met een factor 100 (20 db) opzettelijk wordt verhoogd, zodat de muren van elk huis worden doordrongen (zelfs meerdere keren).⁶²³

Een definitie van 'onaantastbaar' (artikel 11 Grondwet) is 'waar niemand aan kan komen om het te veranderen'.⁶²⁴ Biologische effecten onder invloed van RFRam zijn een wetenschappelijk feit. Het is momenteel zelfs zo dat er geen ondergrens kan worden vastgesteld waarop ons zenuwstelsel niet op RFRam reageert⁶²⁵. Daarmee wordt duidelijk dat gedwongen stralingsbelasting de rechten van burgers zoals vastgelegd in artikel 10 lid 1 en artikel 11 Grondwet verregaand overschrijden.

Hoewel in 2002, toen het 'Besluit bouwvergunningvrije en licht-bouwvergunningplichtige bouwwerken' van kracht werd, burgers nog op zoek konden gaan naar stralingsarme plekken, ontstond de absurde situatie dat stralingsbewuste burgers die merkbaar ziek werden, vluchteling werden in eigen land. Voor hen bestond er geen 'zekerheid dat hun gezondheid, leefmilieu en veiligheid niet in het geding zouden komen'. Integendeel. Voor hen was hun gezondheid, leefmilieu en veiligheid al in het geding toen zij voorafgaande aan het Nationaal Antennebeleid in samenwerking met gemeenten bij de rechter hadden bedongen dat antenne-installaties juist aan een vergunningverplichting moesten voldoen. Inmiddels zijn we bijna twee decennia verder en dreigt, ondanks de duizenden studies die ver beneden de INCIRP-limieten schadelijke effecten laten zien, de situatie zodanig te escaleren dat niemand inderdaad nog aan stralingsbelasting kan ontsnappen, waardoor burgers zoals ik, als er geen stralingsarme (witte) zones worden gecreëerd) zelfs uit Nederland weg moeten vluchten (schending artikel 21 Grondwet⁶²⁶).

De overigens onder hoofdstuk 19 aangevoerde argumentatie ten aanzien van schending van artikel 10 lid 1 en artikel 11 kan met betrekking tot het 'Besluit bouwvergunningvrije en licht-bouwvergunningplichtige bouwwerken' als ingevoegd en herhaald worden beschouwd.

⁶²³ Mr. Bernd Irmfrid Budzinski en prof.dr.ing. Wilfried Kühling (2015). *White zones, free from mobile phone coverage – unrealistic or required by law?* https://kompetenzinitiative.com/wp-content/uploads/2019/08/White-Zones_Budzinski_Kuehling_Nov_2015.pdf. Pagina 9. Vertaling citaat: WdJ.

⁶²⁴ <https://www.encyclo.nl/begrip/onaantastbaar>

⁶²⁵ 'For no lower limit of effect has been identified so far, below which an absence of nervous influences and other effects can be guaranteed.' ('Tot dusverre is er nog geen ondergrens vastgesteld, waaronder een afwezigheid van zenuwinvloeden en andere effecten kan worden gegarandeerd.'). Mr. Bernd Irmfrid Budzinski en prof.dr.ing. Wilfried Kühling (2015). *White zones, free from mobile phone coverage – unrealistic or required by law?* https://kompetenzinitiative.com/wp-content/uploads/2019/08/White-Zones_Budzinski_Kuehling_Nov_2015.pdf. Pagina 10.

⁶²⁶ **Artikel 21 Gw.** De zorg van de overheid is gericht op de bewoonbaarheid van het land en de bescherming en verbetering van het leefmilieu.

18.10. Schendt artikel 5 lid 1 en artikel 8 lid 1 EVRM

In hoofdstuk 10 heb ik laten zien dat artikel 8 lid 1 EVRM⁶²⁷ in het antennebeleid onverminderd van kracht is. Dat geldt zeker ook ten aanzien van het gedwongen opleggen van stralingsbelasting, iets wat een gevolg is van het 'Besluit bouwvergunningstvrije en licht-bouwvergunningplichtige bouwwerken'. In hoofdstuk 19 ga ik verder in op hoe de uitroldiscours artikel 5 lid 1⁶²⁸ en artikel 8 lid 1⁶²⁹ EVRM schendt. De daar aangevoerde argumentatie kan met betrekking tot het 'Besluit bouwvergunningstvrije en licht-bouwvergunningplichtige bouwwerken' als ingevoegd en herhaald worden beschouwd.

18.11. Schendt artikel 1, 3 lid 1 en 2, artikel 6 en artikel 7 van het 'Handvest voor de Grondrechten van de EU'

Ook in het 'Handvest voor de grondrechten van de EU' worden mensenrechten bepaald. Dit handvest is juridisch bindend voor iedereen op grond van artikel 6 VEU⁶³⁰ en artikel 93 Grondwet^{631 632}.

In het primaire beroepschrift ben ik al ingegaan op artikel 3 lid 1 en 2 van het handvest, die bepalen dat (lid 1) eenieder recht heeft op lichamelijke en geestelijke integriteit en (lid 2) dat in het kader van de biologie met name moet worden nageleefd: de vrije en geïnformeerde toetstemming van de betrokkene, volgens de bij de wet bepaalde regels. Het 'Besluit bouwvergunningstvrije en licht-bouwvergunningplichtige bouwwerken' geeft overheid en industrie de mogelijkheid om dwingend stralingsbelasting aan burgers op te leggen. Echter, omdat biologische effecten zijn aangetoond en het bovendien zelfs zo is dat er op dit moment *geen ondergrens* vastgesteld kan worden waarop er geen effecten in ons lichaam optreden⁶³³, moet worden vastgesteld dat de draadloze technologie zich op het terrein van de biologie van de mens

⁶²⁷ Artikel 8 lid 1 EVRM. Recht op eerbieding van het privé- en gezinsleven: Iedereen heeft recht op respect voor zijn privé- en gezinsleven, zijn huis en zijn correspondentie.

⁶²⁸ Artikel 5 lid 1 EVRM. Een ieder heeft recht op vrijheid en veiligheid van zijn persoon. Niemand mag zijn vrijheid worden ontnomen (...).

⁶²⁹ Artikel 8 lid 1 EVRM. Iedereen heeft recht op respect voor zijn privé- en gezinsleven, zijn huis en zijn correspondentie.

⁶³⁰ Artikel 6 lid 1 VEU. De Unie erkent de rechten, vrijheden en beginselen die zijn vastgesteld in het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie van 7 december 2000, als aangepast op 12 december 2007 te Straatsburg, dat dezelfde juridische waarde als de Verdragen heeft.

De bepalingen van het Handvest houden geenszins een verruiming in van de bevoegdheden van de Unie zoals bepaald bij de Verdragen.

De rechten, vrijheden en beginselen van het Handvest worden uitgelegd overeenkomstig de algemene bepalingen van titel VII van het Handvest betreffende de uitlegging en toepassing ervan, waarbij de in het Handvest bedoelde toelichtingen, waarin de bronnen van deze bepalingen vermeld zijn, terdege in acht genomen worden

⁶³¹ Artikel 93 Gw. Bepalingen van verdragen en van besluiten van volkenrechtelijke organisaties, die naar haar inhoud een ieder kunnen verbinden, hebben verbindende kracht nadat zij zijn bekendgemaakt.

⁶³² Toelichting artikel 93 Gw. 'Bepalingen van verdragen en van besluiten van volkenrechtelijke organisaties, die naar haar inhoud een ieder kunnen verbinden, hebben verbindende kracht nadat zij zijn bekendgemaakt. Zulke bepalingen hebben, met andere woorden, zonder nadere tussenkomst van de nationale wetgever rechtstreekse werking waar iedereen zich aan moet houden.' <https://www.denederlandsegrondwet.nl/9353000/1/j9vkl1ouc6v2/vkaj9cxpwtw>

⁶³³ 'For no lower limit of effect has been identified so far, below which an absence of nervous influences and other effects can be guaranteed.' ('Tot dusverre is er nog geen ondergrens vastgesteld, waaronder een afwezigheid van zenuwinvloeden en andere effecten kan worden gegarandeerd.'). Mr. Bernd Irmfrid Budzinski en prof.dr.ing. Wilfried Kühling (2015). *White zones, free from mobile phone coverage – unrealistic or required by law?* https://kompetenzinitiative.com/wp-content/uploads/2019/08/White-Zones_Budzinski_Kuehling_Nov_2015.pdf. Pagina 10.

begeeft. Omdat op grond van artikel 3 lid 2 van het Handvest grondrechten EU in dit geval een 'vrije geïnformeerde toestemming' nodig is om (artikel 3 lid 1) de lichamelijke en geestelijke integriteit te waarborgen, schendt het 'Besluit bouwvergunningstvrije en licht-bouwvergunningplichtige bouwwerken' de hier internationaal bepaalde mensenrechten. Gezien de mensonwaardige omstandigheden waaronder veel EHS-ers nu gedwongen leven en de schending van het privé-leven en de vrijheid, geldt dat ook voor artikel 1⁶³⁴, artikel 6⁶³⁵ en artikel 7⁶³⁶ van het handvest. (Zie ook hoofdstuk 19 hierna.)

18.12. Schendt voorzorgbeginsel en beginsel preventief handelen (artikel 191 lid 2 VWEU)

Artikel 191 lid 2 VWEU⁶³⁷ stelt dat de Unie (en daarmee al haar lidstaten) in haar milieubeleid naar een hoog niveau van bescherming streeft. Haar beleid berust op het voorzorgbeginsel en het beginsel van preventief handelen, het beginsel dat milieu-aantastingen bij voorrang aan de bron dienen te worden bestreden en het beginsel dat de vervuiler betaalt.

Dat het 'Besluit bouwvergunningstvrije en licht-bouwvergunningplichtige bouwwerken' het voorzorgbeginselen het beginsel van preventief handelen schendt⁶³⁸, mag uit het voorgaande blijken. De bron van de milieu-aantasting ligt voorts in het besluit zelf, dat een ongebreidelde uitrol van draadloze netwerken mogelijk maakt, zonder enige vorm van preventieve toetsing (niemand weet bijvoorbeeld precies welke schade 5G kan gaan aanrichten).

Zoals ik in hoofdstuk 17 heb laten zien is het voorzorgbeginsel op grond van artikel 191 lid 2 VWEU onverminderd van kracht als het gaat om bescherming tegen de fysieke risico's van draadloze technologie. Zeker nu er vastgesteld moet worden dat er sprake is van ambigue risico's, wat voorzorg volgens de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid noodzakelijk maakt (zie ook hoofdstuk 22 hierna). Daarbij wijst de WRR erop dat daar waar in het verleden risico's te laag zijn ingeschat of te laat zijn onderkend, dit in enkele dramatische gevallen tot grote maatschappelijke schade heeft geleid. De raad wijst daarbij op het in 2001 door het European Environment Agency (EEA) uitgebrachte rapport 'Late lessons from early warnings: the precautionary principle 1896 – 2000'⁶³⁹, waarin vele voorbeelden worden gegeven van zogeheten

⁶³⁴ Artikel 1. Handvest grondrechten EU. De menselijke waardigheid is onschendbaar. Zij moet worden geëerbiedigd en beschermd.

⁶³⁵ Artikel 6. Handvest grondrechten EU. Eenieder heeft recht op vrijheid en veiligheid van zijn persoon.

⁶³⁶ Artikel 7. Handvest grondrechten EU. Eenieder heeft recht op eerbiediging van zijn privé-leven, zijn familie- en gezinsleven, zijn woning en zijn communicatie.

⁶³⁷ Artikel 191 lid 2 VWEU. De Unie streeft in haar milieubeleid naar een hoog niveau van bescherming, rekening houdend met de uiteenlopende situaties in de verschillende regio's van de Unie. Haar beleid berust op het voorzorgbeginsel en het beginsel van preventief handelen, het beginsel dat milieuaantastingen bij voorrang aan de bron dienen te worden bestreden, en het beginsel dat de vervuiler betaalt.

In dit verband omvatten de aan eisen inzake milieubescherming beantwoordende harmonisatiemaatregelen, in de gevallen die daarvoor in aanmerking komen, een vrijwaringsclausule op grond waarvan de lidstaten om niet-economische milieuredenen voorlopige maatregelen kunnen nemen die aan een toetsingsprocedure van de Unie onderworpen zijn.

⁶³⁸ Zie ook hoofdstuk 22. *Advies Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid over fysieke veiligheid onverenigbaar met uitroldiscours.*

⁶³⁹ European Environment Agency (EEA) (2001). *Late lessons from early warnings: the precautionary principle 1896–2000*. https://ecolomics-international.org/biosd_late_lessons_from_early_warnings_eea.pdf.

'false negatives', dat wil zeggen van de aanvankelijk onvoldoende onderkende gevaren van straling, de risico's van pcb's, des en asbest tot en met bse.⁶⁴⁰

'In het voorzorgsbeginsel en de daarmee verbonden nieuwe risicobenadering staat het besef voorop dat we moeten opereren in een omgeving die kwetsbaar is en die we slechts ten dele kennen. De implicatie is dat we onderkennen dat onze eigen activiteiten of de omgeving waarin we ons bevinden ons voor onaangename verrassingen kunnen stellen die het voortbestaan van het bedrijf, de samenleving of de natuurlijke omgeving in gevaar kunnen brengen. De noodzaak potentiële risico's te identificeren door actief op zoek te gaan naar onzekerheid, en zondig maatregelen te nemen, ook als nog onzekerheden blijven bestaan, vloeit daaruit voort.'⁶⁴¹

Als ten aanzien van de ambigue risico's van draadloze technologie lokale preventieve en repressieve toetsing onmogelijk is gemaakt en lokale overheden daarmee ook de mogelijkheid is ontnomen om de primaire zorg te dragen voor het beschermen van de gezondheid, het leefmilieu en de veiligheid van de burgers op hun grondgebied, waardoor ook elke vorm van voorzorg uitgesloten is, dan vormt het 'Besluit bouwvergunningstvrije en licht-bouwvergunningplichtige bouwwerken' een groot gevaar voor de volksgezondheid. Risico's die niet door de (valse veiligheidsclaim) ICNIRP-limieten worden gedekt zijn onbespreekbaar, waardoor gemeenten gedwongen worden om *redelijke vermoedens van substantiële schade* te negeren.

Het 'Besluit bouwvergunningstvrije en licht-bouwvergunningplichtige bouwwerken' staat lijnrecht tegenover de adviezen van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid om bij ambigue risico's, waarvan bij draadloze technologie sprake is, de onzekerheden te articuleren via vergunningenstelsels en publiekparticipatie. Hoewel beleid over het algemeen voortborduurde op door de wetenschap vastgestelde risico's, kunnen risicomangers niet blind varen op wetenschappelijke bevindingen, aldus de WRR. Waarbij in dit geval moet worden toegevoegd dat dit ten aanzien van de gezondheidsrisico's van EMV zeker opgaat, aangezien er sprake is van een wetenschappelijke controversie en de richtlijnen vastgesteld zijn door een beperkt aantal wetenschappers die bovendien belang (lijken te) hebben bij het relativeren van de risico's.

'Niets menselijks is wetenschappelijk onderzoekers vreemd. Zij kunnen arrogant zijn en hun eigen deskundigheid overschatten of aan "tunnelvisie" lijden. Hoewel het overgrote deel van risico's waarop het beleid zich richt naar voren is gebracht door wetenschappelijk onderzoek, hebben in enkele belangrijke gevallen juist wetenschappelijke buitenstaanders – individuele burgers, journalisten en ngo's – aandacht gevraagd voor risico's, niet zelden tegen de consensus van de wetenschappelijke wereld in. De eerste berichten over mogelijke risico's van asbest stammen van rond 1900. Zij waren afkomstig van (niet-wetenschappelijk geschoolde) gezondheidsinspecteurs, maar werden – ten koste van uiteindelijk vele levens en enorme economische schade – genegeerd (EEA 2001: hoofdstuk 5). De recentere geschiedenissen van ddt (Carson 1962), stralingsgevaren rond Sellafield (Wynne 1996), stankoverlast in de Rijnmond in de jaren zestig (Dijstelbloem 2007), de kernenergie discussie en de discussie over genetisch gemodificeerde organismen en gewassen (gmo's), spreken wat dit betreft boekdelen. (...) Zo is onderrapportage van de bijwerkingen van geneesmiddelen in door de farmaceutische industrie gefinancierd onderzoek een inmiddels wijd en zijd onderkend en goed gedocumenteerd gevaar (Jonkers 2007).'⁶⁴²

⁶⁴⁰ Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2008). *Onzekere veiligheid. Verantwoordelijkheden rond fysieke veiligheid*, pagina 94.

⁶⁴¹ Ibidem, pag. 147.

⁶⁴² Ibidem.

Ook onderreportage van de gevaren van draadloze technologie is uitgebreid gedocumenteerd. Handhaving van het 'Besluit bouwvergunningvrije en licht-bouwvergunningplichtige bouwwerken' en het ontbreken van elke vorm van voorzorg kan zelfs uitsluitend gerechtvaardigd worden *doordat* wetenschappelijk bewijs uit 'het andere kamp' verdacht wordt gemaakt, wordt versluierd of op een andere wijze wordt gedefactueeliseerd (zie ook het primaire beroepschrift 6. *Gevaarlijke veronachtzaming en defactueelisering wetenschappelijke kennis en risico's*).

'Wetenschap biedt geen definitieve zekerheden. Zij functioneert bij de gratie van het principe dat onderzoekers elkaar corrigeren, zodat een collectief leerproces ontstaat waarbij aanvankelijk geaccepteerde inzichten in het licht van nieuw onderzoek worden gecorrigeerd. Dat proces van leren via onderlinge kritiek moet echter de ruimte kunnen krijgen. Bij processen van risicoassessment is er dan ook een evident maatschappelijk belang gemoeid met het naar behoren functioneren van het systeem van zelfcorrectie dat kenmerkend is voor goede wetenschap. Ook openheid voor signalen van buiten wetenschappelijke kring is echter nodig. Naast *early warners* moeten ook *early listeners* beschikbaar zijn (Raad voor Ruimtelijk, Milieu- en Natuuronderzoek (rmno) 2004: 27-28).⁶⁴³

Met het oog op voorzorg zouden ook beleidsmakers een 'onzekerheidsbewuste houding' moeten bevorderen.⁶⁴⁴

'Ze zouden de rol van *early listeners* kunnen vervullen, in de zin dat ze signalen van *early warners* (ngo's, media of burgers) serieus nemen en nader onderzoeken. Er wordt opgemerkt dat om belangenverstrengeling te voorkomen representanten van partijen met grote belangen beter niet vroegtijdig in zo'n proces betrokken kunnen worden (rmno 2004: 28).⁶⁴⁵

In hoofdstuk 22 laat ik zien, zoals hier ook al duidelijk wordt, dat het advies van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid onverenigbaar is met de uitroldiscours. Het ziet er niet naar uit dat de huidige beleidsmakers zich graag tot een 'onzekerheidsbewuste houding' laten verleiden. Het 'Besluit bouwvergunningvrije en licht-bouwvergunningplichtige bouwwerken' kan alleen standhouden zolang de veiligheidsclaim ICNIRP-limieten wordt gehandhaafd. Een 'onzekerheidsbewuste houding' dus niet kan samengaan met het huidige antennebeleid. Waaruit volgt dat het 'Besluit bouwvergunningvrije en licht-bouwvergunningplichtige bouwwerken' onverenigbaar is met elke vorm van voorzorg, zoals in artikel 191 lid 2 VWEU vastgelegd.

Samengevat kan worden vastgesteld dat het complete antennebeleid, zoals dat nu landelijk wordt aangestuurd en lokaal uitgevoerd, onrechtmatig is en niet kan worden voortgezet.

Samengevat kan worden vastgesteld dat het complete antennebeleid zoals dat nu landelijk wordt aangestuurd en lokaal uitgevoerd, onrechtmatig is en niet kan worden voortgezet.

⁶⁴³ Ibidem, pagina 95.

⁶⁴⁴ Ibidem, pagina 121

⁶⁴⁵ Ibidem.

19. Uitroldiscours en landelijke dekking schendt mensenrechten op grond van Grondwet, EVRM en Handvest grondrechten EU

Draadloze technologie dringt, gewenst of ongewenst, de persoonlijke levenssfeer van burgers binnen. Gebruik maken van draadloze technologie door middel van antennes is mogelijk, *juist omdat* elektromagnetische velden door materie (bijvoorbeeld de muren van ons huis) heen dringt. Een 'goed bereik binnenshuis' betekent dat de straling van de zendmast ongehinderd door de (vaak geïsoleerde) muren heen onze woning binnendringt. Uiteraard is het naïef om te denken dat deze straling niet net zo makkelijk, zo niet makkelijker, ons lichaam binnendringt⁶⁴⁶.

In aansluiting op 18.9 t/m 18.11 ga ik in dit hoofdstuk dieper in op hoe de uitroldiscours en de landelijke dekking mobiel bereik als een schending van de mensenrechten moet worden beschouwd, op grond van de Grondwet, het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM) en het Handvest voor de grondrechten van de EU.

19.1. Schending burgerrechten zoals vastgelegd in de Grondwet

Als burgers niet de mogelijkheid krijgen grenzen aan te geven als het gaat om het in hun woning of in hun lichaam binnendringen van RFRam die mogelijk gezondheidschade veroorzaakt en hen niet de kans wordt geboden aan deze stralingsbelasting te ontsnappen, dan is er, zoals al eerder aangegeven, sprake van een schending van artikel 10 lid 1 en artikel 11 van de Grondwet, die stellen:

'Artikel 10 lid 1. Ieder heeft, behoudens bij of krachtens de wet te stellen beperkingen, recht op eerbiediging van zijn persoonlijke levenssfeer.

Artikel 11. Ieder heeft, behoudens bij of krachtens de wet te stellen beperkingen, recht op onaantastbaarheid van zijn lichaam.'

Ten aanzien van draadloze technologie zijn geen wettelijke beperkingen gesteld aan deze twee in de Grondwet vastgelegde rechten. Gesteld kan worden dat, zodra er sprake is van *een binnendringen in huis of lichaam dat niet gewenst* is, er sprake is van een schending van het recht op eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer en het recht op onaantastbaarheid van het lichaam. Het binnendringen van RFRam in huis en lichaam is een wetenschappelijk feit. Derhalve vormt het zonder toestemming blootstellen van burgers aan kunstmatige gepulste EMV 24/7, ongeacht of er consensus bestaat over de (mogelijke) schadelijkheid ervan, een grove schending van artikel 10 lid 1 en artikel 11 Gw.

In de toelichting op wetsartikel 10 lid 1 Gw lezen we:

'Het recht op eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer betreft het recht van de burger om in de beslotenheid van zijn privé-sfeer met rust te worden gelaten. Dat is in het algemeen in het eerste lid van artikel 10 neergelegd.

⁶⁴⁶ Zie citaat Budzinski en Kuhling onder 18.9.

De persoonlijke levenssfeer omvat onder meer het huis (...) en het recht op eerbiediging van het innerlijk leven en van de lichamelijke integriteit.⁶⁴⁷

Artikel 11 Gw geeft de specifieke grondwettelijke garantie voor de hier genoemde lichamelijke integriteit. De toelichting zegt hierover:

'Het recht op onaantastbaarheid van het menselijk lichaam is in artikel 11 neergelegd. Afzonderlijke opneming van dit recht naast de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer geeft expliciet uitdrukking aan de belangrijke betekenis van het recht in onze rechtsorde en sluit tevens onzekerheid over de grondwettelijke bescherming daarvan uit. Beperkingen van dit recht mogen uitsluitend plaatsvinden op wettelijke grondslag.'⁶⁴⁸

Deze grondslag vinden we inzake geweldsgebruik en veiligheidsfouillering bijvoorbeeld in de Politiewet 2012. Deze grondslag vinden we *niet* in de Telecommunicatiewet en kan daar ook niet aan worden ontleend, juist omdat ze zo duidelijk in strijd is met de in de Grondwet vastgestelde

Het zonder 'informed consent' binnendringen in huis en lichaam met RFRam waarvan is aangetoond dat het biologische effecten veroorzaakt, vormt een grove schending van mensenrechten zoals vastgelegd in de Grondwet, de EVRM en in het Handvest voor de Grondrechten van de EU.

vrijheid van burgers. Het zonder toestemming en zonder mogelijkheden van verzet hiertegen, binnendringen in huis en lichaam met kunstmatige gepulste EMV (RFRam) waarvan niet met zekerheid kan worden gezegd of ze veilig zijn, dient dan ook te worden beschouwd als een ernstige schending van de Grondwettelijke vrijheid van burgers. Hoewel consensus in de wetenschap ontbreekt, zijn er vele wetenschappelijke studies die aannemelijk maken dat RF-EMV zoals gebruikt bij draadloze technologie niet alleen van invloed zijn op het lichamelijke, maar (o.a. door verstoring van het endocriene systeem⁶⁴⁹) ook op het geestelijk welzijn⁶⁵⁰, waarmee we draadloze technologie ook als een inbreuk op het 'innerlijk leven' van burgers (zie toelichting bij artikel 10 lid 1 Gw) kunnen beschouwen.

⁶⁴⁷ Grondwet voor het Koninkrijk der Nederlanden 2018. Toelichting, pagina 41.

https://www.denederlandsegrondwet.nl/9353000/1/j4nvih7l3kb91rw_i9vvl1ouc9g6v2/vkwrfdbpvatz/f=/web_119406_grondwet_koninkrijk_nl.pdf

⁶⁴⁸ Ibidem, pagina 42.

⁶⁴⁹ Zoals eerder vastgesteld hebben manmade EMV invloed op de neurohormonen in onze hersenen. Onderzoek toont aan dat kunstmatige EMV de niveaus van bijvoorbeeld serotonine en dopamine aantasten. Van zowel serotonine als dopamine is bekend dat ze gedrags- en psychische mechanismen beïnvloeden. Dr. Robert O. Becker (1990). *Cross Currents. The perils of electropollution, the promise of electromedicine*. Penguin Group Inc, New York. Pagina 208.

⁶⁵⁰ Zie ook het Russische onderzoek onder 1161 MT-gebruikende kinderen, waarbij is uitgegaan van psychofysiologische indicatoren, omdat bij het gebruik van mobiele telefoons het 'kritieke orgaan' de hersenen van het kind zijn (zie deze 'Nadere toelichting en onderbouwing' onder 13.1.)

Yuri G. Grigoriev en Natalia I. Khorseva (2019). *A longitudinal Study of Psychop Indicators in Pupils Users of Mobile Communications in Russia (2006 – 2017)*. *Children are in the Group of Risk*. In: Marko Markov (ed) (2019). *Mobile Communications and Public Health*. Taylor & Francis Group, LLC. Pagina 242.

Uiteraard kan gesteld worden dat, voor degene die (altijd en overal) gebruik wil kunnen maken van digitale connectiviteit, het binnendringen in de woning gewenst is. Aan die stelling kleven echter twee bezwaren. In de eerste plaats is het de vraag of burgers wel juist geïnformeerd zijn over de risico's die ze nemen doordat RFRam ook hun lichaam binnendringen en daar niet alleen thermische effecten, maar ook biologische effecten veroorzaakt. Met andere woorden, is er sprake van 'informed consent', vrije geïnformeerde toestemming? Ik heb in het primaire beroepschrift laten zien dat deze toestemming op grond van artikel 3 lid 2 van het Handvest grondrechten EU noodzakelijk is, omdat er sprake is van aangetoonde biologische effecten (en de overheid en telecomindustrie zich met gedwongen stralingsbelasting en het ontbreken van toestemming dus onrechtmatig op het terrein van de biologie van de mens begeven). Hoewel het bewustzijn groeit, zijn de meeste burgers zich er niet van bewust aan welke risico's zij blootstaan door voortdurend 'in the cloud' ingeplugd te zijn.⁶⁵¹

In de tweede plaats wordt hier uitsluitend gesproken over burgers die (altijd en overal) gebruik willen maken van digitale connectiviteit, terwijl er een groeiende groep burgers is die dat niet persé of persé niet wil. Dit ondanks het 'algemeen belang' dat aan digitale connectiviteit wordt gehecht.

Zodra kunstmatige EMV mijn perceel bereiken en mijn woning en lichaam binnendringen, en dat zal gezien de dekkingsgraad van de in Haarlo geplande zendmast (met een dekkingscirkel van 3 km en mijn woning op een afstand van 630 m) zonder meer gebeuren, is er sprake van een gezondheidsrisico en daarmee van een persoonlijk belang. De elektromagnetische velden zullen namelijk met de bio-elektriciteit van mijn lichaam interfereren en mogelijk o.a. oxidatieve cellulaire stress⁶⁵² en schade aan de bloedhersenbarrière (BBB) en aan het sympathische zenuwstelsel veroorzaken, waaronder verstoring van de hartcoherentie.⁶⁵³

Echter, nog afgezien van de discussie over schade moet als een feit worden vastgesteld dat er onder invloed van RFRam biologische effecten optreden⁶⁵⁴; er kan zelfs door wetenschappers op dit moment geen ondergrens worden bepaald waarop ons zenuwstelsel *niet* op RFRam reageert⁶⁵⁵. *Met andere woorden, ook al is er sprake van een wetenschappelijke controverse en worden de risico's verschillend ingeschat, dan nog is het, gezien de aangetoonde biologische effecten,*

⁶⁵¹ Ditzelfde geldt voor het argument dat er sprake is van een 'groot maatschappelijk belang' in verband met bijvoorbeeld hulpdiensten bij calamiteiten etc. Ook hier zijn gebruikers van draadloze netwerken vaak niet over de risico's geïnformeerd en ambulancepersoneel en ziekenhuizen stellen nota bene kwetsbare (zieke en gewonde) burgers bloot aan steeds meer risicovolle digitale connectiviteit (ontwikkeling Internet of Medical Things (IoMT)).

⁶⁵² Dr. Mona Nilsson (2018), Swedish Radiation Protection Foundation: *'Regarding mechanism: It should be added that most studies (93 of 100 studies by 2015) showed that radiofrequency radiation cause oxidative stress.'* Comments from Swedish Radiation Protection Foundation on draft reports NTP. https://ntp.niehs.nih.gov/ntp/about_ntp/trpanel/2018/march/publiccomm/nilsson20180312.pdf

⁶⁵³ Zie ook het wetenschappelijk bewijs voor het ontstaan van rouleau-effect en het breken van de wanden van bloedcellen onder invloed van RFRam, zoals beschreven in het primaire beroepschrift on 7. *Ongefundeerde uitsluiting van het bestaan van EHS (Elektromagnetische Hyper Sensitiviteit).*

⁶⁵⁴ Ook de ICNIRP heeft vanaf het begin erkend dat amplitude-gemoduleerde RF-EMV (RFRam), zoals gebruikt bij draadloze technologie, biologisch (meer) actief zijn (dan niet gemoduleerde EMV): *'Compared to continuous-wave radiation, pulsed microwave-frequency fields with the same average rate of energy deposition in tissue are generally more active in producing a biological response, ...'*. ICNIRP Guidelines 1998, <http://www.icnirp.org/cms/upload/publications/ICNIRPmfgld.pdf>. Pagina 506.

⁶⁵⁵ *'For no lower limit of effect has been identified so far, below which an absence of nervous influences and other effects can be guaranteed.'* ('Tot dusverre is er nog geen ondergrens vastgesteld, waaronder een afwezigheid van zenuwinvloeden en andere effecten kan worden gegarandeerd.'). Mr. Bernd Irmfrid Budzinski en prof.dr.ing. Wilfried Kühling (2015). *White zones, free from mobile phone coverage – unrealistic or required by law?* https://kompetenzinitiative.com/wp-content/uploads/2019/08/White-Zones_Budzinski_Kuehling_Nov_2015.pdf. Pagina 10.

zonder toestemming binnendringen in huis en lichaam door RFRam een grove schending van artikel 10 lid 1 en artikel 11 Gw. Het recht op lichamelijke integriteit, het recht om 'nee' te zeggen tegen binnendringing in huis en lichaam, wordt met de draadloze technologie in het algemeen en met de landelijke dekking mobiel bereik in het bijzonder, onmiskenbaar geschonden.

Omdat er sprake is van een wetenschappelijke controverse, moet er met betrekking tot draadloze technologie gesproken worden van ambigue risico's als het gaat om fysieke veiligheid⁶⁵⁶. Het vormt een groot gevaar voor de volksgezondheid dat deze ambiguïteit wordt genegeerd en ontkend op basis van een uiterst controversiële veiligheidsclaim ICNIRP-limieten.

Omdat er geen wetenschappelijke zekerheid bestaat over de (mogelijke) gezondheidsschade die de aangetoonde biologische effecten van draadloze technologie kunnen veroorzaken, kan de gemeente mij niet als belanghebbende uitsluiten. Daarmee schendt ook zij artikel 10 lid 1 en artikel 11 van de Grondwet. Immers, mijn privédomein en fysieke grenzen worden niet geëerbiedigd en ik loop een gezondheidsrisico dat vanwege de wetenschappelijke controverse niet te ontkennen valt.

Het ten gunste van een snelle en voorspoedige uitrol van draadloze netwerken ontkennen van het belang van burgers zoals ik, maakt dat de hier genoemde Grondwetsartikelen systematisch worden geschonden. EHS-ers zijn al jarenlang in Nederland op de vlucht om aan deze schending van fysieke integriteit te ontsnappen. De dekkingseis van 98 % maakt dat zij in de realiteit van woonmogelijkheden vaak nergens meer naartoe kunnen vluchten om hun veiligheid te waarborgen. Daarmee wordt tegenover deze groep burgers (tegenover mij) niet alleen artikel 10 lid 1 en artikel 11 Gw geschonden, maar ook artikel 15 lid 1⁶⁵⁷, artikel 20 lid 1⁶⁵⁸ en artikel 21⁶⁵⁹ Gw. En meer in het algemeen, artikel 22 lid 1 Gw⁶⁶⁰ (zie ook 18.4. hiervoor). Iedereen loopt het risico als gevolg van de grootschalige, continue stralingsbelasting EHS- of andere gezondsklachten te ontwikkelen en in geval van DNA-schade is het risico zelfs levensbedreigend. Aangezien DNA-schade mogelijk veroorzaakt wordt door oxidatieve stress waarvan de causale relatie met blootstelling aan RFRam wetenschappelijk is aangetoond⁶⁶¹, *zijn de risico's voor iedereen reëel*. Het dwingend opleggen van stralingsrisico's zodanig dat er niet meer aan te ontsnappen valt, is in strijd met de tweezijdige Grondwettelijke verantwoordelijkheid van de overheid, zoals in onderstaande toelichting verwoord.

'Grondrechten kunnen worden onderverdeeld in klassieke grondrechten en in sociale grondrechten. Klassieke grondrechten bieden de burgers met name bescherming tegen de overheid, zoals het recht van vrije meningsuiting. Sociale grondrechten leggen opdrachten voor de overheid vast om voorzieningen te treffen voor het maatschappelijk functioneren van de burger, zoals de zorg van de overheid voor de bescherming van het milieu. Klassieke en sociale grondrechten vormen de uitdrukking van het beginsel dat de overheid in een

⁶⁵⁶ 'Ambigue risico's dienen zich aan waar wetenschappelijke of maatschappelijke controverses over risico's ontstaan.' Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2008). *Onzekere veiligheid. Verantwoordelijkheden rond fysieke veiligheid*, pagina 121.

⁶⁵⁷ Artikel 15 lid 1 Gw. Buiten de gevallen bij of krachtens de wet bepaald mag niemand zijn vrijheid worden ontnomen.

⁶⁵⁸ Artikel 20 lid 1 Gw. De bestaanszekerheid der bevolking en spreiding van welvaart zijn voorwerp van zorg der overheid.

⁶⁵⁹ Artikel 21 Gw. De zorg van de overheid is gericht op de bewoonbaarheid van het land en de bescherming en verbetering van het leefmilieu.

⁶⁶⁰ Artikel 22 lid 1 Gw. De overheid treft maatregelen ter bevordering van de volksgezondheid.

⁶⁶¹ Dr. Mona Nilsson (2018), Swedish Radiation Protection Foundation: 'Regarding mechanism: It should be added that most studies (93 of 100 studies by 2015) showed that radiofrequency radiation cause oxidative stress.' Comments from Swedish Radiation Protection Foundation on draft reports NTP.

https://ntp.niehs.nih.gov/ntp/about_ntp/trpanel/2018/march/publiccomm/nilsson20180312.pdf

rechtsstaat een tweezijdige verantwoordelijkheid heeft voor de vrijheid van de burger. Enerzijds moet zij deze respecteren. Anderzijds heeft de overheid de taak voorwaarden te scheppen voor het vrij functioneren van de burger.⁶⁶²

Artikel 10 lid 1 en artikel 11 Grondwet worden bekrachtigd door zowel het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM) artikel 5 lid 1 en 8 lid 1, als door artikel 1⁶⁶³, artikel 3 lid 1 en 2⁶⁶⁴, artikel 6⁶⁶⁵ en artikel 7⁶⁶⁶ van het Handvest voor de Grondrechten van de EU (juridisch bindend voor iedereen op grond van artikel 6 VEU⁶⁶⁷ en artikel 93 Grondwet^{668 669}).

19.2. Schending mensenrechten op grond van het EVRM

In hoofdstuk 10 heb ik laten zien dat artikel 8 lid 1 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM) in het antennebeleid onverminderd van kracht is. In dit verband is ook artikel 5 lid 1 EVRM van toepassing. Artikel 10 lid 1 en artikel 11 Grondwet worden als het ware bekrachtigd door deze internationale wetsartikelen ter bescherming van de rechten van de mens en zijn van belang bij het bepalen van het belang van burgers als het gaat om blootstelling aan draadloze technologie.

Artikel 5 lid 1 EVRM stelt dat ieder recht heeft op vrijheid en veiligheid van zijn persoon en dat niemand zijn vrijheid mag worden ontnomen.⁶⁷⁰ Artikel 8 lid 1 EVRM bepaalt dat iedereen recht heeft op respect voor zijn privé- en gezinsleven, zijn huis (en zijn correspondentie).⁶⁷¹ Het 'Besluit bouwvergunningvrije en licht-bouwvergunningplichtige bouwwerken' schendt beide internationaal geldende wetsartikelen, bedoeld om de rechten van de mens te beschermen. Het

⁶⁶² Grondwet voor het Koninkrijk der Nederlanden 2018. Toelichting, pagina 39.

https://www.denederlandsegrondwet.nl/9353000/1/j4nvih7l3kb91rw_j9vkl1oucfc6v2/vkwrfdbpvatz/f=/web_119406_grondwet_koninkrijk_nl.pdf

⁶⁶³ Artikel 1. Handvest grondrechten EU. De menselijke waardigheid is onschendbaar. Zij moet worden geëerbiedigd en beschermd.

⁶⁶⁴ Artikel 3. Handvest grondrechten EU. Lid 1. Eenieder heeft recht op lichamelijke en geestelijke integriteit. Lid 2. In het kader van de geneeskunde en de biologie moeten met name worden nageleefd: de vrije en geïnformeerde toestemming van de betrokkene, volgens de bij de wet bepaalde regels. (...).

⁶⁶⁵ Artikel 6. Handvest grondrechten EU. Eenieder heeft recht op vrijheid en veiligheid van zijn persoon.

⁶⁶⁶ Artikel 7. Handvest grondrechten EU. Eenieder heeft recht op eerbiediging van zijn privé-leven, zijn familie- en gezinsleven, zijn woning en zijn communicatie.

⁶⁶⁷ Artikel 6 lid 1 VEU. De Unie erkent de rechten, vrijheden en beginselen die zijn vastgesteld in het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie van 7 december 2000, als aangepast op 12 december 2007 te Straatsburg, dat dezelfde juridische waarde als de Verdragen heeft.

De bepalingen van het Handvest houden geenszins een verruiming in van de bevoegdheden van de Unie zoals bepaald bij de Verdragen.

De rechten, vrijheden en beginselen van het Handvest worden uitgelegd overeenkomstig de algemene bepalingen van titel VII van het Handvest betreffende de uitlegging en toepassing ervan, waarbij de in het Handvest bedoelde toelichtingen, waarin de bronnen van deze bepalingen vermeld zijn, terdege in acht genomen worden

⁶⁶⁸ Artikel 93 Gw. Bepalingen van verdragen en van besluiten van volkenrechtelijke organisaties, die naar haar inhoud een ieder kunnen verbinden, hebben verbindende kracht nadat zij zijn bekendgemaakt.

⁶⁶⁹ Toelichting artikel 93 Gw. 'Bepalingen van verdragen en van besluiten van volkenrechtelijke organisaties, die naar haar inhoud een ieder kunnen verbinden, hebben verbindende kracht nadat zij zijn bekendgemaakt. Zulke bepalingen hebben, met andere woorden, zonder nadere tussenkomst van de nationale wetgever rechtstreekse werking waar iedereen zich aan moet houden.'

<https://www.denederlandsegrondwet.nl/9353000/1/j9vkl1oucfc6v2/vkja9cxpwt>

⁶⁷⁰ Artikel 5 lid 1 EVRM. Een ieder heeft recht op vrijheid en veiligheid van zijn persoon. Niemand mag zijn vrijheid worden ontnomen.

⁶⁷¹ Artikel 8 lid 1 EVRM. Iedereen heeft recht op respect voor zijn privé- en gezinsleven, zijn huis en zijn correspondentie.

besluit leidt immers tot gedwongen stralingsbelasting die het privéleven en lichaam (en wat is meer privé dan dat?) binnendringt zonder dat de zekerheid gegeven kan worden dat de gezondheid *op geen enkele wijze in gevaar kan komen*. Integendeel. Inmiddels waarschuwt de meerderheid van de wetenschappelijke gemeenschap die zich bezighoudt met de gezondheidsrisico's van EMV⁶⁷² voor ernstige gezondheidsschade.

Dat er in de afgelopen decennia steeds meer burgers zijn geweest die in Nederland op de vlucht sloegen om aan stralingsbelasting te ontkomen en dat burgers gedwongen zijn hun huis zo af te schermten dat ze als het ware 'ondergedoken' in een kooi van Faraday leven en nauwelijks nog een stap buiten hun woning kunnen zetten, dient als een ernstige beroving van de vrijheid te worden beschouwd.

Het 'Besluit bouwvergunningvrije en licht-bouwvergunningplichtige bouwwerken' dient derhalve als een schending van de mensenrechten te worden beschouwd en elk hierop gebaseerd beleid (ook lokaal), dient als ondeugdelijk te worden afgewezen.

De wetenschap heeft geen ondergrens kunnen vaststellen waarop ons zenuwstelsel *niet* op RFRam reageert. Dit betekent dat de biologie van ons lichaam er sowieso bij betrokken is en dat op grond van artikel 3 lid 2 Handvest grondrechten EU een 'geïnformeerde toestemming' van betrokkenen noodzakelijk is.

19.3. Schending mensenrechten vs vrije geïnformeerde toestemming op grond van het Handvest grondrechten EU

In het primaire beroepschrift en onder 18.11. van deze 'Nadere toelichting en onderbouwing' heb ik al stilgestaan bij de betekenis van artikel 3 lid 1 en 2 van het 'Handvest van de grondrechten van de EU' als het gaat om de blootstelling aan RFRam. Artikel 3 lid 1⁶⁷³ bepaalt dat eenieder recht heeft op lichamelijke en geestelijke integriteit en artikel 3 lid 2⁶⁷⁴ dat in het kader van de biologie met name moet worden nageleefd: de vrije en geïnformeerde toestemming van de betrokkene, volgens de bij de wet bepaalde regels.

Omdat de wetenschappelijke wereld geen ondergrens kan vaststellen waarop ons

⁶⁷² Lennart Hardell's blog, 7 januari 2020. A blog about environmental and health related research. *Letter on Expert evaluations on health risks from radiofrequency electromagnetic fields RF-EMF) and 5G.*

<https://lennarthardellenglish.wordpress.com/2020/01/15/letter-on-expert-evaluations-on-health-risks-from-radiofrequency-electromagnetic-fields-rf-emf-and-5g/>

⁶⁷³ Artikel 3 lid 1. Handvest grondrechten EU. Eenieder heeft recht op lichamelijke en geestelijke integriteit.

⁶⁷⁴ Artikel 3 lid 2. Handvest grondrechten EU. In het kader van de geneeskunde en de biologie moeten met name worden nageleefd: de vrije en geïnformeerde toestemming van de betrokkene, volgens de bij de wet bepaalde regels. (...).

zenuwstelsel *niet* op RFRam reageert⁶⁷⁵, is er sowieso sprake van biologische effecten van betrokkenen. *Iedereen die bestraald wordt, ondervindt tenminste effecten van zijn of haar zenuwstelsel.* Daarmee dient te worden vastgesteld dat de telecomindustrie en de overheid zich op het terrein van de biologie van de mens begeben, wat conform artikel 3 lid 2 Handvest grondrechten EU een 'vrije geïnformeerde toestemming' van de betrokkenen vereist. Van een dergelijke geïnformeerde toestemming is op dit moment echter geen sprake, waaruit volgt dat de overheid en de industrie ook hier onrechtmatig handelen.

Naast artikel 3 lid 1 en 2, dienen ook artikel 1⁶⁷⁶, artikel 6⁶⁷⁷ en artikel 7⁶⁷⁸ van het Handvest grondrechten EU, op grond van dezelfde argumenten zoals aangedragen bij artikel 10 lid 1 en artikel 11 Grondwet en artikel 5 lid 1 en artikel 8 lid 1 EVRM, als geschonden te worden beschouwd.

Met de dichtheid aan antennes die het kabinet bij 5G voor ogen heeft, zal de schending van de fysieke integriteit en de in nationale en internationale wetgeving vastgelegde mensenrechten een dieptepunt bereiken, met de reële dreiging van ongekende schade. Ik dring er bij u, zijnde de rechterlijke macht, op aan er alles aan te doen om het zover niet te laten komen en mij als belanghebbende te (h)erkennen. Burgers hebben houvast nodig om voor hun belang op te kunnen komen, wat uiteraard alleen mogelijk is als dat belang wordt (h)erkend.

⁶⁷⁵ *'For no lower limit of effect has been identified so far, below which an absence of nervous influences and other effects can be guaranteed.'* ('Tot dusverre is er nog geen ondergrens vastgesteld, waaronder een afwezigheid van zenuwinvloeden en andere effecten kan worden gegarandeerd.'). Mr. Bernd Irmfrid Budzinski en prof.dr.ing. Wilfried Kühling (2015). *White zones, free from mobile phone coverage – unrealistic or required by law?* https://kompetenzinitiative.com/wp-content/uploads/2019/08/White-Zones_Budzinski_Kuehling_Nov_2015.pdf. Pagina 10.

⁶⁷⁶ Artikel 1. Handvest grondrechten EU. De menselijke waardigheid is onschendbaar. Zij moet worden geëerbiedigd en beschermd.

⁶⁷⁷ Artikel 6. Handvest grondrechten EU. Eenieder heeft recht op vrijheid en veiligheid van zijn persoon.

⁶⁷⁸ Artikel 7. Handvest grondrechten EU. (Juridisch bindend op grond van artikel 6 VEU en artikel 93 Grondwet.)

20. Ongefundeerde veiligheidsclaims UMTS-netwerk door VROM werken nog steeds door

In hoofdstuk 5 van deze 'Nadere toelichting en onderbouwing' heb ik laten zien hoe de Gezondheidsraad naar aanleiding van het TNO- of CoFAM⁶⁷⁹-onderzoek uit 2003⁶⁸⁰ het 'welbevinden' uit de WHO-definitie van gezondheid schraptte. Met een ruimere marge op gezondheidsrisico's gaf de Gezondheidsraad vervolgens aan de regering het advies om in het antennebeleid pas maatregelen te nemen 'als sprake is van objectief-aantoonbare opwekking of vergroting van lichamelijke of psychische klachten'.⁶⁸¹

In dit hoofdstuk wil ik laten zien hoe de uitkomsten van het TNO-onderzoek (CoFAM I) middels ongefundeerde claims van veiligheid op basis van het 'Zwitserse vervolgonderzoek' (CoFAM II) door de toenmalige staatssecretaris van VROM werden gepareerd. Dit met als enige doel om de verdere uitrol van het UMTS-netwerk zeker te stellen. Omdat de toen gemaakte veiligheidsclaims nog altijd doorwerken in de huidige perceptie van de risico's, is het voor het bepalen van mijn belang noodzakelijk om de onrechtmatigheid van deze veiligheidsclaim te doorzien.

20.1. TNO-resultaten als politiek probleem

In hoofdstuk 18 van deze 'Nadere toelichting en onderbouwing' heb ik een beeld geschetst van het politieke klimaat tijdens de totstandkoming van het nationaal antennebeleid. Het was dat politieke klimaat waarin de uitkomsten van het TNO-onderzoek hun weg moesten vinden. Omdat het kabinet flink had ingezet op een soepele uitrol van het UMTS-netwerk, vormde het TNO-onderzoek, waarin effecten waren gevonden op zowel het welbevinden als op de cognitieve functies, een groot politiek probleem. In het rapport 'Democratie en risico', een onderzoek binnen het *NWO programma Omstreden Democratie* uit 2010, lezen we:

'Na de veiling van de UMTS-frequenties en het antennebeleid uit 2000, begint in 2003 de plaatsing van UMTS-zendinstallaties. Precies op dat moment komen de resultaten naar buiten van het TNO-onderzoek naar de gezondheidseffecten van GSM- en UMTS-velden (Zwamborn, Vossen et al. 2003). Het TNO- of CoFAM (Cognitive Functions And Mobiles) onderzoek wordt door alle betrokken, op websites, in kranten, op televisie en in de Tweede Kamer uitvoerig besproken. Het volgt op de motie Wagenaar uit 2000, waarin hij de Tweede Kamer vraagt om onderzoek naar de gezondheidseffecten van GSM- en UMTS-technologie.'⁶⁸²

Na alle moeite die het kabinet zich had getroost om het Nationaal Antennebeleid vorm te geven en de uitrol van het UMTS-netwerk met het 'Besluit bouwvergunningvrije en licht-bouwvergunningplichtige bouwwerken' zeker te stellen, riep het TNO-onderzoek de vrees op dat er alsnog een kink in de kabel zou komen. Het beleid ging er immers vanuit dat er geen reden was

⁶⁷⁹ COFAM: COgnitive Functions and Mobiles.

⁶⁸⁰ Prof. Dr. Ir. A.P.M. Zwamborn e.a. (2003). *Effects of Global Communication system radio-frequency fields on Well Being and Cognitive Function of human subjects with and without subjective complaints*. TNO Physics and Electronics Laboratory.

⁶⁸¹ Gezondheidsraad (2004). *TNO-onderzoek naar effecten van GSM- en UMTS-signalen op welbevinden en cognitie*. Beoordeling en aanbevelingen voor nader onderzoek. Pagina 12.

⁶⁸² Bröer e.a. (2010). *Democratie en risico. Gezondheidsrisico's, beleid en protesten tegen mobiele telefoniezendmasten*. Onderzoek binnen het NWO programma Omstreden Democratie. Pagina 33.

tot voorzorgsmaatregelen, omdat er 'geen aanwijzingen' waren voor schadelijke effecten. Omdat de Gezondheidsraad in haar adviesrapport aangaf dat 'het TNO-onderzoek erop duidt dat UMTS-blootstelling wellicht tot gezondheidseffecten leidt'⁶⁸³ zou het gerechtvaardigd zijn geweest als het kabinet vanuit haar Grondwettelijk bepaalde zorgplicht een pas op de plaats had gemaakt en er een moratorium zou zijn afgesproken om 'de onzekerheden te articuleren' (WRR 2008). Maar dat is niet wat er gebeurt.

'De ministeries, de Gezondheidsraad, de VNG en de providers besluiten al kort na het verschijnen van het TNO-rapport door te gaan met de invoering van UMTS-technologie. Ook vraagt de rijksoverheid de Gezondheidsraad meteen informeel en later ook formeel om advies. Men spreekt verder af om op vergelijkbare wijze over het TNO-onderzoek te spreken: er wordt een "communicatiestrategie" bedacht. Onderdeel daarvan is dat er kanttekeningen worden geplaatst bij het TNO-onderzoek⁶⁸⁴. Ook pleiten overheid en providers voor meer onderzoek. Er zijn intensieve contacten tussen het rijk en de providers. Met name KPN is mede door de hoge prijs van de UMTS-frequenties in financiële problemen. Alleen al om die reden moet en zal de uitrol doorgaan.'⁶⁸⁵

Minister Brinkhorst van Economische Zaken, die na de verkoop van 6 miljard aan frequentiegebieden er ook verantwoordelijk voor is dat die frequenties ook daadwerkelijk door de telecomproviders gebruikt kunnen worden, schrijft op 30 september 2003 over het TNO-onderzoek in een brief aan de Tweede Kamer:

'Deze resultaten worden door ons serieus genomen, maar kunnen nu niet leiden tot definitieve beleidsconclusies. Onderzoeken als deze dienen op verschillende wijzen gevalideerd te worden. Zij dienen besproken te worden in internationaal verband. Het is van groot belang aandacht te schenken aan de vraagstelling of er daadwerkelijk, en zo ja in welke mate, een (blijvend) effect op de gezondheid is.'⁶⁸⁶

Dat het onderzoek in internationaal verband besproken moet worden, had een moratorium niet in de weg hoeven staan. Integendeel. Het kabinet zou daarmee haar zorg- en zorgvuldigheidsplicht naar burgers hebben vervuld. Echter, het advies van de Gezondheidsraad om het bewijs van 'objectief-aantoonbare opwekking of vergroting van lichamelijke of psychische klachten' af te wachten alvorens in te grijpen, maakt het mogelijk om, *vooruitlopend* op meer duidelijkheid over gezondheidsrisico's, met de uitrol van het UMTS-netwerk door te gaan. In een brief van 23 november 2004 aan de Tweede Kamer neemt minister Brinkhorst dankbaar de conclusies uit het adviesrapport van de Gezondheidsraad over. Conclusies die nog altijd onjuist in de jurisprudentie worden geïnterpreteerd⁶⁸⁷.

'De Gezondheidsraad komt tot de slotsom dat op grond van de resultaten van het TNO-onderzoek niet kan worden vastgesteld of er een oorzakelijk verband bestaat tussen blootstelling aan elektromagnetische velden enerzijds en vermindering van welbevinden of schade voor de gezondheid anderzijds.'⁶⁸⁸

⁶⁸³ Gezondheidsraad (2004). TNO-onderzoek naar effecten van GSM- en UMTS-signalen op welbevinden en cognitie. Beoordeling aan aanbevelingen voor nader onderzoek. Pagina 27.

⁶⁸⁴ Merk op dat hier een strategie wordt gevolgd vergelijkbaar met die van het WHO EMV-Project nadat de IARC RF-EMV classificeerde als 'mogelijk kankerverwekkend' (zie 13.2).

⁶⁸⁵ Bröer e.a. (2010). *Democratie en risico. Gezondheidsrisico's, beleid en protesten tegen mobiele telefoniezendmasten*. Onderzoek binnen het NWO programma Omstreden Democratie. Pagina 33.

⁶⁸⁶ Brief van de minister van Economische Zaken op 30 september 2003 (ez03000512). Aangehaald in: Bröer e.a., *ibidem*.

⁶⁸⁷ Zie ECLI:NL:RBZUT:2010:BM7185 zoals besproken in Deel I, 5.1. *Vermindering welbevinden geen criterium voor Gezondheidsraad*.

⁶⁸⁸ Brief van de Minister van Economische Zaken (L.J. Brinkhorst) aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten Generaal, 23 november 2004. Tweede Kamer, vergaderjaar 2004 – 2005, 27 561 en 28 089, nr. 20. (Cursief: WdJ.)

Eerder heb ik laten zien dat de hier aangehaalde conclusie, met het oog op politiek, economisch of maatschappelijk voordeel (dat wil zeggen, vanuit buitenwetenschappelijke afwegingen) makkelijk vertaald kan worden in de vaststelling dat een oorzakelijk verband tussen draadloze technologie en gezondheidsklachten ontbreekt, in plaats van zich te realiseren dat een oorzakelijk verband op basis van *dit soort (provocatie-)onderzoek niet kan worden vastgesteld, maar ook niet uitgesloten*. En volgens een briefrapport van het RIVM/LSO⁶⁸⁹ kan causaliteit op basis van een dergelijk provocatie-onderzoek zelfs überhaupt niet worden onderzocht (zie 20.3 hierna).

Naar aanleiding van het TNO-rapport komt de Tweede Kamer met vragen. GroenLinks, PvdA en SP willen weten hoeveel masten er zijn en vragen minister Brinkhorst om de plaatsing ervan stop te zetten. De minister reageert daarop met een herhaling van zijn standpunt zoals in de hiervoor aangehaalde brief van 30 september 2003. Hoewel in 2004 nieuwe Kamervragen volgen over de mogelijke gezondheidseffecten, over de berichten in de media⁶⁹⁰ en over het vervolgonderzoek op de TNO-studie, wordt door de minister niet ingegrepen op de uitrol van het UMTS-netwerk. Dit roept een golf van protesten op bij zowel burgers als gemeenten. Binnen tal van gemeenten treden problemen op bij de plaatsing van antenne-installaties. In interviews met ambtenaren wordt een aantal van maar liefst 70 gemeenten genoemd.⁶⁹¹ Hoewel antenne-installaties < 5 meter vergunningsvrij kunnen worden geplaatst, sluiten diverse woningbouwverenigingen zich aan bij het lokale verzet van gemeente en burgers en weigeren hun gebouwen ter beschikking te stellen aan telecomproviders.⁶⁹²

Een beleidsmedewerker van Woningbouwvereniging de Alliantie in Amsterdam Oud-Zuid zegt over het besluit om vooralsnog geen nieuwe antenne-installaties op haar eigendommen te laten plaatsen:

'In de vergadering van het bewonersoverleg komen er verschillende incidenten aan de orde en toen hebben we de balans opgemaakt: Het was het ons niet waard, er is onrust, al of niet bewezen, dat is een feit, de onrust is een feit, en weegt niet op tegen de inkomsten. En toen hebben we het besluit genomen om geen nieuwe masten meer te plaatsen.'⁶⁹³

Ondanks het 'Besluit bouwvergunningsvrije en licht-bouwvergunningplichtige bouwwerken' blijft gezondheidsbescherming van burgers lokaal een rol spelen, waarbij gemeenten vanuit hun ongerustheid en lokale verantwoordelijkheid weigeren zich uitsluitend tot de ruimtelijk-planologische aspecten en visuele inpasbaarheid van antenne-installaties te beperken.

20.2. Kabinet kadert verantwoordelijkheid EMV en gezondheid af

Hoewel het 'Besluit bouwvergunningsvrije en licht-bouwvergunningplichtige bouwwerken' in

⁶⁸⁹ M.J.M.Pruppers e.a. (2006). RIVM/LSO-briefrapport. *Blootstelling aan elektromagnetische velden van UMTS basisstations: welbevinden en cognitieve functies. Beoordeling van het 'Zwitserse onderzoek'*. Pagina 8.

⁶⁹⁰ De Metro van 18 augustus 2004 kopt bijvoorbeeld met 'Drie keer zoveel kanker bij GSM-masten'.

⁶⁹¹ Broër e.a. (2010). *Democratie en risico. Gezondheidsrisico's, beleid en protesten tegen mobiele telefoniezendmasten. Onderzoek binnen het NWO programma Omstreden Democratie*. Pagina 79.

⁶⁹² Ibidem, pagina 33 - 34.

⁶⁹³ Ibidem, pagina 50.

strijd is met de in de Nota Nationaal Antennebeleid afgegeven waarborg tot lokale preventieve en repressieve toetsing en daarmee in strijd met de zekerheid dat gemeenten de beleidsvrijheid behouden om 'de *primaire zorg* te dragen voor het beschermen van de gezondheid, het leefmilieu en de veiligheid van de burgers op hun grondgebied' (zie 18.2), werd in een brief van minister Brinkhorst van 7 maart 2005 aan de Tweede Kamer op grond van dit (onrechtmatige) besluit de eerste stap gezet in het op landelijk niveau afkaderen van de verantwoordelijkheid op het gebied van elektromagnetische velden en gezondheid:

'Graag wil ik in deze brief eventuele onduidelijkheid wegnemen over de verdeling van verantwoordelijkheden binnen het kabinet met betrekking tot het onderwerp elektromagnetische velden. De Staatssecretaris van VROM heeft met de Minister van VWS onderling nogmaals afgesproken dat de staatssecretaris verantwoordelijk is voor het beleid met betrekking tot de gezondheidsaspecten van elektromagnetische velden afkomstig van antennes, zoals basisstations en omroepzenders. Ik ben verantwoordelijk voor het Nationale Antennebeleid en voor het toezicht op de veiligheidsaspecten van eindapparatuur van mobiele communicatie op de Nederlandse markt.'⁶⁹⁴

Nu de verantwoordelijkheden waren bepaald, werden gemeenten in een gezamenlijke brief van 5 oktober 2005 door minister Brinkhorst en staatssecretaris Van Geel (VROM) gesommeerd om aan het Nationaal Antennebeleid mee te werken.

'(...) zolang er geen bewijs is en er ook onvoldoende aanwijzingen zijn dat GSM- en UMTS-masten schadelijk zijn voor de gezondheid, ziet het kabinet geen reden om het nationaal antennebeleid aan te passen. Wij verwachten van u dat u meewerkt aan de uitvoering van dit beleid, vanzelfsprekend met aandacht voor wat er leeft in uw gemeente.'⁶⁹⁵

De 'bijna autoritaire politieke stijl met betrekking tot UMTS-masten', waarover in het NWO-rapport 'Democratie en risico' gesproken wordt⁶⁹⁶, is hier duidelijk voelbaar. Hoe lokaal omgegaan moet worden met het spanningsveld tussen de hier uitgesproken verwachting van medewerking aan de uitrol van antenne-installaties enerzijds en 'aandacht voor wat er leeft in de gemeente', namelijk voor de ongerustheid en het verzet van burgers anderzijds, wordt niet toegelicht. Het vervolgonderzoek op de TNO-studie wordt aan gemeenten in het vooruitzicht gesteld, maar erg veel houvast wordt gemeenten daarbij niet gegeven.

'Gemeenten waar niet langer UMTS-masten worden geplaatst, geven aan onder andere te wachten op de uitkomsten van dit Zwitserse onderzoek. De resultaten van dit onderzoek worden op zijn vroegst eind 2005 bekend. Het is echter zeer de vraag of dit onderzoek een definitief antwoord zal geven op de vraag of UMTS-antennes wel of niet een risico vormen voor de volksgezondheid. Er is al zo veel onderzoek gedaan. Het onderzoek zal wel meer kennis opleveren en zal naar alle waarschijnlijkheid ook weer leiden tot verdere vervolgstudies. De Nederlandse overheid wordt door de Gezondheidsraad geadviseerd over eventueel te ondernemen stappen.'⁶⁹⁷

⁶⁹⁴ Brief van de Minister van Economische Zaken (L.J. Brinkhorst) aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Den Haag, 7 maart 2005. Kamerstuk 27 561, nr. 22.

⁶⁹⁵ Brief van Staatssecretaris drs. P.L.B.A. van Geel van VROM en Minister mr. L.J. Brinkhorst van Economische Zaken aan gemeenten d.d. 5 oktober 2005, kenmerk: SAS/2005184985. <https://www.rivm.nl/sites/default/files/2018-11/Gezondheidsrisico%27s%20RF%20EM%20Velden%20van%20zendinrichtingen%20voor%20mobiele%20telecommunicatie%20%26%20omroep%20-%20Bijlage%204.pdf>.

⁶⁹⁶ Bröer e.a. (2010). *Democratie en risico. Gezondheidsrisico's, beleid en protesten tegen mobiele telefoniezendmasten*. Onderzoek binnen het NWO programma Omstreden Democratie. Pagina 69.

⁶⁹⁷ Brief van Staatssecretaris drs. P.L.B.A. van Geel van VROM en Minister mr. L.J. Brinkhorst van Economische Zaken aan gemeenten d.d. 5 oktober 2005, kenmerk: SAS/2005184985. <https://www.rivm.nl/sites/default/files/2018->

Met andere woorden, de boodschap van de minister en staatssecretaris aan de lokale overheden is: De risico's van UMTS-antennes zijn onduidelijk, dat zal nog wel even het geval zijn, maar de verantwoordelijkheid is niet aan u en wij verwachten uw medewerking zolang er geen 'hard bewijs' is van schade.

20.3. 'Zwitsers' replicatie-onderzoek of CoFAM II moet uitkomst bieden

Op 6 juni 2006 komt het ministerie van VROM met een persbericht naar buiten over het 'Zwitserse replicatieonderzoek' (CoFAM II). In onderstaand kader heb ik dit persbericht letterlijk uit het NWO-rapport 'Democratie en risico' overgenomen, inclusief de kritische markeringen van Bröer e.a.

'Vet gemarkeerd is de stellige ontkenning van gezondheidseffect in de eerste alinea's. In de derde alinea komt dan de positie aan de orde die zo stellig ontkend moet worden: het TNO-/CoFAM I onderzoek. We hebben onderstreept waar dit onderzoek afgezwakt wordt. De combinatie van stelligheid over CoFAM II en relativisering van CoFAM I is de opmaat voor de "beleidsconclusie" dat gemeenten masten moeten plaatsen. De reactie op lokale conflicten is cursief gedrukt.'⁶⁹⁸

Geen enkel effect UMTS-straling op gezondheid

Er is **geen enkele aanwijzing** dat UMTS-velden gezondheidsklachten (zoals hoofdpijn, vermoeidheid of duizeligheid), een slechter geheugen of verminderde reactiesnelheid veroorzaken. Dat constateren onafhankelijke onderzoekers van de Zwitserse Stichting voor onderzoek naar Mobiele Communicatie in het Zwitsers 'replicatieonderzoek naar effecten van UMTS op welbevinden en cognitie'.

Staatssecretaris Van Geel (VROM) heeft de resultaten van dit zogeheten CoFAM-II onderzoek, mede namens minister Brinkhorst (Economische Zaken) en staatssecretaris Van Hoof (Sociale Zaken), dinsdag naar de Tweede Kamer gestuurd. De resultaten van dit CoFAM-II onderzoek, geleid door dr. Peter Achermann van de Universiteit van Zürich, zijn eenduidig en helder. Er is **geen enkel verband** tussen gezondheidsklachten en blootstelling aan UMTS-signalen. De resultaten zijn in lijn met wat de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) stelt; basisstations en draadloze technologieën hebben **geen korte of lange termijneffecten** op de gezondheid. Staatssecretaris van Geel is blij met de duidelijkheid: "Ik begrijp dat mensen zich zorgen maken, maar er is **geen effect, ook niet een beetje**".

Het CoFAM-II onderzoek volgt op het verkennend onderzoek van TNO uit 2003 (CoFAM-I), en de aanbevelingen van de Gezondheidsraad. Uit het TNO-onderzoek bleek dat UMTS-straling statistisch gezien mogelijk een effect zou hebben op het welbevinden. Volgens de Gezondheidsraad viel er echter niet uit af te leiden dat er een oorzakelijk verband was tussen gezondheidsklachten en blootstelling aan UMTS-velden. Bovendien was er twijfel over de opzet van het TNO-onderzoek. Desondanks leidde dit tot veel **maatschappelijke onrust**. Verschillende

[11/Gezondheidsrisico%27s%20RF%20EM%20Velden%20van%20zendinrichtingen%20voor%20mobiele%20telecommunicatie%20%26%20omroep%20-%20Bijlage%204.pdf](#).

⁶⁹⁸ Bröer e.a. (2010). *Democratie en risico. Gezondheidsrisico's, beleid en protesten tegen mobiele telefoniezendmasten*. Onderzoek binnen het NWO programma Omstrede Democratie. Pagina 36 – 37.

gemeenten waren er **huiverig voor nieuwe UMTS-antennes te plaatsen**. Dit was voor Van Geel mede aanleiding om nieuw, uitgebreid en onafhankelijk onderzoek te vragen. Met de resultaten van dit onderzoek gaat de bewindsman ervan uit dat er **voor gemeenten geen belemmeringen zijn nieuwe antennes te plaatsen**. De Rijksoverheid gaat onder coördinatie van VROM een breed onderzoeksprogramma opzetten rond elektromagnetische velden en gezondheid. Niet omdat er reden is voor zorg, maar om een brede expertise te ontwikkelen en een vinger aan de pols te houden bij nieuwe ontwikkelingen. Verder komt er een wetenschappelijk kennisplatform waar burgers, overheden en het bedrijfsleven zich tot kunnen wenden voor vragen.

Persbericht VROM, 6 juni 2006.

(Overgenomen uit: Broër e.a. (2010). *Democratie en risico. Gezondheidsrisico's, beleid en protesten tegen mobiele telefoniezendmasten*. Onderzoek binnen het NWO programma Omstrede Democratie, pagina 37.)

Door de markeringen die de auteurs van het NWO-rapport hebben aangebracht, geeft het persbericht, dat door de argeloze lezer waarschijnlijk als goed nieuws wordt ontvangen, een vervelend onderbuikgevoel. En dat is terecht. Het persbericht doet ongefundeerde claims, geeft een vertekend beeld van de uitkomsten van de onderzoeksrapporten en trekt ongerechtvaardigde conclusies, wat in strijd is met de wetenschappelijke integriteit. De alternatieve visie van TNO (CoFAM I) wordt afgezwakt, de resultaten van het 'Zwitserse onderzoek' (CoFAM II) worden gunstiger voorgesteld dan ze zijn en onzekerheidsmarges worden niet genoemd. Daarbij wordt elk gezondheidsrisico ontkend en worden de belangen van wetenschap en samenleving geschaad. Het vertekende beeld dat met het persbericht wordt geschetst leidt tot een onjuiste beeldvorming bij media, beleidsmakers en burgers en bij iedereen die werkzaam is binnen de ICT en telecomindustrie. En in het verlengde daarvan leidt het mogelijk tot schade aan mens, dier en milieu, doordat ze de wetenschappelijke infrastructuur schendt, waardoor ten aanzien van de uitrol van antenne-installaties geen adequaat risicobeleid kan worden gevoerd. Met andere woorden, het ministerie van VROM speelt hoog spel om de lokale weerstanden tegen uitrol van het UMTS-netwerk weg te nemen.

'De rijksoverheid hoopt dat het CoFAM II onderzoek lokale acties zal stoppen. Een vergelijkbare tekst⁶⁹⁹ is daarom ook nog eens aan alle gemeentebesturen gestuurd. Het persbericht probeert zekerheid en eenduidigheid tot stand te brengen door eerst zes keer hetzelfde te stellen en dan door op vier manieren de kwaliteit van het TNO-onderzoek te relativeren. Tegelijkertijd noemt het persbericht het Zwitsers onderzoek echter een "replicatieonderzoek". Een replicatie van een twijfelachtig onderzoek?'⁷⁰⁰

Laten we de 'stellige ontkenningen van gezondheidseffecten' van VROM, die door Broër e.a. in het persbericht zijn gemarkeerd, eens vergelijken met enkele bevindingen uit het CoFAM II-onderzoek (zie ook hoofdstuk 8. *Nocebo als verklaringsmodel gezondheidsklachten ondeugdelijk*).⁷⁰¹

1. VROM: 'Er is *geen enkele aanwijzing* dat UMTS-velden gezondheidsklachten, een slechter geheugen of verminderde reactiesnelheid veroorzaken.'

⁶⁹⁹ Als van het persbericht.

⁷⁰⁰ Broër e.a. (2010). *Democratie en risico. Gezondheidsrisico's, beleid en protesten tegen mobiele telefoniezendmasten*. Onderzoek binnen het NWO programma Omstrede Democratie. Pagina 37.

⁷⁰¹ Hoewel deze bevindingen er in het artikel niet erg dik bovenop liggen en duidelijk is dat de onderzoekers (zie ook 20.4) ze bij voorkeur wegrelativeren, kunnen ze niet worden ontkend en vereist de wetenschappelijke integriteit dat met de hier genoemde onzekerheden rekening wordt gehouden.

*CoFAM II: 'In de huidige studie, was snelheid beïnvloed in de sensitieve groep in een van de zes cognitieve taken en nauwkeurigheid in de niet-sensitieve groep in een van de vijf taken.'*⁷⁰²

2. VROM: 'Er is geen enkel verband tussen gezondheidsklachten en blootstelling aan UMTS-signalen.

CoFAM II: 'Samengevat vonden wij geen causale relatie tussen RF-EMV en een vermindering van welbevinden of schadelijke gezondheidseffecten onder de gegeven blootstellingslimieten, maar we kunnen een effect van UMTS-achtige EMV op de hersenfunctie niet uitsluiten. De beschreven effecten waren zwak en niet consistent in de twee groepen van sensitieve en niet-sensitieve personen.'^{703 704}

3. VROM: 'Basisstations en draadloze technologieën hebben geen korte of langetermijneffecten op de gezondheid.'

*CoFAM II: 'Wat betreft de implicaties voor de publieke gezondheid vanwege de wijdverbreide blootstelling in het levende milieu, kunnen op basis van de huidige studie geen conclusies getrokken worden over langetermijn effecten van UMTS-basisstationachtige EMV, aangezien alleen een kortetermijn blootstelling is toegepast.'*⁷⁰⁵

4. VROM: 'Er is geen effect, ook niet een beetje.'

*CoFAM II: '(...) ook wij rapporteren een effect op snelheid in een van de zes taken en een effect op nauwkeurigheid in een van de vijf taken. Om die reden komt geen helder beeld uit de twee studies naar voren over reproduceerbare effecten van blootstellingscondities of cognitieve taken.'*⁷⁰⁶

CoFAM II: Hoewel de onderzoekers menen dat er sprake is van toeval, omdat er na meerdere eindpunt aanpassing⁷⁰⁷ geen significantie wordt bereikt, kunnen zij 'een feitelijke conditie x sessie interactie in de CRT⁷⁰⁸ in sensitieve subjecten niet uitsluiten en, op eenzelfde manier kunnen we dat niet wat betreft een gezondheidseffect in de 1-back task⁷⁰⁹ in niet-

⁷⁰² Sabine J. Regel et al., *UMTS Base Station-like Exposure, Well-Being, and Cognitive Performance*. Environmental Health Perspectives, vol 114 (8), augustus 2008. Pagina 1274. (Vertaling citaat: WdJ.)

⁷⁰³ Ibidem, pagina 1275.

⁷⁰⁴ Volgens het RIVM/LSO-briefrapport is het onderzoeken van een causale relatie op basis van de resultaten van een dergelijk provocatie-onderzoek überhaupt niet mogelijk.

M.J.M. Pruppers e.a. (2006). RIVM/LSO-briefrapport. *Blootstelling aan elektromagnetische velden van UMTS basisstations: welbevinden en cognitieve functies. Beoordeling van het 'Zwitserse onderzoek'*. Pagina 8.

⁷⁰⁵ Sabine J. Regel et al., *UMTS Base Station-like Exposure, Well-Being, and Cognitive Performance*. Environmental Health Perspectives, vol 114 (8), augustus 2008. Pagina 1275. (Vertaling citaat: WdJ.)

⁷⁰⁶ Ibidem.

⁷⁰⁷ 'Het eindpunt van een klinisch onderzoek is een vooraf gedefinieerde gebeurtenis, bijvoorbeeld het optreden van een ziekte of een symptoom. (...) Eindpunten kunnen hard (objectief) of zacht (subjectief) zijn. In sommige gevallen kunnen ze worden vervangen door surrogaateindpunten. De eindpunten die in een onderzoek worden gebruikt, moeten kunnen worden gedefinieerd en gedocumenteerd als onderdeel van het onderzoeksprotocol.' <https://www.eupati.eu/nl/glossary/eindpunt/>

⁷⁰⁸ CRT: Two-Choice Reaction Time Task

⁷⁰⁹ Een veelgebruikte maatstaf voor de beoordeling van de werkgeheugenfunctie is de n-back-taak. Hier worden deelnemers doorgaans geïnstrueerd om een reeks stimuli te volgen en te reageren wanneer een stimulus wordt gepresenteerd die dezelfde is als eerder gepresenteerde n-trials (gerandomeerde experimenten). Veel voorkomende versies zijn 2-back- en 3-back-taken, waarbij deelnemers moeten reageren op stimuli die zij twee of drie proeven eerder hebben gekregen. Zero-back en 1-back-versies worden ook vaak gebruikt als controlevoorwaarden. (Toelichting aangehaald uit: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5339218/>) (Vertaling: WdJ.)

*sensitieve subjecten (...).*⁷¹⁰

*CoFAM II: 'We kunnen niettemin niet uitsluiten dat een minderheid onder deze subjecten werkelijk in staat was de gebruikte blootstelling waar te nemen.'*⁷¹¹

Ten aanzien van de hier onder punt 2 aangehaalde citaten is een relativering noodzakelijk. De opmerking van de onderzoekers dat zij 'geen causale relatie (vonden) tussen RF-EMV en een vermindering van welbevinden of schadelijke gezondheidseffecten onder de gegeven blootstellingslimieten' klinkt geruststellend en wekt de indruk dat er een relatie is tussen het niet vinden van een causaal verband en de 'gegeven blootstellingslimieten'. Waarmee weer de suggestie wordt gewekt dat de ICNIRP-limieten op basis van dit onderzoek als veilig beschouwd kunnen worden. *Dat is persé niet waar.*

Laten we nog eens met wat meer aandacht naar het RIVM/LSO-briefrapport over het 'Zwitserse onderzoek' kijken, dat ook op 6 juni 2006 verscheen en dat nergens door het VROM wordt genoemd. In dit briefrapport wordt naar aanleiding van het CoFAM-II-onderzoek vastgesteld dat het niet mogelijk is om

'op basis van de resultaten van een dergelijk onderzoek een "causale" relatie te onderzoeken, danwel alle "adverse health effects" uit te sluiten. RIVM acht de uitspraak over *adverse health effects* niet zonder meer te extrapoleren buiten de experimentele laboratoriumcondities en beperkte scala van gemeten eindpunten (welbevinden en cognitieve toetsen). Zo zijn alleen korte termijn effecten onderzocht en is niet gekeken naar een breder scala aan gezondheidseffecten.'⁷¹²

Zoals ook door de samenstellers van het NWO-rapport 'Democratie en risico' vastgesteld, zwakt het VROM in haar persbericht het CoFAM-I onderzoek af door te spreken over:

1. Een 'verkenkend onderzoek', alsof het geen volwaardig onderzoek betreft.
2. Een statistisch gezien 'mogelijk' effect, terwijl de resultaten door de onderzoekers statistisch significant werden bevonden.
3. Een volgens de Gezondheidsraad 'niet af te leiden' oorzakelijk verband tussen gezondheidsklachten en blootstelling aan UMTS-velden, wat, zoals we hebben vastgesteld, in dergelijk provocatie-onderzoek *überhaupt niet mogelijk* is. Waarmee we eveneens kunnen concluderen dat dit niet alleen voor het CoFAM-I onderzoek geldt, maar ook voor het CoFAM-II onderzoek waarop het VROM haar veiligheidsclaims beroept.⁷¹³

Hoe lang dit soort onjuiste en daarmee schadelijke informatie in de wereld kan blijven rondgaan en onze wetenschappelijke infrastructuur kan aantasten, blijkt uit een pagina van www.arboblog.nl die onder de titel 'Geen enkel effect UMTS-straling' ook nu nog steeds melding maakt van de ondeugdelijke informatie die in 2006 door het VROM in haar persbericht is

⁷¹⁰ Sabine J. Regel et al., *UMTS Base Station-like Exposure, Well-Being, and Cognitive Performance*. Environmental Health Perspectives, vol 114 (8), augustus 2008. pagina 1274. (Vertaling citaat: WdJ.)

⁷¹¹ Ibidem.

⁷¹² M.J.M.Pruppers e.a. (2006). RIVM/LSO-briefrapport. *Blootstelling aan elektromagnetische velden van UMTS basisstations: welbevinden en cognitieve functies. Beoordeling van het 'Zwitserse onderzoek'*. Pagina 8.

⁷¹³ Als dergelijk provocatie-onderzoek, zoals het RIVM/LSO aangeeft, niet geschikt is om causaliteit vast te stellen, kunnen we ons trouwens afvragen wat überhaupt het nut is van dergelijk onderzoek.

uitgedragen.⁷¹⁴

20.4. Onafhankelijkheid en deugdelijkheid 'Zwitsers'(CoFAM II)-onderzoek betwistbaar

In hoofdstuk 8 heb ik laten zien dat het 'Zwitserse' (CoFAM II) onderzoek niet alleen door de Nederlandse en Zwitserse overheid werd gefinancierd, maar ook door de industrie, waardoor een risico bestaat van belangenverstrengeling en oneigenlijke beïnvloeding van de onderzoeksresultaten.⁷¹⁵ Er zijn inderdaad aanwijzingen dat dit het geval is. Aangezien dit onderzoek de aanleiding was voor gemeenten om hun vertrouwen te geven aan een verdere uitrol van draadloze netwerken en lokale overheden zich sindsdien gevoegd hebben naar de landelijke aansturing ten aanzien van gezondheidsbescherming, is het voor gemeentebesturen van belang om te weten of dit vertrouwen gerechtvaardigd is. Dr. Leendert Vriens van StopUMTS deed onderzoek en schreef een analyse.

Figuur 6. Krantenbericht uit 2006: Ongefundeerde veiligheidsclaims door staatssecretaris Van Geel (VROM).

In zijn analyse sluit Vriens allereerst aan op de berichtgeving in de media, gebaseerd op het persbericht van VROM:

'De uitspraak dat "Uit het Zwitsers onderzoek ondubbelzinnig blijkt dat UMTS masten (en dus ook de mobieltjes die daarmee in verbinding staan!) niet schadelijk zijn" is misleidend en onjuist omdat in dat onderzoek:

1. alleen kortdurende effecten bestudeerd zijn;
2. de maximaal in het onderzoek gebruikte stralingsintensiteit lager was dan die waaraan wij tijdens mobiel bellen blootgesteld zijn;
3. enkele proefpersonen zelfs tijdens de kortdurende bestraling ernstig onwel werden;
4. deze personen ten onrechte niet in de eindanalyse zijn meegenomen;
5. geweigerd is het protocol en de gedetailleerde onderzoekresultaten openbaar te maken. Ook was het Zwitsers onderzoek niet onafhankelijk, omdat de leiding in handen lag van de bij de Zwitserse 'Mobilfunkbetreibern' behorende 'Forschungsstiftung Mobilkommunikation der ETH Zürich', onderdeel van de telecomindustrie. Bovendien zijn in een eerder TNO onderzoek, met korter durende stralingsbelasting en aanzienlijk lagere stralingsintensiteiten, wel degelijk effecten bij proefpersonen gevonden.⁷¹⁶

⁷¹⁴ https://arbo.blog.nl/thema-gezondheid/2006/06/06/geen_enkel_effect_umts-straling_op_gezondheid

⁷¹⁵ Daarbij zij opgemerkt dat de nationale overheid ook als belanghebbende dient te worden beschouwd, aangezien zij miljarden binnenhaalt uit de verkoop van frequentiegebieden aan telecomaandieners. De oneigenlijke beïnvloeding van het COFAM II-onderzoek kan dus evengoed via overheidsfunctionarissen hebben plaatsgevonden.

⁷¹⁶ Dr. L. Vriens (2013). *De CoFAM onderzoeken, toch schadelijke effecten*. Pagina 1.
<https://www.stopumts.nl/pdf/De%20CoFAM%20onderzoeken,%20toch%20schadelijke%20effecten.pdf>

Het zonder valide reden niet publiek beschikbaar stellen van onderzoeksgegevens en/of onderzoeksdata, is in strijd met de wetenschappelijke integriteit, zoals vastgelegd in de 'Nederlandse Gedragscode wetenschappelijke integriteit'⁷¹⁷. Hoewel het hier een Zwitsers onderzoek betreft, valt het onder de verantwoordelijkheid van de Nederlandse regering om zich te overtuigen van de deugdelijkheid van de onderzoeken die zij financiert en waarop zij zich baseert. Bovendien heeft de Zwitserse epidemiologe Anke Huss die aan het CoFAM-II onderzoek heeft meegewerkt en inmiddels werkzaam is als universitair docent aan de Universiteit Utrecht, van 2011 tot en met 2016 binnen het onderzoeksprogramma 'Elektromagnetisch Velden en Gezondheid' van ZonMw⁷¹⁸ (zie hoofdstuk 21 hierna) aan 16 onderzoeken meegewerkt en is zij sinds januari 2016 lid van de Commissie EMV van de Gezondheidsraad. Iets wat het voor het kabinet eenvoudig zou moeten maken om deze onderzoeksgegevens alsnog beschikbaar, dat wil zeggen openbaar te maken. Tenzij ze zelf een belang heeft uiteraard, om dat niet te doen.

Over de proefpersonen die tijdens de blootstelling onwel werden en, eveneens in strijd met de 'Gedragscode wetenschappelijke integriteit'⁷¹⁹, niet in de eindanalyse zijn meegenomen, schrijft Vriens:

'In de tekst van CoFAM-2 staat dat er geen 117 proefpersonen aan het onderzoek hebben deelgenomen, zoals in de samenvatting van CoFAM-2 is vermeld, maar 128. Van de elf niet in deze samenvatting meegenomen personen waren er drie weggestuurd wegens 'non compliance' en acht waren 'drop-outs', die zelf waren weggegaan. In CoFAM-2 wordt geen uitleg gegeven waarom ze zijn weggestuurd of weggegaan en waarom ze niet in de conclusies zijn meegenomen.

De Zwitserse vereniging van elektrogevoelige personen Gigaherz.ch heeft destijds een oproep geplaatst met de vraag of de uitvallers zich wilden melden. Vier van de elf hebben dat gedaan. Drie waren uitgevallen omdat ze tijdens de RF bestraling ernstig onwel werden en daar dagen lang last van hadden. De vierde durfde vanwege angst voor represailles geen uitspraken te doen. De proefpersonen die teveel last van de RF straling hadden zijn in de eindrapportage niet meegenomen. Er waren dus wel degelijk korte termijn effecten!⁷²⁰

**Juridisch gezien
bestaat het Zwitsers
replicatie-onderzoek
(COFAM II) niet,
omdat de studie niet
verifieerbaar is.**

BAWA-Rechtspraak

Niet alleen de Zwitserse vereniging Gigaherz probeerde te achterhalen of het onderzoek wel deugdelijk was uitgevoerd.

'Vanwege de twijfels die er rezen naar aanleiding van dit onderzoek is zowel van Zwitserse als Nederlandse (Rechtspraak BAWA) zijde verzocht om openbaarmaking van het protocol en de gedetailleerde onderzoekresultaten, in Nederland op grond van de Wet Openbaarheid van Bestuur. De Zwitserse

⁷¹⁷ Nederlandse Gedragscode wetenschappelijke integriteit 2018. Pagina 16.

<https://www.vsnu.nl/files/documenten/Nederlandse%20gedragscode%20wetenschappelijke%20integriteit%202018.pdf>

⁷¹⁸ ZonMw programme EMF&H – List of scientific publications (March 2017).

⁷¹⁹ Nederlandse Gedragscode wetenschappelijke integriteit 2018. Pagina 17. 'Wees expliciet over relevante niet-gerapporteerde data die conform de onderzoeksopzet wel verzameld zijn maar tot andere conclusies dan de wel gerapporteerde zouden kunnen leiden.' <https://www.vsnu.nl/files/documenten/Nederlandse%20gedragscode%20wetenschappelijke%20integriteit%202018.pdf>

⁷²⁰ Dr. L. Vriens (2013). De CoFAM onderzoeken, toch schadelijke effecten. Pagina 2 – 3.

<https://www.stopumts.nl/pdf/De%20CoFAM%20onderzoeken,%20toch%20schadelijke%20effecten.pdf>

'Forschungsstiftung Mobilkommunikation der ETH Zürich' heeft echter geweigerd aan dit verzoek te voldoen. Advocaat Baakman van Rechtspraktijk BAWA stelde dan ook dat de Zwitserse studie juridisch gezien "niet bestaat". Wetenschappelijk gezien is de studie niet verifieerbaar en is de conclusie dat er geen effecten zijn, alleen al vanwege het niet meenemen van de uitvallers, incorrect. Je zou kunnen stellen dat dit wetenschappelijk gezien een niet-toelaatbare vorm van creatief boekhouden is.⁷²¹

Onlangs bevestigde de heer Paul Baakman van Rechtspraktijk BAWA mij dat de onderzoeksgegevens nog steeds niet zijn vrijgegeven. Dat maakt twijfels over de deugdelijkheid van het onderzoek gerechtvaardigd. In ieder geval is dit in strijd met de volgende twee 'Normen voor een goede onderzoekspraktijk' zoals in de 'Gedragscode wetenschappelijke integriteit' opgenomen:

- 'Maak onderzoeksgegevens en de onderzoeksdata na afloop van het onderzoek zoveel mogelijk publiek beschikbaar. Leg, als onderzoeksgegevens en/of onderzoeksdata niet voor het publiek beschikbaar gemaakt kunnen worden, de valide redenen daarvoor vast.
- a) Stel bij een onderzoek naar een veronderstelde schending van de wetenschappelijke integriteit alle onderzoeksgegevens en/of onderzoeksdata beschikbaar voor controle onder de door het bestuur van de instelling vastgestelde vertrouwelijkheidscondities.
b) In zeer uitzonderlijke gevallen kunnen er zwaarwegende redenen zijn om onderdelen van het wetenschappelijk onderzoek, inclusief de data, niet beschikbaar te stellen voor een eventueel onderzoek naar een veronderstelde schending van de wetenschappelijke integriteit. Deze gevallen behoeven vastlegging en instemming van het bestuur van de instelling voorafgaand aan het gebruik van de onderzoeksgegevens en/of de onderzoeksdata binnen het wetenschappelijk onderzoek alsmede vermelding in de eventuele openbaarmaking van de onderzoeksresultaten.⁷²²

Het CoFAM II-onderzoek voldoet dus niet aan de 'Normen voor een goede onderzoekspraktijk'. Het vertrouwen dat door het kabinet in 2006 bij de lokale overheden en bij de Nederlandse bevolking op basis van het 'Zwitsers onderzoek' is gewekt, is gebaseerd op vertekende wetenschappelijke informatie en berust uitsluitend op buitenwetenschappelijke politieke gronden, die een valide wetenschappelijke onderbouwing ontbeert. Met andere woorden, het vertrouwen in de veiligheid van draadloze netwerken dat op dit soort invalide gronden is gebaseerd is ongegrond.

(Post Scriptum (zie ook P.S. bij hoofdstuk 9 en 21): Daags voor het bij u indienen van dit beroepschrift, ontdekte ik dat zowel professor Martin Roösli als dr. Anke Huss, beiden betrokken bij het CoFAM-II-onderzoek, verbonden was en is aan het telecomgefinancierde⁷²³ Zwitserse FSM (Swiss Research Foundation for Electricity and Mobile Phone Communication). Roösli als lid van het bestuur.^{724 725} en Huss als lid is van het wetenschappelijke comité⁷²⁶. Zowel Anke Huss als Martin Roösli zijn ook lid van de ICNIRP, die er belang bij heeft dat het 'alleen thermisch effect-paradigma'

⁷²¹ Dr. L. Vriens (2013). *De CoFAM onderzoeken, toch schadelijke effecten*. Pagina 3.

<https://www.stopumts.nl/pdf/De%20CoFAM%20onderzoeken,%20toch%20schadelijke%20effecten.pdf>

⁷²² *Nederlandse Gedragscode wetenschappelijke integriteit 2018*. Pagina 16.

<https://www.vsnv.nl/files/documenten/Nederlandse%20gedragscode%20wetenschappelijke%20integriteit%202018.pdf>

⁷²³ Gefinancierd door Swisscom, Sunrise en Orange.

⁷²⁴ <https://www.emf.ethz.ch/en/promotion/publications/?author=664>

⁷²⁵ https://www.emf.ethz.ch/fileadmin/redaktion/public/downloads/3_angebot/wissensvermittlung/jahresberichte/fsm-ib17_web_72dpi_red.pdf

⁷²⁶ <https://www.emf.ethz.ch/en/foundation/organisation/>

wordt gehandhaafd. Het CoFAM-I onderzoek van TNO dreigde dit paradigma onderuit te halen. Met andere woorden, niet alleen de industrie, ook de ICNIRP had belang bij de uitkomst van het CoFAM-II onderzoek. Waarmee er bij zowel Roösli als Huss gesproken moet worden van (een schijn van) belangenverstrengeling en waarmee de twijfels over de onafhankelijkheid en betrouwbaarheid van het CoFAM-II onderzoek verder worden gelegitimeerd.)

21. Twijfelachtige besteding onderzoeksgelden door ZonMw en onterechte veiligheidsclaims kabinet

In een brief inzake '5G en gezondheid' van staatssecretaris EZK Mona Keijzer en minister VWS Bruno Bruins, aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal van 16 april 2019 lezen we:

'Het is belangrijk dat de leefomgeving van mensen gezond en veilig is en ook als zodanig wordt ervaren. Het kabinet heeft sinds 2006 ruim 16 miljoen euro geïnvesteerd in wetenschappelijk onderzoek om te achterhalen of er gezondheidsrisico's optreden door aanwezigheid van EMV. Uit alle inmiddels afgeronde onderzoeken en de Gezondheidsraadadviezen waarin *alle* literatuur is meegenomen, blijkt echter dat er *geen* *aanwijzingen* hiervoor zijn, zolang de blootstelling beneden de blootstellingslimieten blijft. Dat geldt ook na introductie van het 5G-netwerk. Het Agentschap Telecom zal ook toezicht houden op de naleving van de blootstellingslimieten.'⁷²⁷

Dat klinkt degelijk en verantwoord. Uit Deel I van deze 'Nadere toelichting en onderbouwing' kan echter worden afgeleid dat de claim dat de Gezondheidsraad *alle literatuur* meeneemt in haar adviesrapporten vals is. Niet alleen is dat onmogelijk, gezien de vele duizenden studies die er inmiddels zijn gedaan, ook laat de Gezondheidsraad cruciaal onderzoek, zoals o.a. de Monografie van de IARC (zie hoofdstuk 2) en de in de ORSAA-databank⁷²⁸ opgenomen 2266 studies met bewijs van bijvoorbeeld oxidatieve stress als mogelijke oorzaak van DNA-schade, buiten beschouwing.

Duidelijk mag zijn dat, gezien de wetenschappelijke controverse, de uitspraak dat er 'geen aanwijzingen' zijn voor gezondheidsrisico's beneden de ICNIRP-limieten, feitelijk onjuist is. De wetenschappelijke controverse duidt op ambigue risico's en er zijn in de wetenschappelijke literatuur volop aanwijzingen, zo niet bewijzen, dat er sprake is van reële gezondheidsrisico's. Zeker ook ten aanzien van 5G. U hoeft alleen maar te kijken naar de lange lijst van wetenschappers die het 5G Appeal hebben getekend.⁷²⁹

De uitspraak dat er 'geen aanwijzingen' zijn van gezondheidsrisico's, ook ten aanzien van de introductie van 5G, 'zolang de blootstelling beneden de blootstellingslimieten blijft', dient dan ook als een ernstige vorm van defactualisatie te worden beschouwd, gebaseerd op valse veiligheidsclaims. Daarbij is de uitspraak dat het Agentschap Telecom toezicht houdt op de naleving van de blootstellingslimieten nietszeggend, aangezien de ICNIRP-de limieten geen enkele veiligheidsgarantie geven voor onze fysieke veiligheid als het gaat om langetermijneffecten van grootschalige, continue blootstelling 24/7.

Tot slot, de investering van ruim 16 miljoen euro in wetenschappelijk onderzoek. De brief verwijst hier naar het tienjarig programma 'Elektromagnetische Velden en Gezondheid' van ZonMw dat

⁷²⁷ Brief inzake '5G en gezondheid' van staatssecretaris Keijzer en Minister Bruins, aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, 16 april 2019. <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2019Z07868&did=2019D16024>, pagina 6. Cursief: WdJ.

⁷²⁸ <https://www.orsaa.org/orsaa-database.html>

⁷²⁹ U hoeft alleen maar naar de lange lijst van wetenschappers te kijken die het 5G Appeal hebben getekend.

<http://www.5gappeal.eu/signatories-to-scientists-5g-appeal/> ; <https://emfscientist.org/index.php/emf-scientist-appeal>

van start ging in 2006 en eind 2016 zo goed als is afgerond.⁷³⁰

ZonMw heeft als doel subsidieprogramma's voor gezondheidsonderzoek en zorginnovatie te stimuleren. Voor het programma 'Elektromagnetische Velden en Gezondheid' ontving zij in 2006 €16.600.000 aan overheidsgeld om *onafhankelijk wetenschappelijk onderzoek* te ondersteunen, bedoeld 'om te achterhalen of er gezondheidsrisico's optreden door aanwezigheid van EMV'. In 2017 echter kwam ZonMw in opspraak doordat miljoenen euro's aan subsidie voor medisch wetenschappelijk onderzoek op onwettige wijze bleken te zijn toegekend. Argos, een samenwerkingsverband tussen VPRO en Human⁷³¹ dat zich al twintig jaar bezighoudt met 'journalistiek speurwerk', meldt in haar radio-uitzending van 30 september 2017:

'Alleen al de schijn van belangenverstrengeling moet worden tegengegaan en het lijkt er sterk op dat het hier veel verder ging. Het roept de vraag op of er met onze onderzoeksgelden goed is omgegaan.'

(Tweede Kamerlid Jan Paternotte (D66) over besteding onderzoeksgelden door ZonMw)

'Leden van de ZonMw-commissie die subsidieaanvragen beoordeelt, dienden zelf ook subsidieaanvragen in bij ZonMw. Zo hadden zij de mogelijkheid om zichzelf te bevooroordelen ten opzichte van concurrerende aanvragen. Deze praktijk is in strijd met de Algemene wet bestuursrecht (Awb), oordeelde de bezwarencommissie van ZonMw begin vorig jaar, nadat een van de benadeelde subsidievragers beroep had aangetekend.'⁷³²

Tweede-kamerlid Jan Paternotte (D66) sprak zijn 'ernstige zorgen' uit. Het geld, afkomstig van ons belastinggeld, moet naar het beste onderzoeksvoorstel, aldus Paternotte.

'Alleen al de schijn van belangenverstrengeling moet worden tegengegaan, en het lijkt er sterk op dat het hier véél verder ging. Het roept de vraag op of er met deze onderzoeksgelden goed is omgegaan.'⁷³³

In 2015 hadden van de zeventien commissieleden van ZonMw slechts drie leden geen enkele betrokkenheid bij de aanvragen. Naar schatting zijn honderden

subsidieaanvragen op onreglementaire wijze beoordeeld, waarbij het gaat om tientallen miljoenen euro's. Volgens emeritus hoogleraar integriteit Hans van den Heuvel is de werkwijze van ZonMw 'illegaal' en 'een poppenkast'.⁷³⁴ De vraag is nu in hoeverre de kwaliteit van het onderzoeksprogramma 'Elektromagnetische Velden en Gezondheid' door deze belangenverstrengeling is aangetast.

Opvallend is dat 6 van de 10 leden van de Commissie EMV van de Gezondheidsraad ook

⁷³⁰ <https://www.zonmw.nl/nl/onderzoek-resultaten/fundamenteel-onderzoek/programmas/programma-detail/elektromagnetische-velden-en-gezondheid/>

⁷³¹ <https://www.human.nl/>

⁷³² <https://www.vpro.nl/argos/lees/nieuws/2017/Schimmige-praktijken-bij-ZonMw.html>

⁷³³ Ibidem.

⁷³⁴ Ibidem.

participeerden het onderzoeksprogramma van ZonMw. Als de Commissie EMV van de Gezondheidsraad niet deskundig en onafhankelijk is, dan is de vraag gerechtvaardigd of de studies van ZonMw op het gebied van EMV dat wel zijn. Om dat te achterhalen dient een nader onderzoek plaats te vinden, waarbij ook onderzocht zou moeten worden in hoeverre hier politieke sturing aan is gegeven. In ieder geval kan vastgesteld worden dat de 'Gedragscode wetenschappelijke integriteit' is geschonden, die als norm stelt: 'Maak geen oneigenlijk gebruik van onderzoeksfondsen.'⁷³⁵

Overigens dienen niet alleen op basis van de (schijn van) belangenverstrengeling veiligheidsclaims op basis van het onderzoeksprogramma van ZonMw te worden afgewezen. Ook een evaluatie van het programma door Technopolis laat zien dat de uitspraak van de staatssecretaris en minister dat op basis van dit programma 'blijkt dat er geen aanwijzingen zijn dat er gezondheidsrisico's optreden, 'zolang de blootstelling beneden de blootstellingslimieten blijft', geen wetenschappelijke grond heeft.

'Ondanks deze belangrijke bijdragen is de totale opbrengst van het programma enigszins bescheiden. Dit is deels een logisch gevolg van de opzet van het programma: vanwege een gebrek aan duidelijke wetenschappelijke aanknopingspunten voor onderzoek op veel gebieden, had het programma van meet af aan een vrij brede focus, zonder een goed gedefinieerde overkoepelende onderzoeksvraag. Als gevolg hiervan was er een beperkt verband tussen afzonderlijke projecten, terwijl een aantal projecten vrij klein van omvang was. Dit betekent dat de statistische kracht van individuele bevindingen vrij laag is, waardoor het moeilijk is om definitieve conclusies te trekken. Hoewel het destijds een gerechtvaardigde beslissing was, moet achteraf worden geconcludeerd dat deze brede aanpak een struikelblok is gebleken voor de volledige verwezenlijking van de programmadoelstellingen en dat het programma had kunnen profiteren van een grotere thematische coherentie.'⁷³⁶

Met andere woorden, de resultaten van het onderzoeksprogramma rechtvaardigen geen veiligheidsclaims zoals die door de staatssecretaris en de minister in hun brief van 16 april 2019 zijn gedaan. De wetenschappelijke bevindingen uit 'het andere kamp' en de signalen van burgers dat er gevaren klevan aan draadloze technologie, mogen derhalve niet worden genegeerd.

(Post Scriptum (zie ook P.S. bij hoofdstuk 9 en 20): Daags voor het bij u indienen van dit beroepschrift, ontdekte ik dat zowel professor Martin Roösli⁷³⁷, als dr. Anke Huss, beiden betrokken bij het programma Elektromagnetische Velden van ZonMw, verbonden was en is aan het telecomgefinancierde⁷³⁸ Zwitserse FSM (Swiss Research Foundation for Electricity and Mobile Phone Communication). Roösli als lid van het bestuur.^{739 740} en Huss als lid is van het wetenschappelijke

⁷³⁵ Nederlandse gedragscode wetenschappelijke integriteit 2018, pagina 10.

<http://www.vsnv.nl/files/documenten/Nederlandse%20gedragscode%20wetenschappelijke%20integriteit%202018.pdf>. Pagina 18.

⁷³⁶ Dr. Thyra de Jongh e.a. (2015). *Programme evaluation Electromagnetic Fields & Health (EMF&H)*.

ZonMw Programme Evaluation. Technopolis. Final report 7 mei 2015.

https://www.zonmw.nl/fileadmin/documenten/Elektromagnetische_Velden_en_Gezondheid/Evaluation_report_EMF_H_by_Technopolis_2015.pdf Vertaling citaat: WdJ.

⁷³⁷ <https://www.environmentandcancer.com/letter-to-simonetta-sommaruga-07-01-2020-english/>

⁷³⁸ Gefinancierd door Swisscom, Sunrise en Orange.

⁷³⁹ <https://www.emf.ethz.ch/en/promotion/publications/?author=664>

⁷⁴⁰ https://www.emf.ethz.ch/fileadmin/redaktion/public/downloads/3_angebot/wissensvermittlung/jahresberichte/fsm-jb17_web_72dpi_red.pdf

comité⁷⁴¹. Zowel Anke Huss als Martin Roosli zijn ook lid van de ICNIRP,⁷⁴² volgens de Ethische Raad van het Karolinska Instituut in Stockholm een potentiële belangenverstremming als het gaat om het uitbrengen van een onafhankelijk advies.⁷⁴³ Huss is bovendien lid van de Commissie EMV van de Gezondheidsraad (waar in haar Belangenverklaring⁷⁴⁴ geen vermelding wordt gemaakt van haar verbondenheid aan zowel de ICNIRP als het Zwitserse FSM).

Roösli werkte binnen het programma van ZonMw aan 6 onderzoeken mee en Huss aan 18⁷⁴⁵. Opvallend is dat Roösli en Huss ook meewerkten aan het CoFAM-II-onderzoek, waarvan de uitkomsten omstreden zijn (zie 20.4. Onafhankelijkheid en deugdelijkheid 'Zwitsers'(CoFAM II)-onderzoek betwistbaar).

Als het gaat om (een schijn van) belangenverstremming, dan is ook dr. M.M. Paulides een opvallend figuur (zie ook P.S. bij hoofdstuk 9). Hij werkte binnen het onderzoeksprogramma ZonMw mee aan 6 onderzoeken. Daarnaast is hij lid van de ICNIRP, van het WHO EMV-Project en sinds 1 februari 2017 lid van de Commissie EMV van de Gezondheidsraad. Uit zijn Belangenverklaring⁷⁴⁶ kunnen afleiden dat hij wetenschappelijk leider is van het Netherlands Antenna Research Framework (NARF): een strategisch onderzoeksgebied binnen het Netherlands Institute for Research on ICT (NIRICT: <http://www.3tu.nl/nirict/en/>). Naarnaast werkt hij aan een intern onderzoeksproject (STO) van General Electric (MRI fabrikant) Global Research, 45.000 euro. - 20.000 euro (In cash) en 55.000 euro (in kind) bijdrage door Philips Research, Sensius BV en Sennewald Medizintechnik voor STW-KWF project op het gebied van MRI gestuurde hyperthermie. Met bovendien een broer en een vader met bedrijven in de elektrotechniek, is Paulides een vreemde keuze als het gaat om het kritisch bevragen en articuleren van de gezondheidsrisico's van EMV.)

⁷⁴¹ <https://www.emf.ethz.ch/en/foundation/organisation/>

⁷⁴² <https://www.icnirp.org/en/activities/news/news-article/membership-2020-2024.html>

⁷⁴³ <https://www.environmentandcancer.com/letter-to-simonetta-sommaruga-07-01-2020-english/>

⁷⁴⁴ <https://www.gezondheidsraad.nl/over-ons/documenten/belangenverklaringen/2018/01/01/dr.-a.-huss>

⁷⁴⁵

[https://www.zonmw.nl/fileadmin/documenten/Elektromagnetische Velden en Gezondheid/ZonMw EMFH publicationlist mrt_2017.pdf](https://www.zonmw.nl/fileadmin/documenten/Elektromagnetische_Velden_en_Gezondheid/ZonMw_EMFH_publicationlist_mrt_2017.pdf)

⁷⁴⁶ <https://www.gezondheidsraad.nl/over-ons/documenten/belangenverklaringen/2018/01/01/dr.-m.m.-paulides>

22. Advies Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid over fysieke veiligheid onverenigbaar met uitroldiscours

In 2004 vroeg het toenmalige kabinet aan de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) haar te adviseren hoe op het terrein van fysieke veiligheid de eigen verantwoordelijkheid van de samenleving kon worden versterkt. In haar adviesrapport *'Onzekere veiligheid. Verantwoordelijkheden rond fysieke veiligheid'* uit 2008, adviseert de WRR een nieuwe risicobenadering waarin voorzorg het leidend principe wordt. Daarmee wordt de klassieke risicobenadering vanuit een ander normatief perspectief gezien. Het overnemen van deze aanbevelingen van de WRR door de regering zou echter de uitrol van draadloze netwerken en de verticale politiek waarop het Nationale Antennebeleid is gebaseerd in gevaar hebben gebracht.

22.1. WRR pleit voor een nieuwe benadering van voorzorg

Voorzorg wordt, aldus de WRR, vaak geïnterpreteerd als een radicale vorm van preventie, 'die relevant wordt waar zich een bedreiging van substantiële of niet herstelbare schade aandient waarover nog onzekerheid bestaat'. Deze interpretatie schiet volgende de WRR echter tekort. Voorzorg houdt volgens de WRR in dat de omgang met onzekerheden expliciet moet worden georganiseerd.

Binnen het nieuwe paradigma vormt het voorzorgsbeginsel het leidende normatieve beginsel voor het hele proces waarin onzekerheden vertaald worden in bespreekbare risico's en afwegingen worden gemaakt (...). Het voorzorgsbeginsel komt dus niet alleen in het geweer wanneer over de maatregelen gericht op risicoreductie gesproken wordt, maar is de normatieve vertaling van het basisidee achter de nieuwe risicobenadering dat er actief naar onzekerheden gezocht moet worden, dat deze onzekerheden zoveel mogelijk in bespreekbare risico's moeten worden vertaald, dat zulke risico's echter met onzekerheden beladen kunnen blijven en dat bij het maken van afwegingen met die onzekerheden rekening gehouden moet worden. Vanuit de nieuwe risicobenadering bezien houdt het voorzorgsbeginsel in dat de samenleving de verplichting op zich neemt onzekerheden serieus te nemen en dat zij de voorwaarden creëert die uiteenlopende actoren – politiek en wetenschap, overheid zowel als private partijen – in staat stellen om aan deze verplichting te voldoen. Het is daarmee een ander principe dan degenen denken die het als een radicale vorm van preventie opvatten.⁷⁴⁷

De kwetsbaarheid van mensen, samenleving en natuurlijke omgeving vereist een vroegtijdig signaleren en bespreekbaar maken van onzekerheden verbonden aan nieuwe technologieën.

(WRR 2008)

⁷⁴⁷ Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2008). *Onzekere veiligheid. Verantwoordelijkheden rond fysieke veiligheid*, pagina 134.

De WRR is van mening dat 'de kwetsbaarheid van mensen, samenleving en natuurlijke omgeving een proactieve omgang met onzekerheden vereist'.⁷⁴⁸ De nieuwe risicobenadering erkent de noodzaak om potentiële risico's te identificeren door actief op zoek te gaan naar onzekerheden.

Voorzorg vooropstellen houdt ook in dat onderkend wordt dat publieke belangen op het terrein van fysieke veiligheid niet alleen door de overheid behartigd kunnen worden. Op een kennisintensief terrein als de zorg voor fysieke veiligheid, waar bovendien onzekerheden een belangrijke rol spelen, kan de overheid niet meer pretenderen de alwetende centrale actor te zijn die in detail van tevoren kan bepalen hoe verantwoordelijkheden het beste vormgegeven kunnen worden, en moet zij dat ook niet willen ambiëren. Haar verantwoordelijkheid bestaat voor een groot deel uit het op een adequate manier regelen dat in de samenleving verantwoordelijkheden genomen worden. Voorzorg houdt dan ook zeker niet in dat besluitvorming over zaken die fysieke veiligheid betreffen primair langs de weg van 'verticale politiek' moet plaatsvinden en dat de overheid meer taken krijgt. Wel impliceert het dat de politiek de taak op zich neemt te zorgen dat de voorwaarden waaronder horizontale beleidsvorming plaatsvindt vertrouwen wekken en dat publieke belangen daarbij adequaat worden geborgd.⁷⁴⁹

Leggen we deze woorden als een meetlat langs het Nationale Antennebeleid, dan zien we dat de landelijke overheid zich in haar antennebeleid schuldig maakt aan alles wat deze nieuwe, volgens de WRR noodzakelijke benadering van voorzorg in de weg staat, namelijk:

- a) Het publieke belang van gezondheidsbescherming wordt uitsluitend op landelijke niveau geregeld.⁷⁵⁰
- b) De landelijke overheid stelt zich op als de alwetende actor.⁷⁵¹
- c) De landelijke overheid verzuimt te regelen dat in de samenleving lokale verantwoordelijkheden worden genomen.
- d) De landelijke overheid regelt de fysieke veiligheid verticaal.
- e) De landelijke overheid verzuimt horizontale voorwaarden te scheppen voor beleidsvoering en
- f) de landelijke overheid verzuimt daarbij adequaat publieke belangen te borgen.

Bij voorzorg gaat het volgens de WRR dus niet uitsluitend over radicale preventieve maatregelen pas op het moment dat zich een bedreiging van substantiële of herstelbare schade aandient, maar om het formuleren van een algemene inspanningsverplichting, waarbij de verantwoordelijkheid zich niet meer alleen betreft op de mogelijke schadelijke gevolgen van handelen, maar een proactief oog heeft voor de kwetsbaarheid van de omgeving waarin een actor opereert.⁷⁵² In de nieuwe risicobenadering dienen onzekerheden dus zo goed mogelijk in bespreekbare risico's te worden vertaald.

'Zij vereist bijvoorbeeld prudentie die tot uitdrukking komt in onder meer de bereidheid om problemen vanuit verschillende disciplinaire en maatschappelijke perspectieven te bezien. Zij staat bovendien haaks op lang gekoesterde bestuurlijke idealen. Terwijl in de klassieke risicobenadering een heldere afbakening van taken en goed omschreven procedures voor coördinatie bestuurlijke deugden zijn, vormen zij bij onzekere en ambigue

⁷⁴⁸ Ibidem.

⁷⁴⁹ Ibidem, pagina 186.

⁷⁵⁰ Binnen het huidige kabinet is de verantwoordelijkheid voor gezondheidsbescherming met betrekking tot draadloze technologie niet duidelijk toegewezen (zie 27.2).

⁷⁵¹ Een actor is iemand die door zijn functie betrokken is bij een sociaal of politiek proces. Bij actoren wordt over het algemeen gesproken over ambtenaren en politici. <https://www.ensie.nl/betekenis/actor>

⁷⁵² Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2008). *Onzekere veiligheid. Verantwoordelijkheden rond fysieke veiligheid*. Pagina 185.

risicoproblemen in veel opzichten eerder een gevaar. Omgang met onzekerheid vraagt om flexibiliteit, variëteit en om ruimte voor *early warners*.⁷⁵³

Volgens de WRR ligt het in de rede om de nieuwe risicobenadering niet slechts als een aanvulling op de klassieke benadering te zien, maar te spreken van een nieuw paradigma, waarbij voorzorg de aanduiding is 'voor het besef dat onzekerheden serieus genomen dienen te worden en dat de omgang met onzekerheden dus expliciet moet worden georganiseerd'.⁷⁵⁴

Het nieuwe risicoparadigma gebaseerd op het voorzorgbeginsel vraagt om een verruiming van verantwoordelijkheden.

**De klassieke risico-
benadering vormt
bij ambigue
risico-problemen
eerder een gevaar
dan een bestuurlijke
deugd.
Er moet ruimte zijn
voor *early warners*.**

(WRR 2008)

'Niet langer beperkt verantwoordelijkheid zich tot de voorzienbare schadelijke gevolgen van handelingen. De aandacht wordt op de kwetsbaarheid van de omgeving gericht. De blikrichting wordt gedraaid. De noodzaak potentiële risico's te identificeren en actief op zoek te gaan naar onzekerheid, en zonodig maatregelen te nemen ook als nog onzekerheden blijven bestaan, vloeit daaruit voort. Naar haar aard is volledige eliminatie van onzekerheden onmogelijk: maar die conclusie mag volgens de raad niet tot bestuurlijke inertie leiden. Alertheid voor onzekerheid vraagt in zijn ogen juist om initiatief en innovaties.'⁷⁵⁵

De nieuwe Omgevingswet lijkt op deze visie aan te sluiten. Ik haal nogmaals een citaat aan uit een brief van 29 augustus 2017 van de staatssecretaris van Infrastructuur en Milieu aan de Tweede Kamer, waarin de lokale verantwoordelijkheid op het gebied van de publieke gezondheid nadrukkelijk wordt bevestigd:

'In de Omgevingswet hebben decentrale bestuursorganen nadrukkelijk ook de mogelijkheid een hoger kwaliteitsniveau na te streven dan het nationaal of Europees voorgeschreven niveau. Het bevoegd gezag kan zelf lokale omgevingsvoorwaarden of maatwerkregels stellen, want lokaal vindt uiteindelijk de besluitvorming plaats.'⁷⁵⁶

Dat het 'Besluit bouwvergunningvrije en licht-bouwvergunningplichtige bouwwerken' niet verenigbaar is met deze uitspraak, laat ook hier zien dat het besluit (zoals uitgebreid besproken in hoofdstuk 18) in strijd is met de lokale beleidsvrijheid die noodzakelijk is om 'een hoger kwaliteitsniveau na te streven dan het nationaal of Europees voorgeschreven niveau' of om lokaal 'omgevingsvoorwaarden of maatwerkregels' te stellen. Uiteraard horen preventieve en repressieve toetsing daar ook bij, maar juist in het gebied waar de technologische ontwikkelingen het snelst gaan en die door de grootschaligheid en continue blootstelling een evenredige toename van verantwoordelijkheden met zich meebrengt, zijn de voorwaarden voor

⁷⁵³ Ibidem, pagina 17.

⁷⁵⁴ Ibidem, pagina 18.

⁷⁵⁵ Ibidem, pagina 18.

⁷⁵⁶ Brief van de staatssecretaris van infrastructuur en milieu van 29 augustus 2017 aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, vergaderjaar 2016-2017, 28 663, nr. 69.

voorzorg, zoals door de WRR geformuleerd, volledig afwezig.⁷⁵⁷

De WRR deed een aantal aanbevelingen die nog altijd relevant zijn om de verantwoordelijkheid voor veilige draadloze technologie daadwerkelijk te dragen.

22.2. Aanbeveling WRR: articuleer voorzorg via vergunningenstelsel

Een van de aanbevelingen van de WRR, is om het voorzorgbeginsel uit te werken in een stelsel van vergunningen om zo onzekerheden te articuleren. Daarmee legt de WRR de vinger op de gevoelige plek als het gaat om het Nationaal Antennebeleid. We hebben immers gezien dat het kabinet de uitrol van draadloze netwerken nu juist via het 'Besluit bouwvergunningvrije en licht-bouwvergunningplichtige bouwwerken' had versoepeld met vergunningvrije antenne-installaties < 5 meter en met een 'licht regime' voor antennes > 5 meter en < 40 meter, waarbij gemeenten juist geacht worden zich *niet* met de onzekerheden van de technologie bezig te houden. Onduidelijk is of de WRR zich ervan bewust was voor welke grote uitdaging deze aanbeveling de regering en de telecomindustrie had geplaatst als de minister van VROM, tot wie het advies was gericht, de aanbeveling had overgenomen. De WRR schrijft:

'De raad wijst (...) op de mogelijkheid om bij nieuwe technologieën, waarvan het vermoeden bestaat dat ze een publiek belang zouden kunnen raken, gewerkt wordt met vergunningenstelsels. In de vergunningen zou een verplichting moeten worden opgenomen tot het actief zoeken naar onzekerheid. Waar door de onzekerheden die met zulke technologieën zijn verbonden verzekerbaarheid problematisch kan zijn, wijst de raad op alternatieve wegen om dekking te verschaffen voor eventuele aansprakelijkheidsclaims, die bovendien het voordeel hebben dat zij een serieuze afweging van *opportunity costs* en mogelijke schade bevorderen.'^{758 759}

Het ligt voor de hand dat de minister met het oog op de uitroldiscours niet op deze aanbeveling in kon gaan.

'Het voorstel van de WRR om innovaties en nieuwe technologieën die vermoedelijk een publiek belang raken aan een vergunningsplicht te onderwerpen, is voor veel terreinen al bestaande praktijk. Op grond van de Wet milieubeheer en het brede begrip inrichting dat daarin wordt gehanteerd, is er bij een nieuwe technologie al snel sprake van een vergunningplichtige activiteit.'⁷⁶⁰

Opvallend is dat de minister hier het hele gebied van de uitrol van netwerken voor digitale connectiviteit negeert, terwijl juist daar sprake is van 'nieuwe technologieën waarvan het

⁷⁵⁷ Inmiddels ziet het er naar uit dat de wetgever haar toezegging dat in 'de Omgevingswet decentrale bestuursorganen nadrukkelijk ook de mogelijkheid hebben een hoger kwaliteitsniveau na te streven dan het nationaal of Europees voorgeschreven niveau' ook hier niet wordt waargemaakt als het gaat om het antennebeleid. Dat is ook niet mogelijk, zolang het 'Besluit bouwvergunningvrije en bouwvergunningplichtige bouwwerken' wordt gehandhaafd. De algemene zorgplicht die nu nog geldt in de Wm en Barim, komt in de nieuwe Omgevingswet te vervallen zodra het rijk specifieke decentrale rijksregels heeft vastgesteld. Waarmee er van de uitspraak van de staatssecretaris ten aanzien van het antennebeleid waarschijnlijk weinig overblijft. <https://aandeslagmetdeomgevingswet.nl/regelgeving/uitgangspunten-doelen-omgevingswet/zorgplicht/#h9ab0d6f9-5264-4b39-a85a-7ac8f332059c>

De Omgevingswet gaat in op 1 januari 2021. <https://www.vngrealisatie.nl/roadmap/de-omgevingswet>.

⁷⁵⁸ Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2008). *Onzekere veiligheid. Verantwoordelijkheden rond fysieke veiligheid*. Pagina 19.

⁷⁵⁹ Zie ook hoofdstuk 24. *Gronden voor weigering staatssecretaris boring aansprakelijkheidsrisico's houden geen stand*.

⁷⁶⁰ Brief van de Minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (J.M. Kramer). Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Den Haag, 2 april 2009. Kamerstuk 28 089, nr. 23. Pagina 13.

vermoeden bestaat dat ze een publiek belang raken'. Als het gaat om antenne-installaties < 5 meter dan is het niet 'bestaande praktijk' om actief op zoek te gaan naar onzekerheden. Sterker nog, er is geen vergunning nodig en er is voor de telecomprovider geen noodzaak om actief naar onzekerheden te zoeken zolang zij daar niet actief toe wordt aangezet. Dat geldt ook voor antenne-masten > 5 meter en < 40 meter, aangezien de ICNIRP-limieten door de industrie als een veilige standaard kunnen worden gehanteerd. Als het gaat om onzekerheden van niet-thermische biologische effecten, is voorzorg zoals door de WRR geadviseerd, op geen enkele wijze 'al bestaande praktijk'. Integendeel.

Door het advies van de WRR naast het Nationale Antennebeleid te leggen, wordt duidelijk dat voorzorg in het huidige antennebeleid *niet mogelijk is zonder de uitroldiscours te vertragen of te stoppen*. De onzekerheden zijn namelijk zo groot, dat een articulatie van onzekerheden zich niet met het huidige beleid laat verenigen. De onmogelijkheid om het advies van de WRR over te nemen, omdat ze een contra-indicatie vormt voor uitrol van draadloze technologieën, laat zien dat er iets goed mis is met onze gezondheidsbescherming.

22.3. Aanbeveling WRR: veranker het voorzorgbeginsel in Awb, Gw en BW

De WRR deed niet alleen een aanbeveling om het voorzorgbeginsel in vergunningenstelsels vorm te geven, maar ook om het beginsel wettelijk te verankeren in zowel de Algemene wet bestuursrecht, de Grondwet als in het Burgerlijk Wetboek⁷⁶¹. Daarbij ging het vooral om de verplichting om inzake fysieke veiligheid proactief om te gaan met onzekerheid door deze actief op te zoeken. Duidelijk mag zijn dat ook deze aanbevelingen niet konden worden overgenomen, omdat ze een voorspoedige uitrol van draadloze netwerken in gevaar zouden hebben gebracht.

Voorstel tot verankering voorzorgbeginsel in wetgeving Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid

Verankering voorzorgbeginsel in de Algemene wet bestuursrecht (Awb)

'Als nadere publiekrechtelijke uitwerking van het voorzorgbeginsel beveelt de raad in de eerste plaats aan om in de Algemene wet bestuursrecht artikelen op te nemen die concrete publiekrechtelijke verplichtingen formuleren voor het actief door de overheden zelf omgaan met onzekerheden op het terrein van de fysieke veiligheidszorg. Van de overheid mag verwacht worden dat zij het goede voorbeeld geeft.'⁷⁶²

Verankering voorzorgbeginsel in het Burgerlijk Wetboek (BW)

'Ook privaatrechtelijk verdient het voorzorgbeginsel nadere uitwerking. De raad beveelt aan om in het Burgerlijk Wetboek een formulering op te nemen om te bevorderen dat bij de vaststelling van wat redelijkheid en billijkheid eisen, binnen het domein van fysieke veiligheid, tevens dient te worden gezien of

⁷⁶¹ Hoewel het BW niet ter beoordeling is van de bestuursrechter, neem ik toch het volledige voorstel van de WRR op in mijn betoog, omdat het er mij hier om gaat te illustreren dat de uitroldiscours onverenigbaar is met de zekerheden die de WRR hier aandraagt om de fysieke veiligheid te waarborgen.

⁷⁶² Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2008). *Onzekere veiligheid. Verantwoordelijkheden rond fysieke veiligheid*. Pagina 167.

een rechtspersoon gegeven zijn maatschappelijke positie zich voldoende rekenschap heeft gegeven van de kwetsbaarheid van mens, samenleving en natuurlijke omgeving en van de onzekerheden die daarbij in het geding zijn. Van private partijen mag worden verlangd dat zij hun maatschappelijke verantwoordelijkheden die in het voorzorgbeginsel zijn geïmpliceerd daadwerkelijk hebben genomen.
De raad beveelt verder aan de bestaande regelingen voor risicoaansprakelijkheid in dit licht te bezien en dat waar, zoals bij productaansprakelijkheid, Europese richtlijnen bestaan, te bevorderen dat zij in overeenstemming met het door de raad voorgestelde voorzorgsprincipe worden geformuleerd.’⁷⁶³

‘De raad beveelt aan om naast de bepaling in artikel 3.12 van het Burgerlijk Wetboek – “Bij de vaststelling van wat redelijkheid en billijkheid eisen, moet rekening worden gehouden met algemeen erkende rechtsbeginselen, met de in Nederland levende rechtsovertuigingen en met de maatschappelijke en persoonlijke belangen, die bij het gegeven geval zijn betrokken” – een formulering op te nemen om inzake fysieke veiligheid proactief om te gaan met onzekerheid. Bij de vaststelling van wat redelijkheid en billijkheid eisen, dient dan op het terrein van fysieke veiligheid tevens bezien te worden of de rechtspersoon gegeven zijn maatschappelijke positie zich voldoende rekenschap heeft gegeven van de kwetsbaarheid van mens, samenleving en natuurlijke omgeving en van de onzekerheden die daarbij in het geding zijn.’⁷⁶⁴

Verankering voorzorgbeginsel in de Grondwet (Gw)

‘Gelet op zijn algemene karakter ligt het dan in de rede het voorzorgbeginsel als algemene inspanningsverplichting te formuleren. Daarom beveelt de raad aan een adequate en aansprekende formulering van dit beginsel op te nemen in de Nederlandse grondwet en te bevorderen dat een overeenkomstige formulering ook aanvaard wordt als uitgangspunt van eu-beleid. Daarmee zou de Nederlandse overheid, respectievelijk de eu, scherp en helder markeren dat zij het uitgangspunt van de nieuwe risicobenadering, de gedachte dat waar kwetsbare systemen en mensenlevens met onzekerheden worden geconfronteerd een proactieve benadering vereist is, op het terrein van het fysieke veiligheidsbeleid accepteert. Zorg voor fysieke veiligheid vormt traditioneel een van de hoekstenen van de legitimatie van staten. Door het voorzorgbeginsel op te nemen in de grondwet zouden overheid en politiek naar het oordeel van de raad opnieuw inhoud geven aan de oude leuze: “De staat dat zijn de dijken.”’⁷⁶⁵

‘Opname in de grondwet is niet alleen gepast vanwege het belang dat aan een toekomstbestendig fysiek veiligheidsbeleid moet worden gehecht. Het is ook geboden door het belang dat overheidszorg op dit terrein heeft voor de legitimatie van de staat. Hoewel de staat in artikel 21 en 22 van de grondwet wel aspecten van die zorg toegewezen heeft gekregen is het opmerkelijk dat een voor de legitimiteit van de overheid zo centraal thema tot dusverre geen eigenstandige plaats in de grondwet heeft gekregen.’⁷⁶⁶

(Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2008). *Onzekere veiligheid. Verantwoordelijkheden rond fysieke veiligheid.*)

Nooit eerder was de kwetsbaarheid van de mens, samenleving en natuurlijke omgeving zo in het geding als nu het geval is bij grootschalige blootstelling aan draadloze technologie. Juist ook in het niet kunnen overnemen van de aanbevelingen van de WRR, *omdat* het de uitrol van de draadloze netwerken in gevaar brengt, wordt zichtbaar hoe groot de risico’s zijn die worden genomen. RFRam doordringen alles en iedereen en er is niet of nauwelijks nog aan te ontsnappen. De aanbevelingen van de WRR maken de nalatigheid van de politiek en de politieke en maatschappelijke verantwoordelijkheden die hier liggen kristalhelder. Duidelijk mag echter zijn

⁷⁶³ Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2008). *Onzekere veiligheid. Verantwoordelijkheden rond fysieke veiligheid*, pagina 19.

⁷⁶⁴ Ibidem, pagina 170 – 171.

⁷⁶⁵ Ibidem, pagina 21 – 22.

⁷⁶⁶ Ibidem, pagina 184.

dat de landelijke overheid een snelle uitrol van draadloze netwerken van groter belang acht dan een articulatie van onzekerheden om (zo werken paradoxen) door deze articulatie meer zekerheid te krijgen over de risico's die genomen worden. Het uitroldiscours heeft haar houding tegenover gemeenten bepaald, waardoor de gemeente Berkelland op haar beurt, vanuit die juridisch onjuiste beleidsvoering, mij ten onrechte niet als belanghebbende (h)erkent.

22.4. WRR: Wees kritisch tegenover publiek-private samenwerking als het gaat om veiligheid

De WRR waarschuwt voor publiek-private samenwerking (PPS) als het gaat om veiligheid. PPS is een samenwerkingsvorm tussen (een) overheid en een of meer private ondernemingen.⁷⁶⁷ Het nationale antennebeleid, alsook het Antenneconvenant vallen onder deze PPS.

Aangezien het antennebeleid zodanig moet worden ingericht dat de fysieke veiligheid (gezondheid en milieu) gewaarborgd blijft, en er tegelijk sprake is van een publiek-private samenwerking waarbij zowel voor de telecomindustrie als voor het Ministerie van Economische Zaken enorme economische belangen spelen, is er sprake van een groot spanningsveld en een evenredig groot risico van oneigenlijke beïnvloeding en defactualisatie van wetenschappelijk bewijs van schade.

'Voorzorg vereist naast juridische ook institutionele voorzieningen. Voor een adequaat fysiek veiligheidsbeleid moet de samenleving uiteraard over een goed kennisniveau en een adequate wetenschappelijke infrastructuur beschikken en moet de overheid toegang hebben tot de relevante kennis. De raad constateert dat door de veranderingen die zich in de wetenschappelijke wereld in de afgelopen decennia hebben afgespeeld, deze eis minder triviaal is dan zij op het eerste gezicht wellicht lijkt. Wetenschap is nauw verbonden geraakt met private belangen. Onafhankelijkheid van wetenschap is evenwel een essentiële voorwaarde voor het goed kunnen functioneren van democratie. (...) Van wetenschappelijk onderzoekers mag worden verwacht dat zij onzekerheden waarmee een maatschappelijk belang gemoeid kan zijn publiek maken. De raad beveelt aan te onderzoeken of dit wettelijk kan worden vastgelegd als een met het beroep van wetenschappelijk onderzoeker verbonden professionele zorgvuldigheidseis.'⁷⁶⁸

Hoewel geen wetgeving, komt de 'Gedragscode wetenschappelijke integriteit' uit 2018⁷⁶⁹ tegemoet aan de aanbeveling van de WRR. Daarbij dient ook direct te worden opgemerkt, dat de Commissie EMV van de Gezondheidsraad, die middels haar adviesrapporten in het nationaal antennebeleid een belangrijke bewaker zou moeten zijn van de fysieke veiligheid (gezondheid en milieu), deze code op velerlei wijzen schendt. Doordat er zowel bij de Commissie EMV van de Gezondheidsraad, als bij het Kennisplatform EMV, als bij ZonMw, alsook binnen het WHO EMV-Projekt, dat nauw samenwerkt met de ICNIRP sprake is van een (schijn van) belangenverstrengeling en de bevindingen uit 'het andere kamp', dat voornamelijk bestaat uit onafhankelijke wetenschappers, worden genegeerd, ontbreekt het in Nederland aan een betrouwbare en 'adequate wetenschappelijke infrastructuur' als het gaat om elektromagnetische

⁷⁶⁷ https://nl.wikipedia.org/wiki/Publiek-private_samenwerking

⁷⁶⁸ Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2008). *Onzekere veiligheid. Verantwoordelijkheden rond fysieke veiligheid*, pagina 19 – 20.

⁷⁶⁹ De eerste versie verscheen in 2004. In 2018 werd de Gedragscode code volledig herzien en voorzien van 'heldere normen en een duidelijker interne systematiek, die aansluit bij internationale ontwikkelingen en die bruikbaar is voor zowel fundamenteel als toegepast en praktijkgericht onderzoek'. *Nederlandse gedragscode wetenschappelijke integriteit 2018*. <http://www.vsnul.nl/files/documenten/Nederlandse%20gedragscode%20wetenschappelijke%20integriteit%202018.pdf>.

velden. Het gevolg is dat onzekerheden over de blootstelling aan RFRam, waar een groot economisch en maatschappelijk belang mee is gemoeid, niet worden geadresseerd en niet publiek worden gemaakt en de 'essentiële voorwaarde voor het goed functioneren van democratie' wordt ondermijnd.

Het mag duidelijk zijn dat en waarom de landelijke overheid ook met deze aanbeveling van de WRR weinig kan in haar antennebeleid, zonder dat zij haar koers rigoures moet omgooien.

22.5. WRR: Publieksparticipatie onontbeerlijk bij nieuw risicoparadigma

Bij het articuleren van onzekerheden is de rol van niet-experts en het belang van tegengeluiden van buiten de wetenschap onontbeerlijk. *'Niet-experts kunnen een belangrijke rol spelen bij het articuleren van problemen en het publiek maken van onzekerheden'*⁷⁷⁰, aldus de WRR.

Het gaat daarbij niet om het creëren van consensus, 'maar om het zo scherp mogelijk identificeren van kwesties waarover onvoldoende kennis bestaat, of waarvan de normatieve gezichtspunten onduidelijk zijn'.⁷⁷¹

'Niet ontkend kan echter worden dat beleidsmakers soms de neiging hebben om publieksparticipatie als eenmalige gebeurtenissen te zien – of cynischer: als een horde die in het huidige tijdsgewricht nu eenmaal moet worden genomen – en weinig aandacht te besteden aan het institutionele leren dat een belangrijke inzet zou kunnen vormen.'⁷⁷²

Als bij publieksparticipatie aangestuurd wordt op consensus, wordt de rol van publieksparticipatie belemmert. De rol van publieksparticipatie in de nieuwe risicobenadering is namelijk juist het publiek maken en zo scherp mogelijk articuleren van onzekerheden en problemen.

'Niet-experts kunnen belangrijke bijdragen leveren, niet omdat zij als substituut voor de inzichten van experts kunnen dienen, maar wel omdat zij daarop correcties kunnen bieden. "Public engagement is needed in order to test and contest the framing of the issues that experts are asked to resolve", vat Jasanoff (2003: 397) samen.

Daarnaast kan het betrekken van niet-experts bij met name onzekere en ambigue risicoproblemen worden verdedigd met een andersoortig argument, namelijk dat die betrokkenheid ook uit democratische overwegingen geboden is. Democratie houdt niet alleen in dat een volk zichzelf bestuurt, maar ook dat het de onzekerheden die daarbij optreden collectief onder ogen ziet. Waar zich onzekere en ambigue risicoproblemen aandienen, moet nog worden uitgevonden wat the common good is. Binnen een democratie bestaat daarvoor geen andere weg dan via deliberatie.'⁷⁷³

Als zelfbestuur van het volk een kenmerk is van een democratie en dit zelfbestuur maakt dat de onzekerheden die daarbij optreden collectief onder

**De rol van
publieksparticipatie
is het publiek
maken en zo scherp
mogelijk articuleren
van onzekerheden.**

(WRR 2008)

⁷⁷⁰ Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2008). *Onzekere veiligheid. Verantwoordelijkheden rond fysieke veiligheid*, pagina 20.

⁷⁷¹ Ibidem.

⁷⁷² Ibidem, pagina 136 – 137.

⁷⁷³ Ibidem, pagina 181.

ogen worden gezien, dan is het tegenovergestelde gaande in het antennebeleid en gaat er iets mis met onze democratie. Doordat gemeenten door de landelijke topdown aansturing in hun antennebeleid vaak niets anders meer kunnen met de ongerustheid van burgers dan het maar te negeren, en burgers vaak geen idee meer hebben tot wie ze zich dan wel moeten wenden om gehoord te worden, moet er wel spanning en strijd ontstaan. Als deze spanning en strijd niet door de landelijke overheid wordt onderkend en ze haar topdown beleid handhaaft, dan is het slechts een kwestie van tijd totdat de spanning escaleert.

Als de aanbevelingen van de WRR niet overgenomen *kunnen* worden, *omdat* de articulatie van onzekerheden de uitrol van draadloze netwerken in de weg zit, dan duidt dat erop dat voorzorg vrijwel zeker noodzakelijk is. Hoe moeilijker de situatie het articuleren van onzekerheden toelaat, hoe groter de noodzaak is om dat te doen.

22.6. WRR-rapport verheldert waarom sprake is van schending artikel 20 lid 1 Grondwet

Hoewel het advies van de WRR om het articuleren van onzekerheden in de wet te verankeren niet door de Minister is overgenomen, biedt de Grondwet wel degelijk een mogelijkheid om dat te doen.

In artikel 20 lid 1 Gw lezen we:

'De bestaanszekerheid der bevolking en spreiding van welvaart zijn voorwerp van zorg der overheid.'

De zorg voor bestaanszekerheid van de bevolking kan alleen worden gedragen door, in de woorden van de WRR, 'een proactieve omgang met onzekerheden'.⁷⁷⁴ Uit de wijze waarop de landelijke overheid met de gezondheidsrisico's van draadloze technologie omgaat, blijkt deze proactieve houding volledig te ontbreken, waarmee zij haar zorgplicht ten aanzien van de bestaanszekerheid van de bevolking op basis van de Grondwet niet nakomt. De erkenning dat er sprake is van een 'risico-veroorzakende activiteit'⁷⁷⁵ die 'ziekte' kan veroorzaken⁷⁷⁶ zonder de omgang met deze onzekerheden actief te organiseren, duidt op een roekeloosheid die de bestaanszekerheid van de bevolking ondermijnt en volgens vele wetenschappers nu al tot ernstige schade en zelfs dodelijke slachtoffers leidt.

⁷⁷⁴ Ibidem, pagina 18.

⁷⁷⁵ RIVM (2014), *Gezondheid en veiligheid in de Omgevingswet. Doelen, normen en afwegingen bij de kwaliteit van de leefomgeving*. (Hoofdrapport), p. 61.

⁷⁷⁶ RIVM. J.M. Roels et al. (2018). *Bewust Omgaan met Veiligheid: doelen en effectmaten in het risico- en veiligheidsbeleid*. RIVM Rapport 2018-0029, pagina 18.

23. Ook Antenneconvenant strijdig met waarborg lokale preventieve en repressieve toetsing, alsook met functionele en juridische onafhankelijkheid conform EU-Kaderrichtlijn 2002/21/EG

In het vorige hoofdstuk heb ik laten zien dat de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid waarschuwt voor publiek-private samenwerking daar waar de fysieke veiligheid door belangenverstrengeling in gevaar kan komen. Wat betreft het Nationale Antennebeleid komt de waarschuwing te laat. De complete basis voor dit antennebeleid is een publiek-private constructie en deze constructie zit inmiddels zo vastgeklonken aan allerlei maatschappelijke en economische belangen, dat ook de WRR hier met haar adviesrapport geen invloed op krijgt. Hoewel de overheid de waarschuwing van de WRR ten aanzien van haar antennebeleid dus in de wind slaat, wil dat niet zeggen dat de fysieke veiligheid met deze constructie niet in het gedrang is gekomen. Uitgaande van de waarschuwing van de WRR is dat, als de risico's ervan worden genegeerd, zelfs te verwachten en zoals ik heb aangetoond inderdaad het geval.

In dit hoofdstuk laat ik zien dat de publiek-private samenwerking waarop het Nationaal Antennebeleid is gebaseerd en waarop het huidige kabinet voort koerst, niet alleen in strijd met alle in hoofdstuk 18 genoemde wettelijke kaders en regels – die ten aanzien van het Antenneconvenant als ingevoegd en herhaald kunnen worden beschouwd – maar ook met de functionele en juridische onafhankelijkheid zoals vastgelegd in EU-richtlijn 2002/21/EG (ook wel de 'Kaderrichtlijn' genoemd).

23.1. Nationaal Antennebeleid schendt functionele en juridische onafhankelijkheid (EU-richtlijn 2002/21/EG)

In richtlijn 2002/21/EG van het Europees Parlement en de Raad van 7 maart 2002, 'inzake een gemeenschappelijk regelgevingskader voor elektronische-communicatienetwerken en -diensten', ook de 'Kaderrichtlijn' genoemd, lezen we in overweging 11 dat 'Overeenkomstig het beginsel van scheiding van regelgevende en operationele functies (...) de lidstaten de onafhankelijkheid van de nationale regelgevende instanties of instanties (moeten) waarborgen teneinde ervoor te zorgen dat hun besluiten onpartijdig zijn'. Dit beginsel van scheiding wordt in de richtlijn verder bekrachtigd in artikel 3 lid 2:

'De lidstaten waarborgen de onafhankelijkheid van de nationale regelgevende instanties door ervoor te zorgen dat zij juridisch gezien onderscheiden zijn van en functioneel onafhankelijk zijn van alle organisaties die elektronische-communicatienetwerken, -apparatuur of -diensten aanbieden. Lidstaten die de eigendom van of de zeggenschap over elektronische communicatienetwerken en/of -diensten aanbiedende ondernemingen behouden, zorgen voor een daadwerkelijke structurele scheiding tussen de regelgevende taken en de met eigendom of zeggenschap verband houdende activiteiten.'⁷⁷⁷

Artikel 3 vervolgt in het derde lid:

⁷⁷⁷ RICHTLIJN 2002/21/EG van het Europees Parlement en de Raad van 7 maart 2002 inzake een gemeenschappelijk regelgevingskader voor elektronische-communicatienetwerken en -diensten (Kaderrichtlijn).

‘De lidstaten zorgen ervoor dat de nationale regelgevende instanties hun bevoegdheden onpartijdig en op transparante wijze uitoefenen.’

Op 28 september 2002, dus enkele maanden nadat zowel het ‘Besluit bouwvergunningsvrije en licht-bouwvergunningplichtige bouwwerken’ (13 juli 2002) als de bovengenoemde EU-richtlijn (7 maart 2002) van kracht werden, werd zoals aangekondigd in de Nota Nationaal Antennebeleid een Antenneconvenant⁷⁷⁸ afgesloten. Dit convenant, dat in 2010 enigszins herzien opnieuw is getekend, is een overeenkomst gesloten tussen de Rijksoverheid⁷⁷⁹, de Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG) en verschillende telecom-operators (in het huidige convenant, opgesteld in 2010, zijn dat KPN, Vodafone, T-Mobile, Tele-2 en Ziggo).⁷⁸⁰

Hier kan niet anders dan worden vastgesteld dat het Antenneconvenant, dat het rijk en de VNG juridisch en functioneel met de ‘operators’ ofwel de telecomindustrie verbindt, het in de EU-richtlijn 2002/21/EG bepaalde schendt. Van functionele en juridische onafhankelijkheid kan hier geen sprake zijn.

Aangezien richtlijn 2002/21/EG (in artikel 1:1b) in de Telecommunicatiewet is opgenomen, valt zij zowel onder de Europese als onder de Nederlandse wetgeving. Hoewel de overweging geldt dat de ‘eis van onafhankelijkheid’ niets afdoet ‘aan de institutionele autonomie en de constitutionele verplichtingen van de lidstaten of aan het beginsel van neutraliteit met betrekking tot de regeling van het eigendomsrecht in de lidstaten dat is neergelegd in artikel 295 van het Verdrag’^{781 782}, heeft dit niet tot gevolg dat nationale regelingen aan de hier genoemde fundamentele eis van onafhankelijkheid kunnen worden onttrokken. Ons democratisch rechtsbestel dwingt een dergelijke onafhankelijkheid af, om de belangen van alle betrokken partijen mee te kunnen wegen.

Hoewel tussentijdse opzegging van het Antenneconvenant voor operators en VNG niet mogelijk is zonder toestemming van de Rijksoverheid (artikel 10:3) en ontbinding op grond van artikel 10:4 uitgesloten is, wordt de mogelijkheid open gehouden dat ‘*één of meer bepalingen uit dit Convenant geheel of gedeeltelijk in strijd is met de wet, onverbindend of nietig mocht blijken te zijn*’ (artikel 15:3). In dit geval is er niet slechts sprake van dat ‘één of meer bepalingen uit dit Convenant geheel of gedeeltelijk in strijd is met de wet’, maar dat het Antenneconvenant *an sich* fundamenteel tegenstrijdig is met de wet.

23.2. Functionele afhankelijkheid van telecomindustrie onrechtmatige bij gemeenten afgedwongen

Gemeenten zijn functioneel en juridisch niet gebonden aan het Antenneconvenant dat, zoals we

⁷⁷⁸ Volledige titel: ‘Convenant in het kader van het Nationaal Antennebeleid inzake de plaatsing van vergunningvrije antenne-installaties voor mobiele communicatie’ 28 september 2010.

[file:///C:/Users/Wilma/Downloads/Antenneconvenant_2010%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Wilma/Downloads/Antenneconvenant_2010%20(2).pdf)

⁷⁷⁹ De toenmalige Ministers van Economische Zaken en van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer.

⁷⁸⁰ Dit convenant, dat op 31 december 2019 zou aflopen, is verlengd tot 31 december 2020.

<https://www.antennebureau.nl/documenten/convenanten/2019/december/18/verlenging-antenneconvenant>

⁷⁸¹ Overweging 11 van EU-richtlijn 2002/21/EG.

⁷⁸² Artikel 295 VEG. Dit verdrag laat de regeling van het eigendomsrecht in de lidstaten onverlet.

hiervoor hebben gezien, in strijd is met het wettelijk vastgelegde beginsel van functionele en juridische scheiding van overheidsinstanties en instanties van de telecomindustrie. Door mee te werken aan het plaatsingsplan van de telecomprovider, maakt echter ook de gemeente zich schuldig aan schending van EU-richtlijn 2002/21/EG (artikel 1:1b Telecommunicatiewet). In haar besluitvormingsproces ten aanzien van de plaatsing van antennemasten, verlaat de gemeente Berkelland zich in belangrijke mate op de 'expertise' van KPN. In het nieuwe lokale antennebeleid, zoals vastgelegd in het 'Besluit van het college van burgemeester en wethouders van de gemeente Berkelland houdende regels omtrent de plaatsing van antennemasten' van 11 mei 2019⁷⁸³ wordt het zoekgebied van de provider zelfs als leidend beschouwd. Echter, als het zoekgebied van de provider leidend is, is het onmogelijk voor de gemeente om zonder vooringenomenheid (artikel 2:4 lid 1 Awb) tegemoet te treden aan door burgers gesignaleerde gezondheidsrisico's, die groter zijn, naarmate met elke nieuwe internetgeneratie de honingraatstructuur die door providers wordt gebruikt om hun zoekgebied in kaart te brengen, een grotere dichtheid krijgt.

Een juiste en rechtvaardige belangenafweging ontbreekt doordat gemeenten middels het Antenneconvenant veroordeeld zijn tot een *functionele afhankelijk van telecomproviders die onrechtmatig is afgedwongen*. Hoewel zij formeel geen partij zijn in het Antenneconvenant en er juridisch dus niet aan gebonden zijn, kunnen gemeenten alleen invloed uitoefenen op het plaatsingsplan van de provider door hun medewerking te verlenen. Zoals ik in de hoofdstukken hiervoor heb laten zien, wordt er vanuit de landelijke overheid al jarenlang sterke druk op gemeenten uitgeoefend om mee te werken aan de uitrol van draadloze netwerken en zich niet met het gezondheidsvraagstuk bezig te houden.

Onder invloed van die druk, zijn veel gemeenten zich gaan afsluiten en verharderen tegenover de ongerustheid en gezondheidsargumenten van burgers, zoals ook blijkt uit hoe de gemeente Berkelland met de tegengeluiden en belangen van bewoners van Haarlo (waaronder die van ondergetekende) is omgegaan. De functionele afhankelijkheid van de gemeente van de telecomprovider is duidelijk zichtbaar en heeft zodanige vormen aangenomen dat zowel de gemeente als de Commissie Bezwaarschriften (ook gemeente)⁷⁸⁴ afgaan op de 'expertise' van de telecomprovider. In dit geval KPN.

In een nieuwsbericht van Haarlo's Belang dat verslag doet van een gesprek dat op 7 maart 2018 met wethouder mevrouw Hoytink plaatsvond⁷⁸⁵ lezen we:

'De wethouder erkent wel dat zij zich baseert op de expertise van KPN en daarin ook geen concessies wil doen. KPN is uiteindelijk toch de partij die een investering doet en het is haar recht om daar een zo hoog mogelijk

⁷⁸³ <http://decentrale.regelgeving.overheid.nl/cvdr/XHTMLoutput/Actueel/Berkelland/CVDR624116.html>

⁷⁸⁴ De Commissie Bezwaarschriften die als onafhankelijk wordt beschouwd, bestaat uit juristen afkomstig van buurgemeenten. In het advies van de Commissie Bezwaarschriften van 18 januari 2019 Lezen we op pagina 2: 'Op de vraag van onze commissie of iemand op grote afstand feitelijke gevolgen kan ondervinden van de aanwezigheid van de mast, is het antwoord van uw college (onder venruizing naar de brief van KPN) dat het wetenschappelijk niet aangetoond is dat mensen de aanwezigheid van elektromagnetische velden kunnen waarnemen of aan hun klachten kunnen bemerken.' Hier verlaat de Commissie Bezwaarschriften zich samen met de gemeente Berkelland op de wetenschappelijke onderbouwing van de KPN.

⁷⁸⁵ zie ook mijn brief van 27 maart 2018 aan de gemeente Berkelland, onder 5 'Ondeugdelijke communicatie en schending principes behoorlijk bestuur'.

rendement uit te halen. Daarnaast heeft KPN aangegeven dat met het oog op toekomstige 5G-verbindingen zendmasten niet te ver uit elkaar kunnen staan om een goede doorgifte te garanderen.⁷⁸⁶

Uit de jurisprudentie blijkt dat het een groeiende tendens is geworden dat gemeenten en telecomproviders zich als een 'team van verweerders' opstellen bij rechtszittingen die door burgers zijn aangespannen. Van functionele onafhankelijkheid is hier geen enkele sprake meer. Gemeente en provider onderbouwen elkaars standpunt.

Dat dit de belangen van burgers schendt mag duidelijk zijn. Het huidige antennebeleid is in strijd met de eis van juridische en functionele onafhankelijkheid zoals vastgelegd in EU-richtlijn 2002/21/EG en de samenwerking die tussen gemeenten en telecomproviders is gegroeid, waarbij burgerbelangen worden weggedrukt, kan derhalve op grond van de wet niet worden gedoogd.

23.3. 'Duidelijke kaders van volksgezondheid, leefmilieu en veiligheid' zijn vals

In het Antenneconvenant 2010 komt het woord 'gezondheid' slechts tweemaal voor. In de eerste plaats om het doel van de Nota Nationaal Antennebeleid en het daarmee samenhangende Antenneconvenant te beschrijven:

'In aanmerking nemende dat (...) de Staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat de nota Nationaal Antennebeleid (TK 2000 - 2001, 27 561, nr. 2) tot stand heeft gebracht, volgens welke nota het doel van het Nationaal Antennebeleid is het binnen duidelijke kaders van volksgezondheid, leefmilieu en veiligheid stimuleren en faciliteren van voldoende ruimte voor antenneopstelpunten (...).'⁷⁸⁷

De 'duidelijke kaders van volksgezondheid, leefmilieu en veiligheid' worden uitsluitend bepaald op grond van de onjuiste opvatting dat de ICNIRP-limieten veilig zijn. De ICNIRP-limieten kunnen echter geen 'duidelijke kader' bieden voor volksgezondheid, leefmilieu en veiligheid. Ze gaan uitsluitend uit van een kortetermijn thermisch effect, terwijl we 24/7 worden blootgesteld en langetermijn biologische effecten volop zijn aangetoond. Daarmee zijn de 'duidelijke kaders van volksgezondheid, leefmilieu en veiligheid' dus vals.

23.4. Antenneconvenant schendt dezelfde kaders als 'Besluit bouwvergunningvrije en licht-bouwvergunningplichtige bouwwerken'

Wat voor het 'Besluit bouwvergunningvrije en licht-bouwvergunningplichtige bouwwerken' geldt, geldt ook voor het Antenneconvenant. Alle in hoofdstuk 18 genoemde bestuurlijke en wettelijke kaders, alsook de onder 18.3 genoemde 6 beginselen van behoorlijk bestuur worden ook met het Antenneconvenant geschonden. Deze kunnen hier dan ook als ingevoegd en herhaald worden beschouwd.

⁷⁸⁶ Nieuwsbericht Haarlo's Belang, P.M. Visser, d.d. 15 maart 2018. <https://www.haarlosbelang.nl/2018/03/15/gesprek-wethouder-vergunningstraject-antennemast/>

⁷⁸⁷ 'Convenant in het kader van het Nationaal Antennebeleid inzake de plaatsing van vergunningvrije antenne-installaties voor mobiele communicatie' 28 september 2010. [file:///C:/Users/Wilma/Downloads/Antenneconvenant_2010%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Wilma/Downloads/Antenneconvenant_2010%20(2).pdf). Pagina 2

Hoezeer het ontbreken van de mogelijkheid tot lokale preventieve en repressieve toetsing de gemeenten buitenspel zet als het gaat om antenne-installaties, blijkt uit hoe het Antenneconvenant is opgesteld. De nadruk ligt op een snelle uitrol van vergunningsvrije antenne-installatie, waarbij een flinke druk op gemeenten wordt uitgeoefend. Onder 3.6.1. van het convenant uit 2010 lezen we:

'Binnen vijftien Werkdagen na de datum van ontvangst van het Plaatsingsplan door de betreffende gemeente, bericht de gemeente per post met bericht van ontvangst aan de betrokken Operators of zij het door haar ontvangen Plaatsingsplan met deze Operator wenst te bespreken. Indien de gemeente aan de betrokken Operators bericht dat zij het Plaatsingsplan niet met deze Operators wenst te bespreken, dan wel indien de gemeente niet binnen vijftien Werkdagen na de datum van ontvangst van het Plaatsingsplan een bericht aan de betrokken Operators heeft verzonden dat zij het Plaatsingsplan met deze Operator wenst te bespreken, stellen de Operators het Plaatsingsplan vast.'⁷⁸⁸

Hebben gemeenten tijdig aangegeven een bespreking te willen over het plaatsingsplan, dan vindt een informatieuitwisseling plaats waarin providers het plaatsingsplan toelichten en gemeenten informatie verstrekken over de lokale situatie. Daarnaast kunnen gemeenten hun wensen aangeven met betrekking tot de specifieke locaties en wordt er gekeken naar de visuele inpasbaarheid en naar communicatie-activiteiten richting de burger (3.6.3.). Willen gemeenten een tweede bespreking, dan dient die binnen tien dagen plaats te vinden, tenzij gezamenlijk anders wordt afgesproken. Vindt deze tweede bespreking niet plaats, dan wordt het plaatsingsplan 'voor zover toepasselijk zoals aangepast op de punten waarover de betrokken Operators en de gemeente overeenstemming hebben bereikt' op de eerste werkdag na de bespreking zoals beschreven onder 3.6.3. als vaststaand beschouwd 'inclusief de punten waarover geen overeenstemming is bereikt.'

Het niet tot overeenstemming komen vormt geen beletsel voor de vaststelling van het plaatsingsplan. In artikel 3.6.5. van het convenant lezen we dat de betrokken operators de adviezen van de gemeente zoveel mogelijk meenemen 'in het vaststellen van de locaties voor plaatsing van vergunningsvrije antenne-installaties en activiteiten rond de plaatsing van de antenne-installaties, zoals de communicatie richting de burgers'. Waaruit blijkt dat de gemeente alleen nog invloed kan uitoefenen op het gebied van ruimtelijk-planologische aspecten en visuele inpasbaarheid. Het onderwerp gezondheidsbescherming staat lokaal niet langer op de agenda en het is duidelijk dat gemeenten geacht worden zich daar niet mee bezig te houden. Daarmee is de waarborg tot preventieve en repressieve toetsing door mede-overheden, zoals afgegeven in de Nota Nationaal Antennebeleid, definitief van de baan. Gemeenten zijn op grond van het Antenneconvenant weliswaar vrij om ervoor te kiezen het Plaatsingsplan al dan niet met de operator te bespreken en hun wensen uit te spreken, maar zij kunnen het Plaatsingsplan niet tegenhouden. Van 'preventieve en repressieve toetsing door mede-overheden' en de zekerheid dat 'mede-overheden (gemeenten en provincies), de *primaire zorg* dragen voor het beschermen van de gezondheid, het leefmilieu en de veiligheid van de burgers op hun grondgebied' kan in antennebeleid derhalve geen sprake zijn.⁷⁸⁹

⁷⁸⁸ *Convenant in het kader van het Nationaal Antennebeleid inzake de plaatsing van vergunningvrije antenne-installaties voor mobiele communicatie* 28 september 2010. [file:///C:/Users/Wilma/Downloads/Antenneconvenant_2010%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/Wilma/Downloads/Antenneconvenant_2010%20(2).pdf). Pagina 9.

⁷⁸⁹ Het nieuwe Antenneconvenant zal hierin weinig verandering brengen. Afgaande op het wetsvoorstel betreffende de implementatie in de Telecommunicatiewet van de zogenaamde 'Telecomcode' is het de bedoeling dat de publieke infrastructuur

Dat het Antenneconvenant gemeenten beleidsvrijheid ontnemt en de macht in handen van de telecomprovider legt en gemeenten daarbij dwingt, willen zij nog enige invloed kunnen uitoefenen, tot samenwerking met de provider is evident, maar ook volkomen in strijd met de eis tot onafhankelijkheid op grond van de Kaderrichtlijn 2002/21/EG.

Als het Antenneconvenant de gemeenten onvoldoende vrijheid geeft om conform artikel 117, lid 2 Gemw⁷⁹⁰ lokaal haar wettelijke (zorg)taken 'op doelmatige en doeltreffende wijze' uit te voeren, als ze verhinderd wordt om waar nodig ook op het gebied van elektromagnetische velden gezondheidsbeschermende maatregelen te nemen en tegemoet te komen aan burgers die daar expliciet om vragen, als ze verhinderd wordt om haar wettelijke verplichting conform de Awb⁷⁹¹ te vervullen tegenover burgers die gezondheidsschade melden, als het Antenneconvenant alle kaders schendt die ik ook in hoofdstuk 18 heb aangehaald, dan is het Antenneconvenant in strijd met de wet en dient zij te worden aangepast of – indien aanpassing niet mogelijk is – te worden ontbonden.

In een van mijn eerste telefoontjes met de gemeente Berkelland zei de bestemmingsplantoetsers mij dat het feitelijk de providers zijn die bepalen wat er gebeurt. Het is me in de afgelopen jaren niet gelukt om de gemeente Berkelland te overtuigen van de lokale autonome verantwoordelijkheid die zij van rechtswege heeft. Dat het Antenneconvenant de eis tot juridische en functionele afhankelijkheid schendt, bevestigt de onrechtmatige gronden op basis waarvan de gemeente haar beleidsvrijheid is ontnomen, waaruit volgt dat ook de rechten van burgers worden geschonden, die lokaal door gemeenten dienen te worden vertegenwoordigd.

23.5. Twijfelachtige rol gezondheidsvoorlichting toebedeeld aan telecomprovider

De tweede maal dat het woord 'gezondheid' in het Antenneconvenant valt, is in het kader van het zogenaamde 'instemmingsrecht' van bewoners van woongebouwen waarop de 'operator' een vergunningvrije antenne-installatie conform zijn plaatsingsplan wil plaatsen. Hiervoor dient vooraf de instemming van bewoners te worden verkregen, volgens de in het Antenneconvenant opgenomen 'instemmingsprocedure'. Daarbij is het de taak van de telecomprovider om de bewoners 'algemene informatie inzake onder meer het Nationaal Antennebeleid alsmede de gezondheidsaspecten samenhangend met Vergunningvrije antenne-installaties' te verstrekken (artikel 5.3.2.).

Opvallend is dat hier de voorlichtingsfunctie aangaande de gezondheidsaspecten van draadloze technologie bij de 'operator' (belanghebbende) is komen te liggen. Dit terwijl de verantwoordelijkheid voor de gezondheid van burgers lokaal bij de gemeenten is weggehaald. Aangezien de telecomprovider belanghebbende is, is dit een volkomen onverantwoorde

beschikbaar komt voor de telecomindustrie om het nieuwe netwerk 5G snel en probleemloos uit te kunnen rollen. 'Overheidsinstanties (rijksoverheid, provincies, gemeenten en waterschappen) dienen toegang te verlenen tot publieke infrastructuur, inclusief straatmeubilair (zoals bushokjes en verkeerslichten) voor de plaatsing van small cells'.

<https://www.internetconsultatie.nl/telecomcode>

⁷⁹⁰ Artikel 117 lid 2 Gemw. Voorstellen van maatregelen waarbij bepaalde aangelegenheden tot rijks- of provinciaal beleid worden gerekend, worden slechts gedaan indien het onderwerp van zorg niet op doelmatige en doeltreffende wijze door de gemeentebesturen kan worden behartigd.

⁷⁹¹ Artikel 1:2 lid 2, artikel 2:4 lid 1, artikel 3:2, artikel 3:4 lid 2; artikel 3:46, artikel 7:12 lid 1 Awb.

verlegging van de verantwoordelijkheid. Uiteraard kan ook hier geen sprake zijn van functionele onafhankelijkheid van 'organisaties die elektronische communicatie-netwerken, -apparaten of -diensten aanbieden'.

23.6. Drijfveer tot 'voorkomen van maatschappelijke onrust' haaks op 'vrije geïnformeerde toestemming' en belang burgers

Partijen komen in het convenant overeen het Plaatsingsplan van de telecomprovider als bedrijfsvertrouwelijke informatie te beschouwen op grond van artikel 10, aanhef en onder g van Wob⁷⁹². De vraag is echter of de in dit artikel bedoelde vertrouwelijkheid wel op een dergelijke generieke wijze kan worden toegekend. Er zijn immers ook belangen van derden, namelijk die van burgers mee gemoeid.

Op pagina 2 van het convenant wordt het doel van de afspraken geformuleerd:

'Met het convenant wordt ondervangen dat de antenne-installaties van minder dan 5 meter, ondanks de bouwvergunningvrijheid, zorgvuldig worden geplaatst. Het doel van de afspraken is het:

- bevorderen van samenwerking tussen operators;
- bevorderen van informatie-uitwisseling tussen operators en gemeenten;
- voorkomen van maatschappelijke onrust.'

De vraag *hoe* de hier als derde doel genoemde 'maatschappelijke onrust' door middel van de afspraken in het Antenneconvenant wordt voorkomen, wordt niet beantwoord, maar het antwoord laat zich wel raden. De praktijk van het Antenneconvenant komt er namelijk op neer dat informatie over de uitrol van antenne-installaties < 5 meter, voor zover het niet het eigen woongebouw betreft, bij de burgers wordt weggehouden. Het bedrijfsvertrouwelijke karakter van het Plaatsingsplan leent zich daar uitstekend voor. Over de antenne-installatie die op het flatgebouw grenzend aan mijn appartement in Leiden werd geplaatst en vanaf 150 meter mijn woning binnenstraalde, heb ik nooit enig bericht ontvangen, laat staan zeggenschap gehad. Evenmin over de antennes die, toen ik al te ziek was om nog met een redelijke kwaliteit van leven in mijn appartement te verblijven, ook aan de andere kant vergunningsvrij op een flat werd geplaatst en die mij de genadeslag gaf. Gezien de gezondheidsrisico's die aan burgers worden opgelegd, zonder dat burgers een stem krijgen of zelfs maar geïnformeerd worden over de plaatsing van antenne-installaties in hun leefomgeving, moet ook hier gesproken worden van een schending van ons democratisch rechtsbestel. Hoewel ik al aangaf dat ten aanzien van het Antenneconvenant alle in hoofdstuk 18 genoemde geschonden (wettelijke) kaders als herhaald en ingevoegd kunnen worden beschouwd, wijs ik hier met name ook op schending van artikel 3 lid 2 van het Handvest voor de Grondrechten van de EU en de 'geïnformeerde toestemming' die vanwege de aangetoonde biologische effecten noodzakelijk is.

Bij de totstandkoming van het Nationaal Antennebeleid in 2000 is het kabinet van mening dat het

⁷⁹² Artikel 10 lid 1, aanhef en onder c. Het verstrekken van informatie ingevolge deze wet blijft achterwege voor zover dit: bedrijfs- en fabricagegegevens betreft, die door natuurlijke personen of rechtspersonen vertrouwelijk aan de overheid zijn meegedeeld.

beleid van de gemeenten wordt 'geïnitieerd door incidenten en gevoed door maatschappelijke onrust' omdat 'feitelijke, objectieve informatie en landelijke richtlijnen' ontbreken.

'Een toenemende onrust bij de bevolking over de mogelijke negatieve effecten op de gezondheid en de welstand van burgers die in de directe nabijheid van antennes wonen, leidt tot een grote politiekmaatschappelijke druk op de gemeentelijke overheden. De onrust uit zich onder meer in bezwaarprocedures en klachten van burgers en maatschappelijke organisaties, hetgeen ook fysiek een extra druk legt op het gemeentelijk apparaat.'⁷⁹³

Het is echter duidelijk dat met het huidige antennebeleid de politiekmaatschappelijke druk op gemeenten niet is weggenomen. De voorgenomen landelijke uitrol van 5G stuit op veel verzet van burgers, waarbij gemeenten opnieuw onder druk komen te staan. Het Antenneconvenant is er dus niet in geslaagd de maatschappelijke onrust te voorkomen, maar heeft daarentegen het vertrouwen van burgers dat hun 'gezondheid, leefmilieu en veiligheid niet in het geding komen' ernstig geschonden.

23.7. Telecomproviders spelen met deelname aan Antenneconvenant hoog spel op grond van artikel 7 sub e EU-richtlijn 85/374/EEG

In groot contrast met de aanbevelingen van de WRR is binnen het Antenneconvenant geen enkele risico-aansprakelijkheid opgenomen en wordt, naast de handhaving van de ICNIRP-limieten die uitsluitend gebaseerd zijn op kortetermijn thermische effecten, geen enkele eis tot gezondheidsbescherming geformuleerd. De formule 'zo gering als redelijkerwijs mogelijk' (artikel 6.1.), verwijzend naar het ALARA-principe⁷⁹⁴, heeft in het antennebeleid geen enkele preventieve waarde, aangezien de INCIRP-limieten niet beschermen tegen biologische, niet-thermische langetermijneffecten en steeds opnieuw de vermeende noodzaak van nieuwe netwerken met een steeds grotere stralingsdichtheid als uitgangspunt wordt genomen (zie ook hoofdstuk 15. *Gelijkwaardig resultaat glijdende schaal in fysieke veiligheid*). Dit terwijl alle partijen, zoals ik ook in het primaire beroepschrift heb laten zien⁷⁹⁵, *er weet van kunnen hebben* dat er grote risico's zijn voor de volksgezondheid.

Als het gaat om de *mogelijkheid om te weten*, is EU-richtlijn 85/347/EEG van belang. In deze richtlijn⁷⁹⁶ is de productaansprakelijkheid van producten (in dit geval antenne-installaties) verbonden met de stand van de wetenschappelijke en technische kennis op het tijdstip waarop hij (de producent) het product in het verkeer bracht. De producent is aansprakelijk voor de schade veroorzaakt door een gebrek in zijn product, tenzij:

⁷⁹³ Kabinetsnota 'Nationaal Antennebeleid', 8 december 2000. Ministerie van Verkeer en Waterstaat Directoraat-Generaal Telecommunicatie en Post. <https://www.antennebureau.nl/documenten/beleidsnotas/2018/januari/26/nationaal-antennebeleid-2000>. Pagina 8.

⁷⁹⁴ ALARA: As Low As Reasonably Achievable, dat door de industrie meestal vertaald wordt naar 'As Large As Regulations Allow.

⁷⁹⁵ Zie 4. 'Expertise' en belang KPN versus het belang van fysieke veiligheid.

⁷⁹⁶ Met een equivalent in het Burgerlijk Wetboek, artikel 6:185 lid 1 aanhef en onder e.

'het op grond van de stand van de wetenschappelijke en technische kennis op het tijdstip waarop hij het product in het verkeer bracht, *onmogelijk was het bestaan van het gebrek te ontdekken*.'⁷⁹⁷

Het commentaar van de WRR op dit EU-artikel over de verantwoordelijkheid van de producent, in dit geval de telecom-provider, is helder:

'In het geval van productaansprakelijkheid kan een producent zich dus niet verschuilen achter het argument dat de schadelijke effecten van het product dat hij in het maatschappelijk verkeer heeft gebracht hem niet bekend waren. Om gevrijwaard te worden van aansprakelijkheid moet hij aantonen dat ten tijde van het in het verkeer brengen van zijn product het gebrek dat schade veroorzaakte met de beschikbare wetenschappelijke middelen zelfs niet te ontdekken was. De genoemde Europese richtlijn doelt, zoals het Hof van Justitie (nj1998, 522) stelt, "niet specifiek op de praktijk en de gebruikelijke veiligheidsvoorschriften in de industriector waarin de producent actief is, maar op de stand van de wetenschappelijke en technische kennis zonder meer, daaronder begrepen het meest geavanceerde niveau op het tijdstip waarop het betrokken product in het verkeer werd gebracht". De clause art. 7 sub e van de genoemde richtlijn gaat aldus het Hof "niet uit van de stand van de kennis waarvan de betrokken producent concreet of subjectief op de hoogte was of kon zijn, *maar van de objectieve stand van de wetenschappelijke en technische kennis waarvan de producent geacht wordt op de hoogte te zijn*"⁷⁹⁸. Productaansprakelijkheid eist van producenten dus niet alleen 'passieve' kennis van bekende risico's, maar eist ook activiteiten, in casu het verwerven van inzicht (op basis van de meest geavanceerde wetenschappelijke en technische kennis) van *potentiële* risico's.'⁷⁹⁹

Telecomproviders hebben dus wettelijk de verplichting om zich op de hoogte te stellen van 'de stand van de wetenschappelijke en technische kennis zonder meer', waarbij het niet gaat om 'de stand van de kennis waarvan de betrokken producent concreet of subjectief op de hoogte was of kon zijn', maar om '*de objectieve stand van de wetenschappelijke en technische kennis waarvan de producent geacht wordt op de hoogte te zijn*'.

Dat telecomproviders zoals T-Mobile zich ook inderdaad onafhankelijk laten informeren over de gezondheidsrisico's, blijkt o.a. uit een rapport van het Ecolog-Institute⁸⁰⁰ zoals eerder aangehaald in het primaire beroepschrift (zie 4. '*Expertise*' en belang KPN versus het belang van fysieke veiligheid). Dit rapport werd in 2000, dus in het jaar dat in Nederland het Nationaal Antennebeleid tot stand kwam, in opdracht van T-Mobile en De TeMobil Deutsche Telekom MobilNet GmbH geschreven en ging in op de in de wetenschap aangetoonde biologische effecten van straling van mobiele telefoons, waaronder genotoxiciteit, cellulaire processen, effecten op het immuunsysteem, het centrale zenuwstelsel, hormoonssystemen en relaties tot kanker en onvruchtbaarheid. Deze

⁷⁹⁷ Artikel 7aanhel en onder e richtlijn 85/374/EEG. De producent is uit hoofde van deze richtlijn aansprakelijk, tenzij hij bewijst dat het op grond van de stand van de wetenschappelijke en technische kennis op het tijdstip waarop hij het product in het verkeer bracht, onmogelijk was het bestaan van het gebrek te ontdekken. (Richtlijn van de Raad van 25 juli 1985 betreffende de onderlinge aanpassing van de wettelijke en bestuursrechtelijke bepalingen der Lid-Staten inzake de aansprakelijkheid voor produkten met gebreken (85/374/EEG). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/PDF/?uri=CELEX:31985L0374&from=NL>)

⁷⁹⁸ Cursief WdJ.

⁷⁹⁹ Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2008). *Onzekere veiligheid. Verantwoordelijkheden rond fysieke veiligheid*. Pagina 153.

⁸⁰⁰ Dr. Kerstin Hennies e.a. (2000). *Mobile Telecommunications and Health. Review of the Current Scientific Research in view of Precautionary Health Protection*. Ecolog-Institut, Hannover. Commissioned by T-Mobil and De TeMobil Deutsche Telekom MobilNet GmbH. <https://ehtrust.org/wp-content/uploads/ecolog2000.pdf>

effecten werden al bij stroomfluxdichtheden van $0,1 \text{ W/m}^2$ aangetroffen (dat is uitgedrukt in W/m^2 een factor 100 lager dan de maximaal toegestane ICNIRP-limieten⁸⁰¹

T-Mobile is een van de partijen in het Antenneconvenant. Uitgaande van de toelichting van de WRR op artikel 3 onder e van EU-richtlijn 85/347/EEG speelt T-Mobile dus hoog spel, omdat zij voorafgaand aan de ondertekening van het eerste convenant uit 2002 al weet had van de gezondheidsrisico's die niet door de ICNIRP-limieten worden gedekt en daarbij onverminderd haar producten op de markt blijft brengen.

In mijn primaire beroepschrift heb ik laten zien dat niet alleen T-Mobile op de hoogte is van de risico's verbonden aan draadloze technologie. In hun jaarverslagen anticipeert de industrie op mogelijke toekomstige schadeclaims.⁸⁰²

Omdat er volop wetenschappelijk bewijs is dat draadloze technologie gezondheidsschade veroorzaakt (oxidatieve cellulaire stress is aangetoond⁸⁰³; reproductieve effecten zijn aangetoond⁸⁰⁴), handelt de telecomindustrie dus in strijd met artikel 3 onder e richtlijn 85/347/EEG. Dit wordt niet in de laatste plaats in de hand gewerkt door het 'Besluit bouwvergunningvrije en licht-bouwvergunningplichtige bouwwerken'. De zekerheid dat 'exploitanten van antennes voor draadloze technologie (de "operators") (...) op een zorgvuldige manier aan de wensen van hun netwerkgebruikers moeten voldoen, zodat de gezondheid, het leefmilieu en de veiligheid *op geen enkele wijze* in gevaar *kunnen* komen', zoals in de Nota Nationaal Antennebeleid afgegeven⁸⁰⁵, wordt op geen enkele wijze gewaarborgd.

⁸⁰¹ 61 V/m is gelijk aan ongeveer 10 W/m^2 .

⁸⁰² De Groene Amsterdammer. *Bellen schaadt cellen. Onderzoek 5G-technologie*. 16 januari 2019.

⁸⁰³ Dr. Mona Nilsson (2018), Swedish Radiation Protection Foundation: 'Regarding mechanism: It should be added that most studies (93 of 100 studies by 2015) showed that radiofrequency radiation cause oxidative stress.' Comments from Swedish Radiation Protection Foundation on draft reports NTP.

⁸⁰⁴ Volgens dr. Devra Davis zijn de reproductieve effecten inmiddels onmiskenbaar aangetoond. Dr. Devra Davis. *The truth about mobile phone and wireless radiation*. <https://www.youtube.com/watch?v=BwyDCHf5iCY>.

⁸⁰⁵ Ministerie van Verkeer en Waterstaat. Directoraat-Generaal Telecommunicatie en Post. *Nationaal Antennebeleid*. 8 december 2000. https://www.antennebureau.nl/binaries/.../Nota_nationaal_antennebeleid_2000.pdf. Pagina 4. Cursief: WdJ.

24. Gronden voor weigering staatssecretaris borging aansprakelijkheidsrisico's houden geen stand

In een brief van 22 maart 2006⁸⁰⁶ aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal, naar aanleiding van een vraag van BAWA-Rechtspraktijk over de dekking van gezondheidsschade ten gevolge van blootstelling aan elektromagnetische velden, deelt staatssecretaris Van Geel van VROM mede namens de Minister van Economische Zaken mee, dat er in relatie tot de antennes voor mobiele communicatie geen noodzaak is om over te gaan tot 'borging van de financiële gegoedheid' door de overheid. Drie afwegingsvragen zijn van belang bij de beoordeling van een situatie, aldus Van Geel:

1. Is van de activiteiten bekend dat deze (potentieel) schadelijk zijn?
2. Is op voorhand duidelijk dat de gangbare procedures voor het verhalen van de schade niet voldoen?
3. Is de draagkracht van de schade veroorzakende partij naar verwachting ontoereikend in verhouding tot de verwachte schade?

In 2006 concludeerde de staatssecretaris dat 'het antwoord op deze drie vragen ontkennend' is. 'Ik zie dan ook geen aanleiding om over te gaan tot aanvullende maatregelen in relatie tot de verhaalbaarheid.'

Deze vragen uit 2006 zouden op basis van de huidige stand van de wetenschap echter opnieuw moeten worden voorgelegd en beantwoord. Een antwoord op de eerste vraag kunnen we vinden in het feit dat de grote Zwitserse verzekeraar Re Swiss elektromagnetische straling in de hoogste risicoklasse heeft ondergebracht. In een rapport uit 2013 over 'risico-onderwerpen die van invloed kunnen zijn op de verzekeringsbranche in de toekomst' schrijft Re Swiss over de 'Onvoorziene gevolgen van elektromagnetische velden':

'De alomtegenwoordigheid van elektromagnetische velden (EMV) geeft aanleiding tot bezorgdheid over mogelijke implicaties voor de menselijke gezondheid, met name met betrekking tot het gebruik van mobiele telefoons, hoogspanningslijnen of antennes voor uitzending. In de afgelopen tien jaar is de verspreiding van draadloze apparaten enorm toegenomen. De convergentie van mobiele telefoons met computertechnologie heeft geleid tot de proliferatie van nieuwe en opkomende technologieën. Deze ontwikkeling heeft de blootstelling aan elektromagnetische velden verhoogd, waarvan de gezondheidseffecten onbekend blijven.

De bezorgdheid over de potentiële risico's in verband met EMV is toegenomen. Studies zijn moeilijk uit te voeren, omdat tijdstrendstudies inconsistent zijn vanwege de nog vrij recente proliferatie van draadloze technologie. De WHO heeft extreem laagfrequente magnetische velden en radiofrequente elektromagnetische velden, zoals straling uitgezonden door mobiele telefoons, geclassificeerd als mogelijk kankerverwekkend voor mensen (klasse 2B carcinogeniteit). Bovendien suggereert een recente uitspraak van een Italiaanse rechtbank een verband tussen straling van mobiele telefoons en aantasting van de menselijke gezondheid.⁸⁰⁷

Over de 'Potentiële impact op de verzekeringsindustrie' schrijft Re Swiss:

⁸⁰⁶ Kamerstuk 27 561 nr. 26

⁸⁰⁷ Sandra Burmeier e.a. (2013). *Swiss Re SONAR, Emerging risk insights*. Pagina 11. Vertaling citaat: WdJ. <http://files.newsnetz.ch/upload/3/0/30072.pdf>

'Als er een direct verband zou bestaan tussen EMV en gezondheidsproblemen voor de mens, zou dit deuren openen voor nieuwe claims en uiteindelijk kunnen leiden tot grote verliezen onder dekking van productaansprakelijkheid. De aansprakelijkheidstarieven zouden waarschijnlijk stijgen.'⁸⁰⁸

Er is dus wel degelijk een reden om de aansprakelijkheidsrisico's te borgen, zeker nu, zonder enige consideratie met de grote gezondheidsrisico's, de uitrol van 5G voor de deur staat.

Op basis van de informatie in dit beroepschrift en de nu bestaande kennis, beschouw ik het als gerechtvaardigd om elke vraag van de toenmalige staatssecretaris van VROM alsnog met een 'ja' te beantwoorden. Daarbij verwijs ik naar de aanbeveling van de WRR, om daar waar door onzekerheden van technologieën verzekeraarbaarheid problematisch is, alternatieve wegen voor dekking te zoeken voor eventuele aansprakelijkheidsclaims, 'die bovendien het voordeel hebben dat zij een serieuze afweging van *opportunity costs* en mogelijke schade bevorderen'.⁸⁰⁹

⁸⁰⁸ Ibidem.

⁸⁰⁹ Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2008). *Onzekere veiligheid. Verantwoordelijkheden rond fysieke veiligheid*, pagina 19.

25. Risico-index leert: Tenminste sprake van een belangrijk risico

Risico-beheersing kan en mag *nooit* gebaseerd zijn op maatregelen die uitsluitend betrekking hebben op *korte termijneffecten*, zoals het geval is bij de ICNIRP-limieten. Dit blijkt uit de EU-jurisprudentie over het voorzorgbeginsel (proportionaliteitsbeginsel):

'Een maatregel ter vermindering van risico's mag niet alleen betrekking hebben op onmiddellijke risico's'.⁸¹⁰ Het is gemakkelijk vast te stellen of de maatregel voor die risico's proportioneel is. In situaties waarin de schadelijke gevolgen zich pas heel lang na blootstelling voordoen, is de oorzaak-gevolgrelatie wetenschappelijk moeilijker aan te tonen en – daarom – moest vaak het voorzorgbeginsel worden toegepast. Om in die gevallen te beoordelen of maatregelen in de vorm van snelle actie ter beperking of opheffing van het risico waarvan de gevolgen zich pas over tien á twintig jaar of bij de komende generaties zullen manifesteren, wel proportioneel zijn, moet rekening worden gehouden met de potentiële gevolgen op de lange termijn. Dit geldt in het bijzonder voor de gevolgen voor ecosystemen. Risico's op lange termijn kunnen alleen tijdens de blootstelling worden voorkomen of beperkt, dat wilt zeggen, dat moet onmiddellijk gebeuren.⁸¹¹

Voorzorg is uiteraard alleen noodzakelijk als er sprake is van een reëel risico. Zolang de veiligheidsclaim ICNIRP-limieten wordt gehandhaafd, lijkt voorzorg overbodig. Echter, de wetenschappelijke controverse geeft aan dat er sprake is van een ambigue risico⁸¹², wat niet alleen de veiligheidsclaim vals maakt, maar het sowieso noodzakelijk maakt om van meer dan één scenario uit te gaan⁸¹³. Het risico wordt in de wetenschappelijke wereld immers verschillend gewaardeerd.

Een eenvoudige risico-analyse laat zien dat, zelfs in het geval dat de door onafhankelijke wetenschappers genoemde effecten 'mogelijk, maar onwaarschijnlijk' zijn – terwijl het bewijs toch veel verder gaat dan dit –, er vanwege de voortdurende en grootschalige blootstelling sprake is van een 'belangrijk risico' dat preventieve maatregelen vereist.

Een wetenschappelijke controverse duidt op een ambigue risico. En bij ambigue risico's dienen verschillende scenario's te worden uitgewerkt. Met andere woorden, er dient ook een scenario te worden uitgewerkt gebaseerd op de wetenschappelijke kennis uit 'het andere kamp'. Vervolgens dient gekeken te worden naar de mogelijke risico's die eventuele risicobeperkende maatregelen met zich meebrengen. In het geval van draadloze technologie, wat zijn de risico's van beperking van het gebruik daarvan.

Uit de wetenschappelijke informatie die ik in dit beroepschrift en in eerdere stukken heb aangedragen, blijkt dat de risico's van draadloze technologie volgens een groeiende groep

⁸¹⁰ Cursief: WdJ.

⁸¹¹ Mededeling van de Commissie over het voorzorgbeginsel, paragraaf 6.3.1. Proportionaliteit. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/?uri=celex%3A52000DC0001>

⁸¹² 'Ambigue risico's dienen zich aan waar wetenschappelijke of maatschappelijke controverses over risico's ontstaan.' Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2008). *Onzekere veiligheid. Verantwoordelijkheden rond fysieke veiligheid*, pagina 121.

⁸¹³ 'Ambigue risico's: Naast onzeker is het risico mogelijk ook verschillend te waarderen. In dit geval zou men verschillende scenario's tegelijk kunnen uitwerken, waarbij effecten van risicobeperkende maatregelen voor het ene scenario zelf ook op nieuw te introduceren risico's worden geanalyseerd (telkens door de ter zake deskundigen).' Bron: Risicomanagement Huib Hezemans. https://www.huibhezemans.nl/downloads/RA-KMS_hh01.pdf

onafhankelijke wetenschappers zeer ernstig tot catastrofaal kunnen zijn.⁸¹⁴ Voor een evenwichtige risico-beoordeling dient, gezien de ambiguïteit van de risico's, dit scenario ook te worden uitgewerkt.

In de veiligheidskunde is er een gangbare, eenvoudig hanteerbare methode om op grond van een drietal risicofactoren tot een risico-inschatting te komen. Een drietal parameters (zie kader volgende pagina) wordt met elkaar vermenigvuldigd:

- 1) De blootstellingsfrequente (B).
- 2) Het mogelijke effect (E).
- 3) De waarschijnlijkheid dat het effect optreedt (W).

De risico-index (R) wordt gevonden door middel van de formule: $R = B \times E \times W$.

De blootstellingsfrequentie (B) kan bij draadloze technologie, uitgaande van landelijke dekking mobiel bereik steeds op 10 ('voortdurend') te worden vastgesteld. Immers, landelijke dekking mobiel bereik impliceert een voortdurende blootstelling aan RFRam (amplitude-gemoduleerde RF-EMV). Om tot het tweede scenario te komen, afgaande op de wetenschappelijke bevindingen uit 'het andere kamp' dient het 'mogelijk effect' (E) tenminste vastgesteld te worden op factor 7: ('ernstig, irreversibel letsel, invaliditeit'). Er zijn echter ook wetenschappers die menen dat de huidige blootstellingslimieten al vele mensen het leven hebben gekost (E = 15 of 40). Dat de gezondheidsschade ook daadwerkelijk optreedt, moet op basis van de wetenschappelijke informatie uit 'het andere kamp' tenminste als hypothese worden aangenomen. Waarschijnlijkheid dat het effect optreedt (W) op factor 3 (waarschijnlijk) of 6 (zeer goed mogelijk) of, in het uiterste geval op factor 10 (zo goed als zeker). Hieruit volgen de volgende mogelijkheden:

B = 10; E = 7 of 15 of 40; W = 3 of 6 of 10.

Dit geeft in toenemende gradatie van ernst ($B \times E \times W = R$):

10 x 7 x 3 = 210	10 x 15 x 3 = 450	10 x 40 x 3 = 1200
10 x 7 x 6 = 420	10 x 15 x 6 = 900	10 x 40 x 6 = 2400
10 x 7 x 10 = 700	10 x 15 x 10 = 1500	10 x 40 x 10 = 4000.

Vergelijken we de risico-index uit bovenstaande tabel met de tabel 'Parameters voor berekening risico-index R' op de volgende pagina, dan valt op dat er vanaf $R = 70$ gesproken moet worden van een belangrijk risico, dat maatregelen vereist. Nemen we de bevindingen uit 'het andere kamp' wetenschappers serieus, dan komen we echter al snel boven de $R > 400$, wat betekent dat er sprake is van een zeer hoog risico, waarbij de activiteit onmiddellijk gestopt moet worden.

⁸¹⁴ Zie o.a. Oceania Radiofrequency Scientific Advisory Association Inc. (ORSAA) <https://www.orsaa.org/>; <https://www.orsaa.org/orsaa-database.html>; Environmental Health Trust <https://ehtrust.org/> en de grote groep wetenschappers die het 5G Appeal hebben getekend <http://www.5gappeal.eu/>

Zelfs als de door de wetenschappers uit 'het andere kamp' voorspelde catastrofe ($E = 40$) met betrekking tot 5G *onwaarschijnlijk, maar mogelijk* is ($W = 1$), dan komt de risico-index nog uit op $10 \times 40 \times 1 = 400$ en op een 'hoog' tot 'zeer hoog risico'. Gaan we uit van een meer gematigd risico ($E = 15$ of 7), waarbij we als onwaarschijnlijk, maar mogelijk beschouwen dat er een dode valt of

Parameters voor berekening risico-index R ($R = B \times E \times W$)		
<p>Blootstellingfrequentie (B) De blootstellingsfrequentie wordt uitgedrukt in zes categorieën: B = 10: voortdurend B = 6: regelmatig (dagelijks) B = 3: af en toe B = 2: soms (maandelijks) B = 1: zelden (jaarlijks) B = 0,5: zeer zelden (minder dan één keer per jaar).</p> <p>Waarschijnlijkheid dat het effect optreedt (W) De waarschijnlijkheid dat het effect optreedt wordt ingedeeld in zeven categorieën: W = 10: zo goed als zeker W = 6: zeer goed mogelijk W = 3: waarschijnlijk W = 1: mogelijk, maar onwaarschijnlijk W = 0,5: zeer onwaarschijnlijk W = 0,2: praktisch onmogelijk W = 0,1: zo goed als ondenkbaar.</p>	<p>Mogelijk effect (E) Het mogelijk effect wordt uitgedrukt in vijf categorieën: E = 40 : catastrofaal: meerdere doden, acuut of op termijn E = 15: zeer ernstig: een dode, acuut of op termijn E = 7: ernstig, irreversibel letsel, invaliditeit E = 3: belangrijk, reversibel letsel E = 1: gering, letsel, hinder.</p>	
Preventiemaatregelen		
<i>Klasse</i>	<i>Risico-index</i>	<i>Te nemen preventiemaatregelen</i>
1	$R \leq 20$	Geen prioriteit (aanvaardbaar risico)
2	$20 < R \leq 70$	Aandacht vereist (enig of mogelijk risico)
3	$70 < R \leq 200$	Maatregelen vereist (belangrijk risico)
4	$200 < R \leq 400$	Directe verbetering vereist (hoog risico)
5	$R > 400$	Activiteiten stoppen (zeer hoog risico)

Bron: NEN- en ISO 14121-1. Arbo-Informatieblad nr. 45. Risicobeheersing: taakrisicoanalyse, persoonlijke risicoanalyse, werkvergunningstelsel. Beoordelingsmethode 3. Bepalen van de risico-index voor veiligheidsrisico's (risico-inschatting). De Arbocatalogus.nl.

dat er irreversibel letsel en invaliditeit op kan treden ($10 \times 15 \times 1 = 150$ of $10 \times 7 \times 1 = 70$), dan komen we nog uit op een 'belangrijk risico' dat preventieve maatregelen vereist. Met andere woorden, zodra we ons openen voor de mogelijkheid dat de wetenschappers uit 'het andere kamp' het gelijk aan hun kant zouden kunnen hebben, dient geconcludeerd te worden dat preventie noodzakelijk is.

Immers:

- $10 \times 7 \times 1 = 70$ (maatregelen vereist, belangrijk risico)
- $10 \times 15 \times 1 = 150$ (maatregelen vereist, belangrijk risico)
- $10 \times 40 \times 1 = 400$ (activiteiten stoppen, zeer hoog risico).

Samengevat kan dus gesteld worden dat het feit dat er gezien de wetenschappelijke controverse sprake is van ambigue risico's, preventieve maatregelen op grond van het tweede scenario niet alleen gerechtvaardigd zijn, maar dat het uitblijven van preventieve maatregelen onaanvaardbare risico's met zich meebrengt die mogelijk de complete volksgezondheid schade toebrengt.

26. Staatssecretaris EZK Mona Keijzer en minister WVS Bruno Bruins schenden artikel 68 Grondwet

In het primaire beroepschrift heb ik u, zijnde de rechterlijke macht, aandacht gevraagd voor de defactualisatie die in het antennebeleid werkzaam is en die een groot gevaar vormt voor de democratie en de volksgezondheid. De wijze waarop staatssecretaris van Geel destijds onrechtmatig veiligheidsclaims baseerde op het CoFAM-II onderzoek vormt hiervan een voorbeeld (zie hoofdstuk 20. *Ongefundeerde veiligheidsclaims UMTS-netwerk door VROM werken nog steeds door*). Een actueel voorbeeld vinden we in de brief van staatssecretaris EZK Mona Keijzer en Minister WVS Bruno Bruins betreffende '5G en gezondheid' van 16 april 2019 aan de voorzitter van de Tweede Kamer⁸¹⁵. In deze brief wordt o.a. het artikel 'Bellen schaadt cellen' van de onderzoeksjournalisten 'Investigate Europe' in de Groene Amsterdammer van 16 januari 2019⁸¹⁶, alsook de publicaties waarop het 5G-appeal⁸¹⁷ is gebaseerd op volkomen ondeugdelijke wijze afgewezen. In de brief lezen we:

'De publicaties waar het 5G-appeal en de Groene Amsterdammer zich op baseren, betreffen onderzoeken waarbij biologische effecten bij cellen, planten en dieren gevonden zijn, vaak bij blootstellingsniveau's boven de blootstellingslimieten. Echter, deze biologische effecten (die betrekking hebben op de opwarming van (delen van) het lichaam door zendsignalen) zijn veranderingen in het lichaam die volgens het Kennisplatform EMV niet tot gezondheidsschade leiden⁸¹⁸. Daarnaast is het, volgens het Kennisplatform, niet mogelijk effecten in cellen, planten en dieren te vertalen naar gezondheidseffecten bij mensen.'⁸¹⁹

De informatie die de staatssecretaris en de minister hier aan de Tweede Kamer geven getuigt van grote onwetendheid en geeft een misleidend en foutief beeld van de wetenschappelijke feiten. In de eerste plaats betreffen de publicaties waarop het 5G-appeal zich baseert, juist onderzoeken die vaak *ver beneden* de ICNIRP-limieten (en niet *boven*, zoals wordt beweerd) schadelijke effecten laten zien. In het appeal lezen we:

'De meer dan 240 wetenschappers verwijzen naar het feit dat "talloze recente wetenschappelijke publicaties hebben aangetoond dat EMV levende organismen beïnvloeden op niveaus die ver onder de meeste internationale en nationale richtlijnen liggen". Effecten zijn onder meer een verhoogd risico op kanker, cellulaire stress, toename van schadelijke vrije radicalen, genetische schade, structurele en functionele veranderingen van het voortplantingssysteem, leer- en geheugenproblemen, neurologische aandoeningen en negatieve effecten op het algemeen welzijn bij mensen. Schade gaat veel verder dan het menselijk ras, omdat er steeds meer aanwijzingen zijn voor schadelijke effecten voor zowel planten als dieren.'⁸²⁰

Dat 'het andere kamp' van wetenschappers laat zien dat er juist *onder* de ICNIRP-limieten schadelijke effecten plaatsvinden, geldt ook voor de (andere) onderzoeken waarnaar het artikel 'Bellen schaadt cellen' van de Groene Amsterdammer verwijst, waaronder de 2266 (vaak peer reviewed) studies van onafhankelijke wetenschappelijk EMV-onderzoek dat in de databank van de ORSAA⁸²¹ is opgenomen. Zie voor een review over dit EMV-onderzoek het artikel in het tijdschrift

⁸¹⁵ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2019/04/17/kamerbrief-over-5g-en-gezondheid>

⁸¹⁶ <https://www.groene.nl/artikel/bellen-schaadt-cellen>

⁸¹⁷ <http://www.5gappeal.eu/>

⁸¹⁸ <https://www.kennisplatform.nl/verschil-biologische-effecten-en-gezondheidseffecten/>

⁸¹⁹ Brief 16 april, pagina 5. (Cursief: WdJ.)

⁸²⁰ <http://www.5gappeal.eu/about/> Vertaling citaat: WdJ.

⁸²¹ <https://www.orsaa.org/orsaa-database.html>

The Lancet, getiteld '*Planetary electromagnetic pollution: it is time to assess its impact*' van december 2018 ⁸²², waarin wordt gesteld:

'De preventie van opwarming van het weefsel door radiofrequente elektromagnetische straling is bewezen ineffectief gebleken bij het voorkomen van biochemische en fysiologische interferentie. Zo is bijvoorbeeld door NIH-wetenschappers⁸²³ aangetoond dat acute niet-thermische blootstelling het menselijk hersenmetabolisme, de elektriciteit in de hersenen en de systemische immuunresponsen verandert. Chronische blootstelling is geassocieerd met verhoogde oxidatieve stress en DNA-schade en kankerrisico. Laboratoriumstudies, waaronder grootschalige studies onder knaagdieren van het US National Toxicology Program en het Italiaanse Ramazzini Instituut, bevestigen deze biologische en gezondheidseffecten in vivo.'⁸²⁴

In de tweede plaats gaat het hier *niet* over 'biologische effecten die betrekking hebben op de opwarming van (delen van) het lichaam door zendsignalen', zoals de brief volkomen ondeskundig stelt, maar juist over *niet-thermische effecten* die *niet* door opwarming maar door andere oorzaken ontstaan en die *niet* door de ICNIRP-limieten worden beschermd. De brief stelt als een volkomen misplaatste generieke waarheid dat '*deze biologische effecten*' – die niet nader worden gedefinieerd – '*volgens het Kennisplatform EMV niet tot gezondheidsschade leiden*', waarbij ter onderbouwing een link is opgenomen naar de website van het KPEMV. Volgen we deze link dan lezen we:

'Biologische effecten zijn veranderingen in het lichaam die niet tot gezondheidsschade leiden. Een voorbeeld: Als je aan het sporten bent of in de warme zon zit, warmt je lichaam op. Je lichaam reageert daarop door de bloedvaten in de huid te verwijden en te gaan zweten. Zo kan je lichaam de warmte afvoeren. Een ander voorbeeld is het eten van een suikerklontje. Daardoor stijgt het suikergehalte in je bloed en gaat je alvleesklier het hormoon insuline afscheiden. Met behulp van insuline kunnen cellen de suikers uit het bloed opnemen en er energie van maken. Dit zijn allemaal biologische effecten: het zijn tijdelijke veranderingen in je lichaam, die niet tot gezondheidsschade leiden. Gezondheidseffecten kunnen optreden als het lichaam de veranderingen niet voldoende kan compenseren. Zo kan extreme warmte-ontwikkeling in het lichaam of langdurig te veel suiker eten wel leiden tot gezondheidsschade.

Een gezondheidseffect wordt dus altijd voorafgegaan door een biologisch effect, maar een biologisch effect hoeft niet tot een gezondheidseffect te leiden.

In onderzoeken naar de invloed van elektromagnetische velden op het lichaam worden wel biologische effecten waargenomen. Zo kan het lichaam door mobiele zendsignalen plaatselijk een beetje opwarmen. In normale omstandigheden is de opwarming gering en het lichaam kan die warmte probleemloos afvoeren. Zo stijgt de temperatuur van je lichaam meer van een rondje hardlopen (al snel een graad) dan van het zendsignaal van een mobiele telefoon. Als je blootgesteld zou worden aan sterke zendsignalen (die in het dagelijks leven niet voorkomen), dan kan het lichaam de warmte niet meer afvoeren en kan gezondheidsschade ontstaan. Zo kan het oog warmte minder goed afvoeren. Door te sterke opwarming van het oog kan bijvoorbeeld staar ontstaan.'⁸²⁵

Vergelijken we de effecten die het KPEMV noemt met de hiervoor aangehaalde effecten die in het 5G-appeal of in de ORSAA-databank worden vermeld, dan valt de enorme, bijna absurde simplificatie van het probleem op. De stelling dat de in het 5G-appeal en de in de ORSAA-databank genoemde effecten '*volgens het Kennisplatform EMV niet tot gezondheidsschade leiden*' zonder zich zelfs maar te verdiepen in de aard van de genoemde biologische effecten, getuigt van een extreme onzorgvuldigheid in het omgaan met wetenschappelijke informatie, waardoor de wetenschappelijke infrastructuur ernstig wordt ondermijnd. Gezien de genoemde effecten vormt een dergelijke ondermijning een groot gezondheidsrisico voor de complete Nederlandse

⁸²² [https://www.thelancet.com/journals/lanplh/article/PIIS2542-5196\(18\)30221-3/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lanplh/article/PIIS2542-5196(18)30221-3/fulltext)

⁸²³ National Institute of Health. <https://www.nih.gov/>

⁸²⁴ [https://www.thelancet.com/journals/lanplh/article/PIIS2542-5196\(18\)30221-3/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lanplh/article/PIIS2542-5196(18)30221-3/fulltext). Vertaling citaat: WdJ.

⁸²⁵ <https://www.kennisplatform.nl/verschil-biologische-effecten-en-gezondheidseffecten/>

bevolking.

De verwarring ontstaat al doordat het KPEMV in algemene termen stelt dat *'biologische effecten veranderingen zijn in het lichaam die niet tot gezondheidsschade leiden'*, maar dit weerspreekt door te stellen dat een gezondheidseffect *'dus altijd voorafgegaan (wordt) door een biologisch effect'*. Het is natuurlijk een geruststellende gedachte dat biologische effecten niet per definitie tot gezondheidseffecten leiden, maar het veralgemeniseren en onzorgvuldig gebruiken van een dergelijke stelling, waarbij niet de moeite wordt genomen om kennis te nemen van *de aard van de genoemde biologische effecten*, werkt een gevaarlijke versluiting van wetenschappelijke kennis in de hand (zie ook hoofdstuk 6. *'Onterechte gelijkstelling natuurlijke en kunstmatige EMV'*). De effecten die het KPEMV ter illustratie van haar standpunt aanhaalt *kunnen niet* vergeleken worden met de effecten die in het 5G-appeal en door de ORSAA worden genoemd, zonder dat duidelijk wordt hoe het probleem van blootstelling aan RFRam door het KPEMV wordt gebagatelliseerd. De opmerking van de staatssecretaris en de minister dat de in het 5G-appeal en de door de Groene Amsterdammer (bijvoorbeeld in de ORSAA-databank) genoemde effecten *'veranderingen (zijn) in het lichaam die volgens het Kennisplatform EMV niet tot gezondheidsschade leiden'* is een schadelijke generalisatie die op geen enkele wijze recht doet aan de wetenschappelijke integriteit en werkelijkheid.

In ieder geval schenden de staatssecretaris en minister, door in hun brief van 16 april 2019 aan de Tweede Kamer de simplificatie van het KPEMV over te nemen zonder zich zelfs maar in de aard van de genoemde biologische effecten van het 5G-appeal of de ORSAA-databank te verdiepen, artikel 68 van de Grondwet⁸²⁶. De wijze waarop de staatssecretaris en de minister hier cruciaal wetenschappelijk onderzoek, dat wijst op de grote gevaren van draadloze technologie, versluiten in hun informatie aan de Tweede Kamer, kan immers een groot gevaar opleveren voor de volksgezondheid en volksgezondheid is een staatsbelang.

Tot slot is de uitspraak dat het niet mogelijk is om *'effecten in cellen, planten en dieren te vertalen naar gezondheidseffecten bij mensen'* volkomen ongenueanceerd en onjuist. Ten eerste zijn onderzoeken op cellulair niveau, zoals opgenomen in de ORSAA-databank, ook uitgevoerd op menselijk celweefsel. En ten tweede is het in het wetenschappelijk onderzoek gebruikelijk om dierproeven te doen om de risico's van de uitwerking van bijvoorbeeld medicijnen op mensen in te schatten.⁸²⁷ Als daar geen vertaalslag mogelijk zou zijn naar de menselijke gezondheid, waren deze dierproeven volkomen onzinnig. Op de website van nota bene de rijksoverheid lezen we: *'Wetenschappers gebruiken dierproeven ook om meer te leren over de biologische processen in het lichaam. Zoals het ontstaan en verloop van ziekten.'*⁸²⁸

De brief van staatssecretaris Mona Keijzer van EZK en minister Bruno Bruins van VWS dient dus beschouwd te worden als een ernstige vorm van defactualisatie (zoals beschreven in het primaire beroepschrift onder 6. *Gevaarlijke veronachtzaming en defactualisatie wetenschappelijke kennis en risico's*), die uitsluitend bedoeld lijkt om wetenschappelijke studies die de uitrol van het 5G-

⁸²⁶ Artikel 68 Gw. De ministers en de staatssecretarissen geven de kamers elk afzonderlijk en in verenigde vergadering mondeling of schriftelijk de door een of meer leden verlangde inlichtingen waarvan het verstrekken niet in strijd is met het belang van de staat.

⁸²⁷ <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/dierproeven/waarom-dierproeven-nodig-zijn>

⁸²⁸ Ibidem.

netwerk kunnen vertragen of zelfs tegenhouden bij de Tweede Kamer uit beeld te houden. Hierbij ontbreekt elke interesse in de wetenschappelijke informatie uit 'het andere kamp' die juist zou moeten worden benut om de onzekerheden van draadloze technologie te articuleren. Iets wat, zoals de WRR heeft laten zien, nodig is om de fysieke veiligheid van digitale netwerken te kunnen waarborgen.

Opvallend is dat geen enkel Tweede Kamerlid de moeite heeft genomen om de bronnen van de staatssecretaris en de minister te verifiëren. Dit is een bijzonder zorgwekkend voorbeeld van hoe defactualisatie werkt en hoe de wetenschappelijke infrastructuur rond EMV en daarmee de democratie wordt ondermijnd. Iets wat mij persoonlijk rechtstreeks raakt in mijn belang.

27. 'Wetsvoorstel Implementatie Telecomcode' koerst voort op onrechtmatige daad – wereldwijd verzet tegen 5G

Hoe het onrechtmatige 'Besluit vergunningsvrije en licht-bouwvergunningplichtige bouwwerken' escalatie van draadloze netwerken in de hand werkt en een steeds groter gevaar vormt voor de volksgezondheid, blijkt uit het recente 'Wetsvoorstel Implementatie Telecomcode'⁸²⁹. In dit wetsvoorstel komt staatssecretaris EZK Mona Keijzer met een voorstel tot wijziging van de Telecommunicatiewet (Tw), dat de waarborg tot lokale preventieve en repressieve toetsing⁸³⁰ verder ondermijnt en waarbij mede-overheden volkomen in strijd met de Nota Nationaal Antennebeleid alle beleidsvrijheid wordt ontnomen om 'de *primaire zorg* (te) dragen voor het beschermen van de gezondheid, het leefmilieu en de veiligheid van de burgers op hun grondgebied'⁸³¹. We spreken hier over de wettelijke vastlegging van (versoepelde) ICNIRP-limieten, over een 'antenneplicht' en over de opheffing van de weigeringsgrond m.b.t. gezondheid. Maatregelen die voorwaarden moeten scheppen om het nieuwe 5G-netwerk soepel en snel in Nederland te kunnen uitrollen. Daarbij baseert de staatssecretaris zich volledig op een valse veiligheidsclaim ICNIRP-limieten.

Inmiddels zijn burgers zich in het hele land aan het organiseren om 5G tegen te houden en vinden wereldwijd protestdemonstraties plaats.

27.1. Voorstel tot 'antenneplicht' en opheffing weigeringsgrond gezondheid in strijd met Nota Nationaal Antennebeleid en levensgevaarlijk

Volkomen in strijd met de in de Nota Nationaal Antennebeleid afgegeven waarborg tot lokale preventieve en repressieve toetsing, alsmede de daarin neergelegde zekerheid dat mede-overheden 'de *primaire zorg* dragen voor het beschermen van de gezondheid, het leefmilieu en de veiligheid van de burgers op hun grondgebied', houdt het 'Wetsvoorstel Implementatie Telecomcode' van de staatssecretaris van EZK o.a. het volgende in:

1) Lokale overheden krijgen de verplichting om de publieke infrastructuur ter beschikking te stellen van de telecom-industrie.⁸³² Daarmee wordt vrij baan gegeven aan een snelle uitrol van het nieuwe controversiële 5G-netwerk en worden gemeenten en burgers verder buitenspel gezet. In het Parool van 17 juli 2019 wordt gesproken over een 'antenneplicht':

'De antenneplicht is volgens het kabinet nodig om "toonaangevende diensten aan gebruikers te kunnen aanbieden", zoals zelfrijdende auto's. Nederland telt nu ruim 46.000 mobiele antennes. Daar komen er vanaf

⁸²⁹ Voorstel van wet' en 'Memorie van toelichting' inhoudende 'Wijziging van de Telecommunicatiewet houdende implementatie van Richtlijn (EU) 2018/1972 van het Europees Parlement en de Raad van 11 december 2018 tot vaststelling van het Europees wetboek van elektronische communicatie (Implementatie Telecomcode)'. Staatssecretaris van Economische Zaken en Klimaat, 15 juli 2019. <https://www.internetconsultatie.nl/telecomcode>

⁸³⁰ Kabinetsnota 'Nationaal Antennebeleid', 8 december 2000. Ministerie van Verkeer en Waterstaat Directoraat-Generaal Telecommunicatie en Post. <https://www.antennebureau.nl/documenten/beleidsnotas/2018/januari/26/nationaal-antennebeleid-2000>, pagina 18.

⁸³¹ Ibidem, pagina 4,

⁸³² Onder 'publieke infrastructuur' wordt verstaan: alle onder zeggenschap van een overheidsinstantie staande fysieke infrastructuur, waaronder openbare gebouwen en elke installatie die onderdeel is van het straatmeubilair.

2022 waarschijnlijk tienduizenden bij; dan wordt 5G op grote schaal uitgerold. Hoeveel antennes precies zullen worden geplaatst, kan het Agentschap Telecom nu nog niet voorspellen.⁸³³

2) De weigeringsgrond met betrekking tot de volksgezondheid, waar de Tw in hoofdstuk 5A in voorziet, wordt door de staatssecretaris niet langer als relevant beschouwd zodra de ICNIRP-limieten (door een wijziging van het Besluit radioapparaten) in de Tw zijn vastgelegd. In hoofdstuk 5C van de 'Memorie van toelichting' lezen we:

'Met de vastlegging van deze normen in het Besluit radioapparaten wordt uitputtend dit vraagstuk geregeld en is het niet nodig om een weigeringsgrond met betrekking tot gezondheid in artikel 5c.3 op te nemen.'

Hiermee wordt opnieuw de fysieke veiligheid – *die immers niet door de ICNIRP-limieten wordt gewaarborgd* – geofferd aan een snelle uitrol van een nieuw draadloos netwerk en bereikt de ondermijning van de beleidsvrijheid van gemeenten en de rechtspositie van burgers als het gaat om fysieke veiligheid en gezondheidsbescherming een dieptepunt.

We spreken overigens over de wettelijke vastlegging van 'versoepelde' ICNIRP-limieten, die (ondanks de wetenschappelijke controverse) van 61 V/m verhoogd zullen worden⁸³⁴ ⁸³⁵ naar – naar schatting – zo'n 90 V/m.⁸³⁶ Daarbij wijs ik nog een keer op de grote verschillen in de beoordeling van het gevaar voor de volksgezondheid in waarden van toelaatbare niveau's van dit type straling. De verschillen bereiken volgens dr. Yuri Grigoriev verschillende orden van grootte, bijvoorbeeld van 0,0006 tot 1000 $\mu\text{W}/\text{cm}^2$ ⁸³⁷, waarbij 0,0006 $\mu\text{W}/\text{cm}^2$ gelijk staat aan 0,047560 V/m en 1000 $\mu\text{W}/\text{cm}^2$ gelijk aan 61,400 V/m (de huidige ICNIRP-limieten). De Oostenrijkse medische vereniging stelt de 'normale limiet' zelfs op 0,02 V/m.⁸³⁸

Als het 'Wetsvoorstel Implementatie Telecomcode' wordt aangenomen zijn gemeenten op grond van artikel 5c 2 lid 1 verplicht om in te stemmen met 'redelijke verzoeken van aanbieders van openbare elektronische communicatienetwerken en -diensten en van aanbieders van bijbehorende faciliteiten om medegebruik van onder haar zeggenschap staande publieke infrastructuur ten dienste van de aanleg en exploitatie van draadloze toegangspunten met klein bereik'. Wat zo'n 'redelijk verzoek' inhoudt wordt niet gedefinieerd. Echter, doordat de staatssecretaris een weigeringsgrond met betrekking tot gezondheid vanwege de wettelijke vastlegging van de ICNIRP-limieten niet nodig acht, zijn er geen mogelijkheden meer om bezwaar te maken tegen gedwongen stralingsbelasting en wordt lokale overheden definitief de mogelijkheid ontnomen om 'de *primaire zorg* te dragen voor het beschermen van de gezondheid, het leefmilieu en de veiligheid van burgers'.⁸³⁹ Dit is, gezien de enorme toename van het aantal

⁸³³ <https://www.parool.nl/nederland/het-kabinet-wil-een-5g-mast-op-elkestraathoek~be9266ec/?referer=https%3A%2F%2Fwww.google.nl%2F>

⁸³⁴ <https://www.telegraph.co.uk/technology/2019/03/09/mobile-safety-standards-relaxed-ahead-5g-networks/>

⁸³⁵ <https://betweenrockandhardplace.wordpress.com/2019/03/15/icnirp-chairman-eric-van-rongen-clarifies-issues-from-the-telegraph-interview/>

⁸³⁶ Blog (neuro-)bioloog Hugo Schooneveld: 5G – *Geen garantie op een gezonde toekomst*. (9 mei 2019).

https://www.hugoschooneveld.nl/pdf_bestanden/pdf_blogs/Blog_5G_Geen_garantie_op_gezonde_toekomst.pdf.

⁸³⁷ Dr. Yuri Grigoriev (2018). *Mobiele communicatie en elektromagnetische chaos bij de beoordeling van gevaren voor de openbare gezondheid. Wie draagt de verantwoordelijkheid?* Radiation Biology 2018 vol. 13 sec. N 6 –S.633-645.

<http://www.fesmu.ru/elib/Article.aspx?id=379240>. Vertaling: Google Translate.

⁸³⁸ *Guideline of the Austrian Medical Association for the diagnosis and treatment of EMF-related health problems and illnesses (EMF syndrome)*. Consensus paper of the Austrian Medical Association's EMF Working Group (AG-EMF). 3 maart 2012.

<https://electromagnetichealth.org/wp-content/uploads/2012/04/EMF-Guideline.pdf>

⁸³⁹ <https://tweakers.net/nieuws/163660/kabinet-gemeenten-moeten-ondanks-zorgen-plaatsing-5g-antennes-accepteren.html>

antennes (elke 50 meter) enerzijds (met 'small cells' aan lantaarnpalen, bushokjes, onder putdeksels en met een beetje pech aan je woning), en de ambiguïteit van het risico anderzijds, een angstaanjagende en levensgevaarlijke ontwikkeling die volkomen tegen onze democratische op deliberatie gebaseerde rechtstaat indruist.

27.2. Ministeries weten niet wie verantwoordelijk is voor gezondheidsbescherming van draadloze technologie

Op mijn vraag aan het Ministerie van VWS waarom minister Bruins niet aanwezig was bij het Tweede Kamer-debat over 5G⁸⁴⁰ ⁸⁴¹ van 4 juli 2019 terwijl hij toch over gezondheidsbescherming gaat, kreeg ik te horen dat dit kwam *'omdat de verantwoordelijkheid voor dit onderwerp bij het Ministerie van Algemene Zaken ligt, ook als het gaat om het gezondheidsaspect'*. Op mijn vraag aan het Ministerie van Algemene Zaken wie ervoor zorgt dat, conform de waarborg in de Nota Nationaal Antennebeleid, *'de gezondheid, het leefmilieu en de veiligheid van burgers op geen enkele wijze in gevaar kunnen komen'*, kreeg ik heden te horen: *'Ik kan uw vraag inhoudelijk niet beantwoorden, omdat ik de informatie niet heb die daarvoor nodig is. Uw vraag kan het beste beantwoord worden door een medewerker van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport.'*

Terwijl er binnen het kabinet Rutte III dus blijkbaar geen duidelijkheid bestaat over wie, conform de in de Nota Nationaal Antennebeleid afgegeven waarborgen van fysieke veiligheid, aangewezen is om de veiligheidsclaim ICNIRP-limieten kritisch te bevragen en zich actief in te zetten voor gezondheidsbescherming, koerst staatssecretaris EZK Mona Keijzer zonder enige terughoudendheid af op de uitrol van 5G. Uit een reactie op vragen van Lammert van Raan van de Partij voor de Dieren over het aantal extra antennes geeft de staatssecretaris als antwoord:

'De overheid bepaalt niet waar en wanneer er 5G wordt uitgerold. 5G-netwerken worden aangelegd door private ondernemingen zoals KPN, T-Mobile, en VodafoneZiggo. Zij bepalen waar en wanneer zij investeren in de netwerkinfrastructuur die nodig is voor 5G, zoals antennes en het leggen van glasvezelkabels. De keuzes die zij hierbij maken zijn afhankelijk van de bedrijfsstrategie, die bedrijfsvertrouwelijk is. Mede hierdoor kan ik ook niet aangeven hoeveel extra antennes er bijgeplaatst moeten worden om landelijk dekkende 5G-netwerken te creëren. (...).'⁸⁴² ⁸⁴³

Waaruit blijkt dat er geen enkel toezicht is op de uitrol van het 5G-netwerk, dat volledig in handen komt van de telecom-industrie. Het is duidelijk dat staatssecretaris Mona Keijzer van EZK geen verantwoordelijkheid neemt en gaat nemen voor mogelijke gezondheidsrisico's. De belangen zijn voor dit Ministerie gewoon te groot. Daarom klopt het natuurlijk niet dat vragen over gezondheid en gezondheidsbescherming bij haar terecht komen en binnen het Kabinet niemand blijkbaar is

⁸⁴⁰ <https://stralingsbewust.info/wp-content/uploads/2019/07/Debat-over-de-uitrol-van-5G-ongecorrigeerd-stenogram-4-juli-2019.pdf>

⁸⁴¹ <https://debatgemist.tweedekamer.nl/debatten/uitrol-van-5g>.

⁸⁴² <https://www.partijvoordedieren.nl/vragen/vragen-van-raan-over-de-uitrol-van-5g>

⁸⁴³ De staatssecretaris voegt toe: *'Het samenwerkingsverband van telecomproviders, Monet, heeft becijferd wat zij verwachten aan toename aan antennes door de uitrol van 5G. Deze toename is 10%; dat zijn ongeveer 4.500 extra antennes (en ongeveer 1.500 antenne-opstelpunten). Daarnaast verwachten de operators in beperkte mate kleine antennes (small cells) in de komende 3 tot 5 jaar.'*

aangewezen om zich daar expliciet mee bezig te houden. Ondanks de grootschalige risico's die worden genomen.

27.3. Wereldwijd verzet tegen 5G en de toenemende 'elektromagnetische vervuiling' van ons leefmilieu

Op 25 januari 2020 werd er middels demonstraties wereldwijd geprotesteerd⁸⁴⁴ tegen de uitrol van 5G, met acties in 36 verschillende landen⁸⁴⁵, waaronder Nederland.

⁸⁴⁴ <https://themindunleashed.com/2020/01/global-protest-against-5g-technology-january-25.html>

⁸⁴⁵ in alfabetische volgorde: Australië, België, Bermuda, Canada, Costa Rica, Cyprus, Denemarken, Duitsland, Ecuador, Estland, Filippijnen, Finland, Frankrijk, Griekenland, Hongarije, Ierland, Italië, Japan, Luxemburg, Malta, Nederland, Noorwegen, Nieuw Zeeland, Oostenrijk, Polen, Portugal, Roemenië, Servië, Slovenië, Spanje, Uruguay, Verenigd Koninkrijk, Verenigde Staten, Zuid-Afrika, Zweden en Zwitserland. <https://stop5ginternational.org/5g-protest-day/>.

Intussen heeft Rusland, met support van het RNCNIRP (Russian National Committee on Non-Ionizing Radiation Protection) en onder het motto 'Protect yourself, your child and nature from dark EMF energy'⁸⁴⁶, 25 mei 2020 uitgeroepen tot de 'First International Day Against Electromagnetic Pollution'⁸⁴⁷ Daarbij geeft ze de volgende overwegingen mee:

'Mensen, planten, dieren en zelfs kevers - ze zijn allemaal verbonden met de aarde door een natuurlijk elektromagnetisch veld. De aarde is ook verbonden met de zon door een elektromagnetisch veld. We voelen het elektromagnetisch veld niet wanneer het veld natuurlijk is. Net zoals we geen zuurstof voelen terwijl we leven. En net zoals we de aarde niet voelen totdat we opstijgen.

Elektromagnetische vervuiling is de term die is voorgesteld door de Wereldgezondheidsorganisatie. Elektromagnetische vervuiling is de afgelopen 25 jaar een wereldwijde omgevingsfactor geworden. Elektromagnetische vervuiling leidt tot luchtvervuiling en de lucht wordt gevaarlijker. Elektromagnetische straling is verraderlijker dan straling van een atomische bom, omdat het meekomt met technologieën die ons leven gemakkelijker en comfortabeler maken.

Onze taak is om eraan te herinneren dat technologieën ook veilig moeten zijn. Deze dag is voor de veiligheid van alle mensen, de natuur en het magnetische veld van de aarde.'⁸⁴⁸

27.4. Een voorproefje van wat ons te wachten staat met 5G

Op 10 april 2019 haalde Swisscom de schakelaar om⁸⁴⁹ waarbij 102 locaties in 54 steden in Zwitserland van 5G werden voorzien. De Zwitserse organisatie 'Physicians for safe technology' maakt melding van onmiddellijk ervaren gezondheidseffecten door burgers.

'Zodra de antennes waren geïnstalleerd, meldden verschillende bewoners en hele gezinnen in het hart van Genève soortgelijke ongewone symptomen van luid oorsuizen, intense hoofdpijn, ondraaglijke oorpijn, slapeloosheid, pijn op de borst, vermoeidheid en zich niet goed voelen in het huis. De 29-jarige inwoner van Genève, Johan Perruchoud, belde Swisscom en kreeg te horen dat de 5G-celtoeren inderdaad waren geactiveerd op dezelfde dag dat hij de symptomen begon te voelen. Toen anderen Swisscom belden, werd hen verteld dat alles legaal en binnen de richtlijnen is.'⁸⁵⁰

De hier genoemde 'ongewone symptomen' zijn de *early warners* van onze tijd (de EHS-ers en de wetenschappers uit 'het andere kamp') ruimschoots bekend. En legaal wil niet zeggen dat het veilig is. Op 18 juli 2019 publiceerde het Zwitserse tijdschrift l'Illustré een interview met enkele slachtoffers, dat duidelijk maakt dat er geen sprake is van een nocebo-effect. (Zoals elke EHS-er zal bevestigen; eerst komen de klachten, dan pas zoekt men de oorzaak.)

'Met zijn buurman Elidan Arzoni, 50, gaat het niet beter. Op dezelfde datum verschijnen soortgelijke, meer acute symptomen bij deze acteur en directeur van de Metamorphoses Company. "Het gebeurde 's nachts," zegt hij, "mijn oren begonnen zeer luide geluiden te maken, toen ik niet eens wist wat tinnitus was." Tegelijkertijd voelt hij pijn aan de linkerkant van het hoofd en aan de achterkant van de schedel. Een een ongemak in het hart zo

⁸⁴⁶ 'Bescherm jezelf, je kind en de natuur tegen donkere EMV-energie.'

⁸⁴⁷ Eerste Internationale Dag tegen Elektromagnetische Vervuiling. <http://www.tesla.ru/>. Organisatie in handen van Oleg A. Grigoriev, als wetenschapper verbonden aan het Federal Medical Biophysical Centre FMBA in Moskou. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1002/bem.20605>; <http://fmbafmbc.ru/en/about/about-the-center/>.

⁸⁴⁸ <http://www.tesla.ru/>. Vertaling: WdJ.

⁸⁴⁹ <https://www.swisscom.ch/en/about/news/2019/04/17-erstes-5g-netz-live.html>

⁸⁵⁰ Physicians for safe technology. 20 juli 2019. *The first report of 5G injury from Switzerland*. <https://mdsafetech.org/2019/07/20/the-first-report-of-5g-injury-from-switzerland/>. Vertaling citaat: WdJ.

gewelddadig dat hij aan een hartaanval denkt en dat hij twee dagen later naar de eerste hulp gaat. Daar stellen ze hem na een paar tests gerust door een "sporthart" vast te stellen. Wanneer hij de aanwezigheid van antennes vermeldt, antwoordt de verpleegkundige dat niemand is opgeleid om hem te informeren over de mogelijke effecten van deze zenders. "Het enige advies dat ik kreeg, is om te bewegen ..." Voor hem is ongetwijfeld de ontregeling door antennes de oorzaak van zijn kwalen. "Het is duidelijk. Zelfs Swisscom bevestigde mij dit in termen van timing. En ik ben in zeer goede gezondheid, ik drink niet, ik rook niet, ik ga nooit naar de dokter." Hij merkt ook op dat zijn vrouw en kinderen van 9, 16 en 21 jaar ook aan nieuwe slapeloosheid lijden.⁸⁵¹

Op zaterdag 21 september 2019 protesteerden duizenden burgers in de Zwitserse hoofdstad Bern over de introductie van een draadloze 5G-technologie in het hele land.^{852 853}

27.5. Moratorium op 5G in Slovenië en Zwitserland

Als eerste land in de wereld heeft Slovenië op 29 januari 2020 besloten tot een moratorium op 5G, waarbij de premier is afgetreden.^{854 855 856}

'Slovenië is het eerste land ter wereld dat 5G heeft geweigerd, in ieder geval tijdelijk, vanwege bezwaren van wetenschappers en het publiek. Het ministerie van Openbaar Bestuur had een vier uur durende openbare raadpleging over stralingsaspecten georganiseerd om de werking van 5G Technologies te waarborgen. Onder de sprekers waren Gregor Kos, president van de politieke partij Za zdravo družbo (voor een gezonde samenleving) en Igor Šajn van Stavbna biologija Slovenije (Bouwbiologie Slovenië).

De geplande vier uur-vergadering duurde zes uur. De minister van Openbaar Bestuur, Rudy Medved, kondigde aan dat Slovenië de implementatie van 5G in zijn land officieel uitstelt "vanwege mogelijke gezondheidseffecten van EMV".

Maandag heeft de premier van Slovenië ontslag genomen, wat betekent dat er waarschijnlijk nieuwe verkiezingen zullen worden gehouden, waarschijnlijk in april, en dat 5G de belangrijkste kwestie zal zijn voor de politieke partij van Gregor Kos bij de verkiezingen. Op 10 maart zal zijn partij wetenschappelijke experts uit andere landen inschakelen voor een all-day event over de gezondheids- en milieueffecten van 5G, die zal plaatsvinden in het Hogerhuis (de Nationale Raad van Slovenië) en live zal worden uitgezonden op de nationale televisie.⁸⁵⁷

In de week van 10 februari 2020 berichtte de Financial Times^{858 859} dat ook Zwitserland een moratorium op 5G heeft afgeroepen en om gezondheidsredenen de verdere uitrol van 5G tot nader order heeft stopgezet. In een brief van eind januari aan de kantonale overheden van het land, vraagt de Zwitserse Federale Milieudienst (Bafu) om uitstel op het in gebruik nemen van nieuwe 5G-zendmasten. Verschillende kantons hebben al hun eigen vrijwillige moratoria opgelegd vanwege de onzekerheid over de gezondheidsrisico's.

⁸⁵¹ Illustré, 18 juli 2019. *Avec la 5G, nous nous sentons comme des cobayes.* (Met 5G voelen we ons proefkonijnen.) https://www.illustre.ch/magazine/5g-sentons-cobayes?utm_source=facebook&fbclid=IwAR1kXKK1yWBDKoaZRVOQB7gRvC8o-1a3GyVbQHJPYkAzzpl73iKYtaiA6Q. Vertaling: Google Translate.

⁸⁵² Earth Matters, 16 februari 2020. *5G dekking nu in 54 steden in Zwitserland: bewoners massaal ziek.* <https://www.earth-matters.nl/5/14655/gezondheid/5g-dekking-nu-in-54-steden-in-zwitserland-bewoners-massaal-ziek.html>.

⁸⁵³ <https://www.tagesanzeiger.ch/schweiz/standard/tausende-5ggegner-demonstrieren-in-bern/story/11354050>

⁸⁵⁴ <https://toknow.uk/5g-moratorium-slovenia-votes-for-life-at-least-for-now/> Vertaling citaat: WdJ.

⁸⁵⁵ <http://tapnewswire.com/2020/01/5g-rollout-postponed-in-slovenia/>

⁸⁵⁶ <http://www.stopsmartmetersbc.com/2020-01-29-slovenia-bans-5g-for-now-due-to-health/>

⁸⁵⁷ <https://toknow.uk/5g-moratorium-slovenia-votes-for-life-at-least-for-now/> Vertaling citaat: WdJ.

⁸⁵⁸ <https://stralingsbewust.info/2020/02/15/uitrol-5g-gestopt-in-zwitserland/>

⁸⁵⁹ <https://www.irseco.com/nl/david-en-goliath-gevecht-in-zwitserland-vanwege-gezondheidsrisicos-5g-uitrol/>

'Het Zwitserse milieu-agentschap Bafu stelt dat het ontbreekt aan een wereldwijde standaard die valt te gebruiken om adviezen voor 5G-uitrol te benchmarken. Het gaat hierbij om universele criteria voor het bepalen van de veiligheid wat betreft stralingsniveaus en de invloed daarvan op het milieu. Bafu verklaart dat het zich niet bewust is van enige standaard op dit gebied, zo schrijft de overheidsinstantie in een brief aan de kantons van Zwitserland.'⁸⁶⁰

Het is zorgwekkend dat de grote Nederlandse dagbladen hierover niets melden, wat vragen oproept over mogelijke censuur.^{861 862}

27.6. Astronomen uit 48 landen waarschuwen voor bedreiging ionosfeer en leven op aarde door 5G-satellieten

Op 20 februari 2020 werden er opnieuw 60 'Starlink'-satellieten om de aarde gebracht, waarmee het totaal nu op 240 komt. SpaceX heeft toestemming van de Amerikaanse FCC (Federal Communication Commission) om 12.000 satellieten de ruimte in te brengen, maar is van plan dit aantal op te voeren naar 42.000. Volgens 1300 astronomen vormen deze 5G-satellieten een groot gevaar voor de ionosfeer en het leven op aarde. De Engelse website 'Need to know' schrijft:

'Deze daad van wereldwijd vandalisme dreigt een einde te maken aan de astronomie en de nachtelijke hemel voor altijd te vernietigen voor de hele mensheid, voor trekvogels die zich oriënteren op de sterren en voor alle andere wezens die genieten van het leven onder de eeuwige onveranderlijke hemel.

Deze daad van wereldwijd vandalisme dreigt ook het plotse uitsterven van alle of het meeste leven op het aardoppervlak te veroorzaken, aangezien de 12.000+ satellieten zich in de ionosfeer van de aarde zullen bevinden en er extreem krachtige pulserende stralingsbundels zullen uitzenden. De ionosfeer is een bron van hoogspanning, te allen tijde opgeladen tot een gemiddelde 300.000 volt. Het bestuurt het wereldwijde elektrische circuit dat elk levend wezen - vogel, dier, boom en mens - verbindt met de aarde en de hemel; het

⁸⁶⁰ <https://www.agconnect.nl/artikel/stop-op-5g-zwitserland-om-gezondheidszorgen>

⁸⁶¹ Uit de Nota Nationaal Antennebeleid uit 2000 kunnen we opmaken dat de Nederlandse overheid actief invloed uitoefent op de berichtgeving in de media. *'De publieksvoorlichting dient door een genuanceerde berichtgeving in de media te worden ondersteund. Voorkomen moet worden dat door ongenueanceerde zorgwekkende publicaties een objectieve beeldvorming wordt ondergraven en daarmee het voorlichtingsbeleid van de rijksoverheid en de mede-overheden teniet wordt gedaan. Dit onderdeel van de informatieverstrekking komt tot stand door een aantal toonaangevende media doorlopend nauw te betrekken bij het onderwerp'* Kabinetsnota 'Nationaal Antennebeleid', 8 december 2000. Ministerie van Verkeer en Waterstaat Directoraat-Generaal Telecommunicatie en Post. <https://www.antennebureau.nl/documenten/beleidsnotas/2018/januari/26/nationaal-antennebeleid-2000>, pagina 28.

⁸⁶² Zoals eerder vastgesteld is het voor het behoud van onze democratie van belang dat de informatie die het publiek bereikt niet-gemanipuleerd is. In het boekje 'Eerlijk nieuws zonder censuur', van Alexander en Silvia Belgraver lezen we: *'Op 1 maart 2019 was in het nieuws dat het huidige Kabinet Rutte 703 FTE's* aan communicatiemedewerkers en spindoctors⁸⁶² in dienst had.⁸⁶² Kabinet Rutte beïnvloedt de media met ruim 1000 ambtenaren. En de diverse ministeries en andere overheidsorganisaties huren ongetwijfeld ook nog een flink aantal externe PR-bureaus in. Die gaan je niet vrijwillig vertellen wat ze je liever niet willen vertellen. Informatie die afwijkt van de status quo en het gewenste geluid staat niet ter discussie en wordt actief bestreden met slimme mediacampagnes.*

Een recent voorbeeld was dat kabinet Rutte wilde dat Bol.com stopte met het verkopen van kritische boeken over vaccinaties. Dit in navolging van de Verenigde Staten waar Amazon.com op verzoek van congreslid Adam Schiff video's en boeken met kritiek op vaccinaties verwijderde uit het aanbod. Staatssecretaris van Volksgezondheid Paul Blokhuis (Christen Unie) probeerde hetzelfde te bereiken in Nederland. Bol.com moest "haar maatschappelijke verantwoordelijkheid nemen". In reactie gaf Bol.com aan wel te willen praten met uitgeverijen over de verkoop van deze boeken, maar gelukkig ook: "we vinden het niet aan ons om te bepalen wat goed en fout is en om te selecteren binnen ons assortiment".

(*FTE betekent fulltime equivalent. In dit geval zijn de parttime medewerkers omgerekend naar fulltime dienstverbanden. 703 FTE komt hier overeen met ongeveer 1000 ambtenaren.)

Alexander en Silvia Belgraver (2019). *Eerlijk nieuws zonder censuur. Nieuwe mogelijkheden via decentrale sociale media*, pagina 88.

elektrische circuit dat door onze aderen stroomt, dat de Chinezen ki noemen, en de Indiërs prana. Een eeuwig levenscircuit dat drie miljard jaar lang zacht en onveranderlijk is geweest.

Het Appeal van de astronomen, getiteld "Safeguarding the Astronomical Sky"⁸⁶³, dat enkele weken geleden werd gelanceerd, heeft al 1.300 handtekeningen van professionele astronomen uit 48 landen. Ze vragen dat het Starlink-project onmiddellijk in de wacht wordt gezet en dat alle regeringen zich houden aan internationale verdragen - dezelfde verdragen die worden aangevoerd in het 'Internationaal Appeal Stop 5G on Earth and in Space'.

Het "Outer Space Treaty" van 1967⁸⁶⁴ vereist dat het gebruik van de ruimte wordt gedirigeerd "om (de) schadelijke verontreiniging en ook ongunstige veranderingen in de omgeving van de aarde te voorkomen." De "United Nations Guidelines for the Long-term sustainability of Outer Space Activities" (2018)⁸⁶⁵ vereisen dat gebruikers van de ruimte omgaan met "risico's voor mensen, eigendommen, volksgezondheid en het milieu in verband met de lancering, in-orbit operatie en herintreding van ruimtevoorwerpen".⁸⁶⁶

27.7. Het honingbij-pleidooi – zijn we nog op tijd om een honderd jaar oude waarschuwing te horen?

Op de banner van de website van het 'International Appeal: Stop 5G on Earth and in Space'⁸⁶⁷ staat een honingbij afgebeeld, als een verwijzing naar de waarschuwingen die inmiddels al ruim honderd jaar geleden voor het eerst door de honingbijen werden afgegeven na de bouw van het eerste permanente radiostation door Guglielmo Marconi in 1902 op het eiland Wight, voor de zuidelijke kust van Engeland. De sterfte van de bijen werd wel geregistreerd, maar niet begrepen:

"Ze zijn vaak te zien omhoog kruipend langs grasstengels, of langs de steunen van de bijenkorf, waar ze blijven totdat ze terugvallen op de aarde van pure zwakte, en snel daarna sterven", schreef Augustus Imms van Christ's College, Cambridge in 1906. Negentig procent van de bijen was al van het hele eiland verdwenen. Niet in staat een oorzaak te vinden, noemde hij het simpelweg de ziekte van het Eiland Wight. Zwermen gezonde bijen werden geïmporteerd van het vasteland, maar het had geen zin: binnen een week stierven de verse bijen met duizenden af.⁸⁶⁸

In 2019, ruim een eeuw later, zijn de observaties niet veel anders.

'Op 19 november 2019 werd een 5G-antenne geplaatst op 250 meter van het huis van Angela in Melbourne, Australië. "Ik fotografeerde de nieuwe antenne die aan de mast werd gemonteerd", schrijft ze, "en de volgende dag stond ik op de oprit met onze timmerman te praten en we zagen bijen op de oprit vallen en sterven. Ik slaagde erin er een te filmen die pollen probeerde te verzamelen, maar hij hing ondersteboven en leek niet in het midden van de bloem te komen, waarna hij van de bloemblaadjes op de grond rolde."

Vandaag, twee maanden later, is hun prachtige tuin, vol met bomen en planten uit de oude wereld, stil en kaal. "We hebben geen insecten – geen enkele," schreef Angela vorige week. "Onze kumquat⁸⁶⁹ ooit beladen het hele jaar door, krijgt geen nieuw fruit. Geen olijven van onze olijfboom die vorig jaar zo beladen was. We hebben gisteren grond omgespit - ook geen wormen - niets - allemaal verdwenen. Ik heb de hond vanavond laat

⁸⁶³ <https://www.globalresearch.ca/more-than-50000-5g-satellites-encircling-the-earth-appeal-by-astronomers-safeguarding-the-astronomical-sky-it/5700687>.

⁸⁶⁴ <https://www.unoosa.org/pdf/publications/STSPACE11E.pdf>

⁸⁶⁵ Richtlijnen van de Verenigde Naties voor de langetermijn duurzaamheid van activiteiten in de ruimtevaart.
https://www.unoosa.org/res/oosadoc/data/documents/2018/aac_1052018crp/aac_1052018crp_20_0.html/AC105_2018_CRP2_OE.pdf

⁸⁶⁶ <https://toknow.uk/5g-moratorium-slovenia-votes-for-life-at-least-for-now/>.

⁸⁶⁷ <https://www.5gspaceappeal.org/the-appeal>.

⁸⁶⁸ <http://tapnewswire.com/2020/01/5g-rollout-postponed-in-slovenia/>.

⁸⁶⁹ Een boompje van ongeveer 1,5 meter hoog met kleine citrusvruchten.

uitgelaten, het was donker en een arme ekster liep in de straat onder een straatlantaarn in de hoop op een krekel denk ik. Het was stil. Ik nam vogelzaad terug, maar de vogel was verdwenen - hij moet wel honger hebben om daar 's nachts te zijn."

Te midden van overvloed sterven bijen de hongerdood.

' In 2009 plaatste Neelima Kumar, aan de Panjab University in India, mobiele telefoons in sommige bijenkorven en zette ze tien minuten lang aan. De concentraties glucose, cholesterol, totale koolhydraten, totale lipiden en totale eiwitten stegen snel in het bloed van de bijen. Na slechts tien minuten blootstelling aan een mobiele telefoon waren de bijen niet in staat hun voedsel te verteren of de zuurstof te gebruiken die ze inademen. Hun metabolisme was tot stilstand gekomen.'⁸⁷⁰

De sterfte van de honingbijen op het eiland Wight, waar binnen vier jaar tijd nog slechts 90 procent van in leven was en de inmiddels wereldwijd gesignaleerde sterfte van tientallen bijensoorten ⁸⁷¹ ⁸⁷², zouden ons moeten waarschuwen dat we een spel spelen dat ook ons het leven kan kosten.⁸⁷³ Geen voorzorg. Geen enkele zekerheidsgarantie kan er ten aanzien van 5G worden afgegeven, behalve de veiligheidsclaim ICNIRP-limieten die aantoonbaar vals is.

5G-masten moeten straks op elke 50 meter worden geplaatst, wil het netwerk kunnen werken. Meer dan 50.000 satelieten moeten het netwerk vanuit de ruimte aansturen.

Wie geeft ons de zekerheid dat ook wij straks niet net als de bijen dood neer zullen vallen? De gezondheidsschade die nu al door onafhankelijke wetenschappers is vastgesteld bij 2G, 3G en 4G kan bij een uitbreiding van netwerken alleen maar escaleren. We hebben immers vastgesteld dat het hier niet alleen om thermische effecten gaat, waar we mogelijk een beetje van gaan zweten. Maar over biologische niet-thermische effecten die in belangrijke mate veroorzaakt worden door de data die met de RF-EMV wordt verstuurd (de amplitude-modulatie). En die hoeveelheid data zal ongebreideld toenemen. De schadelijke gevolgen zijn niet te overzien.

27.8. Zijn al deze mensen geen belanghebbende?

Het gedwongen opleggen van stralingsbelasting aan burgers die al decennialang aangeven er ziek van te worden, is – zeker gezien de steun die ze daarbij vinden van honderden wetenschappers en duizenden (vaak peer reviewed) wetenschappelijke studies – zo'n evident onrecht, dat escalatie bij onveranderd beleid niet kan uitblijven. Talloze brieven aan Tweede Kamerleden⁸⁷⁴, verschillende demonstraties in Utrecht ⁸⁷⁵, Den Haag⁸⁷⁶ en Amsterdam⁸⁷⁷ en een kort geding tegen

⁸⁷⁰ <http://tapnewswire.com/2020/01/5g-rollout-postponed-in-slovenia/>.

⁸⁷¹ Rode lijst Nederlandse Bijen 2018. <https://www.bestuivers.nl/rodelijst>;
https://www.bestuivers.nl/Portals/5/Publicaties/RodeLijst/Basisrapport_Rode_Lijst_bijen_2018_Compleet.pdf?ver=2018-03-13-114054-730.

⁸⁷² Arno Thielens e.a. (2018). *Exposure of insects to Radio-frequency Electromagnetic Fields from 2 to 120 GHz*. Scientific Reports, volume 8, artikel 3924 (2018). <https://www.nature.com/articles/s41598-018-22271-3>

⁸⁷³ De Universiteit Wageningen voerde in opdracht van de Wetenschapswinkel en het Nationaal Platform Stralingsrisico's een onderzoek uit naar de 'Bijenverdwijnziekte' in relatie tot RF-EMV. <https://www.wur.nl/nl/show/De-bijenverdwijnziekte.htm>. Er werden geen effecten gevonden. In de begeleidingscommissie zat o.a. dr. Eric van Rongen, wat vragen oproept over de onafhankelijkheid van het onderzoek. Een vraag die ik nog heb uitstaan bij de Universiteit is bovendien: Zijn er bij het onderzoek gepulseerde velden gebruikt (RFRam)? Zonder 'am' geen effect.

⁸⁷⁴ <https://stralingsbewust.info/2019/07/08/terugblik-op-5g-debat-tweede-kamer-en-demonstratie/>

⁸⁷⁵ <https://stralingsbewust.info/2019/11/25/de-g-van-gezondheid-manifestatie-28-november-in-utrecht/>

⁸⁷⁶ <https://5gdenhaag.weebly.com/demonstratie.html>

⁸⁷⁷ <https://stralingsbewustamsterdam.nl/>

de staat⁸⁷⁸ schreeuwen om aandacht voor een steeds nijpender wordend probleem. Zijn al deze mensen geen belanghebbende? Hoe valt zo'n gevoelloos standpunt te verdedigen, gezien de wetenschappelijke controverse die laat zien dat er allerminst zekerheid is over de fysieke veiligheid van draadloze technologie?

Om de *early warners* uit de samenleving een stem te geven, vraag ik u, zijnde de rechterlijke macht, met klem om mijn belang te erkennen, dat immers ook het belang van andere burgers vertegenwoordigt die zich niet (langer) aan dwingend opgelegde en alsmaar toenemende stralingsrisico's willen onderwerpen. Juist nu, aan de vooravond van een met 5G extreem escalerende technologie is de stem van burgers belangrijker dan ooit. In de woorden van de WRR: *'Het volk weet als geen ander welke problemen moeten worden aangepakt en of de oplossingen werken'*.⁸⁷⁹

Het gedwongen opleggen van stralingsbelasting is, gezien de aangetoonde biologische effecten en de ambiguïteit van de risico's onrechtmatig en moet gestopt (kunnen) worden. Dat burgers hierin een stem hebben, is van groot, zo niet cruciaal belang.

⁸⁷⁸ <https://stralingsbewust.info/wp-content/uploads/2020/01/Stop5GNL-Sommatiebrief-aan-Ministerie-EZK-Wiebes-19-12-2019.pdf>.

⁸⁷⁹ Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2008). *Onzekere veiligheid. Verantwoordelijkheden rond fysieke veiligheid*, pagina 138

Nawoord

Volgens de Engelse geleerde Roger Bacon⁸⁸⁰ worden in de geschiedenis van de mens steeds opnieuw dezelfde vier corrumperende fouten gemaakt:

'Onderwerping aan valse en onwaardige autoriteit, onderwerping aan wat we gewend zijn te geloven, onderwerping aan de vooroordelen van de massa en het ergste van alles, geheimhouding van onwetendheid door een valse houding van ongegronde kennis om geen andere reden dan hoogmoed'.⁸⁸¹

In mijn beroepschrift en in deze 'Nadere toelichting en onderbouwing' heb ik laten zien dat deze corrumperende fouten in het huidige antennebeleid al decennialang worden gemaakt en mijn belang en het belang van andere burgers die aan opgelegde stralingsbelasting proberen te ontsnappen ernstig schaden.

Het gaat mij overigens al lang niet meer uitsluitend om deze ene zendmast in Haarlo. Met de dreiging van 5G voor de deur, reikt de bedreiging van mijn gezondheid en zelfs voortbestaan veel verder dan dat. Toch is de erkenning van mijn belang bij deze zaak van grote betekenis, omdat het burgers (zoals ik) hun stem teruggeeft in een tijd waarin de draadloze technologie volledig escaleert en waarin mensenrechten ernstig worden geschonden. Mogelijk zelfs staat het voortbestaan van het leven op aarde op het spel.⁸⁸²

Dit is groot. Veel te groot om in zo'n schijnbaar onbeduidende rechtszaak als deze te bevatten. Toch vraag ik u om daartoe een poging te doen.

Ik ben me daarbij bewust van de omvang van mijn beroepschrift. Toch kon ik niet anders dan deze stukken schrijven in een poging mijn leven en dat van mijn dierbaren te redden, want daar komt het voor mij wel op neer. Het ligt nu in uw handen en in die van mijn advocaat. Ik heb gedaan wat ik kon om voor mijn recht en het recht van andere burgers op te komen die door gedwongen stralingsbelasting in hun mensenrechten worden geschonden.

Ik vraag u een open oog te hebben voor de corrumperende fouten die wereldwijd in het antennebeleid zijn en nog altijd worden gemaakt en die ook in de rechtspraak (die Deel II van deze 'Nadere toelichting en onderbouwing') doorwerken. Daarbij vraag ik u niet alleen recht, maar ook uw hart te laten spreken. Niet alleen voor deze (schijnbaar onbeduidende) zaak, maar met het oog op daadwerkelijke schade die ons, zonder ingrijpen, weleens fataal zou kunnen worden.

Hartelijk dank voor uw betrokkenheid op mijn belang.

Haarlo, 24 februari 2020.

Wilma de Jong

⁸⁸⁰ Roger Bacon (1214 – 1294) gaf les aan de universiteiten van Oxford en Parijs. Hij stond bekend als ' Doctor Mirabilis', latijn voor 'wonderbaarlijke leraar'.

⁸⁸¹ Aangehaald uit Dr. Robert O. Becker (1990). *Cross Currents. The perils of electropollution, the promise of electromedicine*. Penguin Group Inc, New York. Pagina 3. Vertaling citaat: WdJ.

⁸⁸² Bijvoorbeeld door de aantasting van de ionosfeer door meer dan 50.000 5G-satellieten. 1300 astronomen tekenden een petitie om de uitrol van deze 'kosmische junk' te stoppen. <https://www.globalresearch.ca/more-than-50000-5g-satellites-encircling-the-earth-appeal-by-astronomers-safeguarding-the-astronomical-sky-it/5700687>.